Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Titel: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 10

Citation: ”Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 10”, i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 10*, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_010-root.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 10

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

Læs Public Domain-erklæringen

Adskillige Tanker som Skrive-Friheden har givet Anledning til.

Kiøbenhavn 1771.

Trykt hos Johan Rudolph Thiele, og sælges paa Børsens Boglader.

2

3

Da Skrive-Friheden blev given, tænkte jeg ikke at blive een af dem, som skulde have betient sig deraf; men er og andet, som i denne Tid er skrevet og talt om, har bevæget mig dertil.

Ved at igiennemlæse Philopatreias, syntes mig, at der i Anledning af nogle af de Præstelige Indkomster kunde være noget ved at erindre, dog var der mig uvedkommende. Men da kort efter Philodani Undersøgelser kom ud, og jeg deri havde seet Sammen-

4

ligningerne imellem Præsternes og Officierernes Indkomster, og siden hørte noget mere om det samme, fattede jeg det Forsæt at skrive et par Ord om begge Deele, og da jeg havde faaet Penen i Gang, bragte en Tanke en anden efter sig, og jeg kom baade videre og paa andre Materier, end jeg først havde foresat mig.

Det er langt fra, at jeg holder med Philopatreias, idet han siger om Præstestanden, hverken i Henseende til Antallets eller til Lønnens Formindskelse; men faae hellere tvert imod, om der var mueligt, at nogle af Kirkerne, hvor Forretningerne ere mange, fik flere Præster, og nogle af Præsterne, som har heel lidet at leve af, større Indkomster. Jeg vil ikkun mælde, at jeg, og flere med mig, ønsker, at den Skik, at betale Penge til Præsten for Brude-vielser, Børne-Daab og Jords-Paakastelse, var afskaffet. Ikke fordi jeg, som Philopatreias, troer at disse Udgifter afskrekker Folk fra at gifte sig, endskiønt de kom-

5

mer paa en Tid, da Omkostningerne desuden ere store nok; men for Geistlighedens egen Æres og Fordeels Skyld; thi det er just herved, at de ere komne i det almindelige slemme Rygte for Gierrighed.

Der klages, maaskee med Rette, over en Deel alt for nærige Præster, som, om jeg skal bruge den Talemaade, saa got som høkrer med disse hellige Forretninger, og viser Folk bort, hvis de ej betaler saa og saa meget; og ikke allene disse; men endog de, som ej forlange mere end hvad billigt er, kan ikke undgaae Beskyldning. Dersom en Præst vil alt for ofte eftergive, fordres det siden som en Skyldighed, og han kommer til at miste en anseelig Deel af sine Indkomster; derfore kan ingen fortænke ham i at kræve sin Ret. Han kan siden give dobbelt saa meget bort, om han vil. Et er at give en Ting bort frivilligen, et andet er at blive nød til at afstaae noget. Hvo er vel den Mand, han maa være Geistlig eller Verdslig, som taaler, i hvor

6

gavmild han end ellers kan være, at noget af det ham med Rette tilkommer, betages ham?

Den hvis Indkomster ere uvisse, er gierne mere nøiseende i Penge-Sager, end andre som har staaende Løn; han veed hvad han har i Dag, han kan ej vide hvad han faaer i Morgen. Det er Naturen af Tingene, og ikke nogen besynderlig Egenskab hos Præsten, som forvolder det. Man give ikkun Agt, om det ikke i Almindelighed forholder sig ligesaadan ved de verdslige Embeder, hvor der falder Sportler. Men denne Maade at oppebære Penge paa, synes i den gemeene Mands Øjne saa uforsvarlig, at Beskyldningen falder saa got som paa hele Geistligheden; da der dog er saa langt fra at de forskylder det alle, at der endog har været dem iblant, som har begaaet Excesser i Gavmildhed. Den værdige Mand, som er min Skriftefader, kunde jeg anføre meget berømmeligt om i den Fald, og jeg

7

har den Ære at kiende mange flere foruden ham, til hvis Ros jeg kunde fortælle der samme.

Det kommer an paa at finde en Maade, hvorved Præsterne kunde nyde Erstatning for Tabet af ovenmeldte Indkomster. Der kan være Hindringer, som jeg ei seer; men saa vit mig tykkes skulde det gaae an, ved at anslaae hver Person i Sognet for noget vist, som han i der minste skulle give. En Kiøbmand saa meget, en Haandværksmand saa meget, en Daglønner saa meget, alt efter et fornuftigt Overlæg og en billig Proportion, og det ikke allene Huuseieren, som derforuden skulde betale de sædvanlige Præstepenge; men og tillige de Logerende, baade gifte og ugifte, og Dette synes mig saa meget desmere billigt, da der ere mange nu, som har Evne til at offre deres Præst, og giør det ikke, men da blev nød dertil. I er vitløftigt Sogn kunde det beløbe sig til noget anseeligt, om endog enhver ikkun gav lidet, og dette skulde da hæves omtrent

8

paa samme Maade, som nu skeer ved Extra-Skatten. Men det maatte ikke regleres af nogen Præste-Hader.

Det forstaaer sig af sig selv, at disse paa denne Maade inddrevne Penge, skulde ikke være i Steden for Høitids-Offeret; men alleneste, som jeg og allerede har sagt, en Erstatning for Udeblivelsen af det som ellers betaltes for Brude-vielser, Børne-Daab og Jords-Paakastelse.

Og om en eller anden sterk Aand skulde vægre sig for at give Offer, under Paaskud, at han ikke hørte til Kirkens Samfund, da er i mine Tanker, en saadan Undskyldning ikke antagelig; thi endskiønt han ikke behøver Præsten til at sørge for sin Siel, saa trænger han jo dog, ligesaavel som hans svage Brødre, til den Sikkerhed og Beskyttelse som Religionen giver, og bør følgeligen betale for den Lykke at boe iblant Gudsdyrkere.

9

Men jeg maa begive mig til Hovedsagen, hvorfore jeg har taget Penen fat, og vende mig til Hr. Philodanus selv.

Der kommer mig fore, min Herre! at Deres Nidkierhed imod Philopatreias, har drevet Dem til at yttre sig med nogen Ugunst imod Krigsstanden, fordi han saa løseligen har talet et Ord til dens Fordeel.

Præstestanden og Krigsstanden er bleven ligesom Gienstand for hinanden. Mange har taget sig Geistlighedens Sag an, og derfore tager jeg mig den Frihed ogsaa at tale noget til Krigsfolkers Forsvar. Vel er der sant, ar man bør uegennyttigen forrette sin Tjeneste, og overlade til andre at skiønne om, hvor meget den er Tak værd eller ei; men naar man giør sir Beste, og lønnes med Forhaanelse, er det da Uret at beklage sig?

Jeg vil sætte mig i Officierernes Sted, og tale som Officier.

10

De sige, at Rang-Forordningen er ikke indrettet efter Embedernes Vigtighed, og De har Ret. Dersom man betragter Præsten som Sielesørger, da veed jeg ej at finde Plads til ham i Rang-Forordningen; thi en Siels Salighed overgaaer alle Timelige Fordeele; men jeg vil ikkun ansee ham som Sædelærer, og endda gierne tilstaae, at han er ligesaa værdig en Mand som en Capitain, hvilken De har sat ham i Ligning med, og jeg har ikke heller mærket andet, end at ham i alle skikkelige Sælskaber, hvor Ceremonieller ikke har Sted, gives et besynderlig Fortrin. En fornuftig Officier ansætter aldrig sit Embedes Forretninger høiere end de virkeligen ere, og han bør endog for sin egen Æres Skyld ikke giøre det; thi den som ærer sig selv, dens Ære er intet.

Jeg har altsaa i Henseende til Sammenligningen af Præstens og Capitainens Rang, intet imod Dem; men naar De taler om de vel proportionerede Indkomster, troer jeg, at

11

De tager mærkeligen Feil. Hvad Geistlighedens angaaer, da kan jeg ikke regne dem efter, og misunder denne ærværdige og umistelige Stand ei heller noget af sit; men Officierernes Indkomster veed jeg.

De siger, at Præsten behøver Penge til Bøger. Behøver Officieren ikke ligesaa? Og ere mathematiske Bøger mindre kostbare end Theologiske?

En Officiers Klæder kan ikke være af den Varighed som en anden Embedsmands, efterdi hans Forretninger falder meest under aaben Himmel, og det, hvad enten Veiret er ont eller got, og han kan ej klæde sig som han vil, men maa gaae i sin Uniform. Kongen skee Tak, for Guld- og Sølv-Sløiffers. Afskaffelse !

Den største Deel af Præsterne leve paa Landet, og har der meeste af der de behøver til Huusholdning i deres Huus. Officierernc derimod opholder sig i store Steder,! og

12

maa betale alting dyrt. Dette synes mig burde ogsaa overveies.

En Compagnie-Chef ved Søe-Etaten, en Escadrons-Chef og en Capitain, som har et Compagnie ved de gevorbene Regimenter, ere de første som man nogenledes kan sige om, at de har Levebrød; thi de besværlige Tider vil jeg sætte uden for Betragtningen, efterdi de trykker saavel den ene Stand som den anden. Men hvor bliver da Subalterne-Officieren af? Er han ikke værd at agte paa? Hvad han har at leve af er alt for vel bekient, til at jeg skulde behøve at anføre det, og jeg troer neppe, at nogen paastaaer, at han kan komme ud. Regningen er ikke tung at giøre, og der skeer letteligen at der mangler en Portion i hans Madspand, uden at en foregaaende Dags Ødselhed har forvoldt der, uagtet Hr. Philocleresias synes at tvivle derom. Enhver seer vel, at jeg ikkun taler om dem, som ingen Midler har.

13

Det er sant, at en Lieutenant tiener paa Forfremmelse, og derfor giøres det ei behov at han i de første Aar har saa meget som han faaer siden, naar han bliver Regiments- eller Divisions-Chef har han desmere. Men naar det gaaer Lieutenanten som Jakob, der tiente 7 Aar for Rachel *), og i Steden for hende, fik en Lea, og maatte tiene 7 Aar til for det samme. Naar han maa, siger jeg, ikke allene tiene 14, men maaskee 20 til 30 Aar, inden han faaer et Compagnie eller en Escadron, og naar han efter at have faaet det, maa i lang Tid leve knap, for ar betale den Gield, han i sine Lieutenants-Dage har giort, for endeligen, om der er mueligt, ak komme som en ærlig Mand i sin Grav, hvor lang Tid mon

*) Nogle har fundet for got at ligne et Compagnie i Søe-Etaten, eller et andet gevorben Compagnie, ved en kier Brud, som en Officier tiener for at faae. Jeg veed ikke om det er saa almindeligen bekient; men mig Lykkes Lignelsen er ikke saa slet.

14

der da vel er tilbage for ham at have got af Livet i? Skal han endeligen være dømt til Elendighed? Hvor mange ere der ikke, som aldrig opnaaer den Lykke, om jeg saa skal kalde det, og hvad gavner det dem da, ar deres Commandeur eller Oberst har gode Indkomster? Mon ikke en stor Mængde i deres Alderdom har Aarsag at sige: Vi har for intet slebt.

Jeg veed vel, at imod dette kan indvendes, at man ogsaa seer Capitainer iblant, som ere temmelig unge, og allerede haver Compagnie, hvilket ogsaa er sant; men saa meget desværre; thi derover har mangen en gammel velfortient Lieutenant maattet miste der. Herpaa kan svares, at sligt reiser sig af en Uorden i Krigsstanden selv, og bør ikke tages i Betragtning, hvor der alleneste tales om Forholdet imellem den og andre Stender. Lad os derfore tilsidesætte Land-Etaten, for saa længe, og allene agre pan Søe-Etaten, hvor det gaaer meest ordenligen til; lad os see, om der ikke ere

15

Capitain-Lieutenanter, og caracteriserede Capitainer, henimod 40 Aar gamle og derover, som ingen Compagnie har, og kan maaskee komme til at vente længe derefter endnu, og da ved et hvert Compagnie er en Compagnie-Chef og to Subalterne-Officierer, og det ved begge Etater, det er, een som har Brød, imod to som tiener for at faae det, saa troer jeg at Forfremmelserne kan omtrent ansees for at være i ens Forhold, i Land-Etaten som i Søe-Etaten, naar lige Orden paa begge Steder iagttages.

En ung Officier, hvis han ikke er af et des lykkeligere Naturel, staaer Fare for at forfalde enten til Følesløshed og letsindig Ubekymring, for ei ar sige Liderlighed, som giør ham uskikket til alvorlige Foretagender, eller og, at Nærings-Sorg betager ham baade Mod og Munterhed; man har Exempler paa begge Deele, og det er maaskee en lang Vane allene, som foraarsager at en stor Deel bæ-

16

rer deres trykkende Omstændigheder endda nogenledes vel.

Om Lieutenanterne ved National-Regi- menterne, har jeg tit hørt det Mundheld, at de kan nok leve, naar de ikkun staaer sig got med Proprietairerne, og om Enroullerings-Lieutenanterne siges det samme, i Henseende til Borgerskabet. Jeg vil ikke søge at udvikle alt hvad disse Mundheld synes at kunde indeholde; men det er nok, de giver tilkiende, at Lieutenanten, uden andres Hielp, maa leve slet.

Nogle vil maaskee, fordi Præsten sættes ved Siden af Capitainen, have Studenten sat i Rang med Lieutenanten, og sige, at denne første maa ogsaa gaae længe, og ofte blive gammel, førend han kommer til Kald. Jeg ærer en brav Student; men i Ligning med Lieutenanten kan han ej sættes. En Student er ikke i Statens Tieneste, men det er Lieutenanten. En Student kan søge mange Nærings-

17

veie, han kan informere Ungdommen, han kan fortiene Penge med at skrive, han kan conditionere i et eller andet Huus, Lieutenanten derimod maa og bør nøies med sin Gage. Dersom der endog var saa lidet og ubetydeligt ved Tienesten at forrette, at man kunde sige, han giorde slet intet, saa burde dog, efterdi al Lejlighed til paa nogen anden skikkelig Maade at erhverve sit Brød er ham betagen, hans Tidsspilde ham gotgiøres. Alle Love bevilger det.

At gifte sig maa meget saa Officierer tænke paa; thi den som ikke kan tage en Kone førend han er 4, 6 til 8 og fyrgetyve Aar, troer jeg gior best i at lade det blive.

En Officier maa ikke gifte sig, sige nogle. Men I gode Herrer! som ere af den Tanke, hvad Ont giør vi, at I vil fradømme os den sødeste af alle Timelige Lyksaligheder?

I svarer: En Officier kan gaae til Skiøger. — Min Gud! jeg vil ej tale om Ugudeligheden i dette Svar; men alleneste spørge: om noget fornuftigt Menneske kan sætte

18

en blot kiødelig Lyst i Ligning med en Kierlighed, som er grundet paa Høiagtelse; og en egennyttig Skiøge, med en kierlig Kone, som i Medgang og Modgang deeler Skiebne med sin Mand?

Kongen skal søde Officieren, men ej hans Kone. Got! det bør Kongen ikke heller. Han bør ligesaa lidet føde Officierens Kone, som Hofmandens og Dommerens. Naar Officieren har en skikkelig Gage, ernærer han nok sin Kone selv.

Der foruden troer jeg ikke at Staten taber ved det, at Officiererne har Børn; jeg vil ikke sige, at Officiers-Sønner just alle Tider bliver de beste Officierer; men naar til er naturligt got Genie føies en fornuftig Faders Underviisning, maa ufeilbarligen en dobbelt Nytte frembringes.

Jeg har forlat Dem lidet, Hr. Philodanus! og kommer til Dem igien. Lad os, om det behager Dem, følge Krigsmanden i

19

Marken og paa Søen, for ar see, om han der har det bedre, eller og, efterdi vi ei selv kan komme over alt, for at betragte alting, lad os nøies med den Underretning andre kan give. Jeg vil ikke kræve Vidnesbyrd af Officierer, de bør ei vidne i deres egen Sag; men spørg Felt-Præster og Skibs-Præster, spørg Proviant-Commissarier og andre Civile, som følger med til Felts til og Søes, om hvad de der mangen Gang maa døie. Der behøves hverken Sverd eller Kugle for at dræbe en Mand, han har ofte Elementerne selv imod sig, og de uundgaaelige Fatiguer kan giøre ham nok af det. De har bragt mangen en brav Officier for Tiden i sin Grav, fat hans Kone i Enkestand, og giort hans Børn faderløse. Andre have mistet deres Helbred, (uden hvilket alt andet er intet,) og i deres sidste Aaringer maattet slæbe paa er svagt Legeme.

Jeg veed vel, at nogle sige, en Officier bør have et des stærkere Helbred, og jeg til-

20

staaer, at det kunde giøres fornøden; men hvor skal han faae det stærke Helbred fra mere end andre Folk?

Andre sige, at alt sligt er en Følge af en Officiers Metier, og derfor bør han taale det, og jeg er eenig med dem, han bør ikke allene taale det, mm han bør taale det villigen og uden Knur; men just fordi det er en Følge af hans Metier, derfore synes mig at det burde paaskiønnes.

De seer, min Herre! af foregaaende, at en Officier ikke alleneste kan komme til at udstaae, men at han ofte virkeligen udstaaer mere Ont en andre Embedsmænd af lige Værdighed med ham, og at han følgeligen snarere kan blive Syg end de; at han er fattig har jeg allerede forhen viist. Jeg har været Vidne til de Ting, som nok kunde præsse Taarer ud,

og dersom De selv havde seet: Jeg

troer De er en medlidende Mand, mere vil jeg ikke sige.

21

Kaster man Øiet til den gemeene Mand, især til Soldaten, hvilken viid Mark fuld af Elendighed bliver man ikke da vaer!-En saadan Stakkels Karl lastes, fordi han imellem tager noget, som ikke hør ham til, og han fortiener at lastes; men om mange af os var i hans Sted! Gud veed hvorledes — — — Men der vil jeg ikke tale

mere om.

Her er en anden Omstændighed, som er det meest væsentlige og uomgjengelig fornødne i den Militaire-Stat, og som, i hvor fornøden den end er, dog har sine Ubehageligheder. Jeg meener Subordinationen. Denne saa nødvendige Ting i en Stat, strækker sig i de andre Stænder ikkun til visse Embeds-Forretninger, og naar de ere vel til Ende bragt, er Manden sin egen Herre. Men hvad Officieren angaaer, da kan og bør den ikke allene i Henseende til hans Embeds-Forretninger, (som ikke i alle Ting saa fast kan bestemmes som andres,) udstrek-

22

kes meget vidt, men han er ogsaa tvungen i sine egne daglige Handlinger, saa at han hverken saa reise, gifte sig, o. s. m, ja hart ad hverken gaae eller staae, uden sine Foresattes Tilladelse. Nu indseer en fornuftig Officier vel, hvor fornøden Subordinationen er, ja jeg er vis paa, at enhver af dem ønskede heller at nedlegge sin Charge, end at see denne saa nødvendige Ting, som er Sielen i Krigsvæsenet og Kilden til alle Seiervindinger, svækket; men han seer ogsaa hvor meget samme indskrænker hans naturlige Frihed, og at han næsten er den mindst frie i hele Staten, og den som er minst frie og tillige besværet med Fatiguer og Fattigdom, hans Lykke kan ikke siges at være saa stor, at nogen har Aarsag at fortryde derpaa.

I Deres andet Hefte fra pag. 46 til pag. 49, anfører De de Regler hvorefter Gager bør bestemmes.

23

Disse Regler ere for det første følgende trende:

a). Embedsmændene bør salareres efter deres

Forretningers Mængde.

b). Forretninger som ere vanskelige, (det

er efter deres egen Forklaring saadanne, som udkræver Forstand, Indsigt og Erfarenhed,) fortiener bedre at lønnes, end de som ere lette.

c). Et Embede bør have Gage efter sin

Vigtighed.

Dernæst følger disse tvende:

d). De Embedsmænd som ere tillige Tilsynsmænd,

(eller Befalingsmænd,) ere i alle Stater besynderlig gagerede. Gagerne stiger efter dette Tilsyns større eller mindre Vigtighed.

24

e). De Poster, som ere bestemte til Regentens og Statens udvortes Ære, ere og gierne vel aflagde.

Intet af dette trætter jeg imod; men mig tykkes at her fattes en Regel, nemlig denne:

Ved at bestemme Gagen til et Embede, bør skiønnes paa dets Møisommelighed og Farlighed.

Jeg seer ikke at den er indbefattet under nogen af de andre Regler, og den er dog billig. Mig rykkes, at naar Officierernes Gage ere nøie indrettede efter de foregaaende Regler, fordrer denne, at endnu et lidet Tillæg bør skee. Den som udstaaer Ont frem for andre, behøver Vederqvægelse frem for andre, og om en Officier havde noget lidet tilovers tli anstændig Forlystelse, troer jeg ikke at det var utienligt. Sømmelig Sinds-Opmuntring en Gang imel-

25

lem, er nødvendig for Mennesket, lige saa vel som Mad og Drikke, og den strengeste Moralist skal ikke kunde modsige det. Men saa længe der ikke haves til det Nødtørstige, er det forgieves at tænke paa Forlystelser.

Forestil Dem, min Herre! at en Mand hielper Dem med en Sum Penge, og en anden vover sit Liv, eller i det minste sit Helbred for Dem, hvilken af disse to troer De at De bør være meest forbunden? Sæt t een, for at bevise Dem en Villighed, paatager sig den Umage at skrive nogle Ark Papir for Dem, og en anden i Regn og Slud gaaer en Miil for Deres Skyld; hvilken af dem fortiener meest Tak?

De sige: Officieren kan komme i den Nødvendighed at vove sit Liv, men det kan og hænde sig, at det ikke skeer. Gud være lovet, at vi leve i Fred! og gid vi maa beholde den længe. Men om saa skeer, at vi faaer Ufred, maa han ikke da

26

være redebon til at vove det? Det kan hændes at han beholder Liver, og mister nogle af sine Lemmer; det kan hændes, at han beholder sine Lemmer og mister sin Eqvipage; Det kan hændes at han mister ingen Ting; det kan og hændes, at han mister alting. Det ene som det andet er uvist.

Men just fordi det er uvist, derfore er det og stedse mueligt, og denne Uvished og Muelighed allene, giør hans Tilstand mindre lykkelig; thi jeg sætter at Officieren er en saadan Helt, at ingen Farer strækker ham, lad ham foragte alt hvad Resten af de Dødelige gruer for, lad ham med kolt Blod bivaane det Slag, hvis blotte Fortælning kommer hans Medborgere til at gyse; saa kiender han dog Livs og Lemmers Værd, og om han end skulde aldeles ringe agte Livet, og ansee Døden som et Budskab Naturen desuden sender ham en Gang, tilig eller sildig, saa bliver dog Lemmernes Forliis af en saadan Vigtighed, at intet uden allene-

27

ste en god Samvittigheds Trøst og den Glæde at have tient sin Konge og sit Fædreneland troe, kan veie op derimod. At sige anderledes kunde ikke agtes for andet end Pralerie, som er Feighed nær beslegtet, og det vilde være ufornuftigt at vise det første, og derved giøre sig mistænkt for det sidste. Det var at have et urigtigt Begreb om Tapperhed, at forlange den skulde bestaae i en Sandseløshed; thi en retskaffen Mand, endskiønt han som en anden er et Menneske, gaaer nok hvor Æren kalder ham alligevel, og tænker, saalænge Heeden varer, ikke paa andet end at iagttage sin Pligt. Ja, dersom han endog ligesaavel uden for, som i Striden, ikke skulle røres af noget, som ikkun angaaer ham selv, saa kan han dog ei være uempfintlig ved sine lemlæstede og halvdøde Kameraters Suk, og jo ædlere og større Helt han er, jo mere føler han dertil.

28

Andre Embeder kan ogsaa have deres Fortrædeligheder og Vanskeligheder, men faa eller ingen har dem saa store som Krigsmanden. Foruden disse almindelige, kan der endnu møde ham een, som maaskee overgaaer alt hvad jeg hidindtil har handlet om, og den bestaaer deri, at Tilfældene kan være saa tvivlsomme, at den Allererfarenste og Dygtigste ikke veed hvad der er raadeligst, og at Resolutionen taaler ingen Opsættelse: falder Sagen ikke ud efter Ønske, kaldes en saadan Mand for en Krigsret, hvor han maa giøre udførlig Reede for een i en uvis Sag hastig fattet Beslutning, og svare til de Spørsmaale, som en Fiscal, forsynet med tydelig Kundskab om de Omstændigheder, som før Udfaldet vare skiulte, har lang Tid at betænke sig paa; det hele Publicum taler om hans Forhold, mange som hverken har Forstand eller Indsigt, dømmer med Myndighed om hvad han burde have giort, og ofte bestaaer hans hele Forseelse deri, at han ikke har kundet giøre Mirakler. Et

29

ugunstig! Øieblik kan forspilde al den Anseelse og Lykke, som han i mange Aar har været om at erhverve. Og dette kan hændes ikke allene en Generals- eller Admirals-Person, men og en langt mindre Commanderende, som nogen Expidition er betroet. See! hvad der fordres af en Officier! overvei det ene med det andet, og siig, om hans Tilstand er meest at misunde eller beklage?

Jeg har i Korthed giort denne ufuldkomne Afbildning paa berørte Poster, for at bevæge mine Landsmænd til at troe, at den Smule Brød vi faaer, gives os ei uforskylt, og for at betage dem den Tanke, at det er os alt for rundeligen tildeelt. Jeg veed ikke, at jeg har overdrevet noget, eller fremført andet end bekiendte Sandheder.

I det foregaaende har jeg sagt, at en Compagnie-Chef ved Søe-Staten, en Esca-

30

drons-Chef og en Capitain som har et Compagnie ved de gevorbene Regimenter, kan siges at have Levebrød; men da abstraherte jeg fra den dyre Tid og de trykkende Paalæg, og supponerede, at vi levede i lige saadan en Tid, som Den for 40 Aar siden. Naar der nu tænkes paa vores nærværende Tilstand, troer jeg ikke man kan sige, at Capitainen har bedre end Lieutenanten. De maa vide, at jeg anseer Capitainen som gift; thi om han end giør bedre i at lade blive ar gifte sig, bør det dog ingenlunde være ham forbudet.

De sige selv, at til at leve anstændigen og som skikkelige Folk i Middel-Standen i Dannemark, udkræver paa Landet 400 Rixdaler, i de smaa Kiøbstæder 600, i de større 800, og i det dyre Kiøbenhavn 1000 Rixdaler, foruden Tillæget til Boger; 400 Rdlr. har ingen Major ved Nationalen, til 800 Rdlr. stiger ingen Premier-Majors Indkomster ved de gevorbene Regimenter, og de i virkelig Gage staaende Commandeur-Capitainer

31

13

og Oberst-Lieutenanter, har under 900 Rdlr., da dog saa got som hele Søe-Staten, og en stor Deel af Land-Etaten boer i Kiøbenhavn, hvor der udfordres 1000 Rdlr., og følgelig kan efter deres egen Regning, ingen af disse forommeldte Officierer leve anstændigen og som skikkelige Folk i Middel-Standen, og altsaa Capitainerne endnu mindre. Der bliver da ikkun Divisions - Chefferne og Regiments-Chefferne i Kiøbenhavn, (thi Generaler og Admiraler taler jeg ikke om,) og foruden dem, Obersterne, Oberst-Leiutenanterne med et Par Majorer i de smaa Kiobstæder, samt en eller to Enroullerings- cheffer som har anstændig Udkomme, og dertil naaer de fleste aldrig.

Dersom en Officier ikke havde nødig at tiene længere end 8,10 eller høit 12 Aar, som Subalterne, og dersom de forbigangne lykkelige Lider tillige varede endnu, saa kunde man antage Gagerne fom nogenledes vel proportionerede. Men da Omstændighederne ere som de

32

ere, nægter jeg ikke, at jeg ønskede gierne, at de classer, som har saa saare lidet at leve af; maatte faae noget mere, om det var muligt, og jeg veed ikke, om den Begierlighed er at laste, dog er det langt fra, at jeg ønsker Tillægget at være saa stort som Møjsommeligheden og Farligheden af Tienesten kunde synes at forlange det; thi det var ikke nogen Veltænkende og ærekier Mand anstændigt, og Kongens Casse formaaede der ei heller.

Hr. Philalethes siger, at Ære bør være Krigsmandens Drivefieder, og ei Binding; og han har fuldkommeligen Ret. En Stand maa nok tragte efter at faae sit Udkomme men den maa ei forlange ar trykke de andre.

Imod Enden af Deres Undersøgelse, beskylder De den militaire Etat for at være den tærende Deel af Staten, den, som udarmer hele Europa, og Der med et efter-

33

krykkeligt NB. I den Meening, som jeg troer at de selv tager disse Ord, tilstaaer jeg dem gierne at have ret; men de indeholde en Slags Tvetydighed, som fortolkes ilde.

Først siger De, den tærende Deel, ligesom det var den, og allene den der levede paa Statens Bekostning; da dog, om enhver Stand, som lønnes enten af Kongen eller Publicum, kan siges der samme.

Dernæst: Den tærende Deel. Dette Ord forstaaer ei alle paa een Maade; nogle sige, at man deraf snart skulle slutte, at Krigsstanden fik sin Løn uden at giøre fyldest Tieneste derfor, eller at den førte Pengene ud af Landet, eller og at den forvarede dem paa Kistebunden, og ikke ved Circulation igien lod Dem flyde hen til Kilderne, hvorfra de ere tagne. Der ere nogle borgerlige Håndteringer, som ikke nytter til andet end at føde Overdaadighed, og andre som allene søger deres Vin-

34

ding i Lasters Vedligeholdelse. Der ere Spillehuse og de saa kaldede Contoirer, hvor Ungdommen taber Penge, Helbred, Sæder Samvittighed og alt; der kan man sinde de Stender som med bedre Føie fortiener at kaldes de tærende. Maaskee det alt for store Antal af Brændeviins-Handlere kan legges til med.

Fremdeles: som udarmer hele Europa, (nemlig med sin Mængde.) At der i Europa, at forstaae i hele Europa sammenberegnet, holdes for mange Krigsfolk i staaende Sold, kan nok være. Men hvis Skyld er det? Mon det er Krigsmagtens egen eller Regieringernes? Krigsfolkene selv havde mere Nytte af at være færre; thi saa kunde de baade lønnes og agres bedre. Man kan end ikke kaste Skylden paa alle Regieringer i Almindelighed; thi naar et Rige giør sig formidabel, nødes det Angrændsende til at giøre ligesaa. Det svagere Ri-

35

ge kan vist ikke begynde med at formindske sin Magt.

For ei at paadrage mig den Beskyldning at fordreie en Mands Ord, vil jeg igientage, at jeg aldeles ikke bebreider Dem, min Herre! at have meent saaledes som foranført, og jeg begriber Heel vel, at De med det Ord tærende, ikke vil have andet forstaaet, end de Paalæg Indbyggerne maa taale, at De tillægger Krigsstanden i Besynderlighed det Epitheton, ikkun fordi den koster mere end andre tærende Stender, at De fremfører det alleneste for at sætte Deres Meening imod Philopatreias, som synes at ville forstørre Rigets Udgifter.

Men mon og en liden Forøgelse eller Formindskelse i Folkenes Antal og Løn, foraarsager Forandring i

Skatterne? Oeconomien giør meget til Sagen. Maaskee er det ikke heller afgiort endnu, at Krigsstanden er saa overmande mere tærende end an-

36

dre Stender; thi her maa mærkes, at alt hvad som udgives for at vedligeholde Fæstnings- Værkerne, Krigsskibene, Tøjhusene med Tilbehør, Magaziner med mere fligt, bør trækkes fra det, fom Krigs-Væsenet over Hoved koster, og at man maa alleneste agte paa Det som gaaer med til Folkenes Underholdning. Men lad være, at denne Stand, formedelst sin Takrighed, koster dobbelt, og tredobbelt imod nogen anden, er det dog vist, at naar man efter en General-Beregning, ligner Mand imod Mand, og Lige imod Lige, saa er Krigsmanden, paa saa Undtagelse nær*), den minst tærende af alle.

Jeg vilde, at den gode Philopatreias enten ikke havde begegnet Geistligheden saa groveligen, eller og ladet være strax derpaa

*) Med disse Undtagelser har jeg egentligen sigtet til Skoleholderne paa Landet, hvis Vilkaar det var at ønske maatte forbedres.

37

at tale til vores Fordeel; thi han har giort os mere Fortred end dem, og kunde have skaanet os for en Deel ubehagelige Expressioner.

Dog, ligesaa lidet som jeg holder mig for at være Hr. Philopatreias Tak skyldig, fordi han paa saa ubeleiligt et Sted taler til Officierernes Beste, saa langt er jeg og fra at troe om Dem, Hr. Philodanus! at De har havt det Forsæt at krænke os; thi De har i Deres Skrift viist for megen Retsindighed og Forstand dertil. Det jeg har skrevet, er ikke heller anført altsammen for at overbevise eller modsige Dem, hvilket og letteligen sees; men jeg har tilligemed vildet besvare andre, som har talt om samme Materie, og lagt os til Last det der alleneste er en Følge af Tingenes Natur. De maa ellers holde mig til gode, min Herre! at jeg har vent mig til Dem i Besynderlighed. De er en Mand som har forhvervet sig en almindelig Høiagtelse, og et Ord

38

af Dem er af alt for stor Vægt, til at vi skulde lade det være os ligegyldigt, allerhelst da der ere alt for mange som søger at sværte os og at betage os Publici yndest, og ingen bør fortænke os i, at vi søger at hindre Det saa meget vi kan; thi enhver ærlig Mand holder sine Medborgeres Kierlighed og et got Navn for den rette sande Ære, og agter, naar dette fattes, al den Anseelse som Rang og Æres-Tegn kan give, for intet.

Jeg siger, at alt for mange søger at sværte os, og at betage os Publici Ynvest. Vi begik en Uret, om vi vilde ganske, fritage os fra al Skyld. Der siges om Officiererne, at det meste man i Almindelighed hører af dem, er stolte Ord og Trudsler *), og at det som de

er

*) Det er vel ikke fornuftigt at udbrede sine egne Feil; men hvad hielper det at ville skiule en Ting, som hver Mand taler om? Er det ikke bedre at bekiende, at det saaledes har været i

39

er beredvilligst til, er Udfordringer og tvekamp. Men mine kiere Medborgere! exami-. nerer til Gavns, saa skal I befinde, at disse krigerigske Folk, har for største Deelen værer enten Udlændinger, eller og unge Mennesker, som nylig er kommen i Tienesten. Sielden

fornemmer man det af en aldrende Officier, og for nærværende Tid hart ad af ingen. Og om end denne Brutalite herskede endnu, mon den da ikke snarere fortiente at belees, end at

gamle Dage, end ved Stiltienhed at giøre sig skyldig. Man maa rose vore gode Forfædre, de Tydske, saa meget man vil i andre Tilfælde, saa er det dog dem, tillige med flere senere fra Tydskland indkomne, som har indbragt denne Svaghed, hvilken siden af og til, ogsaa har yttret sig paa de Danske L begge Etater. Hr. Philocleresias stikler herpaa, og føier mere til, som gierne kunde været udelat. Er der nogle Officierer iblant, som elsker at fortælle deres Mandoms Bedrifter; der findes og Jurister, som prale af deres Lovkyndighed, Studerende som giør sig til af deres Lærdom, og andre af andre Ting, hver paa sin Maade, saa at den ene har ikke meget at lade den anden høre.

40

49 vredes over? Enhver Stand er tilbøielig til sine Feil. En ung Krigsmand veed, at han skal være ærekier og modig, han feiler ved at vise det paa det urette Sted, og deraf kommer hele Forseelsen. Hvad Menneskelige Feil Officiererne kan have tilfælles med andre Folk, bør ikke tilregnes dem i Besynderlighed.

Naar ellers en officier begaaer noget nedrigt, eller alleneste bliver beskylt derfor, hvem er ham da mere imod end hans egne Kamerater? Hvem mere end de driver paa, ar han enten skal fralegge sig Beskyldningen, eller og gaae ud af Tienesten? og saaledes bør det være, Gid enhver Stand giorde det samme! thi de som beskiemmer dem meest, ere deres egne Medbrødre.

En Unavngiven, giver i Fri-Magasinet No. 3. i det andet Stykke, sin Uviilie imod Krigsstanden, eller imod de gevorbene Landtropper, saa tydeligen tilkiende, at meget lidet

41

af det han om dem anfører er teen Sandhed. Jeg forbigaaer mange af hans Talemaader, som deels igiendriver sig selv, og deels allerede ere besvarede, og vil ikkun rage far paa nogle af hans Sætninger.

Han spørger: Hvortil nytter en talrig gevorben Armee i Freds-Tiid? Dette Spørsmaal er dobbelt, og vil sige saa meget, som, hvortil nytter en gevorben Armee i Freds-Tid, og hvorfor skal den være Talrig? Jeg vil for Tydeligheds Skyld skille dem ad, og paa Dette sted allene besvare det første. Den er vant til Krigs-Disciplin, den er færdig ved første Vink, naar nogen uformodentlig Fiendtlighed Fulde paakomme, og den tvinger blot ved sin Tilstædeværelse en krigerigsk Naboe ofte til at holde inde med sine overrumplende Anslag, hvilke Fordeele man ikke kan vente af uøvede øg adfpredde Folk. Der for uden tiener den i de store Steder, hvor den ligger i Guarnison, som en Art af Politie, Opkommer nogen Klammerie, kan der faaes Hielp

42

fra den nærmeste Vagt; skeer et eller andet Optog, er strax en Commando til rede for ar holde Orden. Mig synes allerede at jeg hører ham raabe: En herlig Orden! en saadan Commando giør mere Skade end Gavn: en Skildvagt bør anstendigen advare Folk, og ei slaae dem. Ja, det er sant; men naar Folk klager over at en Skildvagt staaer om sig, tier de stille med, at han i Forveien er længe bleven drillet; og hvad Anstændigheden angaaer, da troer jeg ar en Skildvagts Høflighed gaaer lige saa langt som en Vægters.

Den gode Anonymus er meget behændig i at indslikke noget sant iblant meget Usant. Han siger, og det i Sammenhæng med det foregaaende, ar den gevorbene Armee kan ei bringes længere end til Fiendens Fortropper, hvor med han uden Tvivl sigter til de Desertioner som skeer af de mange fremmede antage ne; men om faa er, burde det nok have udgjort en Meening for sig selv; thi et er at ønske, at de gevorbene Regimenter bestod af Lan-

43

dets Indfødde, og et andet er at ønske de ge vorbene Troppers Afskaffelse.

Formedelst andre potentaters Stats-Maximers Skyld, tilstaaer han at disse Tropper ere nødvendige; men vil at de skal indskrænkes til et saadant Antal, at staten ligesaavel kan lønne dem i Krigs- som i Fredstid, og flere end han er af samme Tanker. Philopatreias med sine Tilhængere, mener at Krigsstanden ei letteligen kan blive for stor. Begge Partier haver deres Aarsager, og maaskee ere deres Meeninger ikke saa stridige, som de ved første Øiekast synes at være. Det ene Partie kan omtrent forklare sig saaledes: "En Regent bør holde saa liden Krigsmagt som muligt, for ikke at betynge sit Rige for meget, dog ei mindre, end at han kan være i Stand til at forsvare sig imod fiendtlig Angreb." Og det andet Partie: "En Regent bør holde saa stor Krigsmagt, at han kan være sine Naboer voxen, dog ei større end hans Rige taaler.”— Jeg troer der er et Medium,

44

som kan foreene begge Deele. Den som kiender Rigets, og dets Naboers Tilstand, maa skiønne derom.

Han siger, at denne Stand hører ganske allene til de fortærendes, og er til de fortienendes Classe. Det synes, som han deeler Stenderne ind i 3 Slags, nemlig tærende allene, nærende allene, og tærende og nærende tillige. (Jeg vil heller bruge Det Ord nærende end fortienende, efterdi der her skal betyde eet, og der første udtrykker Meningen bedre.) At de gevorbene Tropper, eller reent ud sagt, alle de Krigsfolk som har staaende Løn, ganske og aldeles ei hører til de fortienendes eller nærendes Classer, troer jeg neppe er nogens alvorlige Meening. De maa betale Told, Consumption og Accise, (undtagen af det Kongen giver dem i Varer, som Brød og fligt, hvilket for Soldatens Part ikke er meget,) og alle de som ere i saadanne Omstændigheder, at de nogenledes kan, (der er nemlig Officiererne,) maa svare Skatter og Paalæg, som

45

andre; der for uden lever en stor Deel Borgerfolk i Kiøbenhavn af Soldaten og matrosen, og mange andre Kiøbsteder i Landet har deres halve Næring af de der liggende Ryttere og Soldater.

Man kunde opfylde en heel Bog med at anatomere de Ord tærende og nærende, med at undersøge hvilke

Stender det meest tilkommer at kaldes saaledes, og hvilke der lade deres Penge circulere paa en Riget meest fordeelagtig Maade, og med at examinere om ikke alle og enhver, ja Bønderne selv, (ved umaadelige Priser,) gierne hælder over til den tærende Side, naar der ei passes paa med dem. Jeg troer, som den ærlige Mand der har besvaret vores Anonymus i Fri-Magazinet No. 5. og 6. at alle Stender ere baade rærende og nærende; men nogle kan være mere det eene, og andre mere det ander, og i den Forstand taget, tilstaaer jeg, og har allerede for-

46

hen tilstaaet, at Krigsstanden hører til de tærende classer.

Bemeldte Besvarer er af samme Tanker som Anonymus, at Bønderne og Borgerne bør være Regieringens kiereste Børn*), eller med andre Ord, er dens besynderlige Opmærksomhed værd, og jeg er eenig med dem begge, hvad Bønderne angaaer, og tilstaaer og at Borgerne, nemlig skrædere, Skomagere, bagere, Bryggere, Murmestere og Tømmermand, og flere saadanne nødvendige Folk hører dertil med; men om Galanteriekremmere, Perlestikkere, Hyrekudske, Haarskiærere med flere af Det Slags, fortiener Regieringens særdeles Omhue, er jeg ikke overbeviist om.

*) Alle Mennesker i Riget bør være Regieringen lige kier, men uden at elske den ene mere end den anden, kræver Fornuften at Øiet bør fornemmelig være henvent til de Folk, paa hvis Velstand det Hele beroer.

47

Men jeg vil være saa billig og saa føielig som jeg være kan, og lade alt dette staae ved sit Værd, og den Udtryks-Maade af et nødvendigt Onde, vilde jeg ogsaa ganske tilgive ham, hvis han alleneste talede om Talrigheden, og hvis hans hele Afhandling ei tydeligen indeholdte denne Syllogismus:

Et Onde som ei kan afskaffes, bør trykkes saa meget mueligt,

Krigsstanden er et Onde som et kan afskaffes;

Derfore bør den trykkes, eller, hvilket er det samme, slet lønnes og

agtes.

Hos den berømte Poet Friis, da de Svenske ved en Skrivelse forestiller de Norske deres Trang, og indbyder dem til at

48

Kaste sig under Kong Carl, svarer en norsk bonde saaledes: saa længe der er Bark i skoven til en kage, saa længe der er vand i elv og aae at tage, der er Liv og Varme i vort Blod,

er vor Pligt, vor Kierlighed, vor Mod.

Jeg haaber, at en Dansk kunde sige dét saavelsom en norsk, og at en Krigsmand var lige saa villig dertil som en Bonde, naar det gielte; men uden Fornødenhed, alleneste for sine Medborgeres Ukierligheds Skyld, at føre et Levnet som ikke er meget bedre, kunde betage Krigsmanden Lyst til at vove sig for saa uskiønsomme Landsmænd. Den Lunkenhed som findes hos en Hob af de Gemeente, saavelsom de mange

49

Desertioner, er maaskee og til Deels Virkningerne deraf.

Vor Anonymus vil have en Ligevægt og passende Forhold indført imellem Stenderne, og deri ere Krigsfolkene fuldkommen eens finder med ham; men saa længe, de ere i en undervægtig Tilstand, maa de stige op ad, for at komme i Ligevægt, og ei ned ad. Jeg skulde dog neppe troe, ar han vil have den sat ned ved Siden af Slaverne. At det er for den gevorbne Armees kostbare Underholdnings Skyld, Staten er nedsynket i Forgieldelse, Armod og elendige Ruiner *), bilder jeg mig aldrig ind, at han selv har kundet tro.

Man skulde snart falde paa de Tanker, at Hr. Anonymus har begaaet et lidet Kneb **), ved at tiikiendegive at han mee-

*) Saaledes ere hans egne Ord.

**) I det minste har man Aarsag at slutte saaledes. Giør jeg ham Uret, er Skylden hans egen.

50

ner alleneste de gevorbene Land-Tropper, for at bringe Søe-Etaten og Land-Milicien paa sin Side; men der er

saa megen Overeensstemmelse-imellem disse adskilte Dele af Krigsstanden, især hvad Officiererne angaaer, at det meeste som siges om den ene Deel, kan ogsaa hentydes paa de andre.

Han slutter med at paastaae, at Krigsstanden, eller egentlig Officiererne, bør settes i en med deres Indkomster overeensstemmende Rang, paa det de ei skal have Aarsag at klage over deres ringe Løn.

Dersom nogle af de militaire Classer ere for høit ansatte i Rang-Forordningen, i Proportion af visse civile Embedsmænd*), saa er de og ganske vist satte

Man nævner for Exempel, Kiøbenhavns Magistrat, naar de ikke har nogen anden carakteer. Det er sant, deres Rang er vel liden. Dog kan der svares at en Civil Mands og en

51

for lavt i en Deel andre Henseende. Og om officiererne havde et lidet Fortrin i Rangen, over det dem efter fornuftige bestemte Regler, i Ligning med andre Embedsmænd tilkommer, til Erstatning for det, som de har mindre at leve af, troer jeg ikke at det var saa skadeligt; thi hvad skal bevæge et ungt Menneske til at give sig frivilligen i Krigstjeneste? de fede Indkomster og de magelige Dage, lokker ham sandeligen ikke dertil. Hvis han kan blive Capitain og faae Compagnie strax eller om kort Tid, ja saa vil han nok tiene; men naar alle skal gaae Trappeviis, fra under op, lad os da see, hvor man-

Officiers Myndighed er af ulige Beskaffenhed. Den civile Mands er indskrænket til visse Om stændigheder, men Officierens gaaer meget vit, han er for sine underhavende, tillige Befalingsmand, Dommer, Politiemester, Forvalter, ja saa gar Formynder imellem, og alt hvad som ved dm Borgerlige Stand er fordeelt til ad- skillige.

52

ge der melder sig. Lidet Blendverk kan og have sin Nytte imellem.

Skulde nogen synes, at det er at tale sig selv imod, naar jeg først siger, at enhver ærlig Mand, følgelig og en Officier, holder sine i Medborgeres Kierlighed og et got Navn for ' den rette sande ære, og siden begierer at han skal have høiere Rang, end den ham efter fornuftige bestemte Regler kan tilkomme; da vil jeg bede dem læse om igien, og observere, at jeg paa bemeldte tvende Steder har havt forskiellige Absigter.

De maa og tillige give Agt paa Anledninningen hertil, og vide, at jeg ikke har skrevet dette fordi jeg ønsker Officierernes Rang forhøiet; men for at fremvise en Meening, som er ligesaa rimelig, som den af vores Anonymus imodsatte. En Mands, eller et Embedes Værdighed, er som en Mynts Gehalt, og Mandens Rang og Caracter er som Præget paa Mynten. Præget kan være falskt,

53

men Mynten løber da og Fare for at blive reduceret, og den som har eller tragter efter en uproporlioneret hoi Rang, kan letteligen komme til at friste samme Skiebne. Guldsmeden agter ikkun paa Metallens Verdie, og skiønsomme Folk skatterer en Mand ikkun efter hans Fortienester og hans Embedes Vigtighed; men for Ukyndiges og for Ordens Skyld, behøver Manden en bestemt Rang, og Mynten et Fiendelig Præg. At høiere Rang udfordrer større Bekostninger, er ikke kant, uden naar Distinctionen er stor, og Embedernes beskaffenhed udkræver det, (jeg abstraherer fra Rang-Skatten,) thi enten een staaer først eller sidst i en classe, eller om han er i den ene eller den anden af tvende tæt paa hinanden følgende classer, nødes han derfor ikke til at forstørre sine Udgifter. Jeg kiender mange af ulige Stender, hvoraf de fornemste fører minst Pragt, og derfore, om det forslag fom Hr. Anonymus giver, skulde hielpe, maatte reductionen være betydelig.

54

Jeg haaber, at enhver Skiønsom selv indseer, hvor meget et eller andet af det jeg om Krigsstanden, og om Subalterne-Officiererne især har sagt, passer sig paa den Etat mere eller mindre end paa anden; jeg har søgt at undgaae overflødig Vitløftighed, og troer at det meeste kan henegnes paa begge Etater tillige.

Dette foregaaende er jeg bleven foranlediger til at skrive; men jeg begiver mig nu til en anden Materie, som jeg aldrig havde tager fat paa, hvis den første ikke havde ført mig paa Veien.

Jeg har længe staaer i Tvivl, om jeg kunde troe mine egne Begreber, eller om jeg og havde indseet alt. Jeg er ei endnu ganske vis i min Sag, og det er neppe at jeg kan overtale mig til at komme frem med mine Tanker; men Gud har forundt mig at Tænke, Kongen har tilladt mig at Skrive, og hos Publicum venter jeg en mild

Overbærelse.

55

Skulde der ellers være nogen Grund i det jeg siger, vil jeg bede andre mere oplyste fremsætte det i et større Lys, eller og kuldkaste der om det er falskt.

Det er Folkemanglen jeg sigter til. Der klages over den overalt, og de store Hoved-Aarsager dertil, saasom den høie Pris Levnets-Midler og andre Vare ere stegne til, de mange Ufornødenheder, som Overdaadighed har giort fornødne, og de Bekostninger Haandværksmænd maa giøre førend de kan faae Borger-Ret, ere noksom omtalte, hvorfore jeg forbigaaer dem med Tavshed; men der ere andre Aarsager, hvilke jeg ikke har hørt ere saa almindeligen bekiente, endskiønt flere end jeg maaskee har tænkt paa det samme.

Det første jeg vil tale om, er den saa kaldede 8 Skillings eller Rixdalers-Skat. Jeg veed hvad man kan vente sig af en Konge, hvis Symbolum er: Gloria ex Amore Patriæ. Jeg er vis paa, at vor Monarch letter sine

56

Undersaatters Byrder, saasnart Omstændighederne tillader ham at giøre det. Det er Derfore ei Skattens Ophævelse, men alleneste nogen Forandring i dens Indretning, at jeg har Øie paa.

Jeg kan ikke giøre Undskyldning nok for min Dristighed, men maa igientage, at jeg ikke skriver for at meddeele, men for at begiere Undervisning, og for at give andre Anledning at svare.

Jeg har begynt, jeg maa frem dermed. Dersom et hvert Mandsperson betalte 2 Rdlr. om Aaret i Skat, og Fruentimmerne derimod vare frie, i Steden for at Mandspersonerne og Fruentimmerne nu betaler hver 1 Rdlr., mon det da ikke skulde falde lættere for Landet i Almindelighed? I Henseende til Mand og Kone, vilde det blive det samme; thi enten en Mand giver 2 Rdlr. for sig allene, eller og, een for sig og een for sin Kone, falder det ud paa et, saavel for Kongen som for dem; men

57

naar et Par Folk har 3 eller 4 Pigebørn og derover, saa kiendes Forskiellen. Vel ere der de Huse som det ikke kommer an paa nogle Rixdalere mere eller mindre; men der ere og mange som savner dem.

Hele Forskiellen kom til at bestaae deri, at Ungkarlene og Enkemandene, foruden deres egen Andeel, tillige maatte svare Pigernes og Enkernes, og mig synes at det var ikke saa ubilligt. En Ungkarl bærer virkeligen i mange Henseende, meget for lidet af Landets Byrder, i Proportion imod en gift, og giør mindre Gavn. Gavn, kalder jeg blant andet ogsaa det, at opføde Børn, endskiønt jeg veed at nogle svarer: "To Børn ere to Børn, hvad enten de ere ægte eller uægte sodde?" Men man maa tilgive mig, at jeg har Ont ved at troe, at Landet kan vente sig samme Nytte af to Børn, som mangler baade Faders og Moders Omsorg, og ofte løber for vild og vove, uden at kiende nogen af dem, som af to andre Børn, hvilke opdrages under fornuftige

58

Forældres Opsyn. Der er vel iblant de mange Ungkarle en stor Deel som tiener for deres Brød, og har af deres Løn ei Raad til at betale den Rixdaler mere; men Tienestepigerne har ei heller Raad dertil; deres Herskab maa betale den paa deres Vegne, og ligeledes kunde Herskabet giøre ved Karlene, og igien spare Omkostningen for Pigerne, hvilket jeg mener skulde ikke falde mere besværligt for nogen, men snarere lættere, saasom de fleste dog holde flere Piger end Karle i Tieneste.

Nu resterer allene Haandværks-Svenne og Daglønnere at tale om. Otte Skilling for dem at give mere om Maaneden, det er ikkun 2 Skilling mere om Ugen, eller saa meget som 2 Glas Brændeviin koster; dersom denne Udgift til Kroen blev sparet, var strax de 2 Skilling tilvejebragt, og hvilken brav Karl vilde ikke gierne lade sig nøie med 2 Glas Brændeviin mindre om

59

Ugen, naar han vidste at det skeede til Pigernes Fordeel? han har saa ofte drukket 2 Glas mere for deres Skyld.

Om ellers nogen enkelt skulde lide et lidet ubetydeligt Tab ved dette Forslag, hvis han er Patriot, agter han det ei, og er han ei Patriot, fortiener han at taale det til Straf.

Hvad de Enker angaaer som holder Værkstæd, eller som driver Avling, eller har nogen anden Slags Næring, kunde nok taale at betale, som om deres Mænd levede endnu; thi de træder i saa Maader virkeligen i Mændenes Plads.

Her er ikkun en Ting tilbage at afgiøre, og det er i Henseende til Kongens Indkomster, om den dobbelte Skat

af Mandfolk vilde beløbe sig til lige saa meget, som den enkelte Skat af begge Kiøn. Det kan vel være at der ere flere Fruentimre end

60

Mandfolk i Landet; men om saa er, saa er der nok noget nær, saa mange Enker og andre Fruentimre, som formedelst Fattigdom ere skatfri, ar Antallet af dem som betaler af begge Kiøn, kan ansees at være lige, og skulde Forskiellen være betydelig, kunde det lignes paa de mere formaaende. De som har med Regningerne over Skatterne at bestille, troer jeg, kunde og være tient dermed; thi de vilde hart ad slippe med den halve Umage.

Det kan være at Passion forleder mig, uden at jeg selv mærker det; men naar jeg tænker paa en gift Mand og en Ungkarl med lige Indkomster, og derhos overveier begges fornødne Udgifter, føler jeg, uagtet jeg selv ikke er gift, en saa stor Attraae hos mig efter at see den førstmeldte taget noget under Armene, besynderligen i en Tid, da Landet saa høiligen trænger til Folk, at om min Regning med Skatten ei skulde komme

61

ud, jeg da vilde ønske, at de Mandfolk, som har naaet en vis Alder, og er i noget skikkeligt Brød, være sig geistlige eller verdsligt, af Rangen eller i Borgerstanden, og efter et par Aars Forløb ikke gifter sig, maatte komme til at bøde noget derfor.

Dersom saadanne eller andre mere betydelige Forandringer kunde skee, til Lættelse for fattige Familier, vilde maaskee mangen et Barn blive befriet fra at forkomme af Sult og Nøgenhed, og Staten hielpes til saa mange Indbyggere flere. Der er got at opmuntre til Ægteskabe; men det fornemste er at stræbe efter at Folk kan leve, siden formeerer de sig nok, uden at man har synderligen nødig at overtale dem dertil.

Men i hvor almindelig at forommeldte Klage, at Landet fattes Folk, end er, saa findes der dog nogle, som jamrer sig, fordi Der ere for mange, hvilket vel synes stridigt;

62

men hvo veed ei, at vi har for faa til at arbeide i de ringere Stender, og for mange som tragter efter Høihed og bedre Dage? og det eene er i visse Maader en Følge af det andet.

De Ord Ærekierhed og Patriotisme, har i nogle Aar været saa brugelig, at man har hørt Gienlyd deraf allevegne. Saa got som enhver, hvis Vilkaar eller Adgang til de Store, nogenledes kunde give ham Haab, har ikke holt det for nok at være en ærlig privat Mand; men han har stræbet efter Embeder, for at tiene Kongen og Staten, og for at vise sin ærekiere og patriotiske Attraae. Saadan Bestræbelse fører sikkerlig megen Nytte med sig, og det er uimodsigeligt, at jo mere man benytter sig af Lejligheden til at befordre Fædrenelandets Vel, jo berømmeligere er det; men at bilde sig ind, at den handler imod sin Ære og sin Skyldighed, som lever i privat Stand, og derfor at tragte efter offentlige

63

Embeder, det er at drive Begrebet om Æren for vit, og at misbruge Navnet af Patriot.

Hvo som ikke har kundet komme i Embeder, eller ei skiøttet om at besvære sig med Embeds-Forretninger, har i Steden derfor ladet sig nøie med en ligegieldende Titel; og den vinskibelige og ærlige Borgermand er bleven seet over Skuldrene, og i Dag neppe agtet værdig at omgaaes med den, som i Gaar tilkiøbte sig en Caracter. Adskillige, som ellers aldrig havde tænkt derpaa, har, for at undgaae en saadan stædsevarende Forhaanelse, søgt en Rang som andre; og mangen en brav Mand, som i Hiertet beleer slig Daarlighed, og som nærer sig af en saa hæderlig Handtering, at han ikke behøver at skamme sig derved, har, for en eller anden Bi-Aarsags Skyld, og for at følge Strømmen, maattet giøre det samme, og saaledes skiult sin virkelige Stand under et fremmet Navn.

64

Man bør ikke fortænke Folk i, at de sørger for deres Børn det meeste de kan, og at de søger at bringe dem fra en saa uanseelig Stand, som de indbilder sig Borgerstanden at være, til en anseeligere; men deraf flyder, at Borgerstanden mister sine velhavenste og fornemste Folk, at Antallet af dem som søger Embeder, langt overstiger Embedernes Tal, og at det alt for store Overskud, for en stor Deel bliver til unyttige Lemmer, og forfalder baade til et og andet Ont, og naar de har forødt deres Midler, om de har havt nogen, lever siden enten af Spil, eller af at optrække Kiøbmænd og Handverksfolk, indtil de i deres beste Alder døer bort, uden at efterlade sig andet end et stinkende Eftermæle. Og dersom den besværlige Tid, som et i den Fald lykkelig Onde, ikke hindrede Giftermaale og Familiers Tilvæxt, skulde man endnu see flere slette Følger deraf.

Derimod, hvis den rette patriotiske Dyd var i vedbørlig Anseelse, skulde mange flere

65

faae Lyst at anvende deres Tid og Penge til at bringe Videnskaberne, Kunsterne og Handelen i Flor, i Steden for at spilde det eene saa vel som det andet paa de ligesaa unyttige som flittige Opvartninger; og saaledes tragte efter at gavne baade sig selv og andre, hellere end at være slet ingen til Nytte. Til Handelen behøves Penge, til Videnskaberne og Kunsterne ligesaa. Det er got at der ere andre Folk som studerer, end de som af Trang og Nød drives dertil.

Foruden dette, at den Mængde af caracteriserede Folk opføder deres Børn saaledes, at en stor Deel af dem bliver som tabte for Landet, behøver de endnu saa mange Mennesker til Tienere og Opvartere, som tages fra Ploven og andre nødvendige Stæder, og som, tilligemed deres Herrer, ikke alleneste er at ansee som et Nul, der ei giør Folkemængden større, men som et Negativ eller tærende Tal der bør trækkes fra.

66

Saa vel det som jeg har sagt om den alt for store, (jeg siger alt for store, thi naar den er modereret, har jeg intet derimod,) Begierlighed efter at være Embedsmænd, som om Lysten til Titler, er intet nyt; men i hvor bekient det end er, finder Sagen endnu sine Forsvarere. Og jeg skulde ikke have melt et Ord derom, dersom jeg ei fuldkommeligen vidste, hvorledes unge Mennesker troer sig beskiemmet, hvis de ei kommer i Kongens Tieneste, hvorledes mange bilder sig ind, at de ved at ringeagte deres Undermænd, ikke giør andet, end hvad deres Embeders Høihed fører med sig, og at de dermed ikke forseer sig imod nogen Pligt, naar de ikkun i det øvrige handler retskaffeligen, og hvorledes en stor Deel taler om Caracterer, som en Riget nyttig Opfindelse, Der giør Levemaaden anseelig, skaffer Kiøbmanden, Kunstneren og Haandverksmanden Næring, og befordrer Folkemængden *), og er

*) At Folkene har formeeret sig i de store Steder eller i Kiøbenhavn, kan ikke nægtes; men man

67

er som en Tilflugts-Kilde, hvoraf Kongen i fornøden Tilfælde kan trække Penge, naar han vil paabyde en Rangskat. Det værste er endnu at den ødelæggende Pragt og Overdaadighed, som dette fører med sig, kan ikke igien afskaffes, uden at mange Mennesker bliver brødløse derved; en Deel af Arbeiderne reiser ud af Landet, for at søge Fortieneste anden Steds, og i Fald de her har forhvervet noget, tager de det bort med sig.

Og ligesom disse Indbildninger har forvoldet at Rangspersoner ere næsten blevne anseede for at være dannede af en anden Materie, end andre Borgere uden for Rangen, saaledes seer man og Embedsmænd af adskilte Stender, at hæve sig over hinanden, og Hoben troer, at det er saaledes ret. Nogle holder ikkun Krigsfolk for at være Ære

savner dem paa Landet, og dersom Vorned-Rettigheden ikke var, beholt Bonden kan skee faa tilbage til at hielpe ham at dyrke sin Jord.

68

værd, andre tænke, at det er Hofmanden allene som bør hædres, og Tidernes Forandring giver snart een snart en anden Stand Fortrinet. Disse vildfarende Begreber foraarsager at Forældre umager sig for at faae deres Børn satte til den Stand, som de holder for den fordeelagtige og værdige, og det uden at kiende Børnenes Genie eller Tilbøielighed, og derover bliver een til en slet Raadsherre som kunde have blevet en brav Officier, og en anden til en maadelig Officier som med Ære kundet komme til at forrætte et Prædike-Embede.

Dersom alle Stender holtes i Agt, og ingen bleve anseede for ringe, søgte skiønsomme Folk mindre at tvinge deres Børns Naturel, og satte dem hellere til saadanne Metier, som de formedelst Lyst og Genie kunde vente at giøre god Fremgang ved, end til andre, hvor De i Mangel af beqvemme Gaver stedse vilde komme til at staae tilba-

69

ge, og der skulde blive saa uduelige Folk at see.

Skulde et eller andet af det jeg har frembragt, især om Rang-Sygen, synes noget haart *), da vil jeg bede, at det maae undskyldes mig; thi jeg har ikke havt i Sinde at fortørne nogen; men jeg troer at Sygdomme, som har taget saadan Overhaand, at endog Fornuftige selv ikke ere aldeles ubefængte deraf, og Misbruge, som ere blevne saa mægtige, at mange imod deres egen Tænkemaade maa følge den, bør ikke skaanes.

Man veed, at til at hæve sig over en saa almindelig Fordom og herskende Mode, udfordres mere end hver

Mand formaaer; og derfore bør de ikke saa meget lastes; men Misbrugen og Lysten dertil forebygges. Det

*) Saa længe Talen ikke sigter til visse Personer, kan ingen med Billighed fortryde paa at der røres ved sligt. Et hvert Menneske har Feil; men den Fornuftige søger at rette sine.

70

Kongelige Rescript af 4de Septembr. forrige Aar, har sat Grændser for Misbrugen; men Lysten er ikke endnu ganske betagen.

Store Herrer formaaer meget. Naar nogen tager sig den Frihed ar hilse dem, da først at see til dens høire Side, om han og der bærer en Nogle, førend de agter ham værdig ar blive hilset igien; at vise sig frygtsom for at nogen skal komme over at see dem tale med een, som de holder for at være for ringe dertil, eller at lade en jevn brav Mand staae som en foragtet Ting i et Forgemak, og tilsidst bortvises med Uforskammenhed af en dumdristig Tiener, er ikke Maaden at bringe enhver til at være fornøiet med sin Stand. En mild Hilsen, en Art af fortrolig Samtale paa et offentlig Sted, engang imellem at byde en skikkelig Mand til Bords, og mere saadant, koster lidet, og kan have en uforlignelig Virk-

71

ning. Gid store Herrer selv vidste, hvor megen Kraft de besidder til at giøre Got.

Jeg, saavel som flere, har i Anledning af foregaaende, ofte tænkt paa, om det ikke kunde være gavnligt, at der paa 3 eller 4 Steder i Riget blev oprettet anseelige Skoler eller Seminarier, hvori alle slags Standspersoners (hvoriblant jeg ogsaa regner Docteres, Professorers og Præsters) og Adelsmænds Børn, omtrent fra deres 10de eller 12te Aar, indtil deres 16de eller 18de, efter Omstændighederne, kunde, enten for intet, eller for ringe Betaling, blive underviiste i Christendom, Regning og Skrivning, Sprog, Geographie, Universal-Historien, de første Grunde af Geometrien, og kort sagt, Fundamenterne til alt det som er nyttigt for Folk af alle Stender. Naar saa de Foresatte, saavelsom Forældrene, imidlertid havde lært at kiende disse unge Menneskers Naturel og Genie, og ladet dem fornemmeligen holde sig til de Videnskaber som de fant

72

størst Behag i, og de derefter bleve satte til Sorøe-Academie, Cader-Academierne, Universiteterne, eller hvortil de fandtes meest beqvemme og havde størst Lyst; da troer jeg, at de, naar den første Grund var vel lagt, siden i en temmelig kort Tid kunde opnaae en betydelig Færdighed. Hvilke som ikke kunde faae Plads i Kongens eller Statens Tieneste, maatte dog ansee det som en Lykke, at have havt Underviisning i saa lang Tid, og naar Vilkaarene var bekient forud, havde ingen noget at beklage sig over.

Det er mig ikke ubekient at der kan siges meget imod saadanne offentlige Skoler, der er meget trettet i den Sag, og jeg vil ikke imodsige, at jo Privat-Information kan være bedre; men da mange brave og anseelige Folk, særdeles de, som boer paa Landet og i Smaaestæder, ei haver Evne til at holde Informatorer til deres Børn hiemme, troer jeg, at slige Seminarier, som var tilstræk-

73

keligen forseet, saavel med Opsynsmænd som Betientere, skulde hindre mangen et got Genie fra at blive forsømt. Tilgang til Værdigheder bør ikke være tilsperret for den fattige; thi det har alt for mange onde Følger, naar Rigdom allene skal være Middel til Befordringer.

Vil nogen spørge, hvorfra alle de Penge skulde komme, som disse Semenarier vilde koste, da svarer jeg, at jeg veed det ikke; Det jeg skriver er ikkun en Tanke til høiere Eftertanke, og dersom det først blev afgiort at Semenarierne vare til Nytte, fantes der maaskee med Tiden ogsaa Raad til Omkostningerne.

Min Hensigt er ikke at faae Videnskaberne saaledes udbredt, at Kiøbmanden derover skulde forsømme sin Handel, og Haandværksmanden sit Værkstæd, eller at bringe nogen fra en fordeelagtig Nærings-Vei, til at lide Mangel paa sit Studerkammer; men

74

mit Ønske er ikkun, at faae de beqvemmeste Genier udsøgt, saavel til det ene som til det andet, og der saa meget desmere, som vore Naboer trint omkring os legger en besynderlig Flid paa Studeringer.

Og dersom en saadan Art af Forfremmelser, som den Hr. Philodanus ønsker i den Juridiske Stand, blev indført i alle Stender, var det maaskee ei skadeligt. Det er unge Standspersoner ingen Skam at tiene deres Fædreneland paa nogen Maade, og allerminst paa den, hvorved de i mindre betydelige Embeder kunde forhverve sig Dygtighed til bedre at forrette de mere vigtige.

En skiønsom Ven, som jeg har viist dette Skrift, har giort mig den Indvending imod Rixdalers-Skattens

Forandring, at ligesom der ere Folk som har 3 eller 4 Pigebørn, saa er der og dem som har 3 eller 4 Drengebørn; saa længe disse Drengebørn

75

endnu ikke ere store, kan de ei ret siges at fortiene noget, men falder Forældrene allene til Last, og disse Forældre vilde ved mit Forslag komme til at tabe for meget, i Proportion af hvad andre vant. Jeg seer heel vel denne Indvendings Vigtighed, og har, førend han sagde mig det, allerede selv tænkt derpaa; men her kunde maaskee og raades Bod paa. - - -

Jeg veed endnu flere Ting, som kan siges saavel imod Skatte-Forandringen, som imod det jeg har foreslaaet, angaaende de Penge der betales Præsterne for Brude-Vielser, Børne-Daab og Jords-Paakastelse, og om Seminarierne; men jeg befinder mig ikke i den Situation, at jeg kan have eller faae alle tilstrækkelige Oplysninger, og derfore sigter mit Forslag ikke heller til Tingene selv; men alleneste til en Undersøgelse om Tingene. Skulde jeg være Executor,

76

var det en anden Sag; jeg betænkte mig da vist Hundrede Gange.

Til Slutning vil jeg giøre det Ønske, at Hr. Philodanus, eller nogen anden Indsigtsfuld Patriot, eller og et Sælskab af forstandige Folk, vilde paatage sig den Umage at give os en udførlig Beskrivelse om Handelen med alle sine Grene, saavel den gavnlige som den skadelige, baade det der kan siges med, og det der kan siges imod, samt det der passer sig paa Dannemark i Henseende til dets Beliggende, frem for paa andre Lande. Den halve Deel af Publicum skriger efter Fri-Handel, det er, paa deres Sprog, frie Indførsel af alting.

Der ere Usandheder som have Sandheds Skin, og ere derfore des farligere; og jeg er ikke langt fra at troe, at det som siges til den Fri-Handels Forsvar er af det Slags: at Folk kunde faae mange Sorter fremmede Vare for bedre Kiøb end vore egne

77

er vist, og at de som handlede der med vilde blive rige er ligesaa; men Spørsmaal, fra hvad Kilde vilde deres Rigdomme flyde, og hvem vilde tabe det som de vant? Spørsmaal, om ikke den største Deel af Haandværkerne vilde gaae under, og Kongen komme til at miste den Skat som de nu i deres Velmagt yde? Spørsmaal, om Kongen ikke vilde blive nødt til at forhøie Paaleggene, for af de Tilbageblevne at faae Erstatning for det han ved de Fragangne havde tabt, og om ikke Dyrheden derefter vilde stige i Proportion? Og Spørsmaal, naar en Feil engang er begaaet, om det da er saa læt at rette den igien?

Vore danske Vare ere dyre, det er sant; men kan de vel være andet? da Haandværksmanden maa dyrt betale de raae Materier, give sine Svenne høi Løn, behøver selv at trække en skikkelig Profit, for at kunde leve, og Fabriquerne tilmed ere an-

78

lagde i det kostbare Kiøbenhavn. Jeg frygter, at saa lenge den dyre Tid varer ved, vil alt det der arbeides til Landets Opkomst, være til liden Nytte.

den 12 Februarii 1771.

79

Trykfeil:

S. 19. L. 9. til og Søes, læs: og til Søes, 20. L. 14. en læs: end 30. L. 15. udkræver læs: udkræves 49. L. 10. den sat læs: dem satte 54. L. 5. Etat mere eller mindre end paa anden. læs: eene Etat mere eller mindre end paa den anden.

66. L. 1. det som jeg. læs: det jeg.

De øvrige Feil som ikkun vedkommer Skriverigtigheden, og hindrer ei at forstaae Meningen, vilde Læseren behage selv at rætte.

80
1

Tanker
om
Krigsstanden
og dens
Forbedring.

Mich hört, roer Muht im Busen fühlt, Soldat und Officier.

Kiøbenhavn 1771.

Hos Joh. Gottl. Rothe, Kongel. Hof- og Universitets-Boghandler

i No. 8. paa Børsen.

2
3

Adskillige Venner af Krigsstanden have ønsket denne Stands Forfremmelse, og offentligen opmuntret dem, som vilde og kunde, at sige deres Meeninger, hvorledes Soldaternes Gage kunde formeeres. Heri, neml. synes Hoved-Sagen at bestaae, som Standens Velyndere ønsker at see tilvejebragt. Det er unægteligt, at jo Soldatens Løn er for ringe for ham at leve af, for alting i Hovedstaden, allerhelst da han neppe har hver tredie Dag for sig selv. Thi naar han kommer af Vagt, det er midt paa Dagen, saa maae han pudse Gevær, Lædertøi, Støvelletter, Patrontaske, Knapper o. s. v., og faaer derfor ingen Tid til sine egne Forretninger, førend den paafølgende Dag; men hvor mange Extra-Turer falder saa ikke ind, som tage end ogsaa

4

denne eene Dag fra Stakkelen; thi den paafølgende trækker han igien paa Vagt. Han maae da tidt og mangen Gang leve hele Dagen af sine 4 Skilling. Ja, kunde han endda spise og drikke disse Penge op, saa torde han dog maaMe, en Dag om den anden, faae en nogenledes Mættelse for dem. Men Kiere! her skal Vask, her skal Poleervox, Skoevox, Pibeleer, Tripels, og Gud veed, hvad mere anskaffes. Altsammen af de bedrøvelige 20 Skilling, som han faaer hver femte Dag. Qvartals-Pengene kan han jo ikke bruge dertil, de gaaer alligevel op, for Skiorter, Skoe, Strømper, Saaller og andet.

Det er da med Rette, at man ønskede Soldaten lidt bedre Traktamente. To Skilling i daglig Tillæg, vilde være en mægtig Lættelse for ham, hvilket nok indsees af enhver, der har bekymret sig lidt om Soldatens Huusholdning. (Naar jeg siger Soldat, saa antager jeg Ordets mere indskrenkende Bemærkelse, nemlig: Musketeer, Underofficier, og kort sagt, alt hvad ikke er Officier. Siden naar jeg taler om Officiererne allene, saa betiener jeg mig maaskee

5

af Ordets mere udvidede Meening, hvori det bemærker enhver Krigsmand.)

Alt dette, hvad jeg hidindtil har sagt, er almindelig bekient, og jeg troer, at enhver Patriot ønsker med mig: at de, som ere bestemte til den vigtige Forretning, at forsvare Landet; de som i paakommende Tilfælde maae finde sig i at døe, ofte paa en pinefuld Maade, eller det som er langt værre, at læmlæstes og giøres uduelige til næsten alting; de, som endogsaa midt i Fredens Tider føre den besværligste, den ubehageligste Levemaade, saa at de næsten, (som Hine Spartaner,) have det lettere i Fælten, end de have det Hjemme. At disse, siger jeg, fik en liden Hielp, en liden Smerte-Penge, for alle de Livets Behageligheder, som de mage opofre, for at være Statens Gierde.

Det store Spørsmaal er da dette: Hvorledes fange vi det an, at forskaffe vores Soldat denne ønskelige Forbedring? Hvor er den Fond, den græsseligen store Fond, som behøves dertil, naar Kongen skal ikke

udgive meer end Han udgiver nu, og naar de andre Stænder ikke skal bebyrdes stærkere?

6

Jeg vil fremsætte mine Tanker derom, og sige: (som alle Politici udi Afkrogene sige,) Dersom jeg maatte raade, saa gjorde jeg saaledes. Men først og førend jeg kommer til mit Æmne, maae jeg igientage nogle meget gamle Sandheder; thi disse udgiør det beste Forsvar, jeg veed, imod de vigtige og uvigtige Indvendinger, som kunde giøres mig.

I. En Ting er ikke umuelig, omendskiønt der findes Vanskeligheder ved at bringe den til Virkelighed. II. Det Tab som een lider, maae ikke tages i Betænkning, naar en Snees vinde derved. Forstaae, naar denne eenes Tab ikke er ødeleggende. III. Nogle Uleiligheder for den nærværende Tid ere ubetydelige, naar de forsvinde i Fremtiden: og, den levende Slægt maae ogsaa taale lidt for Efterslægtens Skyld. IV. En liden Hielp bliver stor for den, som har kun lidet og er vant til lidet. V. Totale Forandringer kan ikke skee uden Fordommers Tilsidesettelse.

Disse Grundsætninger ere det, som mit System er bygget paa, og jeg har nu kun en

7

Ting Meer at erindre, for desbedre at blive forstaaer. Dette er, at jeg her allene taler om det hværvede Infanterie. Naar jeg først har sagt mine Tanker herom, saa vil jeg anføre, Hvorfor hverken Landmilicen eller Kavalleriet, eller Artillerister, Ingenieurer eller Garderne kommer i mit Anslag, for saa vidt Hoved-Posten er angaaende.

Mit Svar paa det store Spørsmaal: Hvor skal den Fond komme fra, at skaffe Soldaten et Tillæg? Bliver da med tre Ord: Af Officierernes Gage.

Forklaringen er denne: Kongen holder nu 16 hværvede Infanterie-Regimenter, hvert paa 14 Kompagnier, ved hvert Kompagnie staaer 3 Officierer og 67 Mand. En kort Beregning vil vise os, at naar disse 16 Regimenter bleve til 8, saa kunde hver Soldat nyde 6 Skilling om Dagen, i Steden for 4 Skilling, og en Underofficier efter Forhold. Hvem der ikke troer min IV. Grundsætning, den komme og see Soldatens Huusholdning, saa skal han overbevises om, at dette er en stor Tilvæxt i Indkomster, for den der endogsaa kiender Værdien af en Halvskilling.

8

Beregningen er let giort. Naar 8 Regimenter saaledes gaaer ind, saa spares Maanedlig i Gage for

8 Obrister, foruden hvad de har som Kompagni-Chefer, hvilket siden anføres under Kapitainerne a 100 Rdlr. er - 800 Rixdaler. 8 Obrist-Lieutenanter ligesaa a

50 Rdlr. - - 400 -

8 Premier-Majorer ligesaa a 16

Rdlr. 4 Mk. - - 133 R. 2 Mk.

112 Kompagnie-Chefer ligesaa

a 50 Rdlr. - - 5600 -

112 Premier-Lieuten. a 17 R. 1904 -

112 Second-Lieuten. a 15 R. 1680 -

8 Regiments-Qvarteermestere

a 17 Rdlr. - - 136 -

8 Auditeurer a 17 Rdlr. - 136 - 8 Regiments-Feltskierer a 15

Rdlr. - - 120 -

Da Infanteriet efter nu værende Indretning har 2 virkelige Generaler, 4 virkelige General-Lieutenanter, og 8 General10909 R.

2 Mk.

9

10909 R. 2 Mk. Majorer, faa gik ved Reduktion Hælvten af disse ind med, og straredeS derfor Maanedlig: for

1 virkelig General a 333 Rdlr.

2 Mrk. - - 333 2

2 virkelige General-Lieutenanter

a 250 Rdlr. - - §00 -

4 virkelige General-Majorer a

166 Rdlr. 4 Mrk. - 666 4

12409 R. 2 Mk. Ydermere gik ved de reducerede Regimenter ind:

112 Fourerer a 3 Rdlr. 3 Mk.

9 Skill. - - 402 Z

224 Korporaler a 3 Rdlr. 12

Skilling - - 696 -

16 Kompagnie-Feltffierera 5 R. 80 -

8 Gevaltiger a 3 R. 2 mk. 4 Fl. 27 -

8 Regiments - Tambourer a 3

R. 2 mk. 4 M. -- , 27 t

48 Hautboisier a 3 Hd. 2mk. ask, 162 -

8 Stokkenknegte a 1 Rdlr. 1

et 8 Skil. - - 10 -

13813 R. 5 Mk.

10

I denne Beregning har jeg ikke anført Douceurene for Regiments-Qvarteermester og Commander-Sergeanter de Omkostninger som Instrumenterne og Tambourenes samt Hautboisternes Munderinger, (Under-Officierernes ikke at glemme,) koste meer end den gemeene Mands, med flere smaae Ting, som dog det ene med det andet noksom beløber sig til en lille Sum; men som vilde falde for vitløstigt, her at anføre. Nok er det, at det udgiør meer end 200 Rdlr. Maanedlig ved de 8 Regimenter, og da jeg desuden i Officierernes Gage overalt har regnet det mindste, saa kan man sikkert antage, at ved denne Reduction sparedes Maanedlig i det mindste 14000 Rdlr.

Denne Sum kunde da anvendes paa de overblevne 8 Regimenter. Disse bleve nu fordobblet i Henseende til Mandskabet. 3 Officierer som passer paa Tjenesten, kan gierne holde 80 Mand i Orden. Jeg siger 80, (egentlig blev Hvert Kompagnie over 130 Mand;) thi vi veed jo, at der ere kun faa, jeg tør sige ingen Kompagnier, som nu har 40 Mand i Garnisonen. De faa Uger at Frimændene ere inde, giøre vel ikke

11

stort til Sagen. Lidt Paapassenhed mere, det er alt; men, flere Under-Officierer maatte disse fordobbelte Kompagnier have, 1 Sergeant og 2 Korporaler af de reduceerte Regimenter kunde derfor sættes ved hvert Kompagnie, saa at der nu vare 3 Ober- og 9 Under-Offlcierer derved; og saa maatte det være Nisser og ikke Mennesker, dersom de ikke kunde holdes i Ave af disse 12. Ligeledes maatte ved hvert Regiment antages 4 Kompagnie-Feltskierere til, eftersom Mandskabet bliver dobbelt, saa at nu ved hvert Regiment kom 10 Kompagnie-Feltskierere. For denne nødvendige Augmentations Skyld, har jeg i Beregningen alt fradraget, saavel disse, som de omtalte Under-Offlcierer, og kun regnet saa mange iblant de Reduceerte, som ikke kan anvendes i deres forhen havte Pladse udi de vedblivende Regimenter. Og disse sidste kunde ogsaa Med Tiden faae deres respektive Charger igien, men for det første fik de tage til Takke med en Gemeens Plads og Lønning, eller ogsaa de faa, som ikke vilde dette, kunde Kongen tilstaae Afskeden, saasom dette Tab ikke vilde være af nogen Betydenhed.

12

Antage vi nu, at alle de som ikke er Officierer bleve i Tjenesten, og af ovenstaaende 14000 Rdlr. fik et Tillæg daglig, Sergeanten, Gevaltiger, Regiments-Tambour og Kompagnie-Feltskier 6 Skilling.

Foureren 64 Skilling Korporalen 4 Skilling.

Grenadeer, Musikeieer, Tambourer og Støkkenknegte 2 Skilling.

Saa beløb sig dette Maanedlig ved de overblevne 8 Regimenter, for 336 Sergeanter, Kompagnie - Feltskierer, Regiments-Tambourer og Gevaltiger a 1 Rdlr. 5 Mrk. 4 Skilling til - - 630 Rixdaler,

112 Fourerer a 2 Rdlr. 3 skl. 227 3 Mrk. 672 Korporaler a 1 Rdlr. 1

Mk. 8 Skill. - - 842 -

14072 Grenadeerer, Muffeteerer, Tambourer og Støkkenknegte a 3 Mk. 12 Skill. 8795 -

Tillægget beløb sig altfaa Maanedlig

kun til - - 10492 R. 2 Mk.

13

Anmærkning.

Foureeren faaer 1/2 Skilling Daglig meer i Tillæg end Sergeanterne; men han faaer derved dog ikkun den samme Lønning som disse, thi han har nu virkelig 1/2 Skilling Daglig mindre. Da ham paaligger alt Skriverie ved Kompagniet, og dette Skriverie ved den Forandring Qvæstionis blev fordobbelt, saa vilde det være ubilligt dersom han ikke skulde nyde lige saa meget i Lønning som Sergeanten. Vel er det sandt, at Kommandeer-Sergeanten har mere travelt i Tienesten, men derfor har han og aparte Douceurer, og ikke de utrolige Bryderier med Skrivning og Regning som Foureren har. Og han fik jo ogsaa en Sergeant til Hielp, som kunde skiftes til at besørge Tienesten med ham, og alt hvad han beholt allene at forrette, det bestod i Komandoen, og den kan han gierne komme af Sted, uden al for stor Umage. Hautboisterne behøve vel intet Tillæg, da de alligevel veed at fortiene sig uden om, meer end dem tiener.

14

Man seer af dette korte Overslag, at det store Ønske kunde blive opfyldt, uden at Kongen og de andre Stænder udgav mere end hidindtil, ja, der sparedes da Aarlig nogle og Fyrretyve Tusinde Rixdaler. Mueligheden og Nytten af saadan Forandring synes da øjensynlig nok, uden at der behøvedes at legge noget mere til.

Men her møder mig tvende Indvendinger, som jeg ikke tør forbiegaae, allerhelst da mig synes at de ere de eeneste som med Skiel kunde giøres.

Først da, vil man spørge: Naar saaledes Officierernes Tal bliver nedsat paa Hælvten, hvorledes skal de da kunde bestride Tjenesten? Jeg svarer: Meget vel!

Lad os sætte, at i Steden for de 6 Regimenter som nu ligge i Kiøbenhavn, herefter laae kun 3, (Mandskabets Antal bliver det samme,) saa vilde der være 78 Lieutenanter til Tjenesten, naar 3 Kapitain-Lieutenanter og lige saa mange Adjutanter fradrages. Og disse vare tilstrækkelige at besætte Vagterne, (som den eeneste besværlige Tieneste,) dersom der virkeligen og for Alvor tænktes paa Militair-Standens Forbedring.

15

Thi siig mig, hvorfor skal Reusensteins Bolværk, Rosenborg Slot og Hovedvagten have en Lieutenant paa Vagt? Fordi engang ved Reusensteins Bolværk er begaaet et Ran paa et drukkent Qvindemenneske? Fordi at Rosenborg kaldes et Slot? Fordi maaskee i Preussen, (hvor der er Overflødighed af Officierer,) en Lieutenant trækker med Kapitainen paa Hoved-Vagten? — Kunde disse, burde disse smaae Aarsager ikke falde reent bort, naar det gialt om at erholde saa betydelige Fordeele? Kiøbenhavn beholdt da ikkun 5 Lieutenants-Vagter, og saa falt Touren kun hver 14 Dag til en Officier, da de nu ikke nær saa længe have frie. Sant er det, der maatte da ikke heller tilstædes, at en Officer var ideligen af Byen, uden at see sin Vagt-Tour besørget; det maatte ikke tilstædes, at en Officier giorde sig syg, naar hans Vagt-Tour treffer; der burde ikke være Patteglutter med Portepeen paa Vuggen, som de andre brave Officierer maa giøre Tienesten for; der burde høre mere til end Chefens Bevaagenhed eller Skiødesløshed, naar en Officier skulde gandske frietages for Tieneste. Alt dette burde være og

16

maatte være, naar man havde det faste Forsæt, at hielpe Soldaten paa Fode.

Som det gaaer med Kiøbenhavns Garnison, saa gaaer det og med Rendsborg, som den anden Hoved-Festning i Landet. Tre (maaskee To) Lieutenants-Vagter vare nok der, i Steden for de Fem til Sex som de have nu, Resten kunde besættes med Under-Officierer, uden at der blev forsømt det ringeste. Det vilde falde for vidtløftigt, her at tale om vore andre saa kaldede Festninger, om hver især; men man kan forsikkre sig om, at det i alle Maader forholder sig med dem, som med de anførte.

Den første Indvending falder altsaa bort. Nu da til den anden, og her maae jeg tilstaae, at den er vigtig og grundet.

Naar skal alle de Officierer, som I sætter ud af Nummer, komme ind igien? Baade de reducerede og de vedblivende tabe derved Aar paa Aar udi deres Avancement, saa at den, der havde sandsynligt Haab om, inden 4 Aar at blive Kapitain, maae nu staae i 8, maaskee 10 og flere Aar, førend han kommer dertil, og ligesaa med de høiere og mindre Klasser.

17

Jeg svarer hertil: I har Ret! I har Aarsag til at klage, naar I reduceres; I har Aarsag at klage naar I bliver. Jeres Avancement standses i en lang Tid, ja maaskee gaaer tilbage. — Men kiere brave Venner! hvad er at giøre? I som opofrer jeres Magelighed, ja jeres Sundhed og Liv til Staten, I, som ere Patrioter nok til, for en ringe Giengieldelse, at frasige jer, i jeres blomstrende Aar, Tusende Livets Behageligheder, for at skaffe Borgeren og Bonden Fred og Roelighed. I vilde ikke undslaae jer, ogsaa at giøre noget for jeres kiere undergivne Brødre, hvis Vilkaar alligevel ere og bliver langt under jeres. See til min II. og III. Grundsætning, og lad disse være eders opmuntrende Trøst. Siig mig, hvad ere 40 Officierer imod 950 Gemeene? Disse sidste faaer saa stor en Hielp ved denne Ulejlighed, som nu rammer jer faa, og som I med Tidens Længde vil have forvundet, og som da vil glæde eder med den behagelige Erindring, at I, endog med eders Tab, have biedraget noget til saa stor en Forbedring. Og inden 50 Aar vil næsten ingen mere vide af dette at sige. Nytten skal ved-

18

vare og Ulejligheden glemmes, og I skal have forfremmet mange Efterflægters Gavn. (I maae forlade Mig at jeg taler om Mit Indfald, som om et virkeligt Project. Det er en Autor-Svaghed, som alle er befængt med, ligesaavel den der skriver nogle Ark, som den der skriver Alphabeter.)

Men det er ikke allene med dette, som jeg agter at svare paa denne Indvending med. Dersom jeg ikke havde andre Grunde at sætte imod den, saa vilde jeg heller reent tiet stille. Lad os tale med kolt Blod herom og sætte:

1). At Kongen var naadig nok, (af de Penge som sparedes og ikke gik med til Tillægget for de Gemeene,) til at lade hver Officier faae saa meget i Vartpenge, at han havde nok til tarvelig Klæde og Føde, til han blev emploieret. Sant er det, en Officier kan ikke leve i 4 til 6 Aar af 60 eller 72 Rdlr. Aarlig, men han kan, (i hvor stort han er vant,) komme ud med mindre end 400 til 500 Rdlr. Disse Vartpenge toge af fra Aar til Aar, ligesom Officierene bleve emploierede til. I de første Aaringer lagde Kongen noget til, derefter in-

19

tet, og endelig vant han fra Aar til Aar. Jeg tør sige, og kunde bevise, at ved en ordentlig Indeling, Kongen ikke behøvede at legge i de første besværligste Aaringer meer end 10000 Rdlr. til i det allerhøjeste, og inden 3 til 4 Aar behøvede Han slet intet meer at legge til, og siden var det snart opreist igien, hvad hans Kaffe tabte i disse første Aaringer.

2). Da denne Forandring hverken rammede Nationalene, eller Kavalleriet, eller Garden: saa kunde alle hos dem forefaldende Vacancer ligeledes besættes med reducerede Officierer; thi det var ikke meer end billigt, at de, i det mindste for saa meget, hialp til at bære paa Byrden. Maaskee at der iblant de Reducerede ogsaa fandtes nogle, som kunde emploieres i Artilleriet eller Ingenieur-Corpset; ja, hvem veed, om ikke i Søe-Etaten selv, eller i Civilstanden?

3). En alvorlig Kongelig Beslutning kunde tages, gandske og aldeles at forbyde det skammelige Kiøben, som endnu ikke er saa udryddet som det burde være, og som hidindtil saa meget har nedslaget den brave

20

men uformuende Officier. Dog herom mere siden.

4). Man kunde være lidt mindre føielig i, at give enhver indkommende Fremmed de anseeligste Charger. Da vi dog gierne følge andres Exempler, Hvorfor ikke heri, og i det som forrige Numer handler om med? Hvorfor kan en Fremmed, som forlader sit Fædreneland og kommer til os, ikke lade sig nøie med en Second-Lieutenants Plads naar han har været Premier-Lieutenant? Hvorfor skal han endelig være Obristlieutenant, Major, eller i det ringeste have Kompagnie? Gud forbyde, at vi skulde troe om vort kiere Fædreland, at det

ikke havde brave Folk, der vare i Stand til at være gode Officierer, og at vi derfor maatte ligesom kiøbe de Fremmede herind. Nei, saa mange, mange velfortjente Landsmænd bevise Modsætningen. Fik de gode Herrer, som fra alle Verdens Kanter komme herind, at tage til Takke med en ringe Charge, eller (pia defideria,) bleve viist Veien tilbage, hvor de kom fra, saa vilde de snart betænke sig, at trække Dosinviis herind og forlade deres Fædreneland, (hvor somme Tider

21

der er Krig oven i kiøbet) og komme til et Land, hvor alting er roeligt, og hvor Hoved-Systemet er og bør være Fred. Og saa vilde Avancementet gaae utroeligen meget hastigere, vore reduceerte officierer fik snart deres Plads igien, og inden kort Tid var da alting i forrige Orden.

5). Der kunde saavel ved Reducering, som Forflytning, sees paa en Officiers Omstændigheder, og ikke alle skieres over en Kam. Den ugifte Officier taaler det bedre end den gifte; den unge bedre end den Gamle, den Formuende bedre end den Uformuende. Tyve Mile er ikke saa lang en Vei som Hundrede o. s. v. Endogsaa Garnisonen og Levemanden der burde paaagtes; thi at forflyttes fra Kiøbenhavn til Christiania, eller fra Glykstad til Rendsboeg, er langt fra ikke saa fortrædeligt, som at komme fra Rendsborg eller en anden Fæstning hvor alting er got Kiøb, til Hovedstaden, eller det ligesaa dyre Christiania.

Der kunde maaskee findes endnu flere Anordninger, hvorved denne Indvending om ikke gandske ophævedes, saa dog giortes saa ubetydende, at den i Patriotens Øien slet

22

ikke kom i Betragtning imod det store Gode, som vilde flyde af saa total en Forandring.

En tredie Indvending, som maaskee af nogle kunde giøres, er denne: Hvad skulde Verden sige, dersom Kongen af Dannemark og Norge ikke holdt flere end 8 Regimenter Hværved Infanterie?

Hvad Verden vilde sige? Den sagde: Kongen af Dannemark holder i 5000 Mand Hværved Infanterie; thi han behøver ikke flere i Fredstider, og lige det samme siges og saa nu. Bestaaer en Konges Ære eller et Lands Sikkerhed i Antallet af Regimenterne eller i Antallet af Soldater?

Den første, den vigtigste Post kan altsaa afgiøres: Soldaten faaer større Traktamente. Lad os nu ogsaa betragte nogle andre mindre Lettelser, hvorved Livet kunde giøres lidt mere behageligt for den gode Soldat.

Soldatens Klædedragt møder os først; og her maa man tillade mig at spørge: Hvad due disse pinende ubeqvemmelige støvelletter til? O! gid at den, som først opfandt dem, maatte bestandig have gaaet i dem,

23

saa længe han levede, og det efter den samme Methode, som de nu bæres efter. Jeg veed ikke hvorledes det giør, naar Torturen de spanske Støvler appliceres, men det veed jeg, at strax efter disse, Støvletterne have største Ret til det Navn af ypperlige Pine-Maskiner. Man forestille sig disse, af tykt indgneden Poleer-Vox stive Tingester paa Beenene af den stakkels Karl, nogle Hattefilt-Lapper ligge der imellem for at giøre dem ret trange, og en jern Hage brækkes tit i Stykker under det Arbeide, hvormed de maae tilsnøres. Nu seer Karlen deilig ud! han har retskaffens Been! Støvelletterne kan man speile sig i og Knappene i dem? — Aa, de blinke som Solen! — Maaskee Karlen staaer endnu i fuld Vext; maaskee hans Muskler ere ikke hærdede nok, at udholde saa voldsom en Sammentrykkelse; maaskee — Hvad? skal Karlen derfor ingen Støvelletter have paa.? Strax Støvelletterne paa ham! — See, Hvad fattes Karlen nu? Kan Han ikke exercere, marschere faa got som nogen? Og om de end piner lidt, og han derved bliver adspredt og kan ikke have Tankerne sammen, for at passe paa Kommandoen, saa kan et

24

Par dygtige Rap snart give ham Samling igien. Ja, ja! — inden et Aar gaaer om, ligger Karlen paa Sygestuen, han har sure Been, Regiments-Feltskieren trækker paa arlene. Karlen er incurabel, han maae have Afskeed. (Hvad kan man bruge en Karl til som ikke kan faae Støvelletter paa Beenene.) — Obristen bliver vreed: Hvor i al Verden kan det komme fra, at vi har saa mange Folk med Beenskade? Ja, Gud veed! — Ja vist veed han det, men jeg veed det ogsaa, og de fleste vide det, — men Støvelletterne kan aldrig afskaffes. Himlen bevare os! en Soldat uden Støvelletter, det var jo Himmelskrigende! Og hvad vil man sige? Kongen af Preussen giver jo sin Hele Armee Støvelletter, og officeren maae bære dem med. — Ja, det er sandt, derimod lader sig intet sige, giør han det, saa maae vi endelig ogsaa, det forstaaer sig.

Imidlertid, saa hørte jeg dog en gammel Officeer, som havde seet sig lidt om i Verden, han sagde til mig (under fire øien thi hvem vilde sige fligt offentligt,) han sagde: "Naar vi regner, Hvad Skoe og Støvelletter koster i Aar og Dag, saa be-

25

høvedes der kun et lidet Tillæg, (naar man lod dem forfærdige paa engang og til den rette Tid,) for at skaffe hver Mand et Par korte Støvler. Disse Støvler holt Beenene langt varmere og tørrere, og al den forsmædelige Pine forsvant, som den ellers nok plage Soldat nu har at udstaae. Den meeste Pudsning falt. tillige væk, som Soldaten nu maae spilde saa megen Tid paa. Paa Marschen falt de vel lidt tungere end Støvelletter, men saa var Benene ogsaa mere frie i dem, og det skulde altsaa gaae op imod Hinanden. I Feldten, naar et Overfald skeer, saa springer Soldaten snart i et Par Støvler, men nu, maae han i flige Tilfælde enten fare herud imod Fienden i Strømper og Skoe uden Spender, eller og han maae give sig Tid at paaskrue sine gode Støvelletter, og imedens han har at bestille dermed, (thi det er ikke saa hastig giort.) lade sig slaae ihiel eller tage til Fange. Ydermere, (sagde den gamle Officeer,) naar det er heedt Veir om Sommeren, saa kunde vores Soldat have et Par Strømpeskafter paa, uden Fødder i; og jeg veed af egen Erfaring, hvor sunt og behageligt det er at

26

gaae barfoded i Støvler Sommeren over, helst naar man skal gaae meget. Skal vi igiennem lavt Vand eller Moradser, see, saa er Støvlen, og (om det behøves) Strømpen af, eins, zrvey, drey! og saa gaaer vi barbeened igiennem. Men nu — o. s. v.”

Soldatens Gevæhr, kiere Venner! siig mig: Hvorfor skal dette endelig være som et Speil? Maaskee at man i Krigstider skal kunde see en Trup, naar den kommer blinkendes langt fra? eller og i Fredstider at slide Løbene reent væk ved idelig Pudsning, saa de kan ikke holde nogen Fyring ud, naar det gielder. O! lad os faae en god brun Farve over dem, som tillige kan indrettes saaledes, at den holder Rusten fra Jernet. Soldaten sparede herved atter mangen en Time, som han nu maae pudse bort, og Kongen de mange nye Geværløb, som nu et Regimente, nu et andet trænger til, naar de forrige ere opslidte under Pudsestokken eller Poleerstaalet. Men her maae jeg vente en Hoben Indvendinger, som jeg intet har at sætte imod, uden min V. Grundsætning.

27

Det samme som her er sagt om Gevæhrene, kunde maaskee og passe sig paa Sabelgrebene. I det mindste sparede Soldaten mangen Skilling derved, som nu gaaer for Tripels, Blodsteen, og sligt Snurpiberie.

Jeg tør vel neppe udlade mig med en Tanke, som jeg længe har havt, og som alletider har syntes mig meget rimelig. Jeg har nemlig saa tænkt ved mig selv: At Soldatens Haar er opstukket og sidder glat naar Han er i Mondur, det kan jeg finde mig i, men at vi vil have vore unge raske Svende at see ud allesammen, saa graaehærdede som deres Farfar, det synes mig forunderligt. 45000 Pund Hvedemeel kunde dog bages en Deel Tvebakker af i et Aar, og Soldaten beholdt de 4 Skilling maanedlig i sin Lomme. Hvad Pudderkræmmeren tabte derved, fik Marketenteren igien, altsaa var det eet, i Henseende til Borgeren, men i Henseende til Soldaten var det ikke eet, enten han fik for 4 Skilling Vare paa Hovedet eller i Maven.

Haarpidsken synes vel af saa ringe Betydenhed, ak det ikke var Umagen værd at tale derom, men det maae ikke hielpe. Smaating

28

giøre mangen Gang megen Bryderie. Denne ubegvemme Tingest kan ikke anføre andet til sit Forsvar, end det, at den tager et Hug af, som ellers tog Hovedet med. Derimod er det øjensynligt, at den falder lige besværlig at bære, Baade i Fred og Feide. Baandet og Pidsken koster meer end Soldaten kan miste; under Gevæhr saavelsom paa Bridsken, er den til største Hinder. Thi det er ikke med denne, som med en Officeers eller Civilistes lille bitte Pidsk, der kan bukkes og dreies ligesom man lyster; nei, midt i denne Klump Hamp, gaaer der en Staaltraad igiennem, saa tyk som en Pibestilk, og nu skal man nok lade være at bøie Pidsken. Havde Soldaten derimod en Slags Merlidon i Nakken, omtrent et Spand lang, beviklet med trediedeelen af det Baand han nu bruger, saa havde han deri ligesaa got et Skiold mod Palladsken, det var uendelig mere mageligt, kostede mindre, og mig synes det vilde lade nok saa got, som de nu brugelige Knippele. Men Kongen af Preussen! —Ja, saa tier jeg!

Hvad om den danske Armee heri, som i det foromtalte, engang gav Mynstret? Hvad

29

om vi herved begyndte at blive Originaler? Om vi var de første der afskaffede Støvelletter, og blanke Gevæhr og Pudder og Pidske. Men vi torde endda komme for sildig; thi der siges, at den østerrigske Armee har hverken Støvelletter eller Pudder mere. — Lad saa være da! Har vi saa længe været Kopier i andre Ting, saa lad os være det heri med, hvorved vi dog i det mindste engang skulde antage en fremmed Skik, som var nyttig.

Nok om Klædedragten. Lad os tale lidt om Soldatens Qvarteer. Aldrig boer han bedre end i Baraker. Maatte dog snart hele Garnisonen være forsynet dermed, og det saavel i Kiøbenhavn som i andre Fæstninger. Men Stabs-Officerene behøve ikke at tage Rummet op i dem: Maaskee ikke Kapitainen engang. Naar to Officerer og alle Underofficerene ligge sammen med Kompagniet, saa kan der holdes Orden nok. Kapitainen kan jo visitere hver anden Dag, eller saa omtrent, og Stabs-Officeren hver Uge.

I Barakerne Har for det første Soldaten ikke Behov at ligge paa et durklaüchtigt Loft eller i en sumpet Kielder, og der at sætte sin Helsen til; ikke behøver han der at drikke en

30

Skilling op, naar han engang vil varme sig lidt; holder han got Huus med den Ildebrand som han staaer, saa kan han have lidt Varme om Morgenen, naar han skal klæde sig paa, og behøver derfor ikke at søge Varme i Brændeviinens og ere hans Klæder giennemvaade af Snee og Regn, saa kan de tørres til næste Vagtdag. I Barakerne er ingen egennyttig Vert, som forfører Soldaten at fortære meer end hans Lønning, ved en tilbuden, ja somme Tider paanødet Kredit. De saa kaldede Kameradskaber kan aldrig giøres bedre end i Barakerne, hvor et hvert Kammer har sit bestemte Mandskab, som legger sammen, og laver sig selv hvad Mad dem lyster og de kan betale, og gierne er der en Kone i hvert Kammer, denne koger da for Soldaterne, og disse løbe og slæbe for hende. Soldaten i Baraken har ikke nødig at tradske igiennem Kiøbenhavns skidne Gader, fra Vestergade til Gottersgade, eller fra Borgergaden til Stormgaden til Kompagnie-Paraden, og saa derfra igien til General-Paraden. Her er Kompagnie-Paraden strax ved Barakerne, og saa gaaer Vagtfolkene derfra lige hen til Kongens Nyetorv, eller hvor de skal hen.

31

Officeren kan i en Barake visitere 7 Gange en Dag, om han lyster, det koster ham ikke meer end at gaae fra det eene Kammer i det andet; og vil han visitere sildig om Aftenen, eller og om Natten, saa behøver han ikke at lade sig begegnes grovt af en Spekhøker eller anden ubehøvlet Karl, som lukker sine Døre naar ham behager. Hvor meget let det bliver at forhindre Desertion, naar Officeren har hele Kompagniet under Øinene, begriber nok enhver, uden at her behøves at legge mere til *). Kort sagt: Aldrig har Soldaten bedre end i Barakerne.

Et Ønske endnu har jeg til de gode Soldaters Fordel. — Det er en besværlig Sag at trække paa Vagt; det er meget mere besværligt at staae Skildvagt; men allerhaardest er det naar man er frossen stiv, eller giennemvaad af Snee og Regn, da i fire Timer at sidde i en kold Vagtstue, for efter denne Tids Forløb at trække paa sin Post igien, koldere og stivere end

*) Mangt et Monderings-Kammer er brændt op i Borger-Huse, aldrig i Barakerne; thi her er hele Kompagniet i samme Øieblik tilstæde og kan redde.

32

man kom fra den, ja mueligen i disse 4 Timer at være i Mørke til. Jeg vil her ikke engang tale om, at hverken Brænde eller Tran strækker til, naar der leveres noget; thi det er dog noget, Vagten kan dog engang blive varm, og en stor Deel af Natten kan der være Lys. Men jeg vilde kun, at der maatte giøres Forandring i den besynderlige Indretning, at det skal net op til Mortensdag begyndes, og Paaske Aften endes, med Lysets og Ildebrandens Levering til Vagterne. Slig mig, kiere Landsmænd! I, som kiende det danske Clima, siig mig, begynder Vinteren og de lange Aftener kun for Civilisten saa tidlig, og varer saa længe? eller har Soldaten maaskee meer end vi andre en Jern-Hud og Muldvarpe-Øine? Soldaten bør være haardfør, men han er og bliver dog et Menneske; hvorfor da paastaaes, at han, kun han, skal være uden Varme og Lys indtil den bestemte Dag? Og Gud veed af hvad for en Aarsag net op disse Dage ere fastsatte.

Dersom dette blev forandret, (gandske saa Omkostninger, ja, jeg torde gotgiøre slet ingen Omkostninger behøves dertil,) saa blev det alt en Hoben lettere for vores stakkels Soldater, hver tredie Døgn at have en urolig Nat og en

33

besverlig Dag. Saa vilde det falde en Hoben lettere for dem, hver tredie Nat at sove en idelig afbrækket Søvn i Klæderne paa den haarde Bridsk, og hver tredie Dag at staae to Timer ad Gangen i det gyseligste Veir, i den kolde Vinter, under aaben Himmel, paa en høi Vold, udsat for alle Vinde, og intet at skiule deres Legeme med, uden en stumpet Mundering, en Smule Hat og en traadbar forreven Skilder-Kappe. Kunde man da ogsaa faae det saavidt, at naar en Underofficeers Vagt byggedes af nye, eller en gammel reparertes, at der da blev indrettet en lille Forstue med Dør for, saa at Vinden og Kulden dog ikke saa strax feiede derind, ved den idelige fornødne Ind- og Udgang. Kunde dette bringes tilveie, saa var det en nye Beqvemmelighed som Soldaten gierne tog med.

Det er virkelig en utrolig ubetydende Sag at faae alt dette indført, alligevel er det ikke skeet. Hvad en eller

anden Veltænkende Kommandant kan rette deri, saa længe han har at raade, det giør kun lidet til Sagen, og lidet er deres Antal, som bekymrer sig derom; thi hvor mange Garnisoner kan vel rose sig af en

Sames?

34

Vi see altsaa, at det er ikke saa umuligt at giøre betydelige Forbedringer i Soldatens

Gage,

Klædedragt,

Qvarteer og Tienefte.

Andre Forbedringer i Soldatens Kaar overhovedet, bør ikke forbiegaaes; men saasom de formeget beroe paa Tid og Omstændigheder og Vedkommendes Tænkemaade, saa kan deri intet vist bestemmes, men kan allene søges at blive tilveiebragt, saa vidt mueligt er. Hertil regner jeg: lemfældig Medfart, kierlig Omgang, Skaansel for unyttig og overflødig Exercice og Parade, Frimændenes Udeblivelse, naar de kan fortiene noget retskaffens, Opmærksomhed med at Folkene ikke commanderes at møde Klokken Sex, naar de skal bruges Klokken Tolv, (besynderlig om Vinteren,) Kirkeparaders Afskaffelse, med mere. Hvad denne sidste Post især angaaer, da er det meer end bekient, hvilken elendig Gudstjeneste den er, som Folk tvinges til, og ligesaa bekient er og den Sandhed, at den samme Ting, som vi giør af egen Drift og Lyst, bliver os modbydelig og ubehagelig saasnart den forlanges af os som en Pligt. Lad

35

ogsaa Præsten klynke over (hvilket er skeet,) at ham betages saa mange Tilhørere; saadan ubetænksom Klage bør ikke agtes paa, naar man alleneste betænker den Lunkenhed i Gudstjenesten, ja de Bespottelser, som desværre ikke udeblive, og som er en bekient Følge af denne forunderlige Ceremonie. Erfarenhed Har lært mig, at endog Soldater gaae i Kirke, og det ikke i ringe Antal, naar de kun ikke drives derhen.

At ved disse Forandringer Soldaterne vant saare meget, det er vel ingen som nægter; men lad os nu gaae videre, og see om ikke Kongen selv vinder anseeligen derved.

Dersom disse Indretninger fant Sted, hvor vilde da Solvaren finde det nogen Steds bedre end her? I Preussen? Vist ikke. I Sverrig? Langt mindre. Ikke heller i nogen af de tydske Fyrsters Tienesie, og iblant Hundrede der desertere, kommer neppe een i østerrigsk, fransk eller anden Armee, og endogsaa der finder han ikke alle de Fordeele, som Han fik at nyde her Hos os. Desertionen altsaa formindskedes. Første betydelige Fordeel!

De faa, som løbe bort, alleneste for en Forandrings Skyld. O! de vilde ved første

36

lighed komme igien, og endda maaskee bringe nogle med sig. Og blev det først bekient, hvor got den danske Soldat havde det, og det spørges snart; see, saa vilde det vist ikke mangle paa dem, der snart indfant sig, for at tage Deel i dette Gode. Hværvingen blev saa let, at vi maaskee fik den samme Karl for 20 Rdlr. som nu maae veies op med en 50 ja 80 Rdlr. Og hvo veed, om ikke mangen vakker ung dansk eller norsk Karl tog imod en liden Haandpenge, og tiente sine 8 til 10 Aar, naar de blev vaer at der hverken var Sult eller Slaverie ved Tienesten. Hværvingen lættedes derved

en Hoben, og dette vilde være en anden Hoved-Fordeel. Hvilke mægtige Penge-Summer

derved sparedes ei allene for Kongens Kasse, men endog for hele Landet, det falder let i Øinene, naar man kiender lidt til en udenlandsk Hværving. Haandpengene ere de mindste. Men Diæterne for et Hværve-Kommando,

Stikpenge, Anbringer-Penge,

Transport-Omkostninger, disse ere det der gaae udaf Landet og kommer aldrig igien. En stor Deel af alt dette falt bort, saasnart den danske Tieneste blev saa profitabel,

37

at den øiensynlig udmærkede sig for de andre Magters.

See, disse tvende Poster har jeg maattet anføre først; thi der gives Folk som alting maae regnes ud for, og som kiende til intet andet Argument, uden til det, der tages af Penge-Kassen.

Men der gives andre derimod, som tænke finere, der gives Patrioter iblandt de Danske og Christianer iblandt Kongerne. For disse er det en magtpaaliggende Sag, at see mange Tusindes Vilkaar forbedrede; for disses Øien er Soldaten, endogsaa den Hværvede, ikke blot en foragtelig Leiesvend, som fortiener neppe at lægges Mærke til; disse ansee Krigsstanden for ligesaa vigtig, (hverken mere eller mindre) som de andre Stænder; thi de troe, at den europæiske Stats-Forfatning nu engang er saaledes, at endog i Fredstider der behøves en Armee, og at denne Armee ikke kan bestaae af lutter Indfødninger, naar Staten ikke har stor Overflødighed af Folk; disse endelig ere det, som ønske denne nødvendige Stands Opkomst og Forbedring til saadan Grad, at den (ikke overgaaer, men) staaer i Ligevægt med de

38

andre Stender, baade i Udkomme og Anseelse, alt efter Proportion, og medlidig see de til hine, som foragte Soldaten, der er nødt at leve tarvelig og at beqvemme sig til de besværligste Møisommeligheder, naar han befales dertil.

O uretfærdige Foragt! Skulde man troe at den fant Sted, dersom man ikke saae og hørte det? Tager eder den Umage, I, som lade saa haant om, naar man ikkun udlader sig for eder med, at en Soldat, ja en gemeen Soldat kan have sine Fortienester og kan paastaae nogen Høiagtelse; tager eder den Umage at tænke lidt paa hans Besværligheder. Hvad om I selv skulde staae paa Voldene og skræmme de lurende Fiender bort?

-- Hvad? Hører I Stormens Tuden derude? Hører I Haglen at rasle paa eders Vinduer? Seer I det tykke Sneefog som opfylder hele Armo-Sphæren? Sætter Foden uden for eders varme Gemak, føler I den hvasse Frost? Hvad? I gyser, og tilbage kryber I, til den blide Kakkelovn og den bløde Kanapee. Midnatten, den cimmeriske Midnat ligger over Jorden, endnu holder Uveiret ved, endnu raser Stormen, endnu

39

fyger Sneen, og i al den Tid har Soldaten staaet og staaer endnu derude og trodser alle Elementer. Et Stykke tørt Brød, og kommer det høit, et lille Glas Brændeviin, det er tit alt, han har faaet den gandske Dag. Stod han ikke der, saa skulle I ikke ret længe have Roelighed og Fred til at spise eders Kapuner, og drikke af den raske Schampagner, og strække eder paa Ederdun. Fortiener han da intet uden Foragt for denne taalmodige Standhastighed? "Jo, han faaer jo sin Betaling!" — Ja vist faaer han sine 4 Skilling! Men troe I da, at disse Femten Tusende allesammen vare for dovne til at føre Ploven, eller Øxen, eller Høvlen, eller for svage til at hale et Toug, eller at vinde et Anker op, for derved at fortiene ti Gange saa meget, og saa lade eder selv sørge for eders Forsvar? — Og nu nærmer sig den grumme, den blod- og rovgierrige Fiende? Hvad nu? Hvem gaaer den i Møde? Hvem er det, der uforfærdet farer frem ind imellem Ti Tusende blinkende Sværde; der uforsagt staaer, naar "det lyner Marken om, og hagler Morder-Blye;" der kiek seer ind i Kartovens aabne Strube,

40

og glad styrter sig i Døden? Fortiener denne Mand ogsaa kun Foragt og 4 Skilling? Nei, saa længe der gives Patrioter, saa længe vil det ikke nægtes at den Hværvede Armee er en uundværlig og derfor agtværdig Stand. Og for Patrioter er det, at den tredie Fordeel, som flyder af de foreslagne Forandringer, bliver den vigtigste. Femten Tusende Menneskers, Femten Tusende nyttige Menneskers forbedrede Omstændigheder! Hvilken betydelig Sag for Patrioten, Hvilken betydelig Sag for en Titus, en Antonin eller en Christian! Hvilken inderlig Glæde optændes i disse høie Siele ved saadan Tanke! Hvilken Glands i deres Øien, og hvilken Purpur paa deres Kinder! thi Patrioten paa Thronen og Patrioten i Hytten spørge som Himlens Monark, ikke efter hvad er Stort? hvad er Ringe? Nei, deres Spørsmaal er: hvad er lykkeligt, hvad er det ikke?

Førend jeg gaaer videre, maae jeg nu fremsætte de Aarsager hvorfor jeg hidindtil kun har talt om en Deel af den danske Krigsmagt; thi i det Paafølgende kommer jeg til at tale om Officerene, og der maae

41

jeg tale om dem allesammen overhovedet ved den hele Landmagt. Jeg har vendt mine Tanker først og allene paa den hværvede Infanterist, af følgende Aarsager: Den hværvede Infanterist er slettest aflagt af alle Soldater, ligger tillige i Garnison paa saadanne Steder, hvor der ere de dyreste Priser paa alting, har tillige (Artilleristen undtagen,) den mindste Tid tilovers at fortiene noget udi, uden om, og tillige den besværligste Tieneste. Her behøves vel intet Beviis til dette; thi det er hver Mand bekiendt, at Kavalleriet ligger omkring i Kiøbsteder og Landsbyer, giør siælden eller aldrig Vagt, og har desuden meer i Gage. Artilleristerne have dog lidt meer i Gage, og dersom ikke deres daglige Arbeide, og tredobbelte Exercice var, saa levede de ti Gange bedre end Infanteristen. Garden har en vakker Gage, og en Garde-Soldat har desuden adskillige Fordeele, som ingen anden kan rose sig af. Land-Milicen derimod kan slet ikke komme i Betragtning. I Fredstider faaer den ingen Sold, thi da giør den ingen Tieneste, og i Krigstider, naar Nøden

42

paakommer, strider Landsoldaten kun som enhver Borger pro aris & focis.

Den anden Hoved-Aarsag er, at kun i det hværvede Infanterie kan der mistes Officerer; thi Kavalleriet ligger overalt fordeelt i Landet. Paa hver Post behøves dog en Officier, for at have Tilsyn med Karl og Hest. Ligesaa forholder det sig med Artilleriet og Ingenieur-Corpset, hvoraf der behøves overalt i begge Kongeriger nogle Officierer, og der hvor Staben ligger maae dog ogsaa være et tilstrækkeligt Antal af dem tilovers. Garderne have ikke for mange Officerer, det sees tydelig nok af deres Vagter, som indfalder næsten hver tredie eller fierde Dag. Land-Milicien har kun to Officerer ved hvert Kompagnie, alt hvad derfor kunde spares ved den, gik ud paa nogle Bataillons-Chefers Gage, naar flere Kompagnier bleve lagde til een Bataillon eller til et Regimente.

Vende vi os nu til Officieren, saa seet man tydelig, at deres Gage, (Subatlernenes nemlig,) er noget vel ringe, og jeg ønskede ret inderligen (og hvo der kiender min ubetydelige Person, den vil troe mig paa mit

43

Ord, at dette Ønske er mit Alvor,) at der kunde sindes Udveie til ar skaffe dem en bedre; men denne Bekostning vilde blive for stor, og Kongens Kasse har alligevel Udgifter nok at holde af, for Krigsstanden; saa at dette Ønske maae for det første nok regnes iblant dem, hvis Opfyldelse ikke er at haabe. Ydermere synes mig, at det ikke er ilde indrettet, at et ungt Menneske i Udskejelsernes Aar, ikkun faaer det, hvad han behøver til det allernødvendigste, naar han har grundet Haab om, med Tiden ogsaa at faae noget til det beqvemmelige og behagelige. Naar for Ex. Een paa 18 Aar bliver Sekond-Lieutenant, saa kan han dog, naar alting gaaer, som det burde, vente sig et Kompagnie naar han er 45 Aar, og da har han i de sidste 12 til 20 Aar af sin Levetid, noget lidet at giøre sig til Gode med.

Her spørges altsaa: Kan Officerernes Omstændigheder forbedres, uden at give dem meer i Gage? Jeg meener ja. Der er en Hoben Ting som kunde indrettes, hvorved Officerens ellers ubehagelige Levemaade kunde forbedres, og hvorved den blev sat i Stand

44

til, at tiene med Lyst, og til at bestræbe sig med Iver efter, at giøre sig alt mere og mere duelig og fuldkommen til sin Bestemmelse.

Jeg antager, at i den nuværende Forfatning, Officerenes Omstændigheder ere næsten eens i den hele Land-Armee, hvad deres Gage og Avancement angaaer, som de tvende Hoved-Poster der udgiør Krigsmandens Lykke. Jeg antager dette paa følgende Grunde:

Infanteriers Gage er bekiendt nok. Hvert Regimente har 14 Kompagnier og 28 Lieutnanter. I Kavalleriet derimod ere kun 5 Eskadroner og 15 Subalterner, og Hest og Ridetøi koster en Deel; men til Vederlag har de og større Gage; ligge ikke i de bekostelige Garnisoner; og faaer de først en Eskadron, da tjene de en Hoben bedre end Infanterie-Kapitainen. National-Officeren tiener kun slet, det er sandt nok; men saa ere de og kun sex Lieutenanter om sex Kompagnier; de fleste ligge paa Landet og de faa andre i smaa Kiøbstæder, hvor de kan leve for tredjedelen hvad den garnisonerende Officeer behøver, og kan have en Mundering

45

i sex Aar, som hin slider op i eet. Ingenieurerne have god Rang og Gage, og kan derfor gierne bie lidt paa Avancement, og ere de engang Ober-Kondukteurer, saa har de det bedre end mangen Infanterie-Major. De kan desuden begynde tiligere end Infanteristen, saasom de ikke have noget ordentligt Kommando over Folk. Deres hele Tieneste (i Fredstider,) bestaaer i en let Tilsyn med nogle Arbeidere og i Tegninger, som de kan giøre i deres gode Stue, de have ingen raa Soldater at trekkes med og (en stor Post!) ingen Exercice, at spilde den skiønneste Aarsens-Tid paa *). De faa Garde-Officerer have foruden god Rang og Gage endda mange Fortrin frem for alle andre, og inden man veed et Ord deraf, har de Kompagnier i Regimenterne. Artilleriet

*) Det synes vel efter denne Betragtring, som om Ingenieurene havde alt for udmærkede Fortrin, frem for de øvrige Officerer. Men her er intet uden Billighed. Der bør skiønnes paa, hvad det koster førend Een faaer lært alt dette, som en nogenledes duelig Ingenieur bør at forstaae, endog i Fredstider. Deres slette Avancement har jeg alt nævnet der oppe.

46

giør her en Undtagelse. Thi deri ere 60 Lieutenanter og 20 Kompagnier. Naar en Infanterist begynder Officeer-Tienesten, saa kan han haabe, i det længste inden 14 Aar at have gaaet de 14 Sekond-Lieutnants Pladse igiennem, og at være Primier-Lieutenant. Artilleristen derimod skal med mindre Gage end Infanteristen gaae igiennem 18 Numere, førend han bliver første Sekond-Lieutenant og da er han endda ikke saa vidt som Infanteristen var, da han blev den yngste Officeer i hele Regimentet; thi nu maae han paa nye

gaae 18 Numere igiennem, førend han kan naae den Lykke, at blive den yngste af 24 Premier-Lieutenanter. Artilleristen har desforuden ikke den ringeste Smule Rang frem for Infanteristen; han maae i de første 10 til 12 Aar tiene med mindre Gage end denne, og siden i 16 til 18 Aar med meget lidt mere, han maae desuden anskaffe sig en Deel bekostelige Ting, som denne ikke egentlig behøver, som Ridsetøi, Instrumenter, Bøger o. s. v. Og har endelig, foruden ordentlig Infanterie-Tieneste, endnu en tredobbelt Exercice, som varer den hele Sommer igiennen, til midt ude i Efterhøsten; ikke at regne mange bekostelige Reiser, som indtil de yngste

47

Subalterner maae giøre, naar Chefen finder det for got. Artillerie-Officerene tiene altsaa virkelig en Hoben slettere end nogen i hele Armeen, men da de i Forhold til hele Landmagten kun udgiøre et ringe Antal, saa kan jeg nok antage, som sagt er, at hele Armeens Officerer have omtrent eens Vilkaar i Henseende til Avancement og Gage, alt efter deres respective Charger. Naar man derfor taler om Forbedring i Officerenes Omstændigheder, saa kan man uhindret tale almindeligen, thi bliver saadan Forbedring giort overhovedet, saa at alle Corpse tage Deel deri, saa skeer ikke andet, end enhvers Omstændigheder giøres fuldkomnere, alt efter det Forhold som hans Corps og hans Person staaer i imod andre. Lad os derfor see hvilke almindelige Forbedringer kunde være giørlige.

Den første og vigtigste Post er Avancementet. Dette kunde indrettes saaledes: at en Officeer var forvisset om, alletider efter den rigtige Tour at naae en Kapitains ellers høiere Plads. Da vilde et ideligt Haab oplive Officeren og aldrig kom den tilkommende Tid ham til at gyse, som desværre, den nu giør. Hvem der veed, hvilken beha-

48

gelig Ting Haabet er, naar det er geleidet med en Slags synderlig Vished; hvem der veed, hvor megen Styrke der giver os i alle Livets Besværligheder; hvem der har erfaret dette, (og hvem har ikke det?) den vil sande med mig, at der er intet der mere nedslaaer, intet, der giør mere uvillig til alle Ting, end end Haabets Svækkelse. Burde da ikke alle Krigsstandens Velyndere ønske med mig at Officeren, frem for alt andet, maatte nyde igien til Fuldkommenhed denne søde Trøst, nemlig, et vist Haab om sin tilkommende Befordring. Hvorledes dette kunde skee, skal jeg her sige mine Tanker om, til Skiønsommes Omdømme.

1). Dersom hvert Avancement, som forefaldt, forblev i det Regiment eller Corps hvori det var, saa at hverken nogen af et andet Regimente, eller og en Fremmed kom dertil, saa var dette alt vunden en Hoben *). I et Infanterie-

*) Det synes, som jeg modsiger mig selv, (og det var ikke meer end naturligt; thi hvilket Menneske giør ikke det, naar han ønsker noget med Heftighed,) efter det jeg har sagt i den anden Post om de reducerede Officerers Befordring.

49

Regiment ere der 42 Officerer. Der eene Aar i det andet, døer af 40 Mennesker Eet. Naar altsaa en Officeer begyndte Officer-Tienesten, saa kunde han inden 28 Aar have naaet et Kompagnie. Men det er ikke ved dødelig Afgang allene at der bliver vacancer. Nu tager Een fin Afskeed; nu gaaer der Een i anden Tieneste og bliver der, nu forefalder der ellers noget, hvilket altsammen sætter Antallet af Aarene ned. Saa, at naar vi antage, at Een træder i Tienesten i sit attende Aar, saa er han 45 Aar eller saa omtrent, naar han faaer Kompagnie, og saa er dog endnu en Deel Aar tilbage som man kan leve skikkelig i, efter den trange Lieutenants-Tid er overstaaet.

Jeg har med Flid antaget, ar hvert Aar kun 1 døer af 40, da det det dog er bekient at Proportionen er som 1 til 36

Men det synes kun faa; thi ved den foreslagne Reduktion maatte der jo giøres en Undtagelse. Men det ovenstaaende skulde være Reglen. De faa Garde-Officerer som ikke kunde befordres i Garden, kunde ogsaa gierne medtages i denne Undtagelse, da de ikke kunde giøre stor Hinder i det Hele.

50

30

i det mindste; men jeg maatte antage lidt mere, fordi at jo høiere man kommer, jo mindre bliver Antallet af dem, som skal for aarsage Avancement, saa at naar man ikkun haver 18 for sig, faa døer kun hver andet Aar Een, og saa fremdeeles. Ja, jeg burde sætte Forholdet som i til 50, dersom ikke dette kom i Betragtning, at jo høiere jeg kommer op, des ældere blive mine Formænd; og de ovenomtalte Vacancer, som just ikke skee ved naturlig Dødsfald, giøre ogsaa noget.

2). Hvad som jeg har rørt om, under tredie og fierde Post, angaaende de reduceerte Officeres Employering, det maae jeg igientage her, som en vigtig Punkt til Avancementets Befordring overhovedet. Hvor bedrøveligt er det ikke for en Officer, naar Han seer et Avancement for sig, og allerede smigrer sig med det søde Haab om at komme lidt videre frem, naar saa en Fremmed, som ikke har kundet sinde Befordring i sit eget Fædreneland, (og som maaskee ikke engang har fortient det,) naar den kommer og snapper Brødet af Munden for ham, og han maae staae tilbage; eller naar

51

et Menneske, hvis eneste Fortineste er, at have havt rige Forældre, kiøber det bort for ham, som han i saa lang en Tid har gaaet og flæbet for. Den ubemidlede Officeer kan ikke spilde sin ledige 'Tid paa disse kostbare Forlystelser, han legger sig derfor, (saa vidt hans ringe Indkomster tillade det,) efter et og andet, som kan giøre ham brugbar, ikke alleneste i Fredstider, men endogsåi Krig; han er nødt til Tarvelighed, og derved bevares hans Sundhed og Sæder fra Fordærvelse; hans Omstændigheder bøie hans Omgængelse, hans Tænkemaade til Beqvemhed for det menneskelige selskab. Den derimod, hvis Forældre fulgte den vakkre Grundsætning: Virtus poft nummos, og som han formodentlig antager efter dem, denne springer ved sine gode Penge lige ind i hvilken Charge ham lyster, og naar han er deri, saa staaer han og seer sig om, som i et ubekiendt Land, men hvilket han kun bryder sig lidt om at lære at kiende. Penge med Ungdom ere alt for mægtige Fiender af Helbred og gode Sæder, end at han skulde bevaret disse, og naar saa Staten troer, den har en duelig Soldat i Leiren, saa

52

ligger han ved mindste Fatigue og stønner i Telten, eller og han giør ved Spil, Drik og Fruentimmer sig end meer uskikket til alting, end han allerede var i Garnisonen. Og i Garnisonen selv øder han sin Tid paa idelige (faa kaldede) Forlystelser, ja giør maaskee ved sin uforsigtige Opførsel største Skam til den Stand, hvilken han saaledes har trængt sig ind udi. Spørg ham om Soldatens Levemaade eller Klædedragt, om Maaden at holde et Kompagnie i Orden paa, uden Stok eller Spidsrod; han svarer enten slet intet eller noget gandske urigtigt, om han ikke leer ad dig. Men spørg ham, om vi snart kan vente friske Østers; om Contoirerne, hvor de smukkeste Piger ere; om hvad et lækkert Maaltid Mad koster i Torbek, og du skal see at han kan svare til Gavns. —

Og flige Folk skal den sædelige, den brave Officer staae tilbage for? For saadanne Spraderes Skyld skal han gaae og blive gammel, for engang, som en graaehærded Mand at leve et Tiggerlevnet? Ikke at tale om den vanærende Tænkemaade, som bliver en nødvendig Følge deraf, og som

53

tidt nok høres af mangen Officeer: ”Penge er alting! dersom jeg bare havde Penge, saa brød jeg mig Pakkeren om alt andet. o. s. v." Ja, af denne Tænke: maade kommer det, at mangen Officeer ødelegger sig ved Basset-Bordene, for, som det kaldes, at giøre sin Lykke. Eller kan han faae saa meget famlet, at han kan begynde noget anseeligt, da — — — Jeg gider ikke udført dette videre, thi en Spillere af Profession er i mine Øyne saa foragtelig en Karakteer, at jeg let kunde forledes, at bruge saadanne Udtryk, som vare for ubeqvemme til at tillægge dem Folk, der alligevel staae i hæderlige Betieninger.

Jeg veed heel vel, at der gives dem blant Officerene, som have kiøbt, hvor det foranførte Billede ikke passer sig til, og kiender selv nogle faa, som virkeligen ere fortiente Mænds men jeg tør paastaae, at disse ere kun saa faa, at de ikke ere at regne imod den Sværm af flette. Og lad være der var flere, saa sætter dog alletider dette skammelige Kiøb og Salg, den ubemidlede Officeer saaledes tilbage; nedslaaer hans Bestræbelser, hans Flid og Mod i en Maade;

54

at det ikke kan ansees for andet, end den fordærveligste Misbrug af en mild Konges Maade.

Men det er ei alleneste Penge, hvorved Uberettigede trænger sig ind i Officeer-Charger. Familie, Bevaagenhed, Smigrerie, en sinuk Søster eller Cousine, og flere saadanne hæderlige Ting, kaster en uduelig Karl efter den anden i OfficerStanden, eller avancerer ham deri, til andre brave Folkes Nakdeel, og Standen selv til Skade, som tidt maae høre ilde af Folk, for flige Folkes slette Opførsels Skyld.

3). En officeer burde ikke være over 20 Aar naar han blev den yngste i et Regimente. Var han ældre, saa kunde han ikke haabe om at faae et Kompagnie eller dersom han endog oplevede det, saa fik han dog neppe Tid at nyde det.

Men derimod burde ikke heller antages Svøbelsebørn til Officerer, saadanne som alt ere af de ældste Premier-Lieutnanter naar de begynde at faae Skiæg og Forstand, og som en Snees brave, dygtige Mænd maae giøre

55

Tieneste for i en 12, 16 Aar, uden en Gang at faae Tak for det.

Dette hvad jeg hidindtil har anført, har syntes mig baade billigt og giørligt til at befordre Officerenes Avancement. Jeg tvivler ikke paa, at der jo kunde findes flere Midler dertil, som jeg ikke er falden paa, og som maaskee kunde være endnu mere virksomme. Jeg ønskede at disse Tanker, maatte bidrage noget til at formaae een eller anden af de mange, der have flere og bedre Indsigter i disse Ting end jeg har, ligeledes at bekiendtgiøre deres Tanker om denne Sag, for at komme Maalet saa nær som mueligt.

Gagen eller overhovedet en Officeers Indkomster, er det andet Hovedstykke som bør agtes paa, naar OfficeerenS Kaar skal forbedres. Vi have seet, at det falder meget vanskeligt at skaffe alle Subalterner flere Indkomster, men her lad os eftertænke, om man ikke derimod var i Stand til at skaffe dem færre Udgifter.

1). Her falder os da strax i Øinene hvilken ødeleggelse for Officerene disse fordærvelige Forandringer i Munderingen ere.

56

Naar en eller anden engang faaer et Indfald om en nye Slags Uniform, saa maae der strax projecteres; det bliver proponeret i Parole-Stuen, samtykket af de Bemidlede, (andre faaer neppe Lov at tale med,) derpaa forestillet, og da Kongen umueligen kan bryde sig om alle Smaaeting, approberet og indført. Med den gemeene Mands Mundering har dette intet at sige, thi naar Forandringen kun ikke koster meer end den gamle, saa kommer det ud paa eet, naar Munderings-Terminen kommer, enten Munderingen giøres saa eller anderledes. Men Officeren, som ikke kan binde sig til Munderings-Aar, som alle Tider skal gaae skikkeligen paaklædt, og hver Dag maae være i Klæderne; Officeren, som har sammensparet sig en nye Klædning, og har den hængendes til Hæders, tilligemed en skikkelig een til Vagt, og en gammel til Exercice; han maae nu anskaffe sig en nye Klædning to Aar førend han behøver det. Den gode Kiole, som endnu i Aar og Dag kunde holde ud paa Vagten, den maae han kaste bort, og da han i tienesten maae være munderingsmæssig, saa maae han slide den nye foran-

57

vrede Mundering paa Vagterne og ved exercicen. Ja, vil han see nogenledes menneskelig ud, saa maae han anskaffe nok en Mundering af dette forandrede Slags, og de Munderinger, som han har levet knap nok for førend han fik dem, disse maae han jaske op, eller see hvad han faaer for dem. Jeg veed den Officeer, som maatte sælge en Mundering, som var gandske nye og havde kostet henved 40 Rdlr., for 12 Rdlr. o. s. v. Et Kongeligt Ord kunde ophæve alle disse bedrøvede Unyttigheder, ligesaa hastig som det fordum giengse Guld- og Sølv-Klikkerie, der ikke tiente til andet end at ødelægge Officeren des hastigere.

2). Omfløtningerne bidrage ogsaa en Hoben til at sætte en Officeer tilbage. Snart skal han ligge her, snart der, nu sættes han i dette Regiment, nu i et andet. I et andet Regimente maae naturligviis Munderingen forandres, og det koster altid noget. Ja, somme Tider kan han ikke bruge et Stykke af al hans forrige Mundering. Reyse-Omkostninger fra den ene Garnison til den anden, ere undertiden ogsaa betydelige nok; ikke at regne der Tab som lides ved

58

at rives ud af en Deel smaa oeconomiske Anstalter og Forbindelser, som den knappe Gage giør nødvendig. Har en Officeer selv søgt saadan Forandring; ja, saa faaer han finde sig i alt dette; men burde ikke ogsaa sees derhen, at ingen om han endogsaa vilde det, maatte ødelegge sig?

Men alt dette er lidet at regne imod de Uleiligheder, som forefalde naar et heelt Regimente maae trække ind i en anden Garnison. Naar man ikke har seet det, saa er det utroligt, hvilken Skade hver og een i hele Regimentet maae lide, og frem for alle andre, de som ere gifte. Et Regimente for Ex. som siden dets Oprettelse, har lagt paa et og det samme Sted, hvori næsten alle Kompagnie-Chefer og en Deel Lieutenauter ere gifte og have indrettet deres lille Huusholdning paa det beste: Dette Regimente bliver nu, uden den allerringeste rimelige Aarsag revet ud af sin Garnison, (som endda ikke havde Folk tilovers,) og bliver sendt over Land og Vand, en 80 Mile derfra til en anden, hvor Clima, Love maade, ja Sproget selv er fremmed for det. I denne Garnison laae ellers et Regiment

59

af Landets Indfødte, dette maatte en 30 Mile herned, til et Sted som atter var ubekiendt for dette. Denne smukke Foranstaltning varede net op et Aar, saa gik hvert til sit forrige Sted tilbage. Betænker nu, kiere Landsmænd, alle de Omkostninger og det smertelige Tab, som ved dette Flytterie unødvendigen paalagdes de stakkels Officerer. Hvor mange af deres gode Meubler, som de havde skaffet sig med stor Umage, der maatte sælges i en Hast for et Smørrebrød, deels for at formindske Bagagen, deels for at faae Reisepenge;

thi en Reise paa saa mange Miles Distance behøves mere til, end en frie Bondevogn over Landet og en Plads paa et Skib over Søen. Det er intet Eventyr jeg fortæller, Historien er bekiendt nok. Folk som vare uden for det, loe af disse Anstalter, men Regimentet loe vist ikke*).

*) Og hvad lider ikke Kongens Kasse ved disse unyttige Omskiftninger? Skibsfragten udgiør allerede en temmelig Deel; men den, som kiender et hvert Regimentes Egenskaber og Forbindelser, seer det største Tab, som rejser sig af en Mæng-

60

Det vilde da være meget at ønske, at saadanne Forandringer aldeles ikke mere foretoges, og naar endelig den yderste Nødvendighed udkrævede den, da burde det i det mindste bekiendtgiøres, (ikke 3 Uger, fem i det anførte Exempel,) men 1 Aar forud, for alle Officerer, at de kunde faae Tid at indrette dem derefter. Derfom dette alletider var blevet iagttaget, saa havde mangen officeer ogsaa sparet et halvt eller heelt Aars Huusleye, som han maatte betale for slet intet til den Vert, hvor han havde fæstet. Det samme kunde og De, naar vi engang

de Friefolk der blive tabte. 1). I den Garnison hvor der laae 4 Regimenter tilforn, og efter dette Regimentes Bortgang ikkun Tre. 2). I den Garnison hvor det kom hen, og hvor det andet Regimente maatte flytte ud for dem; Folket af den gamle Garnison vare bekiendte i Egnen, og de nye kunde umueligen forhværve sig saadant Bekiendskab i det første, da de ikke engang forstode Landets Sprog. Og endelig, hvad døer der ikke Folk undervcys og i et ubevandt Clima. Alt dette gaaer paa Kongens Regning, eller hvilket er det samme paa Regiments-Kassens; thi naar denne er udtømt, faa faaer Kongen nok at fylde den igien.

61

oplevede den forønskede Tid, at alle garnisonerende Soldater lagdes ind i gode Baraker. — Naar jeg siger at Soldaterne ligger best i Baraker, saa er det kun dem allene jeg meener og ikke Officerene, thi disse råbe i Barakerne virkelig en Deel Mageligheder, som de har hos Borgerne. Men det maae ikke sige, et Par Officerer maae alle Tider uden Knur finde sig i, at opofre noget for 60 til 80 Mands Skyld. Men endogsaa heri kunde Officeren lettes, naar det betænkes, at, ihvorvel det er billigt, at Qvarteers-Penge falder bort, naar Qvarteret gives i Natura, at, siger jeg, alligevel intet Forhold findes i et Qvarteer, uden de ringeste af Meubler, til et Tab af 18 Rdlr. hvert halve Aar.

Da Omflytninger ere saa ødelæggende for Officeren, og som i den næstforegaaende Anmærkning er viist, pengespildende for Kongen, saa kan man ikke noksom undres over, at Folk kan tænke, ja offentlig sige, at disse fordærvelige Flytterier burde giøres almindelige. At der virkeligen gives saadanne Folk sees af Magazinet for patriot. Skribentere No. 36. og 37. Art. III. Patriotisk er

62

Forfatteren af denne Artikel vist ikke; thi at bygge en Stands Fordeel paa en andens Ruin, det er vel ikke synderlig patriotisk tænkt; men at han er ubesindig, og aldeles ukyndig i alt hvad Militairet angaaer, dette vil jeg bevise mathematisk. Lad ham først gaae hen og lære at Frimændene ikke faae Quarteerspenge, og at de høye Officerer ikke trækker deres Gage, men at den gaaer til Regiments-Cassen og bliver beregnet til paa tusende Deel nær, lad ham først lære deste og hundrede andre Ting, førend han giver sig af med, at tale om militaire Indretninger.

3). En stor Deel Officerer forfalde til Mistrøstighed om ikke til Udskeyninger ved det, at de ere geraadet i Gield. Det er ikke alletider Liderlighed eller en slet Huusholdning, som sætter Officeren i Gield. En Mand som nu først bliver Officeer, og har intet uden sin Gage, hvor skal han tage alt det Nødvendige fra, som enhver officeer dog saa høyligen behøver? Det er næsten uomgiængelig fornødent, at han har tre Munderinger, og dermed gaaer over 100 Rdlr. bort. Nu Lintøy, nu Skoe og Støvler, nu Propretæter, (en nødvendig Post, ou

63

Han skal kunde søge andre Sælskaber end Casse og Viinhuse) nu Portdepeer, Skiærs og Ringkrave, Madspand og hundrede Smaating Hvor skal de komme fra. Land-Kadetterne faaer dog en liden Hielp ved de 100 Rdlr. Eqvipage-Penge, som de faaer ved deres Afgang; men de mange Officerer som bliver det fra Underofficeer eller Volontair af, saae slet intet; hvor skal disse tage noget fra? Alle maae giøre Gield. Her er en Klat og der er en Klat. Paa hvert Sted skal der betales noget, og saa gaaer da den Smule maanedlige Gage bort, og der sidder han tilbage med tomme Hænder.

Skulde det ikke lade sig giøre, at Regiments-Kassen forstrakte en Officeer med saa meget, som kunde behøves til hans Gields fulde Afbetaling og hans Eqvipages fuldkomne Istandsættelse. Herpaa betalte han maanedlig 2 Rigsdaler, som han ved en stræng Oekonomie kunde søge at indbringe igien. Nu var Resten af Gagen hans, dermed kunde han holde sin Eqvipage ved lige og leve til Tarvelighed. Nu, da hans hele Gield var samlet paa et Sted, nu be-

64

høvede han ikke at betale paa fire, fem forskiellige Steder, i Rigsdaler eller meer maanedlig til hvert; han behøvede ikke ideligen ved de mindste Leyligheder at giøre Kredit, og betale en Trediedeel meer, end han giver naar han betaler Kontant. Kassen kunde endogsaa tage 3 til 4 Procenter, det vilde en Officeer gierne give. Vil han derimod nu have en klækkelig Sum, saa maae han gaa til omskaarne og uomskaarne Jøder, og give 50, ja 120 Procent. Hundrede og Tyve Procent maae han give, og sige Tak

til.

Døde en Officeer, som havde faaet fligt et Forskud, og dette skeede dog vel ikke for ofte i et Regiment; Naar da, saa blev hans Plads saa længe ledig, til Gielden var betalt. Men dersom Kassen maaskee ikke var i Stand til at afholde de fornødne Udgifter, ved denne Indretning, saa kunde gierne giøres Anviisning paa en anden Fond, som kunde miste noget i en Tidlang, da det baade var profitabelt og sikkert at giøre disse Forskud.

Meget vel veed jeg, hvad imod dette Forslag kunde indvendes. Der kunde findes

65

dem iblandt Officerene, som misbruge flig en Hielp til Uordentligheders Understøttelse. Dette veed jeg fuld vel; men jeg veed ogsaa, at den som tænkte nedrig nok, til at giøre sig skyldig i flig en Misbrug, at den som et unyttigt og skadeligt Lem burde affskieres, og et tillades længere at vanære en ærværdig Stand. Lad den, som ikke har Følelse nok for Æren, til at holde ham fra flige udskeininger, lad ham gaae og tiene sin Føde med sine Hænders Arbeide; men lad Kaarden ikke bæres, uden ved den, hvis Hierte staaer for Ære og Dyd.

Ved disse tre Poster da, troer jeg, at Officerenes Omstændigheder kunde forbedres, for saa vidt deres Indkomster angaaer, og her maae jeg atter erindre, at ogsaa flere muelige og giørlige Anordninger kunde giøres, som een eller anden maaske kunde falde paa, giøre det bekiendt, og udføre bedre, end jeg troer mig til.

Tilsidst maae jeg sige et Ord endnu om Pensioner. Egentlig findes der kun faa Kapitainer og Stabs-Officerer, som ere saa gamle og aflægs, at de slet ikke mere due til Tjenesten, især i Fredstider; men i Kri-

66

gen har man seet mangen gammel graaehærdet Helt commandere bedre end den Unge. Saae ikke den sidste tydske Krig, den 80 Aars gamle Schverin at falde paa Ærens Seng? Efter den foreslagne Indretning vilde slet ingen gammel Lieutenant findes, og de faa alt for sikrebelige Officerer i Høyere Charger, vilde udgiøre saa ubetydende et Antal, at vores eyegode Konge gierne kunde lade dem beholde deres hele Gage, til deres ikke længe udeblivende Død; thi det er dog meget Haardt, at en Mand, som i 40 eller fleer Aars Tieneste har fortæret sine Kræfter i samme, at han skal leve af trediedeelen af det, hvad han havde tilforn, og det i den Tid og de Omstændigheder, hvori han just behøver den meste Pleye. Ligesaa kunde det forholdes, naar en Subalterne ved Sygdom eller ulykkeligt Tilfælde, (som han slet og aldeles ikke var Aarsag til), blev ubrugbar til Tienesten. 60 eller 72 Rdlr. ere sandelig for lidt til Huus, Klæde og Føde. I denne Post Haver jeg det beste Haab. Thi den beroer til største Deelen paa Kongens Naade, og hvad kan man ikke vente sig af den, i Danmark?

67

Jeg vidste vel en Fordeel endnu for Officerene, og den var maaskee den allerbetydeligste, saavel for dem selv, som ogsaa for Kongen og Staten. Men den har desverre saa mange Vanskeligheder, at den alle Tider kun maa regnes iblant de behagelige Drømme, som imellem forlyste Menneske-Venner og Patrioter, saa længe disse tænke paa dem, men som give dem ikkun Aarsag at sukke, naar de vaagne og betragte den Umuelighed, at faae den iværksat, saa længe Mennesker ere Mennesker. Jeg har og derfor ikke anført denne Punkt paa sit behørige Sted, nemlig der, hvor jeg talte om Officerenes Befordring, og vil kun her røre lidt derom, for ikke aldeles at gaae den forbi med Tavshed.

Sagen er denne. Belønning bør ikke gives uden til den, som fortjener at belønnes. Den militaire Befordring er den eneste Belønning, Soldaten kan vente sig. Nu siger Retfærdighed: Hvad? kan I paastaae at belønnes, fordi at I ved en Slumpelykke et Aar før blev Officer, førend hiin velfortjente Mand? Ja, maaskee er eders Bestalling kun een Dag æl-

68

dre: maaskee I er kun ved en Feyltagelse sat over ham; og derfor tør I paastaae at belønnes, at befordres frem for ham? Er denne eders paaberaabte Anciennetet en sand Fortieneste? Skal denne brave Mand, som har giort sig saa store Bemøyelser i Tjenesten; som har studeret de Nætter igiennem, som I sov eller svirede hen, skal han staae tilbage for jer? Og skal I unge Menneske, uden Erfarenhed, uden Kundskab, skal I

kommandere, denne brave, gamle Mand? Og dette alleneste, fordi han har gaaet alle Underklasser igiennem, og derfor først blev Officer længe efter jer, som lige fra Skolen af, maaskee lige fra Vuggen af, hoppede ind i den røde Kiol, og snoede Fælttegnet om Kaarden strax den allerførste gang, da I fik en Kaarde ved Siden? — — Saa spørger Retfærdighed: Og alle Retskafne, og alle Fornuftige, og det hele ærværdige Chor af Patrioter og Menneske-Venner, de alle svare med een Røst, og raabe: Nei! Det er ubilligt! Det er en himmelraabende Uretfærdighed! Det er skammeligt! Aldrig kan Krigsstanden komme til den Hæder og Anseelse, som den dog

69

ved sit Livs Opofrelse søger at forhverve sig, saa længe en Slumpelykke saaledes raader for Belønningers Uddeelelse, saa længe man kan sove sig til Befordringer og Forfremmelse! Fuld af denne ædle Nidkierhed reyser da Patrioten sig, han som staaer ved Fyrstens høyre Haand. Han taler, og Fyrsten syntes at samtykke. Nu udgaaer Retfærdigheds Stemmer, og byder: Kun Fortjenester skal fremmes! Den Dovne, den Udskejtende, den Vankundige, den Nederdrægtige skal staae tilbage! De skal i det høyeste kun tiene til at opfylde en Plads, men de skal blive hvad de ere, til de følge de Bedres Fodspor, og forhverve sig virkelige Fortjenester! — Nu bliver dette Bud bekiendt, de Gode glæde sig, og Sværmen skielver.

Men see! hvad følger? De Store

ere Mennesker, og hvem vil, hvem kan forlange, at de ikke skulle være det. De ansee for Fortjenester, det som ikke er det. Saa kiendte jeg een, som blev foretrukken en halv Snees af sine Ligemænd, som alle vare bedre end han, og hvoriblant fandtes de dueligste, habileste Folk. Hvorfor? Han

70

forstod at farve Soldaternes Lædertøy pag en ny Maneer, saa at det saae ganske artigt ud, og dette holdt hans Chef for en Fortjeneste, som burde belønnes. En anden havde den samme Lykke, fordi han tilbød sig at ægte et Fruentimmer, som Obristen i visse Tider havde befundet at være en ganske vakker Pige: See, det burde jo og belønnes! Her foretrækkes en elændig Karl, fordi at hans Obriste troer, at Øretuderie er en Fortjeneste; hist, fordi denne ikke veed, at den, der har meget i Munden, har sielden noget i Gierningen. Her sættes en vakker Mand til Side, fordi han ikke kan spille l'Hombre til 8 Skill. Matadoren, og der, fordi hans Haar er ikke opsat efter beste Smag, o.s.v.

Nu seer man endelig, at den ypperlige Anordning bliver netop brugt bagvendt, man trækker paa Arlene, og stiltiendes bliv den ophævet. Saa gaaer da Officeren igien Landeveyen igiennem Ancienneteten. Og, kiere! hvem skal vel dømme om Officerens Duelighed, uden hans Chef? Og hvem kan forlange, at en Mand skal frasige sig alle Passioner, saasnart han faaer et Regi-

71

ment? Nei, det faaer vel forblive ved det Gamle, og alt hvad man kan haabe, det er, at een eller anden retsindig Chef undertiden viser Mod nok, til at fremlægge saa upaatvivlelige Prøver paa en Officeers Fortienesier, at Kongen derved bevæges at giøre denne til et opmuntrende Exempel for hans Ligemænd.

Disse ere da de Tanker, som jeg Har Havt, ved de adskillige Ytringer, som i disse Tider een eller anden har udladt sig med, Krigsstandens Forbedring angaaende.

Hvo der kiender Krigsstanden, og tænker retsindig og dømmer Upartisk; Hvo der elsker Kongen og Fædrenelandet; Han være min Dommer!

72
1

Anmerkungen

eines

Officiers in R*ndsb*rg

über die im

Kopenhagener Magazin

für patriotische Skribenten eingerückte

Noten

wieder den

Kriegsstand

in Dännemark.

Kopenhagen, 1771.

2
3

Diese Gedanken, welche hiemit dem Publico übergeben werden, sind eigentlich durch verschiedene, den Militair-Etat betreffende Schriften, veranlasset worden. Es ist durch dieselben, das mir seit 20 Jahren so empfindtlich gewesene Andenken eines gewissen fast nicht zu nennenden Wiederwillens, so der Civilstand gegen den Militair-Etat hier zu Lande heget, erneuert worden. Ich habe, meiner guten Absicht mich bewußt, es gewaget auch meine Gedanken frey und öffentlich an den Tag zu legen, um geschicktere zur Prüfung derselben aufzumuntern, und ich hoffe von allen Rechtschaffengesinnten um so mehr eine geneigte Aufnahme zu bekommen, da ich hiemit öffentlich gestehe, daß ich die zu einem Skribenten nöthige Requisita nicht besitze.

4

Da ich Gelegenheit gehabt mich in andern Ländern aufzuhalten, und andern Potentaten zu dienen, wo ich gefunden, daß nicht allein die größte Einigkeit unter den Ständen geherrschet, sondern auch öfters erfahren, wie ein Stand dem andern hülfreiche Hand geleistet, und allen möglichen Vorschub gethan; so hat es mich desto mehr geschmerzet und befremdet, daß eben in meinem Vaterlande der Militairstand den andern ein Dorn im Auge ist. Daß dieses sich also verhält ist unläugbar, und kan nicht im Zweifel gezogen werden, der tägliche Umgang wird uns nicht allein hievon überzeugen können, sondern auch alle neulich herausgekommene Schriften und Blätter. Ja es dürfen nur einige zum Nutzen des Kriegwesens hinzielende Geschäfte jemand unter Händen kommen, so siehet er welche Hindernisse ihm in dem Wege geleget werden, und mit welchem Eifer man dagegen arbeitet.

Den wahren Grund hievon habe ich noch bis jetzt nicht einsehen können, denn einige geringe Muthmaffungen sind noch unzulänglich, daß sich zum Bew. ein junges Officierchen etwa gelegentlich Airs giebt, die eine Art von Ver-

5

achtung gegen andern anzeigen können, oder dergleichen. Dieses sind Fehler, so der unerfahrnen Jugend in allen Ständen gleichsam angeboren sind, man trift sie auch bey dem größten Theil der hiesigen Jugend an, sie mag Civil oder Militair seyn. Das Glück, die bequeme und geruhige Lebensart, starke Besoldung, der grosse Aufwand der Militairpersonen ist gewiß nicht zu beneiden, so wenig als der ihnen beygelegte Rang; denn dieses ist nach Proportion derjenigen, über welche sie zu befehlen haben, eingerichtet; da wir hergegen bey den Civilstand Exempel genung aufzuweisen haben, wie an sich geringe Bedienungen mit grossen Rangspersonen besetzt sind. Ich glaube gerne es wissen auch die mehresten unserer Mitbürger nicht, warum sie solchen Widerwillen gegen uns gefaßt haben, denn es ist ihnen so angeerbt. Der

Haß solcher Personen, die dessen keinen andern Grund angeben können, als weil Vater und Mutter so gesinnet gewesen, wäre nun auch endlich wohl zu ertragen, und ihnen ihr Vorurtheil zu benehmen, eine eben so vergebliche Arbeit, als einen Kloß mit einen Scheermesser zerspalten zu wollen. Daß aber Leute, welche vernünftig denken wollen, und auch schriftlich

6

zeigen, daß sie es können, dennoch diese angeerbte Antipathie (so muß ich es nennen) nicht verbergen können, und obgleich ihre eigene Vernunft dieses Vorurtheil bestreitet, es doch bey dem geringsten Affekt, worinn sie sich selbst vergessen, auf eine so bittere und merkliche Art hervor leuchten lassen, das muß ich gestehen, ist weit über meinen Begrif.

Ja, wie ferne Unterthanen berechtiget sind, ihrem souverainen Monarchen ungefoderte, ja gar mit vielen Vorwürfen begleitete Vorschläge zu thun, wozu er seine Einkünfte anzuwenden habe, und wie groß oder klein die Armee, so er zu erhalten für gut befindet, seyn soll, will ich hier ununtersucht lassen. Göttliche und natürliche Gesetze lehren uns unterthan zu seyn der Obrigkeit, die Gewalt über uns hat. Ich überlasse diese deren Dreistigkeit in Frechheit ausartet, einer gesetzmäßigen Beurtheilung, und rede nur mit denjenigen, die theils aus Irrthum, theils weil sie (wie jener, der glaubte sein Fähndrich hätte mehr Pflichten und Beschwerlichkeiten, als der Obriste) nicht recht von der Sache unterrichtet sind, so oben hin Urtheilen, und überhaupt mit denen, welche

7

gestehen, daß sie Menschen sind, und aus Mangel an Einsicht, und nicht aus Bosheit, irren, habe ich es zu thun. Es nennet zum Exempel ein gewisser Autor, für den ich sonst viele Achtung habe, den Militair-Etat den zehrenden Theil des Staats, den der Bürger ernähren muß, der sonst ein reicher Mann wäre, wenn er diese Aussauger nicht hätte. Ich finde diesen Gedanken, wenn ich ihm seinen bittern Witz benehme, sehr unbedeutend. Denn es werden dem Könige, unter allerhand Arten von Benennungen, Abgaben von den Unterthanen, oder besser gesagt, von den Bürgern (wodurch ich alle diejenigen verstehe, so keine Besoldung vom Könige bekommen) entrichtet. Diese Abgaben müssen nach dem Verhältniß des Vortheils, so selber von diesem oder jenen Gewerbe hat, eingerichtet seyn; der König wendet dieses nach seinem Gutbefinden, wie er es nöthig oder nützlich findet, an, er hält wenige oder viele Bedienten, grössere oder kleinere Armeen, die er besoldet. Wo lassen nun diese Besoldete das Geld? bekömt nicht der Kauf- und Handwerksmann, das ist, der Bürger alles wieder? und wer, darf ich wohl sagen, ist bey extraordinairen Schatzungen am übelsten daran? Ohne alle Wiederrede der,

8

so eine stehende Besoldung hat; er muß seine Schatzungen und Abgaben entrichten, und kan sich nirgends wieder erholen, da hingegen der Kauf- und Handwerksmann es auf seine Waare schlägt, so daß dieser gegen jenen doppelt leidet, zu gefchweigen, daß ein grosser Theil derjenigen, welche man Bürger nennet, lediglich allein von diesen so genannten zehrenden Theil des Staats zehret, und ein gewaltiges Wehklagen anfänget, wenn es nur einen geringen Theil dieser zehrenden nicht aus der Stadt, sondern nur aus seinen Häusern verlieren soll. Ich kan meinen Satz mit dem Exempel einer ganzen Stadt beweisen. Da die in Rendsburg garnisonirenden Regimenter kampirten, was wurden nicht von der Bürgerschaft für Gesuche und Memoriale, die mit den bittersten Klagen, daß sie nicht zu leben hätten, angefüllt waren, eingesandt, mit Bitte, die Garnison so bald möglich einrücken zu lassen. Ich überlasse dem Leser hieraus die Folgen selbst zu ziehen.

Da ich, wie schon gesagt, nur mit denjenigen rede, so mit allem Rechte eine Ansprache auf ein vernünftiges Denken machen; so erwehne ich hier vor allen andern der Noten, so zu dem

9

zweyten Stück des im Magazin No. 30. 31. eingerückten Textes gemacht worden. Wir haben von dem oder denjenigen, so die im Magazin eingerückte Abhandlungen mit Noten beehret, schon manchen richtigen Gedanken erhalten, ihre Kritiken sind bisher nicht unbescheiden gewesen, so daß ich hoffen darf, sie werden die meinige mit eben der Bescheidenheit annehmen, welche ich bey dem Durchgehen der ihrigen beobachten, als auch hierunten immer mit ihren eigenen Worten anführen werde. In dieser ersten Note (1) übergehe ich die erstern aus des Au-

(1) Af Forfatterens Ord bør dog ey udtrækkes den Slutning: At Regenten indtil den 12te Februarii havde regieret under Blindsomheds Skyer; thi saadan Sats var vist da blant de urigtige. Men har Regenten under bemeldte Dato afkastet et Aag ved sin Indsigt, saa ere vi og altid forvissende, at han ey af Underfundighed fra en anden Side lader sig besvære med en ny Kunde, og belægge med et nyt Aag, som vist ville blive vanskeligere for ham i Eftertiden igien at afkaste, naar Nøden fordrede det, som vist snart ville skee. Forfatteren seer let, at Ordren af 12 Februarii grundes blant andet allene paa denne forudsatte rigtige Tanke, at de Personer, som i Ungdommen har været hindret fra at erkyndige sig i civile og juridiske Kundskaber, og ved et løst Levnet blevet til Bytte

10

tors Worten gezogene Schlüsse, als nicht zu meinen Zweck gehörend. Nur diese gehören hieher, in wieferne nun der Soldat, der seine Zeit auf die Waffen wenden muß, in Ansehung seiner gründlichen Einsicht von jenen (so laut der Ordre von 12ten Februarii von Bedienungen ausgeschlossen sind) unterschieden sey, wollen wir in der Eil nicht festsetzen. Warum in der Eil, ich sehe nicht, daß sie jemand übertreiben oder hiezu

nöthigen kan, oder schreiben sie für Geld? Da es überdem gänzlich mit der Einrichtung des Magazins streitet, so sollte wenigstens alles von ihnen mit der größten Ueberlegung, und gewiß mit mehrerer, als mit der sie die Note hingeschrieben, geschehen seyn, und nicht so in der Eil. Wem verstehen sie nun eigentlich unter dem Worte Soldat? Vermuthlich alles was Soldat heißt, insbesondere aber doch wohl den Oberofficier, als von dem

for Taabelighed, og maaskee for skadelig Tænkeorden, bør ey stædes Adgang til de Betieninger, som ere dem for vægtige. Hvorvidt nu Soldaten, som bør anvende sin Tid paa Vaaben, er i Henseende til sin grundige Indsigt forskiellig fra hine, veed vi ey just i en Hast at fastsætte; men nogen liden Forskiel er der rigtig.

11

doch nur zu supponiren, daß ihm ein Amt dürfte anvertrauet werden, wozu eine besonders gründliche Einsicht und Wissenschaft erforderlich wäre. Was nun dis anbelanget, so ist, wie in allen Ständen, insbesondere in diesen allemal der Geschickteste der beste, der Fleiß so auf die Erziehung der Kadetten, als eigentlich zu diesem Stande bestimmten jungen Leuten gewendet wird, zeiget deutlich, wie weit diese von jenen, so nichts gelernet, unterschieden sind, es ist auch überdem nicht leicht zu supponiren, daß ein Officier ganz ohne alle Wissenschaften sey, und gesetzt, daß ein oder der andere nichts, als eine gute Auferziehung gehabt hätte, so hat er doch Müsse genung (ohne daß er nöthig hat, wie sie davor halten, seine ganze Zeit auf die Waffen zu wenden) sich mit verschiedenen nützlichen Wissenschaften bekannt zu machen, als worauf auch sehr bey den Regimentern gesehen wird.

Es würde auch dieses mehr geschehen, wenn sie einige Hofnung hätten, statt einer geringen Pension, ein Amt, welches sie ihrer Geschicklichkeit nach verwalten könten, zu bekommen. Sie halten dieses zwar in der zweyten

12

Note 2) für eine öfters ausgekochte, und eben so oft über den Hausen geworfene, oder sich selbst über den Haufen werfende Sache, ja sie sehen es gar für wiedersprechend an: Soldat zu seyn, und eine andere Bedienung dabey zu haben. Ob dieses nun gleichwohl seyn könte, nach Beschaffenheit derselben, so verdrehen sie doch hier den Sinn des Autors, denn seine Meynung ist gar nicht gewesen, eine Civil- und Militairbedienung mit einander zu verknüpfen, lesen sie nur die folgenden Zeilen, so werden sie finden, er wünschet, daß das Loß, Bedienungen zu erhalten, eher solche Leute treffen mögte, die einige Jahre treu, beschwerlich und mit weniger Besoldung gedienet hätten. Sie haben also hier

2) Denne hundrede gange opkogte, og lige tit udstødte Sætning, hvis væsentlige Anomalia hidtil har stedse dæmpet dens Iverksættelse seer vi dog endnu engang her. Men skal det borgerlige Liv og Handlinger opløses ligesom Gordies Knude med et Sverd? skal Loven sættes i Afmagt og Taushed under Vaaben? og skal Embederne, Domstolene og Ordenen i Staten overlades til den meest hovedkuls farlige Ledighed, naar Soldaten skal rykke i Felten, og forlade den Post, som han hidtil havde beklædt? Vi veed ey om enten Statsmand eller Patriot skulde falde paa denne Opkogning tiere.

13

wieder in der Eile hingeschrieben, und warum? Ich wolle gerne sagen, so wie an andern Orten, eines witzigen Einfals halber, aber auch den kan ich nicht darin finden, denn es hat noch wohl niemand, als sie selbst den Einfall gehabt, daß einer zu gleicher Zeit, eine wichtige Civilbedienung haben, und mit der Armee in das Feld rücken sollte. Ob aber nicht unter dem Militairstand, solche Subjecta zu finden gewesen, mit welchen die Bedienungen besser besetzet wären, als mit solchen, die laut der Ordre vom 12ten Februarii davon ausgeschlossen, will ich dem Publico zu beurtheilen überlassen.

Bey ihrer dritten Note kan ich mich warlich des Lachens nicht enthalten (3), nehmen sie es mir nicht übel, denn würden sie ein jedes zum Einrücken eingesandtes Blatt so mishandeln, so müßten sie Morgen aufhören, und wie Rabner

(3) At Landet hidtil aldeles ingen Nytte har havt af dem, som ey ere under Geværet, var vist en heroisk komisk Sætning; men dette veed vi, at vi har havt den Lykke, at ikke nogen Soldat qva Krigsmand har i Bataille siden 1720 tient Landet det mindste, og i Belegringen forsvarede jo Borgeren sig selv og Staden.

14

Noten ohne Text machen. Was können sie doch in der Eile für Schlüsse machen. Der Autor sagt: Die besten Bedienungen waren an Leute gegeben, von denen der König keinen Nutzen gehabt hätte. Das übersetzen sie nun: Das Land hat von keinem einigen Nutzen gehabt, als von denen nicht unter Gewehr-gestanden. Sie müssen entweder weniger, oder mehr Dänisch verstehen, als ich, denn von allen dem finde ich kein Wort. Sie wissen gewiß, welche Leute der Autor meynet, aber sie wollen es nicht wissen, wie es scheint, es wäre also überflüßig, wenn ich sie auf die neueren politischen Schriftsteller unserer Zeit, die sich mit der

Schubörste so artig amusiren, verweisen wollte. Viel lieber wollte ich ihnen rathen, den ersten den besten, der hier oder anderswo eine gute Bedienung hat, zu fragen, wer er vorher gewesen? Wenn er ihnen aufrichtig antwortet, werden sie finden, daß statt einiger braver und verdienter Männer, sie auch gar balde einen solchen antreffen werden, als der Autor hierunter verstehet, und wenn er diese Leute meynet, hat er da nicht mehr Recht, als wenn sie in der Folge behaupten: Es hätte kein Soldat seit 1720, als Kriegsmann dem Lande den mindesten Dienst gethan,

15

weil seit der Zeit keine Bataille geliefert worden? Das Schlachtfeld wäre also der rechte Platz, den sie dem Soldaten anweisen, hier mag er ihrenthalben gerne dienen, denn im Felde haben sie keine Lust zu stehen, hinter der Mauer, das wäre noch wohl so ihre Sache, wo sie sich getrauten ihre Sache vertheidigen zu können, nicht wahr? Ich bin weit entfernet, jenen braven Vertheidigern der Hauptstadt, bey der fürchterlichen Belagerung der Schweden, das geringste, ihres mit Recht verdienten Ruhmes zu nehmen, ich will auch nicht eben eine neue Belagernng wünschen, um die Tapferkeit der jetztlebenden auf die Probe zu stellen, so wenig wie sie eine Bataille wünschen werden, um zu sehen, wie der Soldat darin seine Schuldigkeit beobachtet.

Ich dächte aber der wesentliche Dienst eines Soldaten wäre am wenigsten hierin zu suchen, und ob ich gleich verschiedene der größten Schlachten selbst mit beygewohnet, habe ich doch es niemahls davor angesehen. Und gesetzt, wir wollen auch eine Bataille als ein Meisterstück annehmen, so wird doch hiezu Uebung und Geschicklichkeit erfordert, und eben so wie ein Handwerker mehrere und wahrere Dienste leistet,

16

wenn er die im gemeinen Leben nothwendige Sachen verarbeitet, als wenn er ein Meisterstück verfertiget; so dienet auch der Soldat dem Staat, auf eine viel bessere und würklichere Art, wenn er, die Ordnung und den Frieden eines Landes, von aussen und innen durch sein Daseyn erhält, als wenn er, in der äußersten Noth, sein Blut in der Schlacht vergiesset. Um mich eines ganz simpeln Gleichnisses zu bedienen, womit ich aber vielleicht mehr sage, als wenn ich ihnen, die Nothwendigkeit des Soldatenstandes, weitläuftig demonstrirte? haben sie eher keinen Nutzen von der Einzäunung ihres Gartens, oder von ihrer Hausthüre, als in dem Augenblick, da der Dieb übersteigen will, oder mit Gewaltthätigkeiten einzudringen sucht. Ich denke vielmehr, wenn er voraus weiß, daß alles bey ihnen wohl verwahret und befestiget ist, wird ihm dieser Gedanke nicht einmal einfallen.

Wo bleibt denn nun in der vierten Note (4) mit einmal die bisher zu weit getriebene Vergeltung der treuen Dienste ihrer Bediente?

(4) Men mon Armeen har tient dem, eller de har tient Armeen meest? Det første.

17

Ist sie nun auf einmahl, da vom Kriegsstand die Rede war, verschwunden, oder haben sie diese Gedanken einem gewissen grossen Mann abgeborget? Pflichten erfordern Gegenpflichten, aber alles im gehörigen Verhältnisse und Maaß. Braucht der König meine Dienste nicht, so kan er mir freylich einen Abschied geben, und es ist billig und gerecht, daß ich eine Pension bekomme. So lange aber die Regel fest, ewig und unverändert stehet, daß treue Dienste eine Belohnung erfordern; so hat der Kriegsmann eben sowohl, ein gegründetes Recht auf die Gnade des Königes, als ein jeder anderer Unterthan. Daß er sie nicht mit zwanzig Bataillen verdient hat, ist nicht seine Schuld, wären diese zum Dienst des Vaterlandes nöthig gewesen, würde er auch das seinige dazu beygetragen haben. Genung, er ist es sich bewußt seine Pflichten erfüllt zu haben, so wie er auch, so bald ihm der König befehlen würde, aus dem Militair in Civilstand überzutreten, seiner Pflicht ein Genüge zu thun sich bestreben würde. Und was ist auch wohl dem Staat nützlicher, daß ein Mann, der Schwachheit oder Alters halben seine Dienste im Militairstand nicht gehörig mehr verrichten kan, statt dessen

18

eine, seiner Fähigkeit gemäße Bedienung bekömmt, die er mit Bequemlichkeit abwarten kan, oder daß sie einem ungeschickten Müßiggänger, der sich dazu auf seine Untergebene verlassen muß, gegeben wird? Ich weiß nicht, ob ich ihnen etwas vom Diensteifer vorsagen darf, denn da sie glauben, daß Soldaten Verdienst bestehet nur darinn, Schlachten zu liefern, so werde ich ihnen wohl schwerlich hievon einen Begrif machen können, allein, gesetzt sie geben zu, daß er statt finden könne, so würde derselbe, eben durch die Hofnung einer solchen Belohnung, mehr angefeuert werden, als durch die Aussicht eines herannahenden Alters und Schwachheit, ohne Stütze und ohne Ruhe, die ihn nach seiner gegenwärtigen Bestimmung erwartet. Zu geschweigen, daß wenn ich es ihnen sagen darf, ein rechtschaffener Officier dienet nicht, um bloß gut leben zu können, sondern er wünschet nur so viel zu haben, als zu seinen Unterhalt unumgänglich erforderlich ist, um dienen zu können. Da wir nun hier von Diensten und Gegendiensten reden, giebt mir dieses Gelegenheit,

eine Anmerkung zu machen, in wie ferne eine Militairperson, in allen Klassen, wenn sie mit einer Civilperson gleiche Geschicklichkeit hat, der letz-

19

tern vorzuziehen seyn möchte. Wenn der Satz richtig ist: Wer gelernet har zu gehorchen, ist am geschicktesten zu befehlen, so bedarf es wohl keines weitern Beweises. So viel ist indessen gewiß, daß die, welche gewohnt sind, alle ihnen gegebene Befehle pünktlich zu erfüllen, auch weit genauer und accurater, in ihren Geschäften und Verrichtungen zu seyn pflegen, daß man sich weit mehr auf sie verlassen könne, daß sie das ihnen anvertraute Amt gehörig verwalten werden, als die, welche nichts gethan, als was sie zu thun vor gut befunden, stets ungebunden und frey nach ihrem eigenen Herzensdünken gelebet; wie angenehm und erfreulich auch immer dieser Zustand sonst seyn mag. So wenig man nun läugnen kan, daß Gehorsam, Accuratesse, eine pünktliche und schnelle Beobachtung der Sachen, vorzügliche Tugenden eines Mannes sind, der öffentliche Aemter verwaltet; so wenig, deucht mir, kan man auch in Abrede seyn, daß nicht, wenn der Fall von beyden Seiten gleich, der Vorzug auf der Seite der Militairperson ist. Mehr verlange ich nicht zu behaupten. Nichtswürdige und Unwissende giebt es in allen Ständen und Klassen, und die sind auch mit Recht von

20

allen Vernünftigen und Rechtschaffenen verachtet, sie mögen nun vom Civil- oder Militairstande seyn.

Bevor ich mich mit ihnen wegen der fünften Note (5) einlasse, wünschete ich ihnen gewisse, edle Empfindungen einflössen zu können, die ihnen unbekannt zu seyn scheinen, und ohne welche wir uns, nicht so recht verstehen werden. Der Inhalt ihrer Anmerkung ist, wo ich nicht irre, folgende: Je grössere Grade der Grobheit, hartes Herzens und verhärteter Natur der Soldat hat, desto tapferer ist er, oder mit einem Worte, je gröber je besser. In welche Klasse von Geschöpfen sehen wir uns nun auf einmahl versetzt, und wie müßten wir uns nicht selbst Vorkommen, wenn man allgemein so von uns

(5) Men hvorvidt er Grovhed nødvendig for Soldaten i Bataillen? Den polerede polske Adelsmand veed vi næsten ey hvad Meriter han haver! - - og le petit Duc de Brandenbourg

(efter de Franskes Benævnelse) afviste temmelig kraftig og vist tappert de franske Soldater med alle deres polerede Complimenter i sidste Krig; til at dræbe, hvori Soldaten just skal have en Færdighed, behøves maaskee en heel Grad Grovhed og haart Hierte med en forhaardet Natur.

21

dächte. Aber daß sie selbst nicht würklich so denken, schliesse ich daraus, weil ihre ganze Note zum Text nicht gehöret, sondern ich weiß nicht wie sie dazu gekommen ist. Allein es scheint, sie sind ein Liebhaber witziger Einfälle, und der Gedanke vom le petit Duc de Brandenbourg, und der polirten polnischen Edelleuten, war gar zu brillant, als daß sie ihn hätten vorbey lassen können. Nicht wahr? Ich, der ich aus Erfahrung weiß, wie schwer es hält solche Gedanken zu unterdrücken, wenn sie auch noch so ungelegen hervor brechen wollen, vergebe ihnen dis völlig, und hoffe eben dis von ihnen wiederum zu erhalten, wenn ich, um das Gegentheil zu beweisen, vielleicht nach ihren Urtheil zu weit gehen werde. Kein edleres, der Gottheit würdigers Schauspiel kan unter der Sonnen seyn, als wenn der Mensch sich über sich selbst erhebet, und doch Mensch bleibet, als wenn ein rechtschaffener und menschenfreundlicher Krieger mit männlichen und gesetzten Muth, und mit dem festen Vorsatz seine Pflichten, als Held und Christ, auf das genaueste zu erfüllen, seinen Feinden, oder vielmehr den Feinden des Vaterlandes entgegen tritt. Bey vielen andern Tugenden

22

und Thaten kommen so viele Nebenumstände zusammen, daß sie den größten Theil des Werthes sich zueignen können, aber hier strahlt sie in ihrem hellesten Glanze, und erhebt sich gleichsam über sich selbst. Von der herzlichsten Menschenliebe befeuert, und von eben so heisser Begierde zu siegen, der Verachtung des Todes und der Gefahren entflammt, blutet sein Herze bey jedem Streiche den er führen muß, wehmüthig läßt er eine Thräne über den zu seinen Füssen liegenden Feind fallen, den er gerne als Freund umarmet hätte, und den er noch vom Tode zu retten eifrig bemühet ist, seine Leidenschaft verschliesset er im Busen, weil eine traurige Nothwendigkeit ihn dazu zwinget, und unwillig betritt er von neuen die Bahn der Ehre.

Verzeihen sie einer Hitze, die mich hinriß — — Glauben sie ja nicht, als

wenn ich nur von einigen wenigen Helden oder Officiers geredet, nein! ich habe manche unter den gemeinen Soldaten angetroffen, die eben so gedacht und gethan. Ich erinnere mich besonders mit inniger Freude, da mir einst das Commando aufgetragen war, die auf dem

23

Schlachtfeld liegen geblieben Bleßirten unter das Dach zu bringen, wie eifrig der gemeine Mann, die ganze Nacht hindurch bemühet war, das Elend seiner Gefährten zu lindern, und aller ausgestandenen Beschwerlichkeiten und Strabatzen ohnerachtet, so erfindsam und geschäftig war, die Noth seiner Mitbrüder zu erleichtern, daß er oft seiner selbst dabey vergessen, aus Mattigkeit bey den andern hingefallen. Ich habe bey dieser sowohl, als bey vielen andern Gelegenheiten, niemahls gefunden, daß Grobheit, oder ein hartes Herze dem Soldaten nothwendig oder nützlich wäre, und diese bittern Vorwürfe treffen nur diejenigen mit Recht, die in Grausamkeiten und Un-Menschlichkeiten einen Ruhm suchen, und die Schande und Fluch ihres Standes sind. Ich wünsche, daß ihnen dieses einzige Exempel überzeugend genung seyn möge, sonst gestehe ich gerne, daß es Umstände geben könne, daß ein Soldat des Petit Duc de Brandenbourg sie hievon, ohne Feder und Dinte, besser überzeugen kan.

24

Bey der folgenden sechsten Note (6) habe ich wenig oder nichts zu erinnern. Warum aber fetzen sie bey dem Worte Kriegsstand das Prädicat nützlich, und nicht bey dem Civilstand? (daß soll wohl so viel heißen, wenn er nach ihrem Begrif eingerichtet ist). Ich glaube sie ließen sich dieses Adjectivum, welches sie hier auf eine so feine Art eingeschaltet, nicht

(6) Vi kan fremvise hundrede Civile, som i det nærværende Anlæg har Sødskende ved Patrontasken, og ligesaa talrig en Mængde ved Patrontasken, som har Nærforvandte i Civilstanden. Og her skrev Forfatteren en paatalelig Urigtighed; thi før Had kan forsvinde, maa jo nødvendig antages: At det er til. Men vi tør vist forsikre ham, at den civile Stand er og saa vel dannet, at den ingenlunde hader en nyttig Krigsstand; og hader han den civile Stand, da maa han rødmes, endog i den øvrige Krigsstands Øyne. Thi vi ere vis paa, at den veed det er sin Pligt, ey at hade? nogen uden allene Landets Fiende; og Patrioten har her Lov at skrive: At om Forfatteren, som Krigsmand, hader indvortes Borgerne i Staten, han da eo ipso har fortient, at Landet dimitterede ham, som sin hidtil lønnede uværdige Tiener og Hader i Unaade. Men vi vil troe, at hans Tanke er maaskee bedre, end hans Pen er agtsom. Og det Publiqve vil vel nærmere driste hans Begreber.

25

um viel Geld abkaufen. Ueberhaubt siehet man sie hier nur en Masque, und in dieser Gestalt mögen sie auch einen Richter vorstellen, nehmen sie aber die ab, so gilt auch eo ipso ihr Urtheil nicht. Was sie übrigens von dem Autor glauben, und was das Publicum von ihm sagen wird, kan mir und ihnen gleichgültig seyn denn ärger kan er wohl nicht gemißhandelt werden, als schon geschehen ist. Da er aber auch nicht viel hiervon gesagt, hätte er dieses lieber weglassen mögen.

Bey ihrer siebenten Note aber (7) nehme ich gleich im Anfang meinen Hut ab, und bin

(7) Har da den hidtil antagne hele Antal af Krigsfolk ikke bemøyet sig for at være habile og brave? saa har jo vi, som Borgere, lønnet dem, som Ufortiente. Vi veed derimod, at der og findes brave iblant Militaire; saa Forfatteren heri har ikke Ret. Og at jo en ønskelig talrig Mængde i den civile Stand denne Dag endog bemøyer sig, ja har hidtil bemøyet sig, for at blive brave Mænd, derom tør Forfatteren vel dog ey engang tvivle, da alt for talrig en Mængde Exempler bevidne ham det (*).

(*) Nehmen sie mir das nicht übel, daß ich ihrer

26

ihr ganz gehorsamer Diener. Nein, mein Herr! da protestire ich feyerlichst gegen. Ich Habe wohl gehört, daß die Herren Hamburger ihre Stadtsoldaten usse Lüde nennen, aber mich bezahlt mein König, dem ich diene, und von ihm habe ich meine Bestallung, ihn erkenne ich vor meinen Herrn, und es ist auch wohl das beste, daß sie es ihm überlassen, aus welcher Kasse er das Geld nimmt, seine Armee zu unterhalten. Sie geben mir nun auch in verschiedenen Sachen Licht, denn ich habe es sonst nicht begreifen können, warum ich stets den Bauren auf der Landstrasse, aus dem Wege fahren muß, wenn ich mich anders nicht, in Handgreifliche Discourse mit ihm einlassen will; allein, nun merke ich wohl die Ursache. Er denkt, wie sie: Diesen Rothrock muß ich auch ernähren, dafür soll er ausweichen. Ich weiche auch gleich, und verzeihe ihm gerne diesen

Note noch eine Note beyfüge. Ich rathe ihnen, als ein Freund, machen sie sich etwas besser mit den orthographischen Distinctionszeichen bekant, oder lassen sie sich dieselben von einem andern beysetzen, sie machen ihre Leser oft ganz verwirrt damit, und sie laufen Gefahr, nicht recht verstanden zu werden.

27

bäurischstolzen Gedanken. Bey alle dem aber bleibe ich doch noch im Lande. Wie würde ich mich aber heraus wickeln, wenn jeder fremde Schiffer, der seinen Zoll im Sunde entrichtet, mich zu Rede stellete, warum er mich lohnen müsse, da er doch gar keinen Nutzen von mir hätte? Müßte ich nicht antworten: Herr!

ich bin eben da, damit er und andere wunderliche Köpfe, sich nicht weigern dem König zu geben, was des Königs ist? Für das hiebey folgende uns beygelegte Lob, obschon sie nicht

en ønskelig talrig Mængde brave

Mænd unter den Militairstand finden wollen, so verdienet doch die geringe Anzahl allen Dank, und sind wir ihnen um so vielmehr dafür verbunden, da wir, wo nicht von dem guten Herzen, woraus es geflossen, doch von der Billigkeit überzeugt sind. Ich wünsche von Herzen, daß alle und jede, so gegen die Militairpersonen gesinnet wären, wie ich gegen jeden meiner Mitmenschen, er befinde sich in welchen Stande er wolle, ich wünsche jeden von ganzen Herzen alles Gute, und ich muß es ihnen gestehen, es ist für mich keine grössere und auserlesener Freude, als Menschen, ohne Unterscheid des Standes, Geschlechts,

28

oder Ranges glücklich zu sehen, die einzige wahre und unvergällte Freude dieses Lebens! Nach dieser Erklärung werden sie es mir verzeihen, wenn ich mich sollte geirret haben, da ich glaube, Text und Noten haben einen Autor, und das erste ist geschrieben Um das letzte anzubringen. Ich sehe sonst gar nicht ein, was der Autor mit seinem angenommenen philosophischmoralischen Styl will. Bessere Besoldung, fängt er an, soll der Soldat nicht haben. Wer hat denn welche verlangt? Der Soldat ist hier so gut besoldet, wie in einem Lande, aber dadurch daß sie die Seele des gemeinen Mannes mit Ehre und Hofnung speisen, wird sein Leib wenig Stärke bekommen, und in seinem schlechten Quartier bey diesen theuren Zeiten gewaltig Noth leiden, wenn er allein hievon zehren sollte. Daß er nicht von seinen Traktementen verzürtelt und üppig wird, davor stehe ich ihnen, denn es ist wohl gewiß, daß der Soldat gut genung besoldet wird, daß aber die Theurung und nicht der wenige Sold ihn darben läßt. Ob und in wie ferne hierinn eine Aenderung getroffen werden kan, überlassen wir den vortreflichen Einsichten unsers Regenten, dessen scharfsichtiges Auge das Wohl

29

und Glück der übrigen Stände, und also auch unsers nicht übersehen werden. Mit dem Gehalt der Officiers hat es eben die Bewandniß. Könnte ein Mittel ausfündig gemacht werden, den Officier mitlerer Klasse, das ist den Kapitain, auf bessern Fnß zu setzen, wäre es sehr zu wünschen. Es ist diese Charge als der Ruhepunkt der militairischen oekonomischen Wirthschaft anzusehen. Der Subaltern-Officier hat entweder von seinen Eltern oder Angehörigen etwas zuzusetzen, und so wird er deren Beyhülfe anwenden; denn er denkt, wenn er eine Compagnie erhält, kan er ohnehin leben; oder er hat es nicht, und es nöthigen ihn auch bey der genauesten Wirthschaft, theure Zeiten, Ünglücksfalle, oder Familienumstände Schulden zu machen, so host er dieselben bey Empfang einer Compagnie wieder bezahlen zu können; bekömmt er dieselbe, deren Unternehmung ohnehin mehrentheils Geld erfordert, was wird er nun, besonders wenn er Familie hat, mit ohngefehr 400 Reichsthaler ausrichten können? Von der Compagnie, das ist des Kapitainsgage, soll dasjenige ersparet werden, was den etwanigen ferneren Avancement zu Bestreitung der Unkosten und Equipirung muß angewandt wer-

30

den. Wollte ich allein für Militairpersonen schreiben, würde ich mich weitläuftiger darüber heraus lassen, und erklären können. Zu meinem Zwecke habe ich unterdessen dieses wenige genung zu seyn erachtet, um zu beweisen, daß nemlich eine Militairperson nicht ein so beneidenswürdiger Gegenstand sey, als man sich es oft vorzustellen pflegt, noch das jemand ihm mit Recht seine oekonomische Glücksumstände mißgönnen könne.

1

Forslag til at finde Udveye til Krigstienerens bedre Besoldning.

Kiøbenhavn, 1771. Trykt hos Brødrene Berling.

2
3

Tanker

ved Igjennemlæsning

af

Philopatreias,

i sær over de Ord; anførte paa Pag. 36, saa lydende:

Der bør altid være en Ballance imellem Mængden og Belønningerne i enhver Stand. Den militaire er allene den, hvor ey Tallet lettelig kan blive for stort. Give, der kunde udfindes nogen Udveye til deres bedre Belønning. Det var et værdigt Arbeyde for tusinde Patrioter; thi deres Caracteer udfordrer Udgifter, og deres Liv er i Krigs-Tider Gierdet for alle Stænders Sikkerhed.

Endskiønt jeg ikke er nogen synderlig Lieb-Haber, enten at læse eller skrive meget, uden allene, der som man saa at sige bruger til Huusbehov, Saa nægter jeg ikke, at mig paa en 5 a 6 Ugers Tid er overkommet ligesom

4

en læselyst, ey i Henseende til bekiendte Bøger, i hvad Materier de og kunde handle om, ey heller af bevægende Aarsager, for paa den Alder jeg nu er, at kunde tænke at opnaae nogen Viisdom derved; ney! ingen af Deelene, men min læselyst er kommen af de mangfoldige Discourser jeg hist og her har hørt, nu af een, nu af en anden om de paa en kort Tid udkomne Skrifter under adskillige Navne, Hvilke roses af nogle og lastes af andre, saa at det meeste man nu Hører Folk tale om, er ved Spørsmaal og Giensvar om de nye udkomne Skrifter, nemlig: Hvad synes dem om den Bog? Ja endog iblant Fruentimmerne har jeg med Opmærksomhed hørt, at disse Skrifter Baade forsvares og lastes indtil de empfindtligste Bevægelser og Udtrykke, da den eene har paastaaet, at have ligesaa god Indsigt udi disse Skrifter, som den anden, ja! disse Disputer og Stridigheder kroer jeg ganske vist vil gaae saa vidt, ar Fruentimmerne selv vil tage Pennen i Haanden; og hvorfor ey? Thi det er ikke ualmindeligt, at man af dette smukke Kiøn Hører meget solide og fornuftige Indfald og Raisonnements, i sær kan Philopatreias, i hvor han end er, lee i sit Hierte, at han har bragt

5

Heele Publicum i Bevægelse ved hans den 23de November forrige Aar udgivne Anmærkninger om 3de Poster, thi siden den Tid har Folk næsten intet haft at tale om, uden om samme Mand og hans Anmærkninger, samt den Reformation han har projecteret at burde iværksættes, som han meener skulde være saa fordeelagtig, at Eftertiden skulde frembringe os til at blive et lykkeligt Folk, og Tiderne saa gode som man kunde ønske sig; jeg har desaarsage med Folke-Mængden af begge Kiøn, og igiennemlæst dette Philopatreiæ Skrift, saavelsom endeel andre smaae Bøger og Skrifter derimod, baade udkommen og indført i de offentlige Blade; men jeg bekiender reent ud, at Tvistigheden er saa vanskelig for mig, at jeg ganske maa frafalde mine Tanker saavel om det eene Partie, som det andet, og har derfore allene sat mig paa den Fod, at jeg vil baade have Philopatreias til Ven, saavelsom være Ven med hans Uvenner, dog maae ingen forstaae mig paa den Maade, at jeg vil med ham i Comoedien agere, eller være hver Mands Ven; Ney! saa tænker jeg ikke, thi mit Venskab til Philopatreias gaaer ey videre, end det bør, og blev jeg fristet til at give mine

6

Tanker om dette hans Skrift, saa bleve de disse: Tak for Deres Bog, men De har indført noget derudi, som aldrig burde staae der, og derimod er noget anført som sandelig, er saa ædel tænkt og vel grundet, at har Skriftet tilveyebragt Dem Fiender, burde slig Fjendskab dog kuns vare til en kort Tid, allerheldst endeel af deres Tænkemaade vil komme i en ævig Forglemmelse, og noget deraf igien blive Dem til en stedsevarende berømmelig Erindring, ligesom De har udladt og fremstillet Dem; imidlertid fortiener en Autor altid Tak hos nogle for sine Skrifter, fornemmelig, naar der dog findes noget, eller lidet got derudi, thi jeg sætter at et Blad, eller en seneste Side udi et Skrift, som er paa 46 Sider, er sindrigt og nobelt baade tænkt og skrevet, fortiener da Autor derfore ikke langt meere Tak, end de, som slet intet vil skrive, eller og skriver uden Hensigt og øyemeed til en Stat eller Stands Forbedring; jeg vil her endog baade for Philopatreias og andre bekiende, at jeg ikke har læst mange Bøger, men af dem jeg har læst, har aldrig ved Igiennemlæsningen faldet mig noget ind, uden omtrent disse Tanker: Den Bog er meget god, meget opbygge-

7

lig, godt, om man kunde leve derefter & c. & c., og derved er det blevet baade uden videre og anden

Bekymring; men jeg kan ikke nægte, at den 36te Side udi Philopatreias Skrift meget rørte mig, og gav mig en dyb, stille og langvarig Eftertanke, ja! endog Lyst at forfatte disse mine Tanker i Pennen, som der allerførste, og maaskee det sidste, jeg nogensinde tænker at skrive, uagtet jeg just ikke reent har forlovet det; og vidner jeg tillige, at disse PH. Udtryk ville kommet mig langt ædlere og ædelmodigere fore, om de havde været anført i Steden for under den Caracteer: Om Geistlighedens Indkomster; paa en sig bedre passende Maade; jeg siger Ordene som PH. bruger, nemlig: Der bør altid være en Ballance imellem Mængden og Belønningerne i enhver Stand, ere ædle; thi hvilket christeligt Menneske kan læse samme, uden at bifalde det, og hvo kan eftertænke disse Ord, uden denne emfindtlige Tilstaaelse: Det burde saa være, men skeer dog ikke; jeg kunde her næsten begynde min Vrede imod PH, fordi han just under den Caracteer, som anrører den ærværdige Lære-Stand, bruger saadanne Ord, da de aldrig kan passe sig, eller jeg nogensinde

8

vil tilstaae, om jeg end var den arrigste Præste-Fiende, som Gud forbyde, jeg skulde være; thi skriver han straxen efter: Den Militaire er allene den, hvor ey Tallet lettelig kan blive for stort, hvorudi han og maa beholde Ret, siden jeg drister mig ikke i den Punet, at sige ham imod, som noget jeg ikke kan entrere udi, dog tør jeg vel sige saa meget, det i Følge min liden Indsigt, har Philopatreias baade Rimeligheden og Billigheden til sit Forsvar, men for ikke at gaae uden for de Grændser, som jeg har foresat mig, saa renuncerer jeg ganske paa mine Tanker, angaaende PH. Skrift, uden for saavidt de Ord, jeg har taget under mine Betragtninger, og som staaer paa den første Side af dette Skrift, og til samme vil jeg allene holde mig, thi den anførte Tænkemaade bliver altid en gylden Sandhed, naar den fra lignelsen bliver separeret, thi at formindste de Geistliges Indkomster ved at forbedre de Militaires, er baade en ugiørlig og contradictorisk Sætning, allerheldst den Geistlige Stand er i Henseende til deres lidet Tal næsten som intet at regne imod den militaire Stand, og det nødvendig udfordrende Antal derudi, og naar det er uimodsigeligt, saa bli-

9

ver ligeledes de rerne Følger: At den sidste Stands Forbedring aldrig kan opnaaes eller tilveyebringes ved den første Stands Indkomsters Forringelse, thi er der nogle faae Kiøbstæds og andre Præsier og Kirke-Betjente, som har noget meere end de selv med deres Familier saa at sige skikkelig kan leve af, saa er der hundrede imod een, som neppe har deres Udkomme, hvilke alt for mange Exempler dagligen bekræfter, Philopatreias fortiener derfore ingen Roes ved denne hans paaberaabte Ballance imellem Mængden og Belønningerne i enhver Stand, naar han vil ligne den Geistlige og den Militaire med hinanden; men hans Tænkemaade er roesværdig, naar han allene vil sige, at der bør være Ballance imellem Mængden og Belønningerne, og endnu ypperligere havde det været, om han havde lagt de Ord: Folkets Gierninger til, og sagt: Folke-Mængden, saavelsom deres Gierninger og Belønninger bør baade qvadrere og ballancere med hinanden; maaskee denne min Skrivemaade falder ikke tydelig og forstaaelig nok, men jeg haver de Tanker, at naar disse Blade ere igiennemlæste, skal den sande Meening dog vel knude udtrækkes; jeg be-

10

giver mig derfore til de øvrige af Philopatreias Ord, som lyde: Give! der kunde udfindes Udveye til deres bedre Belønning. Ja! det er sandt, deri har Philopatreias Ret, her skriver han som en Indsigtsfuld Mand, og som en nobel Patriot, Gud give Udveye kunde udfindes til deres bedre Belønning; og vil jeg her ikke entrere, uden for saavidt den gemeene Mand, eller rettere sagt, hvad egentlig Soldaten er angaaende; hans Kaar og Vilkaar ere virkeligen tunge og Umagen værd, endog med Siæls Kræfter at tage sig samme til Hierte, thi om hannem kan man med Billighed sige, at han som oftest lider Nød, og man maatte næsten falde paa de Tanker, at det er Guds besynderlige Styrelse og Direction, som meddeler Soldaten Velsignelse, at baade han, hans Kone og Børn faaer deres livs Ophold. Min Hensigt er her langt fra ikke, at jo Landets Konge og Fader har tillagt ham det Fornødne, jeg troer og al Soldaten under vores glorværdigste Monark er saa got aflagt her, som under nogen anden Potentat, mens ikke destomindre troer jeg tillige, at denne Stand dog er den allereneste, som enhver sand Patriot kunde ønske bedre at blive aflagt, eller at bruge

11

Philopatrieiæ Ord: At Udveye kunde findes til deres bedre Belønning; her kunde vel nogle erindre og sige: denne opstaaende Philopatreiæ Ven kunde sparet hans Umage, med at anføre noget, som enhver tilforn viste, og der er jo uden hans Bekiendtgiørelse en noksom bekiendt Sag, at Soldater-Standen er en kummerlig Stand, jeg maa og sige saadanne Folk kan have nogenledes Ret, thi det er bekiendt og øyensynlig nok, baade Nat og Dag, at Soldater-Standen er haard, naar alle andre Stænder har det ulignelig bedre og taaleligere; her statuerer jeg ingenlunde en Muelighed at kunde tænke, enten at den Stand kunde komme i Ballance i Henseende til belønningen med andre Stænder, ey heller om end saa kunde være, at det dog burde skee, efterdi Følgen blev, det hvad en Soldat nu har for lidet, vilde han da faae for meget, og at de Forseelser, som nu begaaes af en Aarsag, kunde paa en anden Maade begaaes af en anden Aarsag; men mine Tanker gaaer kun saavidt med Philopatreias: At Soldater-Standens Vilkaar eller rettere Belønning burde forbedres, og det mener jeg virkelig kunde og burde skee, ja! jeg hører, ligesom nogen svarer

12

mig? Vist burde det skee, Soldaten har for lidet, det var got om han havde meere; men Hvor skal han faae det fra, vil I have Kongen skal enten forbedre eller fordoble hans Leehuing? See! saaledes imaginerer jeg mig, at Folk snakker baade hist og her, men jeg vil igien yttre, hvad jeg tænker, og sige: Lad os tale med Overlæg og fund Eftertanke, saa maaskee vi forandre vore Udtryk til meere Menneske-Kiærlighed, og blive enige med Philopatreias af Hiertet at ønske: At Udveye kunde findes til bedre Belønning, langt fra at Kongens Casse skulde besværges, til deres bedre Belønning, Ney, meente eller talte jeg saaledes, saa var jeg aldrig værdig at leve under saa ypperlig en Monarkes Regiering; mine Tanker gaaer langt hellere derhen, at Soldaten selv tænker, at hans Konge giver ham det Fornødne, og hvad han som Soldat kan og bør leve af, og de meste iblant dem ere forsikrede om deres Konges faderlige Hierte, til nok at unde dem mere; ja! jeg erindrer at have hørt i Norge nogle Ord af en Soldat, som ofte rinder mig i Tankerne, og skeede ved denne Leylighed, at som jeg stod og saae paa hans Arbeyde, som var ved at opsætte noget Brænde, det han var

13

baade lystig og fornøyet, uagtet det Skiul han havde iført sig, var ynksom; saa gav der mig Anledning at sige: Der er fermt, Cammerade, I arbeyder brav; tiener I Kongen? Ja! jeg giør, svarede hanm jeg har nu tient Kongen meest i 13 Aar, og jeg har ikke lært andet; Soldaterstanden er og god; Ja! det er sandt, sagde jeg, dersom Soldaten havde noget meere at leve af, saa kunde Han leve godt nok; Herre Gud! svarede han, jeg kan troe, Kongen tænker, vi kan nok lade os nøye, og det gaaer vel ogsaa an, naar faae lidt Arbeyde og noget at fortiene, Kongen skal jo lønne alle Mennesker; - - Ja, tænkte jeg ved mig selv, du taler Sandheden paa en eenfoldig Maade, og gik fra ham under adskillige Betragtninger baade om Soldaterstanden i sig selv, som og at disse Folk ligeledes ere fornøyede, og at de elsker deres Konge som Fader, da de i Almindelighed mage giøre idem det Begreb, at siden Kongen er den, som skal lønne alle Mennesker, kan han ikke ret vel befolde dem b bedre end skeer; men for at komme til Øyemedet af mit Skrift, som er: At ville sinde nogen Udveye til Soldatens bedre Belønning, hvilket Philopatreias melder: At ville være et vær-

14

digt Arbeyde for tusinde Patrioter, saa maa jeg sige, at disse anførte Philopatreiæ Opmuntrings-Ord bør af enhver retsindig Patrioy og Undersaat søges at arbeydes paa, baade ved Pennen og Evnen; de første, som ere Pennens Arbeydere, behøves kuns faae retsindige Personer til, men Evnens Arbeydere maa være mange tusinde, dog bør saadanne Udveye efter mine Tanker ikke søges enten i Henseende til at formere Kongens Udgifter, ney! jeg tænker paa Soldatens Ord: Kongen har Udgifter nok, han skal lønne alle Mennesker; ey heller maa de sigte til nye Skatters Anleggelse, thi Skatter er et tungt Ord for Landets Undersaatter, og jeg troer stadelig, at vor eyegode Konge selv bærer Afskye, at legge sine Undersaatter Skat paa, uden Hvad der skal og bør skee af hoyst nødvendige Omstændigheder, og alle saadanne Skatter maa jo ikke falde nogen Undersaat tunge, thi at tænke igien paa Soldatens Ord, saa kan jeg sige: Kongen maa jo skatte næsten til alle Mennesker, og derfore høyst billig, at skatte frivilligen og gladeligen til ham igien, naar han maatte befale det; men endnu veed Læseren ikke, eller maaskee kan

15

falde paa, Hvad Udveye jeg vil udfinde til Soldaterstandens bedre Belønning; maaskee de tænker at jeg har fortrydt, hvad jeg forhen i dette Skrift har meldet om Geistligheden og at jeg nu vil sadle om igien og projectere, at deres Indkomster brav burde fra dennem afskiæres og tillegges denne Stand, eller og jeg vil tage fat paa Bondestanden og klippe den, ja! mueligen, nogle tænker at jeg har faaet Griller og Projecter i Hoveder af Martin Sadecks Spaadom, og vil foretage mig en Reise til Jerusalem , for at erobre den Viise Salomons Skat, som foregives at skal være 18000 Millioner &c. &c. See! saaledes vil baade Scoptici og Critici raisonere, men de tage alle feyl; den Idee jeg har giort mig om Philopatreiæ udvalde og noble Udtryk, og som er Maalet for mine Betragtninger, ere virkelig alt for sericuce, ømme, emsindtlige og menneske-kierlige, at jeg skulde ville udfinde noget, som enten var latterligt, lastværdigt eller umueligt; jeg har tilforn sagt min Meening om de Geistliges Indkomster, og det bliver jeg ved, deres Kald og Byrde er tung; og af 2de Deele, naar eet absolute skulle skee, var det bedre, at deres Indkomster bleve formeerede, end

16

formindskede; jeg har og sagt en Generale, at det er ubilligt, at tage noget fra een Stand, og tillægge en anden, da samme vilde have mangfoldige onde Sviter, derfore best at lade enhver Stand blive i den Circul, den er; og overalt blev jeg overtydet om, at det dog kunde rimeligen og vel lade sig giøre, saa tænker jeg dog, at Bondestanden blev langt fra ikke den, som skulde forringes til den Militaires Forbedring, Hey! Bondens Vilkaar anseer jeg næst Soldatens for de haardeste; ey heller troer jeg som Daaren paa Spaadomme, thi det er langt fra min Tænkemaade; vil derfore, som een Ven med alle, ey disputere Martin Sadeck hans Prophetie, ey heller ville jeg giøre mig umage, at leede efter denne Skat, om han end, førend hans 2de Dødsfald, havde med Eed bekræftet, at Skatten, i Steden for at ligge i Jerusalem, laae ude under den store Steen i min Hauge; kunde Ønsker gielde, saa vilde jeg guske til Gud, at tusinde Parten af den

omspaaede Rigdom laae vel, vist og sikkert bevaret i Kongens Skattkammer, thi Der kan dog vel ikke være meget, naar Soldatens Ord tages i Betragtning, thi han siger: Kongen skal jo lønne alle Mennesker; udveye da,

17

som skulde findes til denne Stands Forbedring, eller rettere bedre Belønning, bør altsaa hverken trykke Kongens Casse eller nogen anden Stands Casse, langt mindre den private Hosbonds Casse; thi der gaaer, med Hosbonden i det ilder lignelseviis, som med Kongen i det Store, nemlig at en Huus-Fader, hvad enten han er Kiøbmand, eller Haandværksmand, eller og bruger andre lovlige Midler til at leve af, saa skal han allene dog sørge baade for sig selv med Familie og Tyende, desaarsag Har enhver slig Hosbonde og sin Deel at lønne og give til, seer derfore ikke heller, at noget fra dennem kan aftrækkes; men nu vil jeg snart yttre mig at forestille Udbeye til denne saa ypperlige Militairestands, eller bedre talt, den stolte, modige og brave Soldaterstands bedre Belønning, thi siger Philopatreias: Det var et værdigt Arbeyde for tusinde Patrioter; dette Arbeyde, som Philopatreias skatterer her saa hent, har forceret mig at tage fat paa Pennen, i den christelige og menneffe-kiærlige Intention, at giøre en Prøve med at lade mine Tanker udløbe iblant Publicum, ikke af indbildte, men af søde oprigtige Tanker og Ønsker, at noget af hvad,

18

som skrives her, baade maatte have en god Begyndelse og efter flere og mere indsigtsfulde Patrioters Arbeyde, maae og opnaae den forønske Virkning; dog førend jeg endnu kan sige, hvad jeg meener, eller opfylde mit løfte, saa er der nogle af Philopatreiæ Ord, som forpligter mig, end videre lidet at tages under min Betragtning, thi han skriver noget foran: At der bør alrid være en Ballance imellem Mængden og Belønningerne i enhver Stand; hvad dette vil egentlig sige, begriber jeg ikke tilfulde, ey heller vil jeg entrere med Philopatreias om Ordenes yderlige Bemærkning, men kortelig melde: At ved det han har sat disse hans noble Udtryk under den Caracter af Geistlighedens Indkomster, saa giver samme Anledningen til deres Uforstaaelighed, thi at Philopatreias skulde mene, at Folkemængden i disse 2de Stænder skulde ballancere, det kan jeg aldrig troe, jeg har og bedre Tanker om Philopatreias, end at han skulde tænke, at den geistlige Stand kunde leve af saa faae Indkomster, eller med lige Belønning, som den militaire; de kunde nok maaakee! og fik vel at finde sig derudi, naar Kongens Casse skulde besolde dem, men da de fleste

19

Geistliges Indkomster bestaaer i frivillige Gaver, ligesom Præsten er dygtig og elsket til af sin Meenighed, saa kan intet indvendes, at de jo rimeligviis har flere Indkomster end de Militaire, men derfore skal man ikke søge eller Projectere, at tage noget fra dem, uagtet jeg tænker den militaire Stand, i Henseende til Generals og Oberstes Charger, ere ligesaa importante af Indkomst, som en Bispe-Stoel eller Sognekald. Give! enhver subalterne Officier havde efter Advenant (uden at ønske det af Kongens Casse), saa meget som et Cappelanie indbringer, men jeg maa afbryde, thi heele Philopatreiæ Skrift kommer ikke under mine Tanker, men allene de Ord paa den 36te Side, ey heller gaaer mine Tanker videre, end at tale om Soldaten allene, thi hvad Kongens høye og andre Officierer angaaer, saa er jeg uvidende om deres Indkomster eller Belønning; nok er det, at denne præferable Stand, af alle Stænder, burde have, i Fald de ikke haver det fuldkomne Nødvendige at leve af; hvad PH. derfore mener med det Ord Ballance og Belønningerne, som skulde være i enhver Stand, kan jeg hverken udgrunde eller forklare, saa lidet som jeg kan udtænke, hvad

20

for en Stand det skulde være, hvorudi saadan Folke-Mængde, som kunde ballancere, eller lignes med den militaire, ligesom og det vilde blive efter mine Tanker et umueligt Arbeyde, at udfinde saadan Ballance, at baade Folke-Mængden og Belønningerne med hinanden kunde quadrere, i det mindste vil jeg for min Part overlade saadant Arbeyde til andre at tage fat paa; jeg hverken kan eller drister mig dertil, men det lidet jeg formaaer vil jeg under enhver retsindig Patriots bedre Omdømme fremføre, da Scopus af mig er ganske allene, at vil begynde med et Arbeyde, for at udfinde Veye til Soldatens bedre Belønning; men her vil læseren maaskee falde paa sælsomme Tanker, og sige: Hvad monne det være for Veye, Autor vil finde? Thi efter det Foregaaendc han har udladt sig med, skal ingen af de andre Stænder, Se, Adel-Præste-Borger- eller Bondestanden fratages eller formindskes noget, og naar saa er, hvor skal da stige Udveye findes, eller Soldatens Belsnning forbedres, jo mine gode Venner og Patrioter, jeg tænker dog, førend jeg slutter dette Skrift, at fornøye dennem, og hos de allerfleste, ja! hos Folke-Mængden at finde Bifald; jeg siger

21

derfore igien, ey i Almindelighed at vil besatte mig med nogen Stand, ey heller afskiære dem noget, og desuagtet vil jeg dog projectere, eller see at udfinde Middel eller Veye til Soldatens bedre Vilkor eller Belønning, men det er endnu ey Tid at aabenbare mig, førend jeg Har giort een og anden Reflexion baade over en Soldats Ciccul og Tieneste, samt hvorledes han er at ansee under hans Potentats Regiering, og derimod paa den anden Side at betragte: Hvilke eller hvad for Mennesker som nærmest kan ligne en

Soldates Stand og Soldates Tieneste, og forinden jeg giør denne Ligning, vil jeg dog med kierligst Tilladelse bruge den Frihed, at sige: At i Steden for det Ord Soldat vil jeg kalde eller nævne ham ved det Ord: Kongens Tiener, thi denne Titul passer sig best paa alle Kongens Undersaatter, ingen Stand eller Person exciperet, thi i Henseende til Monarchen ere alle Undersaattere og Underdanere intet andet, end hans Tienere; og naar man skulde see de herlige Ordens-Dragter, saavelsom de ordinaire Soldater-Dragter, at staae for Kongens Throne; hvad ere de da andet, end begge tilsammen, eller enhver for sig at regne, uden Kongens Tienere; altsaa mee-

22

ner jeg, det er et ret passende Ord, som Soldaten tilkommer, at han, og det udi den fuldkommenste Virkelighed kan kaldes Kongens Tiener. Ja! hvad er Soldatens daglige og modige Mundheld andet, næsten ved alle Ley-Leyligheder, end disse Ord: Ich diene dem Könige, og deraf giør han sig den største Ære. Her er min Agt, ingenlunde at giøre Soldaten stolt, ved at give ham den samme Titul, som hans General eller Chef, hvilke og ere Tienere lige med ham; en heller giver jeg Soldaten det Navn af Tiener, for efter Ordets Udtryk at giøre nogen Ligning imellem den Chef, som commanderer, og Soldaten, som adlyder; Ney! meente eller tænkte jeg det, saa kunde jeg umuelig være ved Forstanden; thi det var ikke got under en Regiering, at alle Tienere vare lige, desaarsage er i enhver Potentats Herredømme den ypperlige Orden indbragt, at der er giordt den fornødne Forskiæl, baade paa Standen, saavelsom Standens Personer, og Ligning næsten og truffet, i Henseende til deres Stand og Indkomster; for nu at komme til Maalet, som er at finde Udveye til Soldatens bedre Belønning, saa burde man eftertænke i Forveyen, hvilke Personer de ere, som først kan sættes i

23

Classe eller Ligning med Soldaten, og da vil jeg, i Følge min Plan, ikke røre ved Stænderne i Almindelighed, eller nogen vis Stand i Særdeleshed, men allene sige: Der findes uden for Stændernes egentlige Bemærkning en Hoben, ja! en Mængde Personer, som ligeledes bærer Navn af Tienere, og staaer ligesaa lider under nogen Rang, som Soldaten, uden hvad de imellem dem selv behager at rangere sig; og disse Folk ere egentlig Herskabers og andre formuende Mænds Tienere eller Domestiquer, i hvad Classe eller Stand de end tiene, saa at disse Tienere, except Monarchens egne, eller med forstaaeligere Ord udtalt: Kongens Liberie undtagen, ere alle de andre Domestiquer at ansee ligs høye og med Soldaten lige i Stand og Embede, da deres rette Titul er og bliver en andet, end Tiener eller Tienere, altsaa haaber jeg, ingen, endog denne Tienerstand tager det ilde op, at jeg sætter dem i Ligning i Henseende til Soldaten; ey hel, ler kan jeg andet end bede den brave Soldat, det han ufortrydelig optager, at jeg ligeledes ligner ham ved Tiener- eller Domestiquestan, den, hvilket jeg saa meget meere seer mig forpligtet til, som jeg er overbeviist om, at denne

24

saa ærekiære Soldaterstand, i Henseende til det største Antal, hellere udvælge at være Kongens Tiener, end en anden Mands Tiener, og at han alletider ambitionerer, og agter det at være en langt større Ære for ham, at staae ved sit Skilderhuus, end bag paa en Karet, derfore maa ingen af de Personer, som her forstaaes under de Ord: Tienere, legge mig til Last denne Ligning, da enhver af dennem bør af alle have den tilkommende Agt, som hans Tienerstand medfører; og vil jeg da, uden videre at ligne deres Stand, allene giøre en Forskiæl paa den Caracter, som jeg vil give til disse Kongens Tienere og andre Folkes Tienere, nemlig jeg vil herefter i dette lidet Skrift kalde Kongens Soldater for Krigstienere, og de andre Tienere for Fredstienere, og dermed fornærmer jeg vel ingen, da jeg sætter forud, enhver tiener troligen i det han er engageret for, ligesom og enhver meget vel er tilfreds og fornøyet i sin Stand, gaaer jeg nu til at overveye disse Tieneres og vore Medchristnes Omstændigheder i Henseende til deres Forretninger og Belønninger; saa falder jeg i en stille Forundring og tænker: Store Gud! er det mueligt, at Mennesker, sadt i lige Stand, bliver saa

ulige

25

ulige belønnet, her rinder mig Philopatreiæ Ord i frisk Minde, naar han siger: der burde være Ballance imellem Standen og Belønningerne, men skeer det? Har det saa været tilforn? Eller vil det blive nogen Tid herefter? Jeg vil haabe det sidste, men denne rimelige Ligning har aldrig været iagttaget tilforn, at Krigs-Tieneren er bleven belønnet saa got som Freds-Tieneren, eller at Kongens Tiener har faaet nær saa meget som en anden Mands Tiener, og hvoraf kommer det andet end først en introduceret Vane, som er Aarsag dertil, 2det, at Krigs-Tieneren tør ikke tale, eller langt mindre begiære mere, og 3die ingen har moveret denne Ligning, førend nu Philopatreias begynder derpaa, derimod paa den anden Side, hvad Freds-Tieneren angaaer, da har han for det første fra Begyndelsen af haft mere og langt større Belønning end Soldaten, 2det har han ved denne saa bedre Belønning altid været dristig nok at begiære og paastaa mere, indtil nu i disse seenere Tider, da han for det 3die næsten foreskriver sin Herre, hvad han absolute vil have, og paa denne

Maade er det al sin Tid gaaet uden Forandring eller Forbedring til nogen Slags Balance imellem disse

26

Krigs- og Freds-Tienere, da ingen vel vil imodsige mig, at saa knapt som det er tilmaalt de første, saa topmaalfuld har de sidste; dette er jo dog en besynderlig Ting og Umagen værd, baade. at tænke, tale og skrive om; og hvo vil vel udlade sig med, at det bør stedse herefter saa at forblive, jeg maa sige, at den der saaledes for mig ville raisonere, ansaae jeg hverken for en Christen eller Menneske Ven, langt mindre at flig Mand viste andet end selv at leve med sine Freds-Tienere i Overflødighed og Glæde, uden at tænke paa Josephs Skade, eller den saa knap besoldede Soldat, som oftest maa forrette sin Konges Tieneste med Suk, ja næsten Sult og Tørst til, da derimod Freds-Tieneren manquerer intet, og har maaskee ligesaa ofte en Snitsert paa, som Krigs-Tieneren er nød til at slukke sin Tørst ved Vandpompen; jeg spørger her det fornuftige Publicum og enhver redelig og ærekiær Patriot, er det ret og er det billigt, at lige Tienere skal have saa forfærdelig en uliig Belønning? Freds-Tiener! kom selv hid og siig din Meening herom; fortiener Krigs-Tieneren ikke at leve ligesaa got som du? Er din Husbonde ikke hans Herres Tiener? Og faaer han ikke saa riig en Besold-

27

ning af Kongen, at baade han lever til Fornøyelse og du i Overflødighed, tænker du slet ikke paa Krigs-Tienerne og deres saa Hiertelig knappe Omstændigheder, samt den Forskiæl der er imellem deres Tieneste og din? Jeg kunde ganske vist uden at fortørne dig, sige: at han i Følge mine Tanker meriterer og burde at leve saa ubekymret for Klæde og Føde & c. & c. som du, i sær naar hans Arbeyde og Tieneste, imod den du haver, bliver sammenlignet; men skeer det? Ney! det skeer ikke og vil aldrig skee, desto værre for ham, at det er umueligt at han kan faae det saa mageligt og got, som du har det; her kunde og burde jeg vel giøre en Afridsning paa Krigs-Tienerens og Freds-Tienerens Arbeyde og Indkomster, men jeg tænker det er næsten unødig, ethver fornuftig Menneske veed det uden min Oplysning, og Freds-Tieneren desputerer vel ikke, at han i hans Overflødighed, dog undertiden med Ømhed og Følelse har tænkt paa Krigs-Tienerens saa haarde, som knappe Vilkaar; daglige Exempler oplyser desuden denne Sag nok, fornemmelig for dem, som veed hvad en Soldats eller Krigs-Tieners ugentlige eller daglige Besoldning er; deres og Koners med Børns Klæ-

28

dedragt (Except, naar de giør Tieneste, da de seer ud som Dukker) uden at tale om mangfoldige andre Ting, viser sig og saaledes, at tusinde, ja ti og flere tusinde med Philopatreias maatte og burde ønske: At Udveye kunde findes til deres bedre Befoldning, ja! alle christelige Freds-Tieneres Hierter tviler jeg ikke paa, tilstaaer gierne at miste endeel fra deres Overflødighed for at tillegge til hines; og de, som tænke anderledes, burde sandelig probere hines Vilkaar, for at see hvorledes de vilde skikke dem derudi, jeg troer de renuncerede gierne paa al deres Løn, for at komme fra Krigs-Standen igien, og villigen indgik Accord med deres forrige Herre, at tiene ham for Klæde og Føde allene, da Penge-Lønnen burde gaae til Krigs-Tieneren, og om end saa skeede, blev dog begge disse Tieneres Vilkaar langt fra ikke lige, da Krigs-Tieneren maa-raale Ont, lignelseviis, som en Hund, naar Freds-Tieneren derimod har de roeligste og mageligste Dage; men jeg vil heller ikke gaae saa vidt, at nægte Freds-Tieneren endten at leve bedre end hine, eller tiene foruden Løn, jeg under dem og alt got, men jeg synes høystbillig, at da de sidste har alt for meget og de

29

første har alt for lidt, saa burde Freds-Tienerens gode Kaar noget udi Indkomster formindskes og tillegges Krigs-Tieneren, at dog en liden Ballance kunde være imellem begge disse Tienere, thi rimeligen er det jo, at den Tiener, hvis Herres Arbeyde er tungest, burde have meest Løn, om ikke saa gode Dage, men saa vidt driver jeg det aldrig, jeg troer og at Krigs-Tieneren selv prætenderer det ikke, havde han kuns lidet mere Besolding end han haver, byttede han langt fra ikke med Freds-Tieneren, og derfore ønskede jeg gierne, det vi i denne Tid, da saa mange herlige Indretninger for Nødlidende og Betrængte giøres, at der og maatte tænkes paa og indrettes noget til Soldatens bedre Vilkaar, hvortil dette lidet Skrift og allene sigter; faa Ord vil jeg dog melde, som jeg for nogen Tid lagde Mærke til, da jeg gik fra det Danske Comoedie-Huus, hvor jeg først faae endeel snorede Kioler, eller Freds-Tienere at læske sig paa det lækkere, som nu der for Penge kan erholdes, men da jeg havde passeret disse saa lystige og sig selv saa tilgodegiørende Personer, kom jeg til Krigs-Tieneren, som stod paa sin Post, ikke langt fra Drikke-Bordet, og da sagde een af mit Følge

30

til denne Skildvagt: Es ist brav kalt heute, ja! svarede Han: Erstaunlich, dog med et mildt og got Humeur; og gav disse 2de Syn os Anledning at giøre adskillige ømme Betragtninger over disse Freds- og Krigs-Tieneres Vilkaar, da de første stod næsten som paa et Been af Glæde og Kaadhed og tikkiøbte sig det gode, maaskee ikke saa meget for Tørst, som lyst, da den sidste derimod stod saa ordentlig og stille, som et Voxbillede, og turde ikke røre hans Hoved, ja uagtet denne sidstes Syn var i mine Øyne langt pynteligere og værdigere at

see til end de førstes, saa viiste dog deres Ulige Vilkaar og Besoldning, at Freds-Tieneren lever i Glæde og Overflødighed, naar Krigs-Tieneren neppe har saa meget i sin Lomme, at forskaffe sig en halv Pegel Brændeviin for; videre maa jeg som Patriot oprigtigen sige, at ved de Førstes Forbigaacnde faldt mig ikke noget i Tankerne, som er værd at melde, men ved den Sidstes og de andre Krigstieneres Syn ønskede jeg af Mit inderste, at vor dyrebare Monarch havde hundrede tusinde af saadanne Krigstienere, da det vilde være et prægtigt og nyttigt Syn, om Udveye kunde findes til deres Besoldning; af hvad, som nu meldt er,

31

kan noksom sees disse Krigs- og Fredstieneres lige Stand og Caracteer, men ulige Arbeyde og Indkomster, uden at røre noget ved Behandlingen som bruges imod enhver, thi naar Krigs-Tieneren for sin, enken modvillige eller skiødesløse Forseelse, tiltiende maa tage imod den ham destinerede Correction, saa er det derimod en almindelig Følge, at i hvad Fortred og Skade Freds-Tieneren end giør hans Herre, og desaarsag fortiener Tiltale og Irettesættelse, saa bliver gierne Udfaldet, at saadanne Fredstienere giver knappede Ord og opsiger deres Tieneste; og denne Vane er almindelig næsten hos alle, Baade af det ene, saavelsom det andet Kiøn, derfore lever man og i slige Tider, hvor man næsten maa indrette sin Tale paa det forsigtigste imod sine Tieneste-Folk, thi ellers bliver de vrede og truer med deres Tienestes Opsigelse, ey betragtende, at der er snarere et Land fuld, end en Haand fuld af slige Mennesker; hertil kommer og, at disse Fredstienere og Tjenerinder ere paa en Snees Aar eller noget meere bleven saa indbildte og storagtige, at de næsten begiærer en Instrux paa hvad de vil og ikke vil giøre, og saaledes skriver Pigen Regler fyr sin Frue, og Tieneren

32

for sin Herre, ja! Kudskens almindelig Ordsprog er, jeg vil passe paa mine Heste og min Vogn, og intet videre, derfore seer man Krigstienerne rundt omkring at giøre Fredstienernes Arbeyde, nu med at rulle, nu med at sauge Brænde, nu med at bære Vand, og mangfoldige andre Ting, som dog absolute Fredstieneren burde selv giøre, men da denne sidste er aflagt og lønnet udi Overflødighed, saa synes han at saadant Arbeyde er enten for ringe, eller tilkommer ham ikke, og derfor maae Krigstieneren forrette alt dette, ikke fordi han har Lyst dertil, ey heller fordi han jo har Ambition nok, som den der baade af hans Konge og Fæderneland er æret, ligesaa høyt om ey mere end Fredstieneren; men Aarsagen er, at Kongens Besoldning er saa liden, at de med Kone og Børn ikke kan leve deraf, uden at fortiene noget paa en anden ærlig Maade, og heraf kommer det, at Fredstieneren næsten efter en indført fordervet og utilladelig Vane agerer ligesom Herre, og bruger Krigstieneren til at arbeyde for hannem, eller at giøre endeel af hans Arbeyde, da de dog kan regnes lige af Stand, endskiønt Præferencen falder altid paa Krigstienerens

33

Side; disse saa forfærdelige ulige Belønninger føder og mangfoldige Uleyligheder af sig, deels ved indbildt Hofmod, Dristighed og Modvillighed paa Fredstienernes Side, som og Forseelsers Begaaelse paa hines Side, som aldrig saa ofte vilde hænde sig, naar de havde noget lidet mere at leve af, altsaa skulde det være et priisværdigt Arbeyde om saadan god Indretning kunde giøres, det Fredetienerens Indkomster som sagt blev formindsket og hines formeret, hvilket skulde være høyst nyttig for begge disse Tiener-Classer; og paa det jeg ikke skal skrive noget, nden hvad jeg ønsker straxen at maatte see Effecten og Nytten af, saa vil jeg i Følge Patriotisk Iver, kiærligst forestille Maaden til Krigstienerens bedre Belønning herefter, og da skulde det være en god magelig og giørlig Sag, ja! overeensstemmende med et hver christeligt Hierte, hvad enten han er Herre eller Tiener, at sætte denne Plan i Arbeyde, da jeg vil haabe Kiærligheden selv vil forekomme Monarkens Befaling Herom, og enhver Kongens Tiener og Embeds-Mand udi alle 9 Classer ansee det ret billigt og christeligt at betale enten til en ny Kongelig Krigs-Casse, eller anden Particulair-Casse noget af den Løn,

34

som Fredstieneren og Tjenerinden tilstaaes og haver, og mener jeg, ar intet Tegn paa at elske deres Konge og hans Krigstienere bedre kunde fremvises, end at enhver Embeds-Mand og Rangs-Person vil efter deres Pligt alle giøre nye Veye til Krigstienerens bedre Belønning, og igien afskaffe de Topmaal, som Fredstienerne have, da de kan tiene for langt mindre, og i Følge samme nye Løn forrette deres Herrers Tjeneste langt bedre, end tilforn. For mig her at giøre nogen Regning over Fredstienernes og Tienerindernes Tal er ganske unødvendig, jeg kan ey heller af Mangel paa den fulde Indsigt derom. Dette veed jeg, at Domestique-Mængden eller Fredstienere ere mangfoldige, vil derfore overlade dette til andre og bedre Indsigtsfulde, jeg siger allene: at det var en priselig og christelig Gierning, naar enhver Herre straxen deponerede i Kongens Casse 10 Rdlr. for hver Fredstiener han holder, og 5 Rdlr. for hver Fredstienerinde, ey i nogen Maade at tænke eller mene, at disse Penge skulde betales af Herrens egen Casse, ney! langtfra ikke, uden paa den Maade, at decourtere enhver samme Penge udi deres aarlige Løn, saa at Tienerne skal herefter tiene for 10 Rdlr. og Pigerne eller Tienerinderne for 5 Rdlr. ringere,

35

end tilforn, da dog, uagtet dette skeer, deres Vilkaar er 10 gange bedre, end Krigstienernes; naar da en Herre holder en Kudsk, 2 Tienere og 3 Piger, indsender han strax til Kongens Casse 45 Rdlr., og saa efter Proportionen, ligesom han holder meere og mindre Domestiquer til, da alle de, som tiener ham, under hvad Titul eller Navn det end er, skal decourteres, som sagt, i deres aarlige Løn den ommeldte Summa, hvilke Penge efter vores dyrebare Monarches faderlige Hierte igien kunde tillegges hans Krigstienere til bedre Belønning for Eftertiden, da jeg meener deres Kaar vilde blive taaleligere for dem selv, saavelsom deres Koner og Børn, og Fredstienerne langt fra ikke ved denne Decourte i deres Løn lide nogen Nød, da Tienerne alletider har Klæde og Føde, samt gode og magelige Dage at regne imod hines. Hvad Tienerinderne angaaer, da, endskiønt de med Billighed kan paaberaabe sig, ingen Liberie af deres Herskaber at faae, saa er deres Tieneste dog altid saa god og af den Beskaffenhed, at de kan taale at miste eller decourteres, enhver for sig i deres aarlige Løn 5 Rdlr., thi desuagtet faaer de lige fuld det fornødne Ovhold saavel af Føde som Klæde, men mister allene 5 Rdlr. af de Udgifter, som de nu sætter til

36

paa Stads og Fias, hvilken Decourte jeg haaber de med Fornøyelse vil finde sig udi at betale, og det langt hellere paa denne Maade, som anført er, end om det behagede Hs. Majestæt, at nedsætte deres Løn til noget vist, eller og forbød disse pæne Tjenerinder, at gaae enten med Silke Klæder og Kaaber, samt Sætter og høye Topper, med mindre de deraf betalte en vis Skat eller Afgift. Vil nu ethvert Herskab saavelsom alle andre, baade Handlende og Geistligheden, som holder Domestiquer, (Haandværksmanden undtagen) finde sig frivillig herudi, som de nok giør, dog tillige at dertil udvirkes Kongelig Befaling herom, saa tænker jeg, at inden næste Maaneds Udgang Kongen vil faae paa denne Maade en meget anseelig Summa i hans Casse; i lige Maade synes mig den fordærvelige Vane burde afskaffes med Nyaars-Givelse til disse Fredstienere og Tjenerinder, da de desuden har det Fornødne efter deres Stand at leve af. Men som mit Øyemed ikke, at noget Herskab eller andre Herrer og Hosbonder ved denne min Plan skal have mindre Udgifter, end tilforn, men at det gaaer allene ud paa, at Krigstienernes Vilkaar ved nogen meere Belønning burde forbedres, saa kunde det for det andet baade være en høyst for-

37

nøden, let og gøorlig Sag, hvortil Hs. K. Majestæts allernaadigste Befaling og maatte skee: det enhver i Rangen staaende Embedsmand, saavelsom og de uden for Rangen, der holder Domestiquer eller Fredstienere, burde indsende til Kongens particulaire Kammer, eller hvor Hs. Majestæt maatte befale, en rigtig Specification paa hvad enhver til sidst afvigte Nyaars-Gave til disse deres Fredstienere og Tjenerinder haver givet, ved hvilken Fortegnelse maatte følge lige Summa, for at nedlegge i Kongens Casse, og Fredstieneren og Tjenerinden igien ved deres Løns Udbetaling at decourtere, da Herskaberne og andre ved saadanne Udgifter aldeeles ingen Udgift eller Skade lide, mindre nogen Particulair bebyrdes med Skat, Paalæg eller Udgifter, men allene Fredstieneren decourteres i det Overflødige han haver; skulde jeg her have paadraget mig Fredstienernes og Tienerindernes Ugunst eller Vrede, saa lad dem selv eller ved andre overbevise mig at jeg skriver imod Rimelighed, da jeg fuldkommen er af de Tanker, at disse Decourter magelig kan giøres dem, da de derimod vil være nogle gode Veye til Krigstienerens bedre Belønning; er nu det anførte grundet paa Rimelighed og Billighed, haaber jeg intet

38

af nogen derimod kan indvendes, da det herefter staaer Fredstieneren frit for at giøre en Forandring med Krigstieneren, og probere om han da vil faae det bedre; og er Fredstienerinden misfornøyet og staaer paa Nakken af dette, saa lad hende ligeledes forandre hendes Stand og give sig i Ægteskab med Krigstieneren, og see da til Udfaldet; jeg siger, lad dem probere det, i Fald nogen af disse omtalte over min Plan skulde klage; men der kunde dog maaskee være nogle, som uden Betænksomhed ved denne Plans Iværksættelse ville opsige deres Tieneste, og derudi maatte man finde sig, da det kuns vilde blive for en føye Tid inden de kom igien og tog imod Herrens Tieneste, endog paa langt haardere Conditioner, thi nu har saadanne Folk alt for meget, saa de slaaer bag op og foreskriver Love for deres herskaber; en Ting var endnu ønskelig at iværksætte, nemlig at afskaffe den onde Vane med at give Fæstepenge, thi deels af denne ene Aarsag har saa mange faaet Bisselæder i Skoene, da de skifter Plads hver halvt eller heelt Aar, dog mener jeg ikke at Fæstepengens sulle afskaffes uden paa denne Maade, at i Steden for at Herren tilforn maatte give dem til Tieneren, saa bør enhver Tiener og Tienerinde herefter levere dem til Herren, og det ved en

39

fastsat Pris, nemlig 2 Rdlr. for Hver en Tiener og i Rdlr. for hver en Tjenerinde, som fæster sig i en ny Plads, Hvilke Penge strax skal sendes til den Casse Kongen maatte forordne, og ligeledes tiene til Krigstienerens Fordeel og bedre Vilkaar; og mener jeg sikkerlig, at disse anførte Poster ville indbringe hver Aar store Penge i Kongens Casse, samt være gode Veye til Krigstienerens bedre Belønning herefter, thi han med Kone og Børn lider meget mere Nød, end nogen kan troe eller forestille sig; hvordan og paa hvilken Maade Krigs-Tienerens Vilkaar herefter skal settes og forbedres, vil jeg overlade til Kongen og hans Generaler, ligesom Financerne maa først vides hvad Beskaffenhed de kan blive udi, dette er alt noget jeg ey entrerer udi, jeg

har kuns vildet giøre Anmærkninger over de anførte Ord af Philopatreia, og siger; Soldaten eller Krigstieneren er mindst aflagt, i Henseende til deres Stand og Arbeyde af alle Mennesker, da jeg langt fra er enig med Philodani at ansee en Vægters Stand, enten saa vigtig eller drabelig som han foregiver, og besynderlige ere hans Lignelser Vægteren angaaende; men det er ikke min Sag, jeg vil ey have noget enten med den ene eller den anden af disse Skribentere at bestille, ey heller har jeg holdt

40

det nødig at give dette Skrift noget Navn, mindre at dedicere det til nogen, jeg har skrevet hvad jeg tænkte i en god Meening; seer jeg mit Ønske opnaaet, endog kuns saavidt, at Krigstieneren herefter faaer 1/4 Mark om Ugen mere at leve af, skal det Hiertelig glæde mig, jeg begiærer aldeles intet, enten for min Umage, eller ar befordre det til Trykken, men siger og slutter allene: At naar vor Store Monark og Øverste for alle hans Krigsog Fredstienere maatte befale at min Plan skal efterleves, er jeg fornøyet, og straxen til den anbefalede Casse skal indsende saavel de herudi nedfadte Priser for de Domestiquer jeg selv holder, som og sende lige Summa med den jeg har uddelt disse Folk udi Nye-Aars Gave, og dermed vil jeg bede Philopatreias Farvel med følgende velmeente Tanker om hans Bog; og videre gaaer min Censur ikke.

Philopatreiæ Skrifter, som Blank Publicum saa tvistes om,

Bør ikke reent forkastes, thi Der er dog noget Godt udi.

1

Svar
til Autor af det nylig udkomne
Forslag
til at finde bedre Udveye til
Krigstjeneres

Besolding.

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt hos Johan Rudolph Thiele, boende i Peder Hvitfelts-Stræde.

2
3

Min Herre!

Gudsfrygt, sund Fornuft, og et redeligt Hjerte ere Uadskillelige og nødvendige Egenskaber, der maa findes hos den, som vil træde frem for Publicum, og lade see, at han er en retskaffen Patriot; thi en patriotisk Iver allene, uden nøye at overlægge Følgerne af Hans Forslag, duer intet, og anretter ikkun Ulykker i Landet.

Enhver retskaffen Patriot ønsker og stræber altid, at det maa gaae hans Herre og Konge vel, og efter Ønske, samt at hans Interesse maatte befordres; men naar hans

4

Anslag til sammes Befordring er grundet paa andre Undersaatters Ruin, da bliver det vist ikke efter vor

dyrebare Monarkes Velbehag, kan ei heller fortjene Navn af patriotisk.

Det Forslag min Herre har giort, har jeg for længe siden hørt tale om, saa at min Herre maa alt for rum Tid siden have undfanget dette Foster, som nu er kommen frem, da jeg aldrig havde troet, at det kunde falde nogen fornuftig Mand ind, at udgive dette Forslag, som en god, magelig og giørlig Sag. Ja han tør endog kalde den christelig, og menneskekierlig, da den himmelhøjt strider imod begge; thi at tage fra en Fattig, og give til en anden, som ei trænger saa haart, seer jeg ikke, at kunde kaldes christelig og menneskekierlig, men —

Jeg ærer og har Høiagtelse for dem, som benytte sig af den allernaadigst givne Skrivefrihed til at frembringe noget sundt, nyttigt og vel overlagt, som kunde være vor allernaadigste Konge behageligt, og for Staten i Almindelighed gavnligt.

5

I det lange og vidtløftige Præludium, min Herre bruger, førend han ret vil udlade sig med Forslagene i sig selv, finder jeg adskillige Ting, hvori han har fuldkommen Ret, og at mange Tjenestefolkes Trodsighed imod deres Herskab er stegen til en snart utaalelig Høide, er en unægtelig Sandhed. Men mon ogsaa ikke mange Herskaber tildeels selv kan være Skyld deri? Kostpenge, som gives Kudske og Tjenere, giøre ikke lidet dertil, og de anseelige Kortpenge, der falder i mange store Huse, giøre endnu meere, da dog disse sidste uden Tienernes Fornærmelse til bedre og for Staten nyttigere Brug kunde anvendes, og mange Syge, Sengeliggende og Huusarme kunde husvales.

Endskiønt der nu ere mange store og fornemme Huse, hvor Tjenere kan skrabe noget anseeligt tilsammen, saa ere de dog ganske vist ikkun meget faae imod de Huse, hvor Tjenere maa lade sig nøie med deres Løn allene, hvormed de ei skal giøre ret store Spring, hvorfor alle Tienere ei heller kan skieres over en Kam, og det gaaer ei heller til hos os, som i Holland, hvor en Kokkepige hos maadelige

6

Standspersoner faaer firesindstyve til hundrede Gylden aarlig Løn.

Min Herre veed, det er ikke alt Guld, som glimrer, det skal prøves. Projecter ere ei altid gavnlige, endskiønt de glimre i sær i Autors Øine. De burde nøie undersøges og driftes, førend de blev sendt for Lyset, og Autor burde selv forud giøre sig alle de muelige Indvendinger og Modsigelser, som andre kunde giøre imod hans Forslag, da han selv ville finde meget at kradse ud, som ei burde at staae, og skulle endda en liden Fejltagelse i Omstændighederne, af Mangel paa tilstrækkelig Indsigt i Sagen, indløbe, da var samme ar undskylde, saa snart man udi Forslaget ei kunde spore andet, end et ædelt Sindelav og en redelig Intention, som allene sigter til det Almindeliges Beste. Vi ville da prøve min Herres Forslag, for at erfare, hvorvidt det kan kaldes patriotisk.

Han siger pag. 33: Jeg vil, i Følge patriotisk Iver, kierligst forestille Maaden til Krigstjenernes bedre Belønning herefter, og det skulle være en god, magelig og giørlig

7

Sag — at sætte denne Plan i Arbeide, da jeg vil haabe, — at enhver Kongens Tjener og Embedsmand udi alle ni Classer vil ansee det ret, billigt, og christeligt at betale — noget af den Løn, som Fredstjeneren og Tjenerinden tilstaaes. — Jeg siger, at det var en priselig og christelig Gierning, naar enhver Herre strax deponerede i Kongens Casse 10 Rixdaler for hver Fredstjener han holder, og 5 for hver Tjenerinde. Ei i nogen Maade at tænke eller mene, at disse Penge skulle betales af Herrens egen Casse. Nei! langt fra ikke, uden paa den Maade, at decourtere enhver samme Penge udi deres Løn, saa at Tjeneren skal herefter tjene for 10 Rixdaler, og Pigerne for 5 Rixdaler ringere end tilsorn.

Men min Herre har glemt her det Beste i hans Forslag, som ogsaa kunde komme ham tilpas. Skal jeg sige det? Nei, jeg maa gaae gradatim til Verks, ligesom han, førend han kommer ud med sin Mening. Skal jeg sige det? Nei! Nu kommer det strax. Nei, endnu et lidet Omsvøb. Skal jeg? Jeg maa tælle mine Knapper: Skal jeg? skal jeg ikke? skal jeg? skal jeg ikke? Jeg skal,

8

for at være kort, sige ham: Det er Ammerne han har forglemt, af disse ere der et anseeligt Antal; thi det er ikke Mode, at nogen i Rangen ammer selv deres Børn op. Her er noget at malke, ikke af Melken. Nei! thi hun maa allene sørge for Barnets Underholding, hun kan deraf intet miste, — men af hendes fede Løn; og her bliver endnu noget tilbage, som man ikke finder hos Pigerne? Hvad meener han vel? alle Vuggepengene, de skiønne Ducater og Kroner. O en stor Skat, som den klækkeligste af alle! Af denne allene kan han skaffe hele Armeen Mansketter, som er det eneste jeg veed Krigstjenerne fattes, kan de af dette Fond ikke faae dem af Kammerdug, faaer de lade sig nøie med Papiir, som de giøre i Frankerige. Tak mig nu for dette deilige

Indfald, og see heraf, at jeg er ogsaa en Patriot, skiønt ikke saa ivrig, som han. Jeg er selv bleven saa indtagen deraf, at dersom jeg vidste at finde ham, jeg ville strax, strax sende min Herre alle min Ammes Vuggepenge, og være dertil ligesaa villig, som han paa den sidste Side af hans ypperlige Skrift yttrer sig med at være, til at betale for de Domestiker han selv holder. Men hvad

9

Kudsk, Tjener og Piger angaaer, da lader jeg det bero med dem, indtil min Herre allernaadigst finder for got, at formilde Skatten. Men for at komme til Sagen.

Min Herre siger selv forud pag. 13.

Det er ubilligt, at tage noget fra en Stand, og tillægge en anden, da samme ville have mangfoldige onde Sviter; derfor best at lade enhver Stand blive i den Cirkel den er.

Hvorledes rimer sig vel dette Principium med hans Forslag? Havde han betænkt dette ret, da havde han vist ikke faaet det Indfald at forarme en Stand, som i hans Tanker bliver for riig, for at fornøie en anden, som ham synes at være meere trængende. Men veed han og vel, eller har han med sit patriotiske Syn igiennemgransket de Ulejligheder, som af hans Anslags Iverksættelse ville flyde? Jeg tvivler storlig derpaa. Jeg vil derfor vise ham nogle faa, og give andre Anledning til ar fortælle ham flere.

1) Hvorledes ville det see ud for dem, som ere i Rangen? Hvorfra skulle de faae

10

Kudske, Tjenere, og Tjenestepiger? Alle Tjenestefolk ville søge hen til dem, som vare uden for Rangen, hvor de, efter hans Forslag, skulle være fri. Kan vel de, som ere i Rangen, meere undvære Tjenestefolk, end Kiøbmænd og Haandverksfolk, som han nævner? Skal Herren selv børste sine Skoe og Klæder, forrette Ærender i Byen, strigle og foere sine Heste, ja kiøre Møg ud? Skal Fruen dække Bord, lave Mad, og staae ved Ludegryden? Dette er et nødvendigt Følge, naar ingen vil tjene dem.

2) Naar da Herskabet et vil finde sig i, (som jeg ei heller skulle troe, at han paastaaer), selv at giøre Tjeneres Gierninger, hvad da? Maatte da ikke Herren forud love

sine Tjenestefolk, ligesom det er gaaet de fleste Herskaber med Extraskatten, som dog er ikkun i Rixdaler aarlig, at give dem deres Løn uden Afkortning? Og hvorledes blev da hans bittre Had til denne Stand tilfredsstillet, naar de, han sigtede, ei kom til at føle Svien af hans ukierlige Forslag, men faldt i deres Lod, som hans

11

patriotiske og ømme Hierte dog ville have forskaanede? Jeg har selv en Kudsk, en Tjener, og to Piger i mit Brød, Kudsken faaer sexten Rixdaler, Tjeneren tolv, en Pige ti, og den anden otte Rixdaler aarlig Løn. Naar nu Kudsken og Tjeneren skulle hver for sig betale ti, saa beholdt den første sex, den anden to tilbage, Pigerne skulle betale hver fem, saa beholdt den ene fem, og den anden tre, hvor længe tænker han nu, at jeg skulle beholde disse Folk, som jeg er vel fornøiet med, og som har tjent mig tro og vel over en halv Snees Aar? Og hvorledes skulle jeg faae Folk igien saa gode, som disse, nemlig en Kudsk for sex Rixdaler, en Tjener for to, eller en Pige for fem, og en anden for tre Rixdaler Løn? Seer han nu, som før er meldt, at dette ville ufejlbar gaae ud over Herskabet? Synes han og vel, at tredive Rixdaler, som han saa strax, strax uden videre Betænkning, ville have udbetalt, ere i disse trange og vanskelige Tider saa strax tilrede at ryste ud af Ærmet. Sagte! naadige Patriot! at mynte Penge og giøre Bancosedler veed Han jo er en Halsløs Gier-

12

ning. At stiele og bedrage sin Næste er ugudeligt. Hvorfra skal da en ærlig Mand tage saadanne unødvendige Udgifter, som allerede er saa betynget, at han, endogsaa under sin Stand, maa indskrænke sig, for at bestride de nødvendige. Jeg kalder denne med Flid en unødvendig Udgift; thi min Herre siger selv pag. 13. at Soldaten i Norge var baade lystig og glad, og siden efter, at Skildvagten ved Comediehuset var ved et mildt og got Humeur. Jeg maatte derfor spørge, hvorved han da fik Anledning til de ømme Betragtninger over Krigstjenernes flette Vilkaar, siden ingen beklagede sin Nød for ham? Jeg gietter vel ikke Uret, om jeg troer, at min Herre blev vred paa denne Fredstiener, som i den kolde Forstue giorde sig lidet til Gode i Comediehuset, han torde for Liberiets, Stædets, og Forsamlingens skyld af dette slags Folk ei udøse sin Galde paa ham offentlig, men tænkte i hans ømme Hierte: Du skal vist faae en Ulykke for dette, var ikke dette christeligt? For da at hevne sig paa denne og al hans Slægt, blev dette drabelige Forslag avlet i hans

13

Hjerne, at forbedre Krigstjenerens Vilkaar, hvilke kommer ham saa ynkværdig fore. Jeg tilstaaer selv, at de

ere haarde, naar de lignes imod andre Stænders, men de ere langt fra ei saa haarde, som Min Herre forestiller sig, eller som de ere for denne Stand paa andre Stader, i sær i Sverrig. Dette kan Deserteurer bevidne, som have fundet Lejlighed at komme tilbage igien, efter at de herfra vare bortløbne. Og tænk han ikke, min Herre, at see dybere ind i denne Stands Vilkaar, end vor priisværdige Regiering, som nok har indseet, og i saa mangfoldige Tider har havt Prøve paa, hvorvidt denne Stands Forflegning bør strække sig, saa at Hans Medynk er ufornøden, og hans ømme Hjertelav kunde beqvemmeligere have yttret sig, da han saae, at Fredstjeneren gottede sig om han, i Stedet for at sige Krigstjeneren, at det var koldt i Dag, hvilket han desuden vel vidste, og kunde føle, havde givet ham et Par 10 Skillinger, og sagt: Tag dem, gak bort, og giør du ligesaa. Min Herre, læg han sit patriotiske Hoved i Blød, og skaf bedre Kiøb

14

paa Fødevare, og vær forsikret, at han aldrig skal høre Krigstjeneren klage, saa længe han faaer, hvad Monarken tilstaaer ham. Min Herres Omsorg er da i denne Sag ufornøden, saa længe han ei kaldes ind med i Raadet.

End videre: Har da Synet af Krigstjeneren ved Comediehuset opvakt ømme Betragtninger, da har vist en ond Aand opfyldt hans Hierte med bitter Galde, da han saae Fredstjeneren giøre sig til Gode; thi kan vel Helvede selv indgyde et større Had i et Menneskes Hierte imod sin Næste, end det min Herre har fattet til denne Stand i Almindelighed, da han saa patriostisk vil have dem alle, ja mange tusende Forarmede og Undertrykte. Hvo tjener vel uden Fattige af begge Kiøn, som ei kan føde og underholde sig selv? Kan han da ei taale, at en kudsk en Tjener maa have en Skjorte, en Trøie paa Kroppen, naar han gaaer af sin Tjeneste, og Liberiet skal leveres til hans Eftermand, eller at en Pige, som i mange Aar har tjent tro og vel, ei maa lægge sig et Par Lagen og

15

en Dyne til, for at have lidet at begynde med, naar hun bliver hendes egen? Thi hvorfra skal saadant komme, naar Lønnen, de tjene for, skal tages bort for deres Næse, og gives til dem, som derved ikkun lidet kan blive hjulpne? Det er ikke alle Piger, der sætte deres Løn paa Stads og Fias, som han kalder det; der findes visselig mange, som tænke med Fornuft paa den tilkommende Tid, og lægge sig et og andet nyttigt Stykke til, som de i Fremtiden kan have got af. Ei allene dette vil min Herre skille dem ved, han vil endogsaa, at de skal gaae nøgne; thi hvorfra skal Pigerne faae Klæder, som de selv maa skaffe sig? Vil han giøre dem til Huustyve, eller hvad? Skulle vel en Pige, som daglig maa løbe, i alle slags Vejr, en lang Vej til Stranden, Torvet og Slagterboden, kunde komme ud med tre Rixdaler aarlig til bare Skoe og Strømper, og hvorfra skulle hun tage Resten? Hvorledes skulle en Kudsk for sex Rixdaler, og en Tjener for to, kunde holde sig selv ved lige med skikkelig og anstændig Linnet og andre Retheder, naar man tager ti Rixda-

16

ler bort af deres Løn? Et dejligt Forslag, hvormed han indlægger sig stor Ære!

En Arbeider er sin Løn værd. Disse ere ikke mine Ord; men betænk, min Herre, hvem der Luc. 10, 7. har sagt dem. Forvend dem ikke, staae ei heller hans Villie imod; thi det vil blive ham haardt at stampe imod Braadden. Husk paa, hvad der staaer Tob. 4,19. Lad ingen

Mands Løn, som arbejder for dig, blive hos dig Natten over, men giv ham den strax. Her staaer ikke, man skal tage den fra ham, og give den til andre. Min Herre har visselig Aarsag at frygte sig for den, der taler: Malach. 3,

5. Jeg vil komme nær til eder, til Dom, og være et hastende Vidne imod Troldkarlene, og imod dem, som svære falskelig, og imod dem, som med Vold tilbageholde Dag lønnerens Løn. - See engang, min Herre, hvilke smukke Personer han staaer i Rang med, og hvad han kan vente sig for Løn for hans ugudelige Anslag, i Fald han ikke i Tide paa den rette Maade

17

søger at afvende den. Men jeg farer videre fort.

Forklar mig engang, min Herre, siden han uden Betænkning nævner alle 9 Classer i Rangen, hvor mange han vel meener, der vil findes endogsaa i de første Classer, som give deres Tjenere saa stor Løn, at de uden deres Fornærmelse og Skade deraf kunde miste 10 Rixdaler, og dog forskaffe sig det Fornødne? Han maa troe de ere meget faa, og at der i de andre Classer ei heller ere mange, som give noget betydeligt meere, end jeg forhen har sagt ham, at jeg selv giver.

Endnu en Omstændighed, som han ei heller har overvejet, da han fra denne Udgift undtager dem, som ere uden for Rangen, saasom Kiøbmænd og Haandverksmænd. Hvem meener han, at Byrden trykker meest, naar dyre Tider, Skatter og andre Paalæg indfalde, enten dem i Rangen, som sidde i Embede, og nyde en vis

Gage, eller dem, som ere uden for? Jeg kan fortælle ham, at de første maa ei

18

allene bære deres egen, men maa og hielpe at bære en Deel af de andres med; thi Kiøbmanden og Haandverksmanden sætter Prisen igien paa sine Vare saa høit, at de kan være skadesløse. Men hvad Regres kan de søge, som ere i Rangen, og nyde en vis Gage, enten Tiderne ere onde eller gode. Altsaa har min Herre urettelig giort denne Distinction i hans Forslag.

3) Det tredie onde Følge, som af min Herres Forslags Iverksættelse ville flyde, bliver et evigt uforsonligt Had imellem disse Stænder, som kunde foraarsage mange Ulykker. Thi hvor skulle en Kudsk, en Tjener nogen Tid kunde kaste Øine paa en Soldat, uden i hans Hierte at ønske Ont og Ulykke over den, som af hans Løn og Fortjeneste gjorde sig til Gode? Ville ikke dette give Anledning til mange Sammenrottelser, Mord, og andre Ulykker; thi min Herre veed af sit eget Exempel, at Hevnen er sød, og man giør sig saa søde Betragtninger, naar man faaer Lejlighed til at giøre Ont, og at ødelægge dem man er vred paa.

19

4) Ville det blive meget farligt for min Herre selv; thi ihvorvel han nu holder sig skjult og ubekiendt, saa bliver han dog ganske let at udspore, naar det var Alvor. Hvor torde han da vel lade sig see ved Indgangen af Comediehuset, eller andensteds om Aftenen, hvor nogen Samling var af disse Fredstjenere? De ville ganske vist opfylde deres Embeds Pligt, og paa det beste banke hans Kjortel af, saa der ikke skulle blive et Pudderstøv tilbage. Jeg ville ei heller ønske ham at komme i et Kiøkken, hvor der var et Par raske Piger, de ville vist sætte Prøve paa, hvem der best kunde holde ud, enten deres Kosteskafter, eller hans patriotiske Ryg.

See altsaa min Herre her nogle faa af de Følger, som af hans Forslags Iverksættelse ville finde. Jeg vil nu til Slutning allene giøre en liden Anmærkning ved en Talemaade, som min Herre bruger i hans Præludium, førend han kommer til Sa-

20

Han siger pag. 127 — Dette Arbeide, som Philopatreia skatterer saa høit, forcerer mig at tage fat paa Pennen, i den christelige og menneskekierlige Intention, —at lade mine Tanker udløbe iblant Publicum, ikke af indbildte, men af søde oprigtige Tanker — & c.

Ak herlige Ord! men derunder ligger Øglegift og Galde. De komme mig for ligesom de Ord en Bøddel sagde til en Misdæder i Holland, hvis Hoved han stod færdig at hugge af med en Øre: Lig kun

stille, jeg skal intet Ont giøre dig.

Hvad vare vel hans føde Tanker, som han gik ud med iblant Publicum, uden et mordisk Forsæt at skade hans Næster, nogle tusinde Mennesker? Synes han dette Udtryk er for haardt, saa kan han flaae op udi Syrachs 34, 23. hvor han skal finde det

samme: Hvo som borttager Næring, han dræber sin Næste, og hvo som berøver en Daglønner sin Løn, udgyder Blod. Hvorledes tør han vel i saa oplyst et Land kalde saadant Foretagende christeligt og menneskekierligt? En rar

21

Christendom! I Satans Skole har han lært at sætte saadan Sminke paa sin Ondskab.

Det er ikke en liden Ulykke, at mange af de, i vore Tider, fremkommende Patrioter fuse til, og af et eller faa Exempler, som de enten treffe paa af en Hændelse, eller med Flid udforske, tage strax Anledning til en General-Slutning, sætte sig ned, og uden grundig Overlæg og Betænkning fremsætte en almindelig Plan. Jeg vil ikke sige, at Sult driver nogle til at skrive nu omstunder, som man kunde have Aarsag at troe, siden de fleste af de smaa Piecer, som daglig kommer ud, blive saa ubillig betalt, at Autor af endogsaa et maadeligt Oplag, kan, om han ikke har andet, leve vel, indtil han faaer opspundet noget Nyt, som kan give Penge. Men jeg troer, at den bittre Ondskabs Rod, der ligger skiult udi mange Menneskers Hjerter, som Lovene tilforn har sat Gierde og Grændser for, ved Gierdets Nedbrydelse yttrer sig nu, og vil ventelig mere og meere udbrede sig, ja gribe saavidt om sig, at den vil blive

22

vanskelig igien at udrydde; thi man seer snart ikke et eneste af de nærværende Tiders patriotiske Skrifter, (jeg meener ingenlunde Besvarelserne imod dem), at de jo sigte til at forklejne, bespotte og ridiculere visse Personer eller Stænder, eller ganske at underminere og kuldkaste dem. Dette kildrer den gamle Adam, der ligger i Hjertet, og vil saa gierne giøre Ont og skade sin Næste, naar den ikkun under søde menneskekierlige

favre Ord og patriotisk Iver kan opnaae sit Maal, og faae dem lagt øde, som den meeder til. De giøre sig Kong Alexanders Principium ved Gordii Knude til Regel: Nihil inter est qvomodo folvatur; naar ikkun Autor naaer sit Maal, og faaer Penge til, hvor galt hans Forslag endogsaa er, lader han Vedkommende selv sørge for at rede sig ud af Labyrinten, hvori han har sat dem, om de kan. Kan de ikke, det er ikke hans Sag, derom bekymrer han sig aldeles intet.

Siden da det Patriotiske Blod allerede nu, da Kulden er saa stærk, er stegen til saa

23

høi en Grad i Hidsighed, var der at ønske, at der, inden Æqvinoctium, maatte en tilstrækkelig Aareladen blive ordineret for Patienterne, da man ellers maa befrygte, førend Hundedagene komme, at alle brave Folk vil blive skrevne baade fra Hæder, Ære og Velfærd. Thi ingen, end ikke de Redeligste, kan være sikker for disse skiulte Dyr, der ligge forborgne bag Buskene, lure paa Folk, og griber dem glubsk an, førend de tage sig vare, og kan sætte sig i Forsvarsstand.

Tag til Takke, min Herre, med dette Svar paa hans Forsiag, indtil en anden Pen kan tydeligere vise ham, hvori han har taget Feil.

Til Slutning

maa jeg i Anledning af min Herres Censur ved Enden af hans Skrift, over Philopatreias, ogsaa sige, at min Herres Skrift bør ganske forkastes; thi der er meget Ont udi. Dette troer jeg, at enhver

24

retskaffen Christen vil sande med mig. Philopatreia vil have alle Geistlige, og min Herre vil have alle fattige Tjenestefolk forarmede og undertrykte; saa at de i den Post ere begge lige gode, da vi fattes endnu ikkun nogle faa Patrioter, som kan paatage sig at angribe de andre Stænder, for at faae det hele Land ødelagt.

1

Breve, indeholdende Anmærkninger ved det forrige og nu værende Krigs-System Sammenligning.

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt og findes tilkiøbs hos Aug. Frid. Stein, boende i Skidenstrædet No. 171.

Af C. H. G. v. M.

2
3

Første Brev.

Min Herre!

Jeg veed ikke, hvorvidt det er mig mueligt, at svare til det Haab, De har om min Indsigt. Vel har jeg bievaanet nogle Feldtoeg, vel har jeg giort mig nogle udenlandske Krigshærers Indretning, og deres af Indretningen

selv flydende større eller mindre Virksomhed, nogenlunde bekiendt; men desuagtet tildrister jeg mig neppe, at yttre mine Tanker om vores Krigshærs nye Indretninger, i et Land, hvor enhver vil være Dommer i Sagen.

4

Her er i en Tid af aatte Aar foregaaet stoer, og igientagen Forandring med Krigs-Standen. At foreslaae og at ville udføre en eller anden nyttig Forandring, er det samme, som at ville udsette sig sine Medborgeres Had og Forfølgelse. Den der bifalder Reformen, staaer samme Fare. Det Gode, Reformerne medfører, erkiendes ikke gierne som godt, førend i den næste Slægt. Hvad Forandring kunde være fornødnere end den, Luther i Religions Sager udførte, og hvo kunde være meer derimod, end de Tiders Menneskers? Naar det kommer an paa, at standse en nyttig Reforme, da blues endog de Klogeste ikke ved, at undertrykke deres Indsigt, at negte Sandhed deres Bifald, at tale ulempeligen om Stifteren, og den menneskelige Forstand til Vanære.

Er Stifteren ved Tiid og Leylighed trænget igiennem, saa forholder Efterkommerne, men sielden de Tiders Mennesker, som Forandringen paagieldede, sig, ligesom unge Folk, naar de kommer til skiels Aar og Alder. Misfornøyede, havde de modsat sig Forældres og Læreres Underviisning: Ukyndig om deres sande Beste, havde de ey skammet sig ved, at paadigte deres Velgiører alleslags ureene Hensigter, at unddrage sig deres Opsyn, og at foragte deres gode

5

Raad. Men nu tænker de anderledes, nu takker de, at man har villet værdige deres Ungdom og Uskiønsomhed, sin Medlidenhed og Revselse.

Alle Tiders Historier ere fulde af brave Reformatørers slette Skiebne. Havde disse imidlertid ikke forbarmet sig over os; saa ville det Onde have tiltaget, og vi maatte endnu i denne Dag, have befunden os i eet for den menneskelige Forstand utaaleligt, og med største Skam bedækket Mørke.

Hvilken Skam, at have været en saadan Mands Fiende! Hvilken Bebreydelse for den, hvis Efterkommere i Tiden skulle høre: Din Fader var og med, at forfølge Fædrenelandets Velgiører; han var og med at hindre sine Medborgeres Lyksalighed!

Af det jeg her forudsætter, vil min Herre letteligen merke, at jeg svømmer imod Strømmen. Jeg har mine fleste Medborgeres Stemme imod mig; at overdøve dem, er ikke i noget enkelt Menneskes Kræfter, men maaskee nogle loed sig overbevise, og iblant disse ønskede jeg, de min Herre, maatte være den første. De spørger maaskee: hvorfra skal denne Overbeviisning komme? Fornuften skal være vores Prøvesteen. Hvor

6

henne savnes, der ville vi ikke tale et eeneste Ord. Dog ville min Herre, uagtet Deres bekiendte gode Indsigter, ey give Deres Fornuft Tøylen, forinden den er bleven skikket til at antage visse, Krigs-Standen vedkommende, men uden for denne Stand, lidet bekiendte Sandheder.

De veed, uden min Erindring, at enhver Videnskab har sine Regler. Uden at kiende disse, er det ey mueligt, at dømme rigrig. En Nation, der har havt Fred i halvtredsindstive Aar, anseer sin Krigsmagt ikke saa fornøden, som den i sig selv er, og uden hvilken man neppe ville have beholdet Fred i nogle saa Aar. Hvad man ikke holder synderlig fornødent, hvad man ikke agter stort, dets Regler bekymrer man sig ikke meget om, og naar det kommer Høyt, saa lærer man saa meget deraf, som behøves, for at indslettes i een eller anden Samtale til Tidsfordriv.

Og, fandt ar sige, hvad skulle bevæge en Mand uden for Krigs-Standen, at erhverve sig betydelige Indsigter i Krigs-Videnskaberne? Neppe giver een eller anden enkelt Officeer sig denne Umage. Men just derfor ædsker jeg, at enhver, som ikke har

7

studeret Krigs-Videnskaberne, aldeles undslaaer sig fra at dømme i ukiendte Ting.

Det er forunderligt, at den Mand, der med god Grund beleer den politiske Kandestøbers daarlige Stats-Videnskab paa Skuepladsen, kan glemme Bremenfeldts latterlige Rulle, for selv at spille en meget slettere. Hvad kunde være os meere fornødent, end saavidt vores andre Forretninger tilstæder, at legge Vind paa Helbredelses-Konsten og paa Lovkyndighed? Del første, for at hielpe os selv i Nødsfald; det andet, for at kunde. forsvare vores Gods og Ære. Men vi giør det ikke. Disse Videnskabers Udøvelse lader vi komme an paa nogle faa Mennesker Villig og utvungen overgiver vi vores Liv og Ære og Frelse i disse Mænds Hænder, bekiendende, vi forstaaer det ikke. Men neppe lader Landets Regiering udføre en ny Plan i een eller anden Deel, strax er hver anden Undersaat Statsmand, holder sin Indsigt for tilstrækkelig, stræber at hindre Fremgangen, viser det nye Systems Feyl, og meener, dermed at have giort, hvad en god Patriot er pligtig at giøre. Og hvo er den, som dristeligen vil tage Haand i med, for at bevæge de store Hiul i Rigernes Stats-

Maskine? Det er hiin usle Mand, der ikke kan hielpe sig selv for en liden Ho-

8

vedpine; der ikke selv drister sig til, at svare paa en Stevning.

Jeg venter, min Herre, De ere alt for øm over Deres Ære, end at De ville give Anledning til slige Bebreydelser. Det er dem ingen Skam, om De, som jeg troer, er ukyndig i Krigs-Videnskaberne, men det er en Skam, at ville overtyde sine Medborgere om Standens slette Indretning, uden at have andet Beviis paa denne Angivelses Rigtighed, end en Deel Medborgeres foreenede Raab.

Jeg forbliver & c.

Andet Brev.

M. H.

Mit sidste Brev sluttede jeg i den Formodning, at De letteligen loed sig bestemme til, at indeholde med Deres Domme i ukiendte Ting. Jeg gav Dem ikkuns i Almindelighed at forstaae, Folkets Stem-

9

me ey altid at være Sandheds Stemme, og at vores Krigs-Stats Indretning kunde være god, uagtet Publikum, ja det militaire Publikum selv, skreeg derimod. I det mindste burde saadant Skrig ikke kunde virke noget paa de Kloge. Jeg fornemmer af Deres sidste mig tilærede, at De vel paa nogen Tid vil anstille sig som døv ved Mængdens Klager, men tillige vil anvende denne Tid, for at sætte sig i Stand til at dømme selv, Hvorvidt Klagerne maatte være grundede eller ikke: Og herudi begierer De, min, maaskee Utilstrækkelige Veyledning. Jeg skal, siger De, udvikle Sagen fra Grunden af, jeg skal giøre Dem alting tydelig, paa det De kunde studere Krigs-Videnskaberne, for saavidt de behøves, til at dømme om denne Stands meere eller mindre fordeelagtige Indretning.

Jeg priser Deres Forsæt, men De ville Holde mig min ufuldkomne Indsigt til Gode. Jeg vil oplyse Noget, men jeg kan ikke oplyse Alt, af Mangel paa tilstrækkelig Erfaring. Den Mand, der har angivet vores Krigs-System, skulle bedst kunde oplyse det, men han er ikke her. Just en saadan Mand, som denne; der foreenede grundig Lærdom med Erfaringer, som han havde sam-

10

let i nogle og tredive Feldtoeg, var fornøden for Dannemark.

Fornøden, vil De venteligen svare. Denne saa almindeligen forhadte

Mand? Uanseet dette almindelige Had, min Herre, skal dog vi, om vi forstaaer at skiønne derpaa, eller vores Efterkommere, finde os heel betryggede ved hans Indretning. De har neppe kiendt vores gamle System, og dets Mangler og dets Misbruge. Visseligen, Det var et Herre-Levnet. Alle andre Stænder bestemmede med Glæde deres Børn dertil, naar de havde lidt Formue. Et ungt Menneske, for Exempel, der eyede, eller vidste at opbringe nogle faa tusind Daler, kiøbte sig en subalterne Officeers-Plads, eet eller to Aar derefter et Kompagnie, drev dets Indkomster saa høyt, som en Forpagter, levede i Uvidenhed og Overdaadighed og Blødagtighed, indtil han fik det Indfald, at fælge Kompagniet, saa forfalden som det var, og med Høyere Titel benaadet, toeg sin Afskeed. I de sidste Aaringer behøvede man neppe, at giøre sig Umag for Høyere Titler, de korn af sig selv, saa at man af de i Tjeneste staaende Officerer kunde rundeligen regne den halve Deel, at have høyere Titeler, end deres Embeder medførte. Lydighed, Respekt for Krigslovene, Krigstjenestens Studering;

11

alt dette for en Krigshær saa fornødne, fandtes næsten ingensteds, uden hos een eller anden enkelt Person, tilfældig viis. Den gemeene Soldats Vilkor vare derimod de elændigste.

I en saadan Krigshær kunde en Reformator aldrig være velkommen. Men han var dog fornøden. Begriber De nu, min Herre, hvorfra det almindelige Had kommer? Synes det Dem ikke, at Taagen forsvinder for Deres Øyne? Egennytte, Magelighed og Ulydighed blev angreben. Voldene, bag hvilke disse Menneskernes Skiødesynder forsvarede sig, blev nedkastede, og et nyt System betoeg dem deres Haab, atter at indsnige sig i Krigs-Standen. Saa længe dette System staaer, nødes de og til, at blive borte, falder det engang, da har vi disse tre Hoved-Lyder, hvorved mange Krigshærer ere blevne ødelagde Uden Sværdslag, igien paa Halsen.

Jeg raader Dem altsaa, min Herre, at De, i den anseelige Embeds Post, Dem er betroet, ikke letteligen bifalder dem, der hemmeligen stræber at fremkalde det gamle System. Det var sandeligen et slags

Forræderie mod Fædrenelandet. Det var, at underminere vores Krigshær. Skulle saadanne Forslag komme til Deres Erklæring, hvilket i mange Henseender, men i sær for Oekonomiens skyld

12

kunde ventes: da laan aldrig Deres Øre til Forslag, der befordrer hine Lyder. De ere værre, end Pesten i en Krigshær. Pesten borttager endeel, men den største Deel findes dog frelst. Egennytte, Magelighed og Ulydighed derimod besmitter den største Deel, og giør Krigshæren gandske ubrugbar.

Tredie Brev.

M. H.

Ja, visseligen er det mit Alvor, at forsvare vores Krigs-System og dets Stiftere. De forundrer sig derover i Deres sidste Brev. De vedhænger endnu Medborgernes Mistillid i denne Sag. Men hav den Godhed at betænke, hvad jeg har anmerket om alle Reformatorers Vandhæld. Jo almindeligere Skriget er imod disse, jo fordægtigere bør det være os. Betænk, jeg beder Dem, endnu har aldrig en reneste, saavidt jeg veed, i nogle

13

hundrede ved Pressens Frihed udkomne Skrifter, vovet at bevise det nye Systems Skadelighed. Man har ladet sig Nøye med, at bruge den Deklamatoriske Stiil mod Systemet, denne bruges ofte i Steden for Beviis. Man har jamret sig over endeel Fæstningers Nedlæggelse, og anseet det som et Slags Landsforræderie, da det dog snarere kunde kaldes saa, om man vilde have vedligeholdet dem. Man har beklaget, at Krigshæren i sit Antal var bleven betydeligen formindsket, at Rytteriet ikke var som før, med meere. Men endnu har ingen beviist Klagemaalenes Rigtighed, man har forudsadt dem, som sande og noksom beviislige. Heri er det, Publikum feyler, og De med, min Herre.

At paastaae, vores Landmagt stedse skulle blive som den var, indtil Aaret 1763; er det samme, som at paastaae: vi skulle endnu i disse Tider gaae en Europæisk Krigshær i Møde med Pandser, Skiold, Bue, Piile, Lastespyd og Slynge: vi skulle angribe Fæstninger med Stormbukke, Balister og Katapulter: vi skulle forsvare dem med, at slaae sydende Vand og Steen paa de Stormende. Saaledes var ikke vores forrige System, vil min Herre ventelig svare. Ney, det var det ikke: men jeg har villet føre dem dermed paa den Tanke: at ligesom vores Naboer, eller

14

andre Nationer, med hvilke vi kan komme i Krig, forandrer eller forbedrer deres Indretninger, deres Angrebs og Forsvars Vaaben, saa nødes vi og til, at giøre det samme, at blive dem i det mindste liig, om det ikke skulle være os mueligt, at overgaae dem. Giør vi ey det, saa faaer vi Hug paa alle Kanter, og det var dog ikke det, Nationen ville.

Neppe havde andre europæiske Nationer i den sidste Deel af det forrige Aarhundrede afskaffet Pikerne, førend vi saae os tvungen til det samme. Neppe havde Kongen af Preussen i sine Slesiske Krige dreven Subordinationen og alle andre Krigstugtens Deele, til den høyeste Grad; Neppe havde han vænnet sin Krigshær til største Hurtighed og Behændighed i Exercits og March; Neppe havde han ved et usædvanligt stort Artillerie understyttet og forøget sit Fodfolks Angreb i aaben Mark, førend alle andre Europæiske Nationer, og vi med, overtydede os om Nødvendigheden, at maatte giøre det samme, dersom vi ellers ville vente Seyer. Neppe var man bleven vaer i sidste Tydske Krig, at saavel den Allierede, som den Franske Krigshær, i en Tid af to eller tre Jevndøgne med nogle faa tusind Mand befæstede Bønderbyer eller andre beqvem liggende Stæder, saa vel, at disse med Sikkerhed kunde bruges til For-

15

raadens Bevaring, til en slagen eller retirerende Fløyes Bedækning, m. m. førend man saae sig overbeviist, at Fæstninger, naar de ikke ere, som de efter disse Tiders Angreb bør være, underholdes med Skade og til ingenslags Nytte. Folard, Krigs-Standens klassiske Autor, har allerede i sin Tid anmærket, at jo meere Nationerne lærte at kiende deres Fordeele og Sikkerhed, jo mere forvandlede de deres Rytterie til Fodfolk. Disse kostbare Tropper bruges undertiden ikke een eeneste Gang i et heelt Feldtoeg, man maae som oftest, lade endeel deraf blive et langt Stykke Veys fra Infanteriet, helst i kouperede Lande, og der gives Egne, hvor de ey kunde lades allene, men maae til den agerende Krigshærs Tab, have endeel Fodfolk hos sig, som kan bedække dem mod uforventet Overfald, hvilket de ikke i enhver Egn af egne Kræfter kunde modstaae. Heraf kommer det, at man i alle Krigshærer har givet Rytteriet en gandske anden Proportion, i Ligning med Infanteriet, end før. De fleeste har man befried fra deres tunge Rustning, giort dem til Dragonere, øvet dem som Fodfolk, og derved giort dem meere brugbar.

De, min Herre, er Patriot. De kan ikke ville andet, end Landets Gavn. Som saadan, kan De ikke andet, end

ønske, og i

16

Deres Deel befordre Krigshærens best muelige Indretning. Alt hvad, som modstaaer denne, vil De ufeylbarligen ønske afhiulpen. Alt hvad som befordrer den gode Sag, vil De ønske iværksat. Det feyler kuns, at de kiender det, som er Fortrinsviis godt, saa vil De befordre det, men De maae tillige samtykke de Midler, der skal føre os til Maalet. Fierde Brev. M. H. Er det Føyelighed, eller er det Overtydelse, naar de i Sidste Brev synes at give mig et Slags Bifald? Jeg stoler endnu ikke derpaa. Imidlertid tager jeg Dem paa Deres Ord, og sætter i vores følgende Brev-Vexling forud, at De indrømmer mig Midlerne, der giennest og sikkerst fører til Maalet.

17

Heri ere de billigere, end de fleste andre af vores Medborgere, der gierne ønsker en fortræffelig vel indrettet Krigshær, men modsiger alle, til Maalet forende Midler, som forræderiske, eller i det Mindste som skadelige for Landet.

Det første Middel til Krigs-Standens Forbedring, er Krigstugten; og i sær Lydigheds bedre Haandthævelse. Lydighed er den første Krigsdyd. Er den ikke dreven til det høyeste, saa duer Krigshæren aldeles intet. De ville merke sig disse Ord: Aldeles intet; som om de vare skrevne Med store Bogstaver. Lydigheden maae ey alleene findes hos den gemeene Mand, men hos alle uden Forskiel. Hvor der findes Modsættelse, hvor Krigslovene, og de den Stand vedkommende Anordninger, Hemmelig eller offentlig bestrides, hvor man giør Gloser over dem, hvor man stræber at underminere Systemet, At giøre det latterligt eller forhadt, der duer Krigstugten aldeeles intet, og de Krigsmænd, der falder i denne Last, ere Fædrenelandets aabenbare Fiender. Det ere de farlige Kaniner, der Underminerer vores Huse, indtil de nedfalder, og knuser os uforventet.

Troe ikke, Min Herre, at Følgerne ere ringere, end dem jeg her angivet. Mit

18

Forsæt er, i dette Brev at vise, Krigsstandens forrige System, at have givet største Anledning til Gienstridighed. Obersterne levede til Deels af nogen fast Befoldning og af det, der blev til overs af Soldatens Mundering, til Deels af deres Liv-Kompagniers Indkomster. Kompagnie-Chefferne havde ligeledes noget lidet i fast Gage, i øvrigt levede de af deres Kompagnier, hvis Indkomst de dreve saa høyt, som de kunde. Subaltern-Officerernes første Klasse levede til Deels af den saa kaldede Douceur, som de fik af deres Kapitainer, hvilken i de sidste Aaringer var bleven til en Slags Rettighed, men egentligen hidstammede fra den Tiid, da Kompagnie-Chefferne ey torde holde meere end 10 Friefolk, og dog holdt 40 til 60, indtil det efter omtrent 30 Aars Misbrug, blev dem offentlig tilladt, at holds saa mange, fom Tienesten ville tilstæde. Hvilken Anledning til Opsætsighed!

En Oberst, der ikke var bemidlet, maatte ofte selv, for sit Liv-Kompagnies Skyld, see giennem Fingre med de øvrige Kompagnier, saavel i Henseende til Mandskabets, som til Hestenes Udygtighed. Han maatte leve i en Slags vedvarende Frygt for Bebreydere og Angivere, for saavidt hans Fordeele ey havde Lovgiverens formelige Til-

19

ladelse, men allene et langvarigt Misbrug til Grund.

Man har Exempler, at Officerer har udredet sig af een og anden Subordinations-Process, allene ved at true med Angivelser.

En fattig og nærig Kompagnie-Chef turde sielden holde tilbørlig Mandtugt i sit Kompagnie. Ofte undgik den Opsætsige, saavel som Tyven sin Straf, helst naar Straffen kunde formodes at blive, saa stor, at Forbryderens Afgang stoed til at vente. Mange subaltern Officerer turde neppe tale imod Misorden, endskiøndt det var deres Pligt. Men deres Douceur stoed i Vove, de behøvede Oberstens Gunst til Befordring, og Obersten, Deels for sit Liv-Kompagnies Skyld, Deels for at Have et godt Rygte, holdt gemeenligen Kompagnie-Cheffernes Partie.

Jeg er øm ved, at opklare Sagen videre, i sær for mange endnu levende brave Regiments- og Kompagnie-Cheffers Skyld, der aldrig toge Deel i saadan Uorden, men stedse gik den rene Vey, Holdende Mandskabet, og ved Kavalleriet, Hestene saaledes i Stand, som Nationens Ære og Sikkerhed der udkrævede.

20

Det er ikke tungt, at indsee den, med et saadant System forbundne Fare. De gode Menneskers Antal, er altid

de mindste. Det System altsaa, hvorved Undersleb og Uorden giøres mindre muelig, er bedre end det gamle. Jeg ville før tvivle om mine udvortes Sandsers Virkning, end tvivle paa denne Sandhed.

Troe aldrig, min Herre, at i Almindelighed talt, Mandskabet bedre og ømmeligere blev forpleyet i Sygdoms og andre Tilfælde, fordi Kapitainens private Fordele den Gang paa det nøyeste var forbunden med Mandskabets. Nei, Erfaring viser os det, der er tvertimod. Aldrig er der sørget saa vel for den syge, skrøbelige og trængende Soldat, som i det nye Systems Tid. Det har nu staaet i aatte Aar. Man behage at eftertælle de Dødes Antal, det skal vist findes meget mindre, end de Dødes Antal i lige Tidsrum, under forrige System. De Anstalter, der nu ere giorte til de Syges Pleye, i Ligning med de gamle, synes at være saa fortræffelige, at allene i denne Henseende det nye System fortiener største Ære.

Kiert skal det være mig, min Herre, om De, ved at eftertænke den gamle Indretning, hvis Mangler jeg ikke med fuldkommen

21

Tydelighed gider beskrive, overtyder sig, at Lydighed, i den fornødne Grad, neppe loed sig vente; men at Opsætsighed og Gienstridighed, og følgelig Krigshærens Uvirksomhed, vare, Indretningens naturlige Følger.

Enhver Krigsmand maae saaledes have vænnet sig til Lydighed, at Modsigelse i det der engang er befalet, aldrig falder ham ind. Saa vist, som man kan vente Lyd af en bevæget Klokke, saa vist og saa hastig bør man og kunde vente Befalingernes og Pligternes Fuldbyrdelse. De seer, min Herre, endeel af vores Krigsmand ere endnu langt fra Maalet, i det mindste de, som ideligen skriger imod det nye System, og hemmeligen modsætter sig dets Fuldbyrdelse. Saadan Modsættelse er en Lævning af den gamle, endnu ikke gandske forglemte Indretning, hvor en Kompagnie-Chef kunde modsige fornødne Anordninger, under Paaskud af Uformuenhed, og en Lieutenant kunde negte Lydighed, fordi det stoed i hans Villie, om og hvorvidt han ville være sine Foresattes Angiver.

22

Femte Brev. M. H.

Det er mig kiert, de i seeneste Brev biefalder mig, at Lydigheds Indskierpelse er det første Fornødne i vores Krigshær, og at De ønsker alt, hvad der kan give Anledning til Opsætsighed, bortryddet. Dermed giver De stiltiende det gamle System Afskeed. Jeg glemte i mit sidste Brev at sige Dem, hvor strenge Begreb en vis Monark, der tillige er en stoer General, har om Krigsly- __ dighed, for saavidt den bør sinde Sted efter de adskillige Embeds Grader. En ung, af Kongen yndet Regiments-Chef, stolende paa den Yndest, hvori han stoed, vovede det engang, at lade Generaliseret svare paa en derfra udstædt Befaling: Jeg antager ingen Befaling end umiddelbar af Kongen. Kongens umiddelbare Befaling fulgte og straxen: I afsættes hermed, som den der visseligen ville have udbredet og underholdet en farlig Modsigelses Aand i eders Regiment, og tre Maaneders frit Qvarteer paa Fæstningen Sp... o. s. v.

23

Forestil dem, min Herre, en saadan Krigshær, hvor Lydighed er bragt til sin tilbørlige Høide, og hvor den understyttes fra Tronen af. Forestil dem en anden Krigshær, hvor hver anden, enten har et nyt System i Lommen eller i Hovedet, skielder og smelder mod det antagne, søger alle optænkelige Lejligheder, for at hindre dets Fremgang, giør det forhadt og foragtet, saavidt han kan, m. n. Forestil sig end videre, disse to Krigshærer hinanden modsatte som Fiender. Hvilken Ulykke for den sidste!

Hiin tør kuns henvises til sine Bevægelses Love, saa er dens Gang saa uforanderlig, sikker og tilforladelig, som det bedste Urverks. Denne derimod antager ingen Bevægelses Love uden Modstand, uden Reaction, og førend Modsigelsen er hævet, førend Lydighed er indført, har hiin Krigshær allerede ødelagt denne.

Jeg forlader disse Betragtninger for at svare paa deres Forespørsel, om vores Krigshærs nu værende Styrke og Sammensettelse. For saavidt Antallet af Mennesker forstaaes under det Ord Styrke, da kan jeg med Tilforladelighed forsikre dem, at vores Krigshær har ikke mindre Styrke, end den havde, da det gamle System blev nedlagt i Aaret 1763. Vi kan begge tælle, og jeg frygter ikke, at de ved

24

Eftertælling skal finde Aarsag, at beskylde mig for usandfærdig Angivelse. De Forsikringer, der antages for aabenbare Sandheder, Krigshæren at være bleven nedsat til et ringe Antal, ere gandske ugrundede, Derimod tør jeg forsikre, at ethvert Regiment kan møde sin Fiende med et ulige større Antal i Marken, end før, Jeg vis allene antage, at mau ved ethvert Regiment saavel Fodfolk som Rytteri, i forrige Tider havde 36 enten udlevede, eller formedelst Brok og andre Tilfælde, ubrugbare Mænd, der ikke kunde fægte med, og enten bleven afsatte i nærmeste Feldhospitaler eller bleve ved Trosvognene, Enhver som kiender noget til vores forrige Indretning, maae tilstaae dette som en Sandhed, der maaskee endnu lader sig bevise. Man

forestille sig 24 saadanne Regimenter i Slag, Her feiler 864 Mænd, næsten et heelt Regiment, Disse, fægtende i tre Leed kunde have indtaget et Rum i Linien af næsten 300 Alen. Hvilken Afgang paa, Skud, paa Modstand? hvilken Forbittrelse hor de sunde og dygtige, der skulle vove Livet, imedens hine vare i Sikkerhed!

Aarsagen til dette Onde, som Medborgere uden for Krigsstanden ey kiendte, er nu hævet. Kompagnierne underholdes ikke meer paa Kapitainens, men paa Kongens Bekostning.

25

Krigshærens Styrke bestaaer videre, i en veltroffen Sammensettelse af de adskillige Slags Tropper, Proportionen paa Artillerister, Ryttere og Fodfolk er angiven af Mænd, der har tient mange Aar i udenlandske Krige. De Kongelige Staters beliggenhed, deres Landog Søe Grændser; de adskillige Landstrækninger, der trildeels ere platte, tildeels kouperede, tildeels med utilgiængelige Hindringer af Naturen selv forsynede; Naboe Landes Beliggenhed; Naboe-Krigsherrers meer eller mindre fordeelagtige Indretning; Egne, saavelsom fremmede Skibs-Floders Størrelse; Egne, saavelsom fremmede Fæstningers Beliggenhed; Tiden der behøves til en fiendlig Krigshærs Samling; Tiden der behøves til egne Troppers Samling; Midlerne til at opholde en indtrængende Fiende paa nogen kort Tid, indtil heele Statens Forsvar er kommen under Vaaben paa behørige Stæder; Anstalter til Krigshærens Rekrytering; Magazinernes Anlæg og Sikkerhed, Alt dette og meere er upaatvivler ligen kommen i Beregning, og man har bestemmet de adskillige Slags Troppers Antal efter forudgangen Overlæg. Til saadant Overlæg behøves Krigserfarne Mænd, der i mange Aar, ved adskillige Krigshærer har kiendt og studeret Krigen og dens idelige, saavel Hændelseviis, som ordentlig paakommende Afvexlinger og Forandringer.

26

Ved at bestemme saadan Proportion, er meere Fare, end de Ukyndige kroer. Hvad der holdes for meget af et Slags, det holdes uden al Nytte, koster store Pengesummer i Fredstider, og er overflødigt i Krigstider.

Hvad der videre udkræves til en Krigshærs Styrke, skal vores følgende Brevvexling sige dem. Af Frygt, de maatte faae alt for meget al overtænke paa eengang, slutter jeg.

Siette Brev. M. H. Dersom de for Alvor vil studere Krigen, saa er det fornødent, at de i Tankerne følger med mig paa hiine vidtstrakte Marker, hvor vi vil faae det første Feldtogs Aabning at see.

Der —, vi ville nærme os —, der — møder vores Infanteri sin Fiende. Battaillonerne udvikler sig, de rykke an i fulde Linier, færdige til Angreb paa begge Sider.

27

"Aarsagen til Battaillonernes Størrelse?" Ethvert er ikke meget over 600 Soldater stærk. Dette Antal, der marscherer i tre, tæt paa hinanden sluttede Leed, kan Battaillonens Anfører oversee i alle dets Bevægelser, og Bataillonens Mandskab kan got høre ham. Et større Antal ville foranledige Uorden og Misforstaaelse. De veed, min Herre, at Statur, Lemmebygning, og Sandse-Redskaber, foreskriver os Grændser, og at man ikke ustraffet synder mod Naturen. Her har de Aarsagen til en Battaillons Størrelse.

"Men disse Battailloner svækkes dagligen, ved Død, Sygdom, Bortløbere." Til Lykke, svækkes og Fiendens Battailloner, ligesaa meget og af samme Aarsager. Har Fienden Rekryter i Nærheden, til at besette sin Afgang, da kommer vi tilkort i alle Tilfælde, om ikke samme gode Anstalter ere giorte til at besette vores Afgang. De seer altsaa Fornødenheden af nogle Tusinde Rekryters Forraad.

"Aarsagen til de mindre Afdelinger i en Battaillon, besatte med Officerer i det første Leed." Uden disse mindre Afdelinger kunde Battaillonens Anfører hverken holde Orden, eller sluttet Linie, langt mindre forsvare sin Post med Tapperhed. De Officerer, som man seer

28

inddeelte i første Leed ved de aatte eller flere særskilte, men dog i en sluttet Linie, Marscherende Afdelinger, holder Øie med hinanden, paa det Mandskabet stedse kan rykke frem i sin sluttede Linie, uden at trænge sig, og uden at aabne sig. De lader Ilden afvexle fra een Afdeling til den anden. De seer derhen, at Bartaillonens halve Mandskab har ladte Geværer i Beredskab, imedens den anden halve Deel lader paa ny. De deler Faren med den gemeene Mand, der ikke letteligen, og maaskee aldeles ikke, lod sig anføre mod Fiendens Ild, dersom Officererne bleve bag Linien. Min Herre seer heraf, at i det mindste 10 Officerer behøves foran i en Battaillon.

"Men bag Fronten tælles ligesaa mange Officerer, der intet synes at bestille." Disse behøves i det mindste, deels for at træde frem i det første Leed, naar de sammesteds inddeelte Officerer falder, deels for at hindre enkelte Personers Udvigelse af de dem i Battaillonen anviste Poster, endelig og, for at befordre Taushed,

Orden op Tapperhed. Fornødenheden udkræver da et Antal af 18 til 20 Officerer ved hver Battaillon.

"En Mængde Underofficerer bag Fronten, har intet at bestille. Kunde ikke disse, som mindre bekostelige, bruges i hines Sted?"

29

Hvilket kameralistisk Indfald! I Almindelighed kan man ikke vente Underofficerernes Opdragelse, Omgang og Forretninger at føre til en saa ædel Tænkemaade, som den der fordres af en Officer. Officeren bør være besielet med en saa høi Grad af Ærekierhed og Patriotismus, at Underofficererne, i Almindelighed talt, ey ventes at kunde ligne ham. Soldaten er vænnet til saadan Respect imod Officeren, at han ikke letteligen tør modstaae hans Vink, endog der hvor det gielder Livet, da derimod Underofficererne ideligen omgaaes med Soldaterne, lever i Fællig og Omgang med dem, og derfor ere mindre anseete. Underofficeren er i Vane Med, at giøre hvad ham befales. Officerens Ærekierhed tilstæder ham neppe, at oppebie Befalingen, men han er i Vane med at forekomme den, om han tør. Hiin adlyder af Nødvendighed, denne af Ærekierhed. Tag de fleste Officerer bort fra Battaillonen, og besette deres Poster med Underofficerer. Jeg vedder de høres ikke, Battaillonen jages ud af Linien ved første fiendlige Angreb. Min Herre ville altsaa mærke sig, hvad Erfarenhed stedse har beviist at være sandt, at nemlig Officerernes Antal ikke bør formindskes, i Haab at Underofficerer kunde udrette det samme, men at man stedse bør vide Raad til Officer-Pladsernes hastige Besetning.

30

"Hine mindre Battailloner." Deres Antal burde være lige med disse, men Kompagniernes Chefer ere Forpagtere deraf. De veed den Konst, at skiule endeel udlevede, kraftesløse og brækfældige Soldater i deres Kompagnier, indtil Tropperne skal bruges. Vil de følge med mig til Trosvognene og til Feldhospitalerne, der skal de finde dem der feiler i det fulde Antal her paa Marken. De ville erindre sig herved, at Kompagnier, som underholdes paa Landherrens Bekostning have et betydeligt Fortrin, for dem der ere overladte i Forpagtning.

"Hisset lader Generalen sette et Par af de omtalte mindre Battailloner ud af den første Linie." — Vi vil nærme os, og høre Aarsagen. — Nogle enkelte Soldater, som en Kapitain har tvungen til at rekapitulere, hvilke nu truer ham. — Andre, som har været tvungne til, at blive Frimænd. Lieutnanten, som vil mælde det udygtige Mandskabs Antal, fordi Generalen paastaaer, disse. Battailloner burde være lige saa stærke under Gevær, som hine paa Landsherrens Bekostning underholtede. Andre Kapitainer i yderlig Frygt og Fortvivlelse, at Desertion og Dødsfald i deres Kompagnier skal sette dem i yderste Armod — Hvilken Anledning til Modløshed i det Øieblik, Mod og Tapperhed

31

burte fordoble sig! De, min Herre vil mærke den Fare, der er ved at bortforpagte Kompagnierne.

"Skal vi see Forskiellen paa Rytteriets Kompagnier?" Dette er endnu for tidlig. Men lad dem blive fire Uger ældre i dette Feldtog, da skal de see, at endog uden Fiendligheder, de i Forpagtning staaende Kompagniers Heste, for en stor Deel har, formindsket sig, frem for dem, der underholdes paa Landsherrens Bekostning.

Vi ville forlade Marken, min Herre. Jeg er undseelig ved, at føre Dem videre denne Gang, sluttende Mit Brev med denne reneste Erindrings at foruden de 6oode Mand, hvoraf en Bataillon i det mindste bør bestaae, naar den rykker sin Fiende i Møde, har des foruden er hvert Bataillon et halvt eller et heelt Grenadeer-Koinpagnie, der bør være udvalgt af Battaillonens bædste og tapperste Mandskab. Disse Grenadeer-Kompagnier drages fra deres Stamme-Mødre strax ved det første Feldtoegs Aabning, inddeeles for sig selv i særskildte Grenadeer-Battailloner, og bruges i de betydeligste Krigs-Tilfælde, som Kiernen af den heele Krigshær; der, hvor man vil være vis paa et fordeelagtigr Udfald, og ikke letteligen tør lade Udfaldet beroe paa Slumpelykke.

32

Syvende Brev.

M. H.

meener i Deres seeneste Skrivelse, jeg

dølger Sandheden, i det jeg har forestillet Dem vores Battailloner i Marken over 600de Mand stærke, foruden de allerede derfra afgangne og anden Steds samlede Grenaderer.

Dette er ikke saa farlig en Sag, som De indbilder sig. Vi kan i Fredstider gierne være vores Battailloners Styrke bekiende, og vi veed, hvorfra vi skal tage vores Forstærkning, om Krig paakommer; saa at ethvert Infanterie-Regiment, som bestaaer af to Battailloner, alt i alt bliver omtrent 1500 Mand stærk. Drages nu

herfra to Grenadeer-Kompagnier, ethvert paa 100de Mand, foruden de dertil hørende Ober- og Under-Officerer, saa bliver for et hvert Bataillon, de kommanderende medberegnet, over 600de Mand, hvilket var det Antal, vi i Marken fandt at være fornøden.

33

Denne Forøgelse kommer vel silde, naar Krigen nærmer sig vores Grændser; Men vores Regiering er alt for opmærksom, end at en Fiende kan paakomme os uforventet. Ikke engang paa vores svageste Side, hvor Traven og Elven skiller os fra vores Naboer, tør vi befrygte Overrumpling. Vi sover ikke nogen politisk Søvn, som Tyrkerne, der ingensteds har Gesandter. De europæiske Førster ere opmærksomme paa hinandens, Foretagender og Tilrustninger.

En Tid af to Maaneder vil sette vores National-Battailloner samlede hos, og under stukne i de dem vedkommende hvervede Infanteri-Regimenter, i Stand, at giøre god Tieneste, om ikke i det første, saa dog i andet og tredie Leed, hvor de vel øvede drager de mindre øvede med sig, indtil disse sidste bliver lige med hine. De nationale Officerer efter deres Battaillons Aflevering til det hvervede Regiment, gaae tilbage i deres Distrikter, en reserve-Landmiliz udtages og øves paa ny, for at tiene til de i Krigen værende Regimenters idelige Rekrytering.

Imedens den understukne Landmilizies. Øvelser varer, er det den kommanderende Generals Sag, at opholde Fjenden ved andre Midler, der her for Vidtløftigheds og for min

34

Herres Myndigheds skyld ikke vel kan opregnes. Det er dem ventelig nok, at Sagens Muelighed forsikres, og i fornøden Fald, med mange Exempler bevises. For en duelig, og forsøgt General er det let, at giøre saadanne Vendinger, som kunde paa nogen kort Tid opholde hans Fiende, eller hendrage dennes Opmerksomhed paa andre Gienstande, end dem han havde foresat sig. Dette er en stor, men høifornøden Konst, som overalt, hvor Feldtogene aabnes, bliver anvendt, indtil Magazinerne ere anlagde, indtil det kostbare Rytteri er kommen efter, og indtil Artilleriet, hvilket behøver en forudgangen Krigshær til sin Sikkerhed, er bleven hidført.

Jeg lader det nu staae derhen, hvorvidt min Herre holder sig overtydet om Danmarks og Førstendømmenes gode Forsvars-Stand, i Henseende til Infanteriet, hvis Modstand, foreenet med Artilleriets, egentlig er den, der skal være den farligste for en fremtrængende Fiende, Hvorfor jeg og har troet, Infanteriets Ind- og Afdeling burde bekiendtgiøres dem, frem for alle andre Krigs-Indretninger.

Uden at tale om Norges National-Miliz til Hest og til Fods, kan vores Konge modsette den fremtrængende Fiende 3 Battailloner Artilleri, 40 Eskadroner Rytteri, 40 Battail-

35

loner Fodfolk, alle tienstdygtige, og i Fredstider med saa liden Bekostning vel underholdede, at ingen Europæisk Stat kan bryste sig af, at have en i Henseende til Bekostningen saa talrig Krigshær som Dannemark.

Merkværdigt er det derhos, at dette vel udtænkte og sig saavel efter ud- som indvortes Omstændigheder passende Krigs-System underholdes med en niende eller en tiende Deel mindre Bekostning, end det forrige.

Ottende Brev.

M. H.

Det har behaget dem, at giøre Indvendning imod Landmiliz-Battaillonernes Indlemmelse i de hvervede Regimenter. De bør agere for sig selv, siger de.

Dette gaaer an i Fredstider, min Herre, men neppe i Krigstid: med mindre vores Fiende, ligesom i Aarene fra 1758 til 1762 vil

36

være saa billig at unde os en fire Aars Tid, til at øve og disciplinere dem samlede.

Efter disse Tiders Maade at føre Krig, ville en General vove alt for meget, ved at lade sluttede Landmiliz-Battailloner, om de end et par Maaneders Tid vare bleven øvede i Samling, staae ndi Slagtorden med de hvervede Battailloner. De skal holde Stand; de skulle paa første Signal angribe med største Heftighed og tillige med største Orden; de stulle være uigiennemtrængelige, saavidt samlede Mennesker kunde være det, ellers hugger Fienden strax ind i Aabningen, og kuldkaster Linien. Deres Indlemmelse i de hvervede Battailloner, hvor en disciplineret og veløvet Mand tiener til Exempel og Opmuntring for sine Side- og

Eftermænd, bidrager uendelig meere til den gode Sags Befordring, end de, der ere ukyndige i Krigen, skulle troe,

Endnu voveligere er det, at sette Landmiliz-Battaillonerne i Reserve-Koret. Reserve-Tropperne skal rykke frem i de Slagnes Sted. De maae saa meget meere besidde Behændighed og Tapperhed Fortrinsviis, som de Slagnes Blod endnu strømmer paa Valpladsen, og øiensynligen afskrækker uforsøgte Tropper. Skrækken forøges ved den feirrige Fiendes igientagne heftige Angreb paa de nykommende.

37

At bruge Landmiliz-Battailloner til Festningers eller Mark-Forskandsningers Forsvar, er endnu betænkeligere, endskiønt Mænd, der ere ukyndige i Krigen, angiver Volden, som Landsoldatens rette Post. Men hvo tør med uforsøgte Tropper vove Udfald om Natten, for at forstyrre Fiendens Arbeid m. m.? Hvo tør med idel uforsøgte Tropper forsvare Udenværker eller Hovedvold? Stæder, hvor man, ved at vige eet eneste Skridt i urette Tid, gemeenligen maae overlade til Fienden, det Verk, man skulle forsvare.

Enhver har Forlov, at bygge sit Utopia, som han vil, men man skulle dog vogte sig for en falsk Maalestok. Kommer en General og siger: Eders Maalestok bør være Krigen selv, den I ikke kiender, strax har han hele Nationen paa Halsen, og de uforsøgte Krigsmænd med.

Det allerførste Feldslags Forliis har største Indflydelse paa de følgende. Mislykkes det første, da settes Skræk og Rædsel i Tropperne, og Fienden bliver saa meget meere modig. Generalen bør undskyldes, om end Feldslagets Forliis drager heele Provinzers Forliis efter sig, saafremt han i rette Tid har advaret Landsherren om Indretningens Mangler.

38

At forevende, Landets Omstændigheder udkræver, at Landmiliz-Battaillonerne ikke blandes med de hvervede, og at Generalens Forslag bør læmpes efter Omstændighederne, er det samme, som at tvinge Bygmesteren til at antagen en falsk Maalestok til den sidste halve Deel af sit Arbeid. Dette passer ingensteds, det er ubrugbart. Fiendens Forfatning bør være vores Maalestok, hvis vi ikke ville lade udøse vores Medborgeres Blod forgieves, og tabe Slaget, uden Fornødenhed,

Een Lejlighed veed jeg, hvor Landmiliz-Battaillonerne med Nytte kan bruges i Krigen selv. Dersom vi nemlig kan vente en Fiende, der har samme slags Tropper, ikke meere brugte, øvede, eller disciplinerede, end vores, da kunde vi modsætte ham et lige Antal. Finder jeg een saadan Indretning hos nogen af de Magter, med hvilke vi kunde komme i Krig, da skal jeg bekiendtgiøre dem det.

Har vi gode Raad til Landmiliz-Ober- og Under-Officerernes Forpleining, paa nu værende Fod, saa befordres Ordenen meget derved i Distrikterne, og denne Indretning er gandske uskadelig, ja den kan medføre stor Nytte, saafremt Landmiliz-Battaillonerne i Fredstider eengang aarlig paa en Tid af sex Uger samles under Telte og øves. Men saasnart en Krig

39

paakommer, da bør en uforsøgt, skiønt nogenlunde veløvet Landmiliz, ikke ansees for andet end et Supplement: Den dernæst paa ny udtagne, som et Rekryt-Depot: Og Officererne, som de, der tilbereder Bonde-Karlen, at kunde blive Soldat.

Niende Brev.

M. H.

De giør mig forlegen, i Henseende til det, de yttrer om vores nedlagde Fæstninger, ikke fordi det mangler mig paa sunde Svar, men fordi jeg ugierne kalder en Vens forudfattede Meening, ved sir rette Navn, naar han, al Overbeviisning uagtet, ey vil frafalde den.

De Mænd, som i de ældre Tider raadede til, at nedlegge Naskovs, Flensborgs og andre Fæstningsværker, Skandserne ved Isefiordens Mundning m. m., ere de i vores Historie bleven lastet derfor? Jeg troer det ikke. Jeg finder det ingen Stæds.

40

Siig mig dog, jeg beder dem, hvad skal Landet med Fæstninger, der gaae over ved det første alvorlige Angreb. Troer de, det var forsvarligt, om saadant blev dølget for Monarken? De Nationer, der i Tiden kunde blive vores Fiender, ville Hemmeligen fornøie sig over, at see os spilde vores Penge paa falsk og skadelig Værns Vedligeholdelse, og derimod spare paa den Kant, hvor Penge burdte anvendes.

Iblant de vedlagde Fæstninger er een, som behøver i det mindste 10,000 Mand, om den skal forsvare sig i en

formelig Beleiring. Uden at svække vores til fornødnere Brug i Krigstid bestemte Hær, kunde vi ikke forsyne den, hverken med halv eller heel Besetning; Thi man vil dog nok ikke, at Krigshæren skal lade Fienden indtrænge i Provintser, erobre dem, og giøre dem skatskyldig, paa det disse Fæstninger, der dog efter kort Modstand gaaer over, kan vorde besatte? Den eeneste Nytte, den maaskee kunde føre med sig, skulle bestaae i een, ud af Marken slagen, eller for sin Fiende vigende Linies Optagelse. Endskiønt Erfarenhed noksom beviser, at saadanne Fæstninger ikke altid ere gode Tilflugtsstæder for en vigende Krigshær. Til Exempel ville de erindre sig Tønningen.

41

Iblant andre nedlagde Fæstninger, ere nogle, som kan beskydes fra nærliggende Høider. Jeg veed een, i vores Tid med nye konstige Udværker forsynet, saa nær anlagt ved en Høide, at man fra denne kan kiende Indbyggerne paa Torvet med blotte Øine. Man inddrage saadanne Høider under Befæstningen, vil

min Herre maaskee sige. Man give og

i saa Fald en god Krigshær paa, i det mindste Hundredtusind Mand, vil jeg svare.

Til Anstyttelses-Poster eller Tilflugtsstæder, behøves ikke een af de nedlagde Fæstninger. Der, hvor til Krigshærens, eller Forraadens, eller det grove Skyts Sikkerhed, een eller anden Befæstning paa kort Tid behøves, der kan vi giøre den i nogle faa Dage ved nogle Tusind Soldaters og ved Bøndernes Hielp: For den Sags skyld behøves da de nedlagde Fæstninger ikke. Men, siger de, det er en Trøst for Provintsernes Familier, at vide en Fæstning i Nærheden, Hvorhen de kunde flygte med deres kostbareste Gods. — Derved giøres slige Fæstningers Forsvar endnu svagere, thi saa mange Flygtende, saa mange Medædere.

Om man ville have vedligeholdet de nedlagde Fæstninger, saa kunde de tiene Fienden til Veiviisning, naar han behøvede Penge

42

og Fødevarer, begge Deele glemmer Landmanden ikke at indføre, meenende, der er Sikkerhed at vente, ligesom Børn, naar de skjuler sig, meener, nu kan ingen see eller naae dem.

Endelig havde de nedlagde Fæstninger, i Henseende til Værkernes ufordeelagtige Anlæg, næsten intet at forsvare sig med efter disse Tiders Angreb. Ikke heller stoed de til Forbedring, med mindre man skulle omstøbe alt med utrolig Bekostning.

Min Herre skienker mig ventelig Beviserne. Jeg maatte forudsette stor Kyndighed i Befæstlnnqskonsten hos dem, førend jeg blev dem forstaaelig.

Vil de heri troe mig paa mit Ord, saa behag tillige at eftertænke, hvorvidt det synes forrædisk, at have nedlagt meerbemeldte Fæstninger, og at have sparet omtrænt en halv Tønde Guld aarligen paa deres Underholdning.

43

Tiende Brev.

M. H.

De æsker mine Tanker, angaaende den

Fornærmelse i Indtægt, hvorover vores Officerer klager. Jeg er opdragen i det

___ Infanteri-Regiment, hvor min salig

Fader i tredive Aar havde et Kompagni, holdende det, saaledes som en ærekier Officeer bør holde det. Jeg selv stod som Lieutenant ved hans, og siden ved et andet Kompagni, hvilket jeg i nogle Aar forestod i min Majors Fraværelse. Jeg Har altsaa haft Leilighed nok, at giøre mig en Kapitains Indkomster bekiendt. Jeg ejer endnu de nøie holdede Indtægts- og Udgifts-Bøger, og naar jeg siger dem, at min Faders Beholdning sammenlagt for tredive Aar, ikke udgiør meer end 564 Rdlr. aarligen; saa er det en beviislig Sandhed. De, som i et saadant Tidsrum har haft høiere Indkomst, maa have funden for, deelagtigere Leilighed til Rekrytering.

44

Ved det nye System er en Kapitain sat paa 600 Rdlr. At Rang- og anden Skat i disse seenere Tider har borttaget endeel deraf, det er et Tab, som ey vedkommer Systemet, men ville have funden Sted under den forrige Indretning, saavelsom denne.

Ingen Kapitain maa fremkomme med betydelig Modsigelse, angaaende forbemeldte min Regning. Ingen kan have haft stort meere, uden Kongens Tienestes Fornærmelse.

Det samme kan siges om Rytteriet, endskiønt jeg veed, at dels Kompagni-Cheffer har giort en langt høiere Beregning. Nogle have roset sig af 12 til 1600 Rigsdalers aariige Indkomster. Men lad os spørge Landmanden, der skulle levere Hoe og Slraae, hvorfra endeel af disse store Indkomster hidstammede? Jeg er undselig ved at sige, hvad mig i denne Post er bekiendt. Jeg kiender alt for meget til Misbrugen, saavel ved det sene som andet slags Tropper, end at en falsk Regning, hvorved Landmanden, Kompagnierne, Kongens Tieneste og Fædrenelandet ere bleven besværede til Upligt, skal kunde holde Stik i mine Øine.

Egennytte fængsler Høie og Lave. Misbrugen maae være saa trykkende for Landet,

45

som den vil, den finder sit Forsvar, saasnart den er bleven almindelig i een eller anden Stand. Den begynder hemmelig, med en slags Frygt og Undseelse, men neppe har Mængden vovet et saadant Skridt, førend der udtænkes visse Formaliteter til Misbrugens Besmykkelse. Iagttages disse, da har man vunden Spil, og nogle Aars Misbrug giver saadan Hævd, at endeel Misbruge i Krigsstanden omsider offentligen ere bleven privilegerede.

Jeg holder det for Landets store Lykke, Rytteriet at være sat paa nærværende Fod, hvor noget vist i Penge gotgiøres til enhver Hestes Underholdning. Nu er det, Kongen kan benytte sig, som han vil, af sine, forhen til Hestenes Græsgang, med Agerdyrkningens og de Kongelige Revenyers største Tab, udlagde Domainer. Gid den paa ny indførte Høe- og Halm-Liveranz ikke maa give Krigsmænd ny Leilighed til, at trykke Landmanden, og til at vanære sig selv.

Dette er det nu, hvad jeg kan oplyse, i Henseende til Kompagni-Cheffernes Indtægt, hvilken jeg ikke indseer, at være formindsket ved det nye System. Hvo som en høstede paa en fremmed Ager, hvo som ikke tilegnede sig forbuden Binding, hvo som stedse

46

holdt tienstdygtige Soldater, Ryttere og Heste; den kunde sielden udbringe det høiere end til 600 Rdlr. aarligen. Med Misbrugene har jeg intet at giøre i denne Regning.

Subaltern-Officerernes Indkomme er for de fleste forøget og for ingen formindsket. En Sekond-Lieutenant ved Fodfolket havde forhen 10, og i Kiøbenhavn paa nogen kort Tid 11 Rigsdaler, nu har han 15. Hvilken Forbedring, hvilken Anledning, at lade sig undervise i det en ærekier Officeer bør lære, nu meere end før! De høiere Officeers Klassers Indkomme er hos nogle forbedret, hos andre omtrent som før.

At Rytteriet, i sær Dragonerne ere satte paa samme Indkomme, som Fodfolket, hvilket endog med nogen ubetydelig Forskiel er skeet med Underofficerer og Gemeene, det er en Indretning, der bør ansees som uadskillelig fra et got Krigs-System. Man har ingen god Aarsag, hvorfor Dragoneren skal betales høiere for sin Person, end Soldaten ved Infanteriet. I adskillige andre velindrettede Krigshærer er denne Forskiel og ophævet, og derved i Krigstider megen Ulæmpe og Strid iblant menige Mand forebygt.

47

Soldaten til Fods selv, tiener nu unegteligen bedre, end før. Forbedringen beløber sig om Aaret omtrent tre og en halv Rdlr. Ved et ret behændigt Konstgreb spillede Systemets Skifter Proviantsbetienternes Fordele i Underofficerernes og Soldaternes Lomme.

Paa hver Mand gotgiøres daglig to Skilling til Brød, deraf bekommer Soldaten en halv Skilling, og Proviantbetienterne leverer for det øvrige omtrent ligesaa meget Brød, som før for to Skilling. Systemet har staaet i aatte Aar, Proviantbetienterne vedbliver deres Kontrakter, men de vinder derved mindre end før, og Soldatens Indtægt er derved dagligen forøget med en halv Skilling, der er gandske betydelig for Ham.

Ved Fodfolket kunde en tienestgiørende Soldat næsten aldrig være uden Gield. Et par Skoe og en Skiorte bleve ham ikkuns gotgiorte i et heelt Aar. Hvad han behøvede meere, forestrakte Kapitainen ham, mod sex Skillings Afkortning i sin Lønning, hver aattende Dag. Denne Gield, hvori Soldaten næsten altid stod, og hvorved megen Desertion og Uorden, naar det feilede paa Livets nødtørftigste Underholdning, blev foranlediget, giorde desforuden vores Soldater Mod- og Kraftesløse: Men det gamle Systems Velyndere anseer

48

endnu i denne Dag Soldatens Gield, som nødvendig, for at tvinge ham til, efter sine Tieneste-aars Forløb, stedse at blive i Landet. Det er efter disses Meening, høist skadeligt, at den tienestgiørende Soldat aarligen

bekommer 2 par Skoe, 2 par Skoesaaler og 2 Skiorter, Støveletter m. m. uden Betaling. Systemers Indretning skulle medfore, siger disse Mænd, at Soldaten stedse blev i Gield, saa kunde man derved allene tvinge ham, at blive i Kompagniet, saa længe han var duelig.

Ellevte Brev.

M. H.

Jeg mærker af deres sidste mig tilærede, at de Fordeele, det nye Krigs-System, har medført for de Kongel. Domainer, er dem ubekiendte. De behager, at lade sig oplyse Fordeelene af en Kameralist, thi derom veed jeg ikke saa nøie Beskeed. Men sandt er det, Hovedgaards-Markerne vare forhen, for den

49

største Deel udlagde til saakaldede Rytter-Kopler, Kompagnie-Chefferne i fleere end een Henseende til bedste. Bønderne vare plagede med, at giærde og at grøfte omkring disse Kopler, der just, fordi de stedse bleve brugte til Græsbeed, ikke havde den Værdi, Jorde-Godser burde og kunde have. Rytteriet havde hjemme der, men Eyeren ikke. Ville Eyeren, nemlig Kongen, sætte sine Godser i Værdi, ville han have tilbørlig Nytte af dem, ville han sælge dem; saa var dette ikke mueligt, uden Forandring i Rytteriets System.

En Tydsk Skribent har allerede med temmelig nærgaaende Udtryk bebreydet os, at Man ikke bedre vidste at nytte Domainerne her i Landet. Endelig har Krigs-Standens Reforme givet Anledning dertil. Efter min Gisning, uden at kiende Regningen Nøye, forholder Nytten sig, som Kongen nu mere end før, kan vente af de solgte, saavel som usolgte Hoved-Gaards-Jorder, som 3 til 1.

Man lægge disse betydelige Fordeele sammen med, i det mindste toe Tønder Guld, som Krigs-Staten nu koster mindre om Aaret, og sige os dernæst, om Stifteren fortiener Tak eller Utak for sit System?

50

Jeg tænker, det er det rette og ægte Guldmagerie for Nationen. En Krigshær, der koster ulige mindre end før; Er ligesaa stærk i Henseende til Antallet, som før; Den gemeene Soldat bedre betalt end før; Den yngste Officeers-Klasse en halv Gang meer Befolkning, end før; Misbrug mindre muelig, end før; de Kongelige Hovedgaards-Revenuer nu betydeligen høyere, end før.

Man har uden Grund anseet Systemets Stifter for en, Mand, der ikke kiendte Landet, og deraf slutter sig til Systemets Uduelighed. Men i det mindste bør man tilstaae, at han, hvad de Kongelige Godsers friere og nyttigere Brug angaaer, har vidst meget god Beskeed, udeladende disse af Sammenhænget med Krigs-Standen, saasom Rytteriets Heste meget gierne kan underholdes, foruden dem. At disse Godsers nyttigere Anvendelse, er en Torn i deres Øyne, som i forrige Tider ere blevne fede derved, saavel i, som uden for Krigsstanden; det bør ey lægges Stifteren til Last.

Udtrykkene om Landets Ukyndighed, forekommer mig noget ubestemte hos dem, som jeg hidindtil har hørt dem af. Sandt er det, Local-Omstændighederne har Indflydelse i meget, og jeg har nyligen viist, at

51

de i Hensigt til de Kongelige Hoved-Gaarder ere vel iagttagne. Men det Locale kommer ikke altid i første Betragtning.

Tvertimod har jeg i et af mine forudgangne Breve udførligere viist Dem, at naar man giør nye Indretnings Love for en Krigshær, bør det Locale i visse Tilfælde sættes til Side, og de Krigshærers Indretning, med hvilke vi kunde komme i Krig, Nøye betragtes.

Vi lever ikke afsondrede, som Japponeserne. Vi tager og giver Besøgelser. Det er et vist Slags Fælledsskab i Europa, fra hvilket vi ikke kan unddrage os. Ja, undertiden fører vi vores Vaaben til de tre andre Verdens Deele. Aldrig vil vi blive kronede med Seyer, naar vores Local-Omstændigheder skulle være den reneste Maalestok, hvorefter Søe- og Landmagtens Kræfter beregnes.

I en sukkende Tone: Vores gamle skiønne Kavallerie! har min Herre vel end videre ved Deres sidste Skrivelse, givet en Slags Mistillid til vores nu havende Rytterie tilkiende. Maaskee i Henseende til Mandskabet? Jeg selv har ikke megen Tillid til en udenlands hværvet Rytter. Men

52

vi kan jo tage Indlændinger. Vores Bønderkarle vil vift bryste sig, naar de tiener til Heft.

Hvad Rytteriets Heste angaaer, da ere og holdes de nu unegteligen bedre end for. Nu kan vi sige, vi har et tienstdygtigt Rytterie. Jeg tvivler ikke paa, vi og forhen har havt endeel gode Heste, men ey saa almindelig

gode, som nu; da de holdes for Kongens Regning. I det mindste er et Par Tilfælde mig bekiendte, som vidner, at ikke Hestene overalt vare i tilbørlig Stand. Tilfælde, hver min Herres Patriotiske, men ilde anvendte Suk: Vores gamle skiønne Kavallerie! ey synes passende. Jeg vil sige Dem et Par Exempler:

Af et vist Regiment skulle for endeel Aar siden ikke meer end 80 Heste bruges. Man fandt ikke saa mange tienstdygtige iblandt tre- til fire hundrede, men maatte kiøbe nogle Stykker til Antallets Fuldstændighed.

Et andet Regiment skulle paa to Mile-Veys, lade henlede 50 Heste, for at bortsælges ved Auction: nogle Stykker af disse faldt om paa Marken, og stoed aldrig meere op. Jeg troer, det var syv Stykker. Det-

53

te er Frugterne af Kompagniernes Bortforpagtning.

Sigter min Herre med sit Suk, til det samtlige Kavalleries nu værende Antal, i Ligning med det forrige; da meener jeg: Antallet at være forholdsmæssig med Krigshæren, og Inddeelingen bedre end før. To Kompagnier udgiorde forhen een Eskadron, kommanderet, øvet, forpleyet og disciplineret af tvende, ofte stridig tænkende og handlende Mænd, hvoraf den eene undertiden laae nogle Miile i Garnison fra den anden. Imidlertid skulle dog disse toe, naar Tropperne bruges, giøre eet, fegte samlet, og det heele Feldtoeg igiennem blive samlet, næsten i alle betydelige Krigs-Tilfælde. En tohoved Regiering duer ingensteds, men allermindst der, hvor det gielder Liv og Lemmer. Den eene fordærver det Gode, den anden stifter; og den eene vælter Skylden fra sig paa den anden, i Tilfælde af en mislykket Expedition. Derfore i sær er det, at adskillige Potentater betroer en Eskadron til een Mand alleene, undergivende ham saa mange Officerer, som til Inddeelingen behøves.

Udi een Ting giver jeg min Herre Bifald. Vores Rytteries hvide Klæder, siger De, burde strax aflægges, og de røde igien

54

indføres. Jeg finder dette saa uomgiengelig fornødent, at jeg neppe troer, den Danske Rytter enten trives i Fredstid, eller er tapper nok i Krigstid, medmindre han faaer en rød Kiol paa. Det Røde er just Blodets Farve. Dens idelige Beskuelse giør os mindre frygtsom ved Blodets Udgydelse. Syner, denne udvortes Sands, modtager den røde Farves Indtryk: den meddeeler saadant til det heele Legeme: Blodets Kredsløb bliver heftigere: Nervesaften udspænder Seenerne: den vældige Arm svin er sit Sværd, hugger ind paa sin Fiende. —— See, hvor de

ligger, næsegruus omkring ham. Saadanne

tappre Gierninger har til Deels deres Grund i de røde Munderings-Kioler, hvilke man uforsvarligen afskaffer.

En Ven giorde mig den Indvending, at Preusisk, Keyserligt og andet Kavallerie

havde viist Tapperhed uden røde Klæder. ____

Jeg svarede koldsindigen: Min Herre, der er Grader i Tapperhed. Man kan fegte tapper i hvide, tapprere i blaae, men allertapperst fegter man i røde Klæder. Det er en afgiort Sag, som beroer paa Physiske Grunde, tagne af den menneskelige Natur.

55

Tolvte Brev.

M. H.

Vores Krigsmænd behøver en god Skole, siger min Herre i sit sidste Brev. Jeg bifalder denne Tanke saa meget mere, som jeg er overtydet om Skolens Fornødenhed.

Krigs-Skolen har to Hoved-Afdeelinger. I den eene øves Legemet, i den anden forøges Kundskaben, Tænkemaaden forbedres og henledes til de Regler, som Krigs-Lovene foreskriver. At Krigsmanden er en Medborger i Staten, og som saadan bør leve i god Forstaaelse med alle andre, stamt giøre sig duelig til at leve af eget Arbeyd, naar han engang forlader Krigsstanden i Velmagts-Dage med sunde og friske Lemmer, det fordrer min Herre, at jeg skal sætte forud, som afgiort.

Krigs-Skolen, i Almindelighed talt, kand ikke findes paa eet eller andet enkelt

56

Sted, men bør være overalt, hvor Krigsmænd har deres Ophold, under een eller firere Officerers Befaling.

Med den gemene Mands øvelser kommer man nok afsted. Tænkemaadens Forbedring derimod, gaaer med langsomme Skrit, saa længe Soldaterne ligger adspreedte i folkerige Stæder. Bedre vil det gaae ved de Regimenter, som har den Lykke, at blive indqvarteret i Kaserner. Dette har en Mand, uden for Krigsstanden meget hældigen udført, og jeg er undseelig ved en Deel af vores Officerer, der dagligen skriger imod Indqvarteringen i Rendsborgs og Kiøbenhavns Kaserner, og dermed røber Mangel paa Indsigt i de, deres Stand vedkommende Ting. Hvo som læser Professor Schneedorfs Patriotiske Tilskuers 304de Stykke, og endnu ikke lader sig overtyde om Kasernernes Fornødenhed, han er paa urette Veye. For en saadan Medborger kan vi nok bede, men overtyde ham kan vi ikke.

Bør man, som jeg før sagde, overalt kunde finde Krigs-Skoler, hvor Krigsmænd, enten i mindre eller større Afdeelinger opholder sig; saa indseer min Herre letteligen, at alle Lærerne skulle være veldannede i denne, saavelsom fleere Henseender. Ikke nok, de vide deres Krigsgreb og andre Legems øvelser, og det man kalder den mindre

57

Taktik; thi alt dette fordres endog af en Under-Officeer: Men de skulle være ligesaa haardføre, og ligesaa lidet hengivne til Blødagtighed (Molleffe), som den gemeene Mand; thi ellers er Nationen bedragen med dem i Krigen, hvis Møysommeligheder de da ikke kunde udstaae, men opfylder Hospitalerne: De skulle have nogenlunde Kundskab om den Høyere Taktik, Fortifikationen, Artilleriet, Jordbeskrivelsen og Historien, i sær Landets og Naboernes: De skulle være kyndige i et Par levende Sprog, foruden deres Moders Maal: De skulle kunde tegne noget, og ideligen forøge deres Indsigter ved Læsning.

Endeel Officerer af saadan god Beskaffenhed, har vi virkelig i vores Krigs-Hær. Men endnu er Kundskaben ikke noksom udbredet. Tiden vil befordre Patrioternes Ønske desangaaende. Meget har allerede Krigs-Standens Reforme bidraget dertil, i det vores Officerer indsaae den Fare, der er forbunden med Uvidenhed. Den for vores Artillerie-Officerer oprettede Skole (man støde sig ikke over Navnet) er til stoer Nytte. Gid den maatte blive større, og vores unge Officerer tilholdede, at lære noget der, og at bevise deres Fremgang i noget, om ikke i alt, saafremt De ellers ville vente sig befordret til Høyere Embeds Poster.

58

Alle Keyserlige Officerer, Generalerne ikke undtagne, Maae efter en for gandske saa Aar siden, given Befaling, tage Underviisning i Tegne-Konsten. Sandt at sige, jeg veed ikke, hvorledes en Officeer kan komme afsted i Krigstider, uden at kunde noget af Maale- og Tegne-Konsten. Han er ikke Halv brugbar. Man kan bruge ham der, Hvor det heder: Slaae til! men dette alleene synes mig alt for maskinemæssig, endskiønndt det paa sine Tider behøves.

Maae nu en Keyserlig General, en forsøgt, afhærdet Mand, med sit graae Haar finde sig deri, at lære Tegnekonsten, om han ikke veed den; Saa behøver vores Officerer ikke at skamme sig ved, at tage Lektioner i dette og meere, om aldrig i anden Henseende, saa dog for at undgaae Uvidenheds Bebreidelse af Landets øvrige Stænder.

Et Par Ord maae jeg endnu svare Min Herre, paa det De yttrer, angaaende Krigsmandens Moed i Slaget, hvilket efter Deres Meening skulle have sin Grund i Religionen, eller i Patriotismus, eller i begge tidlige; og at Modet, dersom det ikke havde sit Udspring af een af disse Kilder, ey skadede Fienden meget. De har Ret, min Herre! Af disse Kilder burde man al-

59

lene øse. Men vi maae tage Menneskene, som de ere, og forbedre dem ved et eeneste almindeligt Middel.

Dette Middel er Krigs-Tugten: den jævner alt: den benytter sig af enhvers Temperament til Hoved-Hensigtens Befordring, og holder dem dog alle saaledes Stangen, at de ey andet kunde, end opløfte sig til den i Krigs-Lovene foreskrevne Tænkemaade. De maae forandre sig til det Gode, end og imod deres Forsæt. Æresyge, Vrede, Hævn, Venskab, Vinding, ja Frygten selv, naar den nærmer sig til Fortvivlelse, sætter Mod i Folket, og river dem ind i Slaget.

Men der behøves modige, og i Krigen vandre Læremestere til Krigstugtens Bestyrelse, saafremt ellers disse adskillige Temperamenter lykkeligen skulle foreenes til Øyemedets Opnaaelse. Og det skulle endda ikke opnaaes, dersom ey i Fredstider et hvert Kompagnie, Battallion og Regiment havde sin Stamme dagligen samlet, og under Vaaben vandte til Lydighed.

At nye hvervede Regimenter, der strax efter deres Oprettelse føres ind i Krigen, gemeenligen mislykkes, og enten bliver et Offer for deres Fienders gamle Regimenter,

60

eller bliver Landmandens ødelæggere, indtil man med Tiden indlemmer dem i gamle disciplinerede Regimenter, eller og aftakker dem; det er os alle bekiendt, endnu fra sidste Krig: Og jeg fører Dem saadant her til Gemyt, paa det De kunde forandre Deres Tanker i Henseende til vores Landmilitz-Battallioner, dem De gierne ønsker at beholde stuttede i Krigs-Tid; men dog neppe ønsker, at see i Grunden ødelagde ved første eller anden Træfning.

61

Trettende Brev.

M. H.

Nu det Tid for mig, at nedlægge min Pen, som Lærer; og at blive Deres opmærksomme Tilhører. Sandelig, min Herre! De ere dyblænkende. Neppe havde jeg ledet Dem ind paa Banen, førend De allerede ved et meere, end almindeligt skarpt Syn, opdagede den, ved Banens Endemaal opfatte Seyerskrands.

Saaledes er det med de store Genier, de indseer ey allene Fordelene og Manglerne udi de sig fremstillende enkelte Gienstande; men de indseer og tillige disse Genstandes Sammenhæng og Virkninger.

Aldrig havde jeg ventet den Bebreydelse: "at mit Omdømme, angaaende Land-Militsens nu værende, og af mig bifaldende Indretning, forekom Dem, som en ilde anbragt Smigger." De mener,

62

at jeg har kæmpet mig efter Nationens Smag, og at jeg ved denne Sags Betragtning, aldeles har tilsidesat Krigens Hoved-Øyemærke, nemlig Seyeren; uden hvilken vi med ald vores bekostelige Rustning, dog aldrig før vente andre Freds-Vilkaar, end dem, vores Fiende vil unde os.

De har Ret, min Herre! Men torde jeg vente, at en Mand, der har været saa yderligen opbragt imod Systemet, som De, skulle finde sig bevæget, af egen Drivt at ønske Landmilits-Battallionerne straxen indlemmede, og stedse vedligeholdende Udi de, dem vedkommende hværvede Regimenter? Torde jeg vente, at De med god Villie opofrede Nationens Idole?

Jeg læmpede mig, uagtet min egen Overbeviisning, efter Deres Smag, haabende med Tiden at kunde faae Bugt med Fordommene. Jeg tænkte, det er bedre, at vinde en brav Mands halve Bifald, end at tabe det Hele, fordi man fordrede det paa een, ham ubeleylig Tiid. Jeg vovede det, at besmykke Sagen med nogle Skingrunde, saasom: at en duelig General letteligen fandt Midler, til at henlede fin Fiendes Opmærksomhed paa andre Gienstande, indtil han fik sin Landmilits vel øvet og disciplineret.

63

Men Sandhed er det imidlertid, at man behøver meere end et Par Maaneder, og at man gierne kunde bruge nogle Aar, for at disciplinere et halvt hundrede Bønder ved hvert Kompagnie; Og Gud forbarme sig umiddelbar over det Land, der troer, at Generalen kan giøre Mirakler, naar en talrig, og efter disse Tiders Krigskunst disciplineret Fiende nærmer sig, og byder vores udisciplinerede, skiønt noget exercerede Bønderkarle Spidsen.

Nogen Vanskelighed, bør De dog tilstaae, jeg satte forud. Vilkaaret sagde jeg, skulle være, at Landmilits-Battallionerne aarligen kamperede og excrcerede i sex Uger. Dette troede jeg, efter Proprietairens, Bondens, Land-Soldatens og nogle andre betydeligere Mænds Situation, nu for Tiden ikke kunde skee, men at dette Vilkaar aldeeles blev forkastet.

Nu tænkte jeg, forkaster man dette, saa maae man dog tilstaae (dersom man ikke har Lyst, at modsige alle Krigførende Nationers Erfaring) Land-Milits-Battallionerne at være en svag og ubetydelig Værn, og just saa svag og kraftesløs i Træfningen og andre Krigs-Tilfælde, som jeg i mine forud-

64

gangne Breve har beskreven dem, naar de med den nu havende Disciplin og Indretning skulle bruges.

Denne Svaghed, haabede jeg, man dog inden kort Tlid ville legge Mærke til, og bevillige eet af to: Enken Exercice i sex Uger aarligen, eller Indlemmelse i de hvervede Regimenter. Maaskee, tænkte jeg, bifalder man det sidste, som det der udkræver mindre Tidsspilde for Bondekarlen.

Saaledes, min Herre, tvinger De og Deres Lige, os smaae Folk, at hykle en Tidlang, for ikke at foraarsage dem Smerte paa det ømmeste Sted. Nationen har nu eengang sadt sin Fortroelighed i dette Slags Tropper, uden at kjende den Aand, der besieler dem, vores Fiender i Tiden kunde modsætte os. Den vil, ald Erfaring til Trods, at Fienden skal lade sig fordrive ved Land-Militsen med sin Søndags Exercice.

Værdige og til Deels Krigserfarne Officerer, ere satte ved disse Battallioner: Mænd, som anvender største Flid paa Troppernes øvelser. Men de maae selv bekiende, at de ey kan udrette meget i Følge Sagens nærværende Beskaffenhed.

65

At arbeyds paa Tænkemaadens Forædling hos den gemeene Mand, er plat umueligt; thi de saa Timer om Aaret, da Officeren har Tilladelse, at være samlet med sine Land-Soldater, bør han anvende til Legemsøvelser.

Jeg bifalder Dem altsaa af gandske Hierte, min Herre, at Battallionerne indlemmes straxen i de hvervede Regimenter, og stedse af Distrikterne vedligeholdes. At de halve eengang aarligen indhentes, for at vorde øvet med Regimenterne; At nogle hvert Aar beholdes ved Regimenterne den hele Sommer igiennem, for at disciplineres; At dermed aarligen omskiftes; At Landmilits-Officererne bliver som de ere; At under dem alt Distriktets Mandskab fra 17 til 40 Aar antegnes, og 10 Gange aarligen i fire Dage i Rad exerceres Men ikke med Mundering forsynes; At af dette Mandskab hine, saavel i Fredssom Krigstid rekryteres, m. m.

Naar saa skeer, da har Landet et fortreffeligt og tilforladeligt Værn. Da kan vi med Sandhed sige: Land-Soldaten gavner Staten som Soldat; thi hidindtil har hans Stand som Soldat, næsten alleene gavnet Proprietairen: Og neppe skulle Proprietair-Mi-

66

nistrene have trænget saa meget paa Landmilitsiens anden og tredie Opretning, dersom ikke Vindesyge, og den Begierlighed, at kunde true og tvinge sin Med-Undersaat, havde bevæget dem til, at blive Raadgivere udi Krigs-Sager, og at paastaae, Deres Raad at være ulige bedre, end forsøgte Generalers.

67

Fjortende Brev.

M. H.

De skal vel neppe kunde gjette Aarsagen

til min langvarige Taushed. Jeg maatte over Hals og Hoved giøre en Søe-Reyse af næsten hundrede Miil i Familie-Ærinder. Denne har ikke været med de hældigste. Da jeg behøver nogen Tid, til at forbædre mit ved Reysen svækkede Helbred: saa ville min Herre undskylde, om jeg, med at svare paa Deres videre Forespørseler, Krigsstanden vedkommende, ikke holder mit Løfte, førend ester nogle Maaneders Forløb.

Maaskee det ikke skulle være Dem ubehageligt, om jeg underholdt Dem med endeel af min Søe-Reyses Historie.

Neppe var vi kommen lidet frem, førend jeg mærkede en Slags Misforstaaelse iblandt Passagererne paa den eene, og nogle af de betydeligste Skibs-Folk paa den anden

68

Side, der letteligen kunde have bevæget mig til at gaae over paa et andet Skib, dersom et saadant havde været ved Haanden. Men jeg var nu eengang der, og maatte overlade mig Forsynets Førelse.

Vi havde en riig og fornemme Mand, (om hvilken jeg siden fik ak vide, at han selv enede dette Fartøy) tillige med sin Frue, fire voxne Sønner, og toe Døttre med Deres Mænd, om Borde.

Den ældste Søn havde i nogle Aar boet hos en Seylmager, og paastoed Kundskab i Søe-Væsenet, som han sagde, at have erhværvet ved daglig Omgang med Seylmageren. Han taalede ikke, at nogen lignede sig med ham, hvad Seylenes og Kompassets Brug angik; thi dette sidste, sagde han, havde stedse hængt ham over Næsen i hans Dagligstue, Hvor Leylighed, at giøre sig dette og endeel meget ziirlig stukne Søe-Kort bekiendt, ikke fattedes. Hvert Øyeblik løb han til Styrmændene, der vare heel paastaaelige og i deres Konst ikke eftergivende Folk, og ville snart undervise dem bedre, snart passe paa, at de en forsømmede deres Pligter.

69

Den anden Søn havde været brugt som Tegnere ved Skibbyggeriet, og indbildede sig ikke lidet paa sin Indsigt i Søe-Væsenet,

Den tredie og fierde havde gaaet i Dandse-Skole nogle Aar i Rad, med endeel unge Søe-Officerer, der næsten dagligen talede med dem om deres Videnskaber,

De tvende Døttres Mænd vare ikke mindre indtagne af sig selv, og paastoede Indsigt i Søe-Væsenet, Den eene, fordi han havde med egne Hænder forfærdiget et pynteligt Model til et Krigs-Skib. Den anden, fordi han som Kiøbmand aarligen forsynede de Skibe, der gik paa lange Reyser, med adskillige Fornødenheder, og følgelig ofte kom i Søemænds Sælskab.

De der vare antagne til at føre og regiere Skibet, ansaaes af disse Herrer, som dumme, uforstandige Folk. Deres Foretagender bleve giort latterlige, omsider forhadte.

Reyse-Sælskabet, de gifte Døttre ey Undtagne, lode sig overtale, at Styrmændene enten ikke forstode deres Konst, eller ikke giorde forsvarligt Brug deraf. Der blev saa længe og saa ideligen talt ilde om Styrmæn-

70

dene, og i sær om deres Paastaaelighed, at endelig de Gamle, som stedse bleve i Kahytten, bifaldt Klagemaalene som sande, og bleve opæggede mod dem, der skulle føre Skibet, endskiønndt disse bevisede, at have ført Skib i samme Farvande i mange Aar.

Vi, som forstaaer det, sagde Patronens Sønner, vi maae ikke faae vores Villie frem, endskiønt vi mathematisk kunde bevise, at det ellers gaaer galt.

Skibet hører vores kiære Fader til, om hans Ære gielder det. Lad Styrmændene have Arbeydet, dertil ere de leyede, men under vores Bestyrelse.

Styrmændene modsatte sig denne Bestyrelse af alle Kræfter, forsikrende, Farten ville ellers gaae ulykkelig af.

Endelig blev den Gamle vred for Alvor. Skib og Gods er mit, sagde han. Kierlighed til mine Børn befaler mig, at understytte deres ønsker. Styrmændene skal ikke understaae sig, at handle anderledes, end

efter mine Børns Billie, Men vores

Liv er os kiert, sagde Styrmændene, vi forstaaer Sagen, De ikke. Under Dæk-

71

ket med dem og deres Anhang, faldt Sønnerne dem ind i Ordet. —— Strax blev denne Befaling iværksat med Magt, og Sønnerne med den uvidende Deel af Skibsfolket,

antoeg sig Seyladsen. Saa bør det

være, sagde den anden Søn. Skib og Gods hører vor Fader til. Vi taaler ikke Modsættelser af Folket. Min Fader allene har at befale. Ingen Styrmand understaae sig, at formere flatum in flatu.

Nu begyndte det at kule, Stormen blev meere og meere heftig, Bølgerne overskyllede os, tykke Regnskyer formørkede Solen, og Faren var øyensynlig.

Os blev hed om Ørene. De unge Herrer bleve taus, de skielvede, de saas sig om blant Folket, om ikke een eller anden kunde give dem et godt Raad i denne Forlegenhed. Men det var ubefarne Folk. De Befarne Havde man jaget under Dækket, og indsluttet dem. Man var i Begreb med, at aabne for dem, at kalde dem op, at udbede sig deres Hielp: Men i Øyeblikket stødte Skibet an, og Vandet krængede ind igiennem en sønderslagen Planke.

72

Jeg, med nogle fleere, reddede os Deels paa Baaden, Deels paa Vraget, og komme omsider efter megen udstaaet Elændighed til en Klippe, hvorpaa vi klavrede op. Et forbiseylende Skib optog os meget kierligen den anden Dag, og førte os i Havn; hvorfra jeg fuldførte min Reyse baade frem og tilbage, uden videre Anstød.

1

Tanker

og

Observationer

til

høyeste Eftertanke

angaaende

den Danske Søe- og

Krigs-Flode

Udi

Bygningen, Freds- og Krigs-Tider;

samt

et Tillæg

paa hvad Maade Kiøbenhavn inden

sine Volde beqvemmeligst kan have Vand-Møller og del ferske Vand, at en Fiende ikke kan betage Staden det, hvoraf Kiøbenhavns Fasthed befordres tillige.

Kiøbenhavn, trykt hos P. H. Høecke, 1771.

2
3

Forerindring.

Ligesom det er de fattigste Monarchier, der ingen Søemagt eyer og bestrider, saa er og de Potentater der have deres Riger ved Søen, de mægtigste, der altid holder gode og vel indrettede Floder, og dertil dygtige Folk. Saaledes har Dannemark altid været det mægtigste Søe-Rige i heele Europa over 2828 Aar; ja! hvad det er svækket i sit Landstridbarhed fra Kong Hanses Tid, da det Tydske Folk blev her indfort og siden brugt; saa at vi nu fra den Tid ikke

4

Forerindring.

ere saa stridbare som vore Forfædre forhen, fordi de vare ikke leyede, men Landets egne Børn, der stridede til Lands og Vands for Landet og deres Brødre: den Mangel er hidtil oprettet ved vores Flode, saasom den er bemandet og befalet af idel gode Søe-Helte og Danske Folk. Skulle den Ulykke indtreffe, at Tiderne omvexledes for dem som for Land Armeerne, at blive befalede af fremmede, da er sammes svageste Tidspunkt og Ærens Undergang, det Gud og Kongen afvende at andre skulle tumle den, end allene af idel rette Danske Søehaner Oprigtigheds og Krigsvillige Kiemper.

5

1) Om Tømmeret hvoraf Skibene bygges, dets bedre Conservation imod Soel, Regn, Slud, Vind og Vandgraver, hvilket foraarsager dets hastige Forraadnelse, for at bespare Kongen og Riget hvad som kan spares.

Dette man her udgiver, sigter til Landets Tjeneste, men udgives til de Høyestes Skiønsomhed som Spørsmaals Tanker og ikke anderledes; hvorfore man ikke heller vil affatte det uden i det korteste, som mueligt er, og forbigaaer et og

6

andet af samme dependerende, hvortil dette giver Lys og Spor. Det er ikkun Tanker og ikke et lærd Ordskrift her udgives; derfor bedes at oversee de eenfoldige Feyl, her maatte forefindes, siden det er Dansk.

Tommeret, som oplegges ved røde Hav, aaben for Soel, Regn, Vind og Veyr, synes derved at tage utaalelig Skade og indvendig Anstikning, saa at naar det settes i Skibene, stikkes det strax deraf an som endog er friskere. Endnu værre er det til at stikke an som legges og synkes i Vandet, optages deraf, hugges til og saa vaadt som det er settes i Skibe; da det synes at være en Sandhed, at det vaade stikker det tørrere an, og Skibene saaledes des hastigere kan forraadne. Er det sandt, da taber Kongen og heele Riget derved.

Røde Hav er desuden ikke en Plads til dette Tømmer; Raisong: 1) om der kom Tidløs; 2) at den er uden Indlukke og er Tyverie underkastet. NB. De ex-

7

cuserer, at man ey nævner Maden, hvorledes Kongen bliver bestiaalet paa sine Holme, 3) at det ligger og forraadner. 4) at der spildes Tiden at hente og oplegge, samt at passe paa.

Ligesaa farligt og aldeles skadeligt synes det at være, at synke det ned i Gravene ved Holmene: 1) forraadner den Side, som er mod Solen, førend det synker; 2) spildes Tiden ved at legge der i saadan Orden; 3) at passe paa det, og dog stieles det beste bort; 4) at tage det op; 5) raadner det strax; 6) stikker dette det tørre og friske strax an, naar det sættes i Skibene; thi det er næsten Luften betaget, og har Forraadnelsen, saasnart det er kommet af Vandet, og de Elementer, Vinde og Soel, har opløst Pores.

Man vil ikke igiennemgaae Maaden, hvorledes det beste Tømmer, hele Planker, Jern, Kobber, & c. stieles af Holmen og man tør ey heller sige Raad derimod; thi det høye Collegio vil selv finde det bequemmere, naar de betragte, at der ere for

8

mange Veye til Holmene, og de ere alt for adspreedte fra hinanden.

Tør man allerunderdanigst sige sin Meening, da troer man, at Kongen kan have alt sit Skibs-Tømmer ved og paa Nyeholm, samt under Tag; thi det synes ikke at koste Kongen og Riget saa meget at bygge Skuure dertil, som at spilde Millioner paa at bygge Skibene, der ere frynnet inden Aarets Ende.

Vil der spørges om sammes Plads; da svares allerunderdanigst: at lige ud for Nyeholm, i Linie med Biørneskandsen, er en større Plads end dertil behøves, og kan blive med Vand om, om det saa behøves, til den Side Qvintus er. Havde de sat det nu nyelig bekostede Bollværk om Nyeholm derud, i Steden de satte det 2 Allen uden fra Holmen, da havde det dog ikke kostet en Skilling meer, end det har kostet. Opfyldningen koster ikke heller en Skilling; thi der kan befales, at Renovations-Vognene stal losse der, da Renovations-Cassen derved sparede de Penge, som de give for deres Losse-Plads, ifald de give noget.

9

Saaledes kan den Plads og opfyldes for littet, som er bag ved Christiansholm.

Enten det saa maatte behage Kongen at tage samme, eller den første, til sit Søe-Mandsskab (dog at der er Vand om den) og lade dem boe nær ved Holmene, og ikke i Byen, hvorved ikke de halve Arbeydere giør Tjeneste, da sparede det meget i Tiden, saavelsom og af Tømmeret og fra Absenter, og i deres Sted at lade Soldater beboe de Huuse i Nyeboeder, eller at sælge dem til Borgerne, i Fald somme syntes saaledes meere eensstemmende med Kongens og Landets Tjeneste.

Man understaaer sig ikke at melde om, at de Skibe og Planker holder længere, som alt kaages i Tiære og Olie, end de Planker som brændes dertil, da de ved Paasætningen springer, saa at naar Skibene kommer i Søen og arbeyder, veed ingen at finde den usynlige Lekkas.

2) Tanker om Krigs-Skibene, at de ikke burde ophugges, men heller sælges pan Auction.

10

Det er beviseligt, at de gamle Skibe koster Kongen mere til at hugge op til Brænde, end det han faaer igien af samme Brænde; ikke at tale om hvem der faaer det, og hvor det bliver af, hvorom jeg ingen Tilladelse har at tale.

Men at hugge Skibe op for at faae Brænde-Knobber og Kiler, er Kongen til Tønder Gulds Skade. Solgtes de til Publicum, og duede endda til Negocie-Skibe (endog del var billigt de solgtes for) saa vinder dog Kongen, naar Staten og Riget vinder; og Kongen og Riget taber, endskiønt 2 a 3 vinder ved et Skibs Ophuggelse, da

Kongen spilder daglig saa mange Matrosers Dagløn og Kost.

Knobber og Kiler kan tages af det, som sauges af det nederste eller Ender, og ikke føre samme fra Lofterne at hugge i Raas.

Jeg vil ikke fordriste mig til at tale om Valmen og Tran, eller Olie, ved Mastmagerne.

11

3) At forekomme Absenter, og Aarsagen, hvorfore endeel giør Absent.

Der er intet færsk Vand paa Nyeholm; at gaae for Vand, er saadan en Motiv og til Forhindring. Havde de nu Vand der, samt deres Huuse derved, da gik de af Holmen og i deres Huuse, og kunde ikke komme i Byen førend om Søndagen, eller imod Aftenen; deres Koner allene maatte gaae ud og ind alle Søgnedage. Men siden det synes vanskeligt at legge Vand ind til Holmen, saa vil der vel svares, at det maatte være urimeligt at tænke paa. Dronning Simiramis byggede en muuret Broe, 1 ½ Miil, over Euphrat i Staden Babylon; Saa kan det og skee fra Volden over Enden af Biørnsens Plads til Nyehavn, og med det samme at legge Vand i Blyerender derind under; men Broen behøvedes, for Handelens Skyld og Indgang til Holmen, fra den Side at være af Kampesteene.

Og saadan en Bygningsmaade og Vand-Indledning er ingen Hemmelighed

12

for mine Landsmænd, som daglig seer samme Slags Maade ved Holmens Kirke, og veed, at det er Blyerender, der ligger over til Christianshavn, hvilke begge Deele ere bekostede af Kong Christian IV. Saa koster ikke heller en Steenbroe saa meget som en Træebroe, der koster hvert Aar, og naar den best behøves om Sommeren, da forfalder den. Derimod var Steenbroen altid det samme Arbeyde, som da den blev færdig. Var det ikke for at giøre denne Piece kort, da vilde man vise, at den ikke kunde blive Byen eller Kongen til Bekostning. Om det saa syntes, burde den at bygges af Tal-Lotteriets Indkomster.

Saadan en grundmuret Broe, hvoraf Buen var Kampesteen, havde Biskop Absalon bygget fra Steylborg og til Enden af Vestergade ved Volden, hvor Porten har staaet; hvilken Broe varede i 432 Aar, til Vandet blev opfyldt at bygge paa. Havde den været af Træe, da kunde den ikke have staaet saa længe.

13

Tillæg.

En læt Maade at befordre Naturen, hvorved Staden Kiøbenhavns Fasthed befordres, og at en Fiende ikke kan betage den det ferske Vand; samt ved det samme Middel at kan have fornødne Vand-Møller i Kiøbenhavn, uden nogen anden og større Bekostning, end hvad en Vand-Mølle koster almindelig i Siælland at bygge.

Man foreslaar dette, som synes vigtigt og værd at tænke paa, og udgiver det til bedre oplystes Dom, om samme ikke er Staden tienligt, helst da det kan spare Staden baade fra Udgifter, Ulykke og Undergang, saa længe den Almægtige tillader Menneskene, ved menneskelig Viisdom at

14

forekomme det Onde, og med Efterladenhed at styrke sig i Fordervelse.

Fersk Vand er saa fornøden som Brødet selv; og man agter ikke i disse Lande, hvor store Rigdomme Kiøbenhavn har frem for mange Kongeriger og Hoved-Stæder, der eye Guld nok, men fattes Vandet, og give gierne Guldet bort for Vandet.

Denne Stad er en stor Stad; om en Fiende kom, vilde dens Mangel blive stor, thi han kan strax betage os det ferske Vand; men vi kan hjelpe Naturen og forbyde ham det. Synes det da ikke værdt at være vis paa, at han ey kunde betage os det, legge vi ikke Merke til Ao. 1658, da Fienden betog vore Forfædre det, og nu er det værre end det var den Tid, for fersk Vand.

Er det ikke og en Stad ligesaa tjenligt, at Fienden ikke kan forhindre den at faae malet? I Vinter havde vi ingen anden end Naturen til Fiende, som næsten

15

syntes at dræbe Folket, og nægte dem at faae malet. Det synes og at Vold-Møl- ,

lerne, som ikke i Fredstider kan forsyne Staden, ere ikke andet end Galanterie og Sukkerbagerie-Taarne. En Fiendes største Plaiseer er at skyde dem ned, og hvo kan forhindre ham det? Vandet i Staden,

og Møller tillige, kan komme med een og den samme Bekostning, og i Tiden spare meget.

Jeg vover mig da til at fremsætte mine ringe Tanker: Man lader det salte Vand løbe ud af Gravene, og indrette dem med Qvader-Steene i Grunden paa begge Sider, saa Vandet ikke udskierer Jorden, samt en Dæmning ved hver Ende, at man kan lade det løbe ud, om der var for meget. Lad dem løbe fulde af de 3 Søer, og om 2 a 3 Dage atter løbe ud, for at trække Saltet bort; dette kunde skee 3 a 4 Gange.

Hvorledes Kiøbenhavn paa 3de Maader kan have Vand-Møller.

16

l6

Imidlertid muures en Vandport paa Volden ved Enden af Gothersgaden, af Qvader- eller Kampesteene, for at have et Stigboer for en Vandmølle; de første fik Overfalds Vande. Og saa fremdeles paa Siden af Rosenborg Have, ja, heelt ned i Nyehavn kunde være over 1000 Møller, og der behøvedes lidt mere Vand end en Rendesteen har. Ved denne Ende af Nyehavn kunde dette samme Vand samles som en Søe, og der kunde atter til begge Sider af Kanalen være endeel Møller, og saaledes ved alle vore Kanaler; samt fra Volden i Sølvgaden, og den Side til Rosenborg Have; item St. Peders-Stræde, Studiistræde, Stormgade og Printzens-Gade. Her er de 2de Maader. Den

3) At have Møller paa Pramme, som sveyede med Strømmen.

Og saaledes kan der være over 1000 Møller fra Langebroe og til Toldboeden; helst om denne Langebroe blev muuet, og dertil blev giort Stigboer, for at kunde holde Vandet, som agtes fornødent hertil;

17

og om der ikke skulle kunde være Seyllads udaf Kalleboederne i Kiøge Bugt, da at lukke den af fra Amager over Svane-Klapperne til Flaske-Kroen; Og, efterdi alle vore ferske Søer falde derudi, da blev det en ferst Søe for Kiøbenhavn. Dette svarer til Langebroe, og de Møller, samt om Broen at være muret. (NB. Denne Maade foreslaaes i saa Fald, om denne Udfart ikke behøves og en bruges). Og naar den blev indrettet til fersk Vand, da kunde dermed altid settes Amager under Vand, om en Fiende havde sat sig derpaa. Paa saadan en Maade kunde der komme fersk Vand i Stads-Graverne om Christianshavn.

Vand-Møller kan være i hver af de foreslagne Gader, og saa mange Gader, saa mange Møller, samt saa mange Slags som man behøver, ja, alle de Slags hidindtil ere opfundne, og endnu kunde opfindes. Vandets Løb for dem behøves, som meldt er, at være som Rendesteenene ere, og behøves ikkun at være lidt bredere. Disse Møller, saasom til Meel, Malt, Gryn, Myndt, Kobber, Jern, Papir,

18

Klæde-Stamper, Bark & c. Slibe-Møller, Sage-Møller til Marmor og andre ædle Steene, o.a.fl. Disse Møller vi da Havde i Byen, kan ikke nogen Fiende forhindre for os; men Vold-Møllerne ville han forstaaelig strax rydde og skyde ned af Volden. Det vilde blive en vis Følge i Beleyrings Tid. NB. fra St. Jørgens Søe uden Vester-Port og indtil Kalleboederne, kan være over 100 Møller fra Broen og ned til Stranden, og nu spildes Vandet baade Vinter og Sommer.

Observationer med Vandledningen i Kiøbenhavn, til at tiene Byen, og spare os selv og de sildigste Efterkommere for de Byrder, som nu haves i den Henseende.

Ved det samme at Gravene tilbereedes at tage imod det ferske Vand, giøres De dybere og bredere, og forhøyedes i Kalleboederne, o.s.v. hver paa sit Sted, indlegges beqvemmeligt en Blye-Rende fra Gothers Vold (i Bornholmsk Steen, at den ikke skulde trykkes sammen) midt paa

19

Kongens Torv; eller og tage et Stykke af Nyehavns Kanal at indrette med Mure af Qvader-Kamp, og lade ommeldte Rende lede Vandet derudi, da det er midt i Byen; og hvem, som da vilde have Vand, legge Let derfra, men af Blye-Render i Steen; Thi Byen svækkes ved den idelige graven, og Træe-Render koster langt mere i Længden end dette, som maatte legges et Stykke om Aaret af Vand-Skatten, og følgelig blev det ikke Byen til nogen nye Byrde og Udgift, men kom til at spare den meget i Tiden.

Denne Byens almindelige Vandrende kunde giøres tildeels af Bornholmsk Steen, og deels af Kampsteen i Grunden, og med det samme saa mange Tapper eller Render, som her kunde ventes at blive lagt Vand til Gaderne i Tiden. NB. Vi tiente os selv herved, og endog vore Efterkommere, som kunde forefinde Vande i deres Gader, uden at vide hvor det kom fra; undtagen saavidt, at det var inde i Byen og Castils-Gravene, hvilket synes at maatte ansees Kiøbenhavn som en uskatterlig Herlighed, at have i Castillets

20

Graver en fersk Søe inde i dens Gader og Stad.

Hvorledes samme ferske Vand kan tiene Staden til Befestning og til Afbræk for en Fiende.

Naar Vandet kommer til at gaae ind i Stads-Gravene og om Castiller, følgelig har vi Søen i Byen til den Side, da kan Fienden ikke lettelig stiere det fra os, saasom Gravene ere ligesaa lave som Søerne; Men nu, for at forbyde en Fiende at forhindre de Vandrender, som fylder bemelte 3de Søer fra Landet, da bør den fra Plesses Have af og heel ud til Dalene at skieres ligesaa bred som Peblinge-Søen, et for at Fienden ikke skal kunde stoppe den, et andet for at han ikke lettelig kunde løbe derover, om den var deelt i 2 Dele; og om vi giorde Udfald enten af Øster- eller Vester-Port, kunde han ikke komme de andre til Hielp; og var der ikkun et Corps, da havde vi ikke at befrygte, at de skulle trække sig imidlertid om til Vester eller Øster Port at gaae ind. For det 3die og vig-

21

tigste blev endnu dette ene ikke liden Fordeel

af samme Vandaae, at den er midt for Byen, just hvor ventelig det skarpeste Anfald paa Staden er; Men ved at forbrede Renden, forhindres at betages Fjenden at giøre Anfald og bruge sin Magt midt for Byen.

Dernæst kan vi sette Bombaderer og Fyer-Pramme i den midterste Søe, som kan løbe ud i denne og ruinere Fienden og hans Leyr paa hvilken Side han er. Hvad ikke den rekker eller kan naae, da kan vi have en Bombardeer ved Kalkbrænderiet, og een i Kalleboederne, som paa alle 3 Steder kan hilse af Hiertens Grund.

NB. Denne Rende at forstørre, bør ikke giøres paa Byens Bekostning allene, men ved en Commando.

Anmærkning. Som meldt, skulle Vandets Indledning være ongefær lige

for Nørre-Port, fra Peblinge-Soen til

Stads-Gravene. Naar nu en Søe behøvede at renses, da havdes altid Vand imidlertid af de to, o. s. f.

22

Men imellem Kalkbrænderiet og Castillet burde at skiæres en Kanal ind forbi Øster-Port fra Staden; thi ellers synes Castillet ikke at være nogen Fasthed for Byen, men snarere det farligste Sted. Og Ligeledes giør Renovationen dem Umage for at befordre det samme ved Vester-Port, som burde hindres dem, om ikke og fra den Side at indskiere et Stykke, begge Steder til Pramme.

1

Forslag til bedre ADMINISTRATION eller En kortere Maade i Processer for Dannemark og Norge.

Kiøbenhavn 1771. Selges hos Kanneworff i Silkegaden.

2
3

Fortale

Ligesom Retter og Dommere ere nødvendige Midler, til at undersøge og paakiende alle Forurettelser, Mishandlinger og Disputer, som forekomme blant Menneskene, og derved at skille dem fra hinanden, efterdi Mennesken ikke paa anden Maade kan nyde Ret og Skiel, eller

den eene blive frie for den andens Tvang og Overfald, endskiønt samme ikke fuldkommen kan holde en Lighed i Retten iblandt dem, men virker dog en stor Hielp og Sikkerhed, som i Mangel af Retten, høyligen maatte savnes, saa er ogsaa den korteste Vei og Maal til Disputernes og Mishandlingernes Endskabs Naaelse og Afstraffelse den beste og beqvemme-

4

ste for alle Mennesker i Almindelighed, især for dem, som ere fattige og lider Forurettelse og Tvang, men ikke har noget at føre Proceß med, efterdi enhver kan være undergiven Overfald, Forurettelse pg Proceß, og de som ere formuende, eller nogle af dem, søger med Jnventioner, Kreplerier, Udflugter, Forhalinger og adskillige andre unyttige Paafund og Ophold, at tvinge den Fattige, og forhindre ham at naae den Ret, som ham tilkommer; nogle fattige ere udi ald deres slette Tilstand, saa taabelige og malicieuse imod den Rige, som har hiulpet og assisteret dem, at de, i steden for at viise de skyldige Pligter, og giøre den Rigtighed, som dem tilkommer at giøre, søge med Spilfægterier, Inventioner, urimmelige Paafund og Ophold, at foraarsage ham Fortræd, Vidtløftighed og Bekostning, saa at der høres og sees Strid og Forurettelser i mange Maader, som ikke paa anden Maade kan tvinges end ved Justitiens Hielp

5

og Befordring; Hvorover de Formuende ofte maae tabe noget anseeligt, og mange baade Formuende og Uformuende blive ruinerede, saa at de desformedelst til sidst maa leve udi Armod og Elendighed. Nogle henfalde til Misgierninger; Hvorover foraarsages Møie og Bekostninger, for at see samme hemmet og afstraffet, til fortient Løn, samt Skræk og Afskye forandre.

Disse nødvendige Midler udfordre en Orden, Maade og Maal, som kan være beqvemmest og nyttigst, efterdi alle som overfaldes, tvinges og forurettes, lide derved, og det egentlig er dette samme, som ved Midlerne, søges hemmet og afstraffet, saavidt, som mueligt være kan. Den Anordning som i saa Maade er giort, er og saa meget god og priselig, og berømt for en af de beste; men ved de mange Instanser eller Appellationer, som Sagerne drives til og gaae igiennem, førend de endelig kan blive paakiend-

6

te, Dsiputerne ophævede og det Onde afstraffet, udholdes og forlænges Processerne, hvor over mange, som ere fattige, ikke kan udholde med Penge, indtil Sagerne komme til det Sted, hvor endelig Dom afsiges, men ofte maa lade sig qvæle eller tvinge, af Mangel baade paa Kræfter og Forstand, og den blomstrende Retfærdighed, som de har paa deres Side, henvisner, og nogle derimod tilsætte anseelige og store Bekostninger; ja nogle blot og allene af Frygt for at blive draget igiennem de mange Retter, som deres Contra-Parter maatte finde Fornøyelse udi at trække dem, tage hellere Skade og give andre Fordelen, end som de fægte derom ved Retten, og paa saadan Maade kan mange tvinge andre, til at give dem det, som dem aldrig tilkom, saa at den almindelige Retfærdighed, som bør at have sit Løb iblant alle Mennesker, derved tilsihesettes og Uret gives frit Løb.

Dette har givet mig Anledning en, herved at udlade mine Tanker, paa hvad Maade jeg meener at en beqvemmere og nyttigere Orden og Gang, i Retten, til Tvistighedernes

7

Endskab, Tvangs Forekommelse og Rettens deraf følgende Opnaaelse, kan bestemmes saaledes, at samme skeer uden alles Fornermelse og til Fordeel for Kongen og Landet i Almindelighed, i der jeg herved har giort et Forslag til Overretternes Ophævelse, hvor alle dubieuse Sager i lang Tid, til stor Bekostning for mange, opholdes, førend bekomme til Høyeste Ret, dog uden nogen Tab for de nærværende Oberrets Betjente, som maatte nyde noget, saa længe de levede, men i Tiden til Fordeel for Kongen og Landet, i det han kunde spare den Gage, som nu gives, og alle og enhver undgaae at betale noget ved Oberretten. Har ieg derudi feilet, som jeg overlader til Fornuftigere at dømme om, saa haaber jeg dog, at jeg ikke foxtænkes, fordi jeg, udi en god Meening har proponerer et Forslag som ingen skader.

Kiøbenhavn den 16 Februarii 1771.

Autor.

8

Indholden:

1. Om de nu værende Instanser og

det, som ved Oberretterne har sit Løb og Bekiendtgiørelse.

2. Om Oberretternes Ophævelse og de

Tings Tour, som der bleve besørgede og bekiendtgiorte.

3. Om Oberrets Betienteres Løn og Pensioner.

4. Om Underdommeres Forbold.

5. Om Procuratores.

9

Første Post.

Om de nu værende Instanser og det, som ved Oberretten har sit Løb og Bekiendtgørelse.

§. 1.

Justitien administreres paa forskiellige Steder, ved de dertil enten bestandig beskikkede Rettens Betient ved Underog Oberretten, samt Kongen ved Høyeste-Ret, saa og af de udi særdeles Tilfælde af Kongen beskikkede eller befalede Dommere, saasom: Commissarier, hvortil kommer de Mænd, som Dommere og Oberdommere ved Loven ere authoriserede til at opkræve, udmelde og beskikke, for ved dem at naae den behøvende Oplysning og Rigtighed, saasom: Sandemand, Reebsmænd, Gransknings Mænd, Liqvidations Mænd, Vurderings Mænd, Ridemænd, Lavrets Mænd og andre saadanne; hvilke jeg ikke vil opholde mig over,

10

men begive mig til at tale om de Sager, som kan drive igiennem fra Underretterne til Høyeste-Ret, og hvor mange Instanser samme have.

Instanserne ere ikke lige i alle Sager, men ligesom Retterne og Værnetingene ere adskillige og af ulige Beskaffenhed samt Personerne, som trætter, af ulige Stand og Vilkaar, saa og Instanserne faae eller mange, da i nogle Sager er Een, nogle To, nogle Tre, nogle Fire og andre Fem, som er det høyeste; dog er ei mere end tre Indstanser i Dannemark men i Norge fem, i nogle faae Sager.

Og paa det jeg, forinden jeg fremfører mit Forslag til Oberretternes Ophævelse, kan give en ideé om Værnetingene og Instanserne for en hver Sag i sær, vil jeg samme Postviis anføre:

1. De ordinaire Værneting ere Bye-Herrets og Birketinget i Dannemark, samt Bye- Bøide- og Birketinget i Norge. Derunder henhøre alle de Sager, som angaae Jord og Eiendom, Gaarde og Huuse, borgerlig Brug og Handel, Gieid, samt alle publiqve Forseelser og Misgierninger, som begaaes af upriviligerede Personer, og de, som ei staae under anden sær Ret. Saadanne Retter staae igien under Ober-Retterne og Høyeste-Ret, hvor Sagerne, efter at de ere examinerede og paakiendte

11

ved Hiemtinget, didstævnes, og har altsaa følgende Indstanser, faafom:

a) I Dannemark tre Instancer:

1. Bye- og Herredstinget

2. Landstinget eller Raadstue-Retten, hvor Byen har Landstings Ret, som anden Instans, og

3. Høyeste Ret, som tredie og sidste Instans.

dog undtages Rytter-Districternes, samt Greve- og Frie-Herskabernes Birker, hvorudi der ei ere flere end som tvende Instanser, nemlig:

1. Birketinget, som første Instans, og

2. Høyeste Ret, som anden og sidste Instans.

b) I Norge i Almindelighed fire Instanzer, saasom:

1. Bye- eller Bøidetinget, som første Instans

2. Lavtinget, som anden,

3. Oberhofretten, som tredie, og

4. Høyeste Ret, som sidste Instans.

Men i Særdeleshed, ere der nogle Steder, hvor Byetingsdommen gaaer til Raadstuen, siden til Lavtinget ogsaa videre, saa at der i alt bliver fem Instanser.

Hvorimod Birkedommernes Domme i Grevskaberne og Baronierne, indstævnes for Ober-Birkeretten, efter at de for Under-Retten,

12

som første Instans, ere examinerede og paakiendte, og siden appelleres videre.

2. Politie-Sager, som ere de der angaaer god Skik og Orden, Helligdags-Brøder, Land- og Forprang, ubillig Aager, ulovlig Credit til Umyndige, Forseelser af Huusbonder og Tienere imod hinanden, nogle Lauges Rettigheder og saa videre, indstævnes for Politiemesteren, hvor nogen er, saasom i Kiøbenhavn, Christiania og Bergen, og siden appelleres i Kiøbenhavn til Politie og Commerce Collegium, men i Norge til Oberhofretten, og siden paa begge Steder til Høyeste Ret; dog undtages nogle Sager, som ere af ringe Betydenhed, hvilke ei kan appelleres, saa og vigtige og tvilraadige Sager, hvori Kongelig Resolution skal indhentes. I de andre Kiøbstæder og paa Landet derimod, skal saadanne Sager af de ordinaire Rettens Betiente eller Dommere antages, examineres og paakiendes og siden appelleres til Oberretten og Højeste Ret, efter Sagernes Beskaffenhed; Dog i nogle Tilfælde indsendes Politie Forhøret in forma, til Stiftamtmanden eller Amtmanden, som derudi deciderer; hvilken Decision, om den Skyldige ei dermed er fornøiet, maa indstævnes til Oberhofretten og Høyesteret.

13

3. Confiscations Sager har to Instancer: a) Den ordinaire Ret, hvor de skeer, undtagen i Kiøbenhavn, hvor de, naar Confiscationen ei overgaaer et

Hundrede Rexdaler, indkaldes for Told-Inspeteurerne og tvende af Hofrettens Assessores. b) Cammerretten.

4. Ægteskabs Sager har:

a) I Dannemark to Instanser, fc.

1. I Kiøbenhavn Consistvorium og paa andre Stæder Tamper-Retten.

2. Høyeste Ret.

D) I Norge er en Instanse mere.

5. Geistlige Sager har:

a) I Dannemark tre Instanser:

1. Provsteretten 2. Landemoder og

3. Høyeste Ret; dog undtages Kiøbenhavn, hvor geistlige eller lærde Mænd, Studiosi og alle Universitets Betiente svare under Consistorium. I Norge: 1. Provsteretten

2. Stiftamtmanden og Biskoppen, og

3. Ober-Hofretten, samt

4. Høyeste Ret; dog veed jeg ikke om Stiftamtmandens og Biskoppens Domme i slige Sager indstævnes

14

til Ober-Hofretten eller directe til Høyeste Ret, men i andre Tilfælde skeer det, see Forordningen af 23 Febr. 1748. Art. 4.

6. Sager som angaaer Kongens Indkomster indstævnes lige til Cammer-Retten, hvor samme, efter Cammer-Rets Ordningen paadømmes uden Appel.

7. Militaire-Sager indstævnes efter deres Beskaffenhed og Personernes Omstændigheder og Stand, enten til en, eller enhver af efterfølgende Retter, nemlig:

a) I Garnisonen ved Land-Etaten: i. Under Krigsretten, og

2. General Krigsretten.

3. Derforuden i ringe Forseelser forestilles

Obersten under Krigs-Rettens Dom til Approbation, men i grove Forseelser indsendes Dommen med General-Auditeurens Betænkning til Kongelig Approbation.

b) Ved Søe-Etaten:

1. Den Combinerede Ret.

2. General Krigs Retten.

c) Ved Søe-Etaten er derforuden for Civile Sager:

1. Under-Admiralitets Retten.

2. Ober-Admiralitets Retten, og 3. Høyeste Ret.

15

d) Paa Landet i Dannemark og Norge: 1. I Civile Sager, den ordinaire Underret og derpaa følgende Oberretter. 2 I Militaire Sager. Krigs Retten.

8. Til Borgretten i Kiøbenhavn, svare alle der boende Kongelige Betiente, som ikke nævnes i Rangen, med deres Hustruer og Børn samt Enker, saa og alle Kongens Hofbetiente, som ikke nævnes i Rangen, item alle Rangs Personernes Tienestefolk, og iligemaade Kongens Handværksfolk, som faae Løn af Kongen, eller boer i Kongens Huuse. De Sager som didstævnes, har tre Instanser, nemlig:

a) Borgretten.

b) Hofretten, og

c) Høyeste Ret.

9. Til Hofretten i Kiøbenhavn, svare alle Rangs Personer, som ikke bruge borgerlig Næring, undtagen i Livs og Ære-Sager, hvori de indstævnes til Høyeste Ret, iligemaade svare dertil alle Civile Betiente, som nævnes i Rangen, undtagen Admiralitets, Holmens og Arsenals Betiente, saa staae og i derunder de i Rangen værende Krigs Officerer til Lands og Vands, som af Tienesten ere forløvede, hvad heller de nyde Pension eller ikke, alle i Rangen værende og til den Mi-

16

26 litaire Etat henhørende Civil, Justitz, Regnskabs og andre Betiente, som ikke høre til noget vist Regiment, samt alle deres Hustruer og Børn; dog ligesom de undtages i Livs og Ære Sager, saa undtages de ogsaa i Sager, som angaae Huuse og Gaarde i Kiøbstæderne, samt Jord og Eiendom paa Landet eller nogen borgerlig Brug og Handel. Alle de Sager, som der a Prima Instantia indstevnes, gaae derfra til Høyeste Ret Grever og Baroner, i de Sager, som angaae dem og deres Børn, søges directe for Høyeste Ret; dog udi de Sager, hvor først anden Oplysning udkræves, forordnes dem Commissarier; men dersom de ere i nogen Militaire-Employ, da skal for de Militair-Forseelser, som af dem begaaes, for Krigs eller Admiralitets Retten dømmes.

11. De Sager, som efter Kongelig Bevilling af Commissarier paakiendes, har,:

a) I Dannemark, to Instanser:

1. Commissionen, og

2. Høyeste Ret. b) I Norge tre:

1. Commissionen.

2. Ober Hofretten.

3. Høyeste Ret.

17

12. Stiftamtmændenes og Biskopernes Decisioner i Regnskabs Sager, som angager publiqve Midler indstevnes i Dannemark til Høyeste Ret, men i Norge til Ober Hofretten, og siden til Høyeste Ret.

13. Skiftebreve, Indførsels Forretninger og Udlæg i arveløs Boe, indstævnes for den Oberret, som de Personer ere under, som have giort Forretningen, og siden Appelleres fra Ret til Ret.

14. SandemændsTog i Drabs Sager indstevnes til Landstinget; men have de soeret om Herreds eller Markeskiel, da om samme paatales, udmeldes Ridemænd af Landstinget, som derpaa skulle kiende, og om samme deres Forretning paaankes, indstævnes den for Høyeste Ret. Dette er de Poster, som jeg fornemmelig har eragtet fornøden at anføre, for derom at give min Betænkning under det Forslag, som jeg i følge den 2den Post, har giort om Oberetternes Ophævelse. Men jeg vil her under denne Post, endnu anføre nogle Ting, som ved Retterne har sit Løb, for derom ligeledes herefter, at give min Betænkning, saasom Proclamationer, Tinglysninger, Stævningers Læsning og deslige:

18

§. 2.

Proclama er er skriftlig Document, som og Skifteren udstæder, for dermed at bekiendtgiøre et Dødsfald, for at indkalde Credi- og Debitores, samt vedkommende Arvinger til Stervboen. Proclama læses ved Lands- og Laugtinge og de Raadstuer, som har Landstings Ret, efter Stervboets befindende Beskaffenhed og Vidtløftighed, dog undertiden, naar Boet er af ringe Betydenhed, rent forbigaaes. Det udstædes og naar et Stamhuus skal oprettes.

§. 3.

Et Skiøde, er et Document, hvor ved en Sælgere overgiver en Kiøbere Eiendoms Ret, over en Jord, Eiendom eller andre Ting, som Sælgeren før har tilhørt, det læses og Tinglyses ved den Underret, hvorunder det solgte Gods ligger, med mindre, det lyder paa frit Jordegods eller Sædegaard; thi da skal det Tinglyses ved Lands- eller Lavtinget; hvilken Tinglysning er nødvendig for Kiøberen, fordi han derved betrygges for Sælgerens Bedragerie, som ham kunde tilføie ham, i det han efter det første Skiødes Udstædelse, igien kunde sælge Godset til en anden og derpaa meddele ham det andet Skiøde, og naar da den samme lod sit, som sidste Skiøde læse, føren den første Kiøberes blev læst, fik han

19

Prioriteten tilder solgte Gods. Den første fik vel, i saa fald Rettighed eller sin Ret forbeholden til Sælgeren, men naar Sælgeren intet eiede, saa maatte han tage Skade.

§. 4.

Pantebrev, er et Beviis, hvilket en Debitor giver en Creditor for laante Penge, som den første giver den sidste fuldkommen Forsikring og Pante Rettighed for, udi tilhørende Jord, Eiendom, Gaard, Huus eller andet, som i Beviset eller Pantebrevet er anført, det læfes til Bye-Herrets-Birke- og Bøideting, med mindre der lyder paa frit Jordegods, thi da skal det læses til Lands og Lavting, og derved erlanger Creditor en fuldkommen Rettighed til det pantsatte Gods, frem for alle andre, indtil han bliver igien skadesløs betalt.

Affald, er et Beviis, hvilket en Arving giver en Formynder for Arvemidlers Betaling, Rettighed og Regnskab, er just ikke ved Loven befalet at Tinglyses, men almindelig skeer det at samme tinglyses ved Underretten, til Sikkerhed for den i Hændehavende i fald den skulde bortkomme. Der synes og at en Præst, i de Tilfælde, hvor ingen ordentlig Skifte holdes, kunde paastaae Afkaldets Ting-

20

lysning, førend han Ægteviede den Person som samme havde udgivet, med nogen anden, efterdi han ikke maa vie nogen, førend Skifte er holdet, og samme egentlig vil sige, at der skal vises, at være giort Rigtighed imellem Arvinger, førend Ægteskab maa tillades med den Person, som har med andre Arvinger at bestille, i Henseende til Deelings Rigtighed; thi naar den som vil indlade sig i Ægteskab, skulle udbetale Arv efter Testamente, burde han ei allene giøre der samme og tage Afkald derfor, men endog lade Afkaldet tinglyse, førend han indlod sig i Ægteskab, til Sikkerhed for Præsten, om der bekomne Afkald skulle bortkomme; men naar Skiftet eller dets Udfald har været i Øvrighedens Hænder, som derefter sørger for, at enhver Arving faaer sin Part, og hvorfor i paakommende Tilfælde kan haves behøvende Oplysning, behøves ingen tinglyst Afkald for Præsten.

§. 6.

Cautions Breve for Kongelige Intrader, skal baade læses til Hiemting og Landsting, hvor Forloveren boer.

§. 7.

Moratarium, er en Bevilling en Debitor gives, at hans Creditor paa nogen Tid ei maa søge ham, skal læses for Debitors

21

Værneting, saafremt samme skal være af nogen Kraft.

Efter at jeg nu har talt om Tinglysninger, saa er det ogsaa fornøden at tale om Stævninger, i de Tilfælde, hvor sammes Forkyndelse forud ved Retten har sit Løb:

§. 8. Naar en stævnes, som ingen Boepæl har i Riget, og ei vil lade sig finde, da foruden, at ham gives 6 Ugers Varsel, paa det Sted, hvor han sidst har opholdt sig, skal ham gives 6 Ugers Varsel til Lands- eller Lavting, mener han uden Riget, da gives hannem Aars Varsel baade for sidste Opholds Stæd og Landstinget. Paa samme Maade maa han forelægges.

§. 9.

Naar en stævner en anden til Skilsmisse Doms Erhvervelse formedelst Desertion, da gives den bortrømte 6 Ugers Varsel paa sidste Opholds Sted og 6 Ugers Varsel til Landseller Lavting. Møder han ikke til Tægtedag, forelægges der paa samme Maade.

§. 10.

Opbud, som er, naar en formedelst stor Gield og hans Indkomsters Ringhed, ei kan betale det han bliver skyldig, men opbyder sit

22

Gods til sine Creditorers Afbetaling for saavidt som det kan tilstrække. Dermed forholdes saaledes, at den Opbydende skal indlevere til Oberdommerne en Specification paa alt det han eier og haver, saavelsom paa Gielden og hvorefter Oberdommerne udmelder tvende Mænd til at behandle Boen, skifter og deler imellem Creditorerne; hvilken Behandling og Deeling paa nogle Stæder i Kiøbstæderne, skeer ved de ordinaire Skifteforvaltere.

§. 11.

Nams eller Indførsels Domme over priviligerede Personer, maa ei exeqveres, førend de have været indstævnede til Oberretten og der ere confirmerede.

23

Anden Post.

Om Oberretternes Ophævelse og de Tings Tour og Besørgelse, som der bleve besørgede og bekiendtgiørte

§. 12.

En kort Administration er den beste, naar ikkun Tingene derved naaer en god Ende, og intet bliver forsømt, tilbageholt eller tilsidesadt;. thi af Ophold og Udsættelser kommer ei andet end Bekostninger, Møie og Besværlighed, samt Misfornøielse og deraf følgende Urolighed, og saadant foraarsages gierne fattige og uformuende, som af deres Overmænd bliver overvældede med Process, Udflugter, Ophold og Forfølgelser fra Ret til anden, hvorover de til sidst baade maa give sig fortabte, lide Uret og blive ruinerede. Den Fattige er ildefaren; thi den Rige søger ved alle Leiligheder, at benytte sig af hans Fattigdom, deels med ubillig Fordeels Søgelse ved hans Godses Bortsælgelse, som den Fattiges Omstændigheder driver ham til, deels ved Aager, og deels

24

i andre Maader, og naar den Rige ei kan faae det efter Behag, vil han tvinge den Fattige med Process, hvorover og mange maa lide baade Uret og Tab; Kongen bevilger vel saadanne forurettede Beneficium paupertatis men det har sin Vanskelighed for Kongen altid, at faae den rette Oplysning om ubekiendte Personer og om ubekiendte Ting, som ingen kan vide tilfulde Sammenhængen om; uden de som har seet Tingene i sig selv; og om end den fattige og forurettede faaer Beneficium, saa lider han dog Ophold og tilføjes stor Ulejlighed og Bekostning, ja fornemmelig kommer det endda an paa, hvorledes han kan faae sin Sag oplyst eller beviist og udført, og om han faaer Ret eller Uret, efterdi det er saa med de fleste, at de ikke selv kan udføre deres Sag, og benytte sig af deres egne Øyne, men maae betiene sig af andres Forstand og Intention, samt see med andres Øine, og naar saadanne har slette Procuratores, som enten ere vankundige

eller partiske, saa ere de ilde farne. De Rige derimod, som ere retsindige og behjelpelige, forurettes og chicaneres ofte uskyldig viis af de Fattige, iblant hvilke findes mange, som besidder meget slette Gemytter, i det at naar den Rige har assisteret den Fattige, og igien vil have Rigtighed, saa gaaer der som Ordsproget lyder: Man laaner sin Ven og kræver sin Uven, da den Fattige, naar han skal tvinges til at giøre Rig-

25

tighed i all sin Elendighed, ikke undseer sig for, at udbryde med disse Ord: Jeg skal spille med Jer: I skal komme tids nok: Jeg skal holde det med Jer til Høyeste Ret; og derefter er han i Stand til at inventere de Cortra Pretentioner som aldrig have været til, ja end mere, paa saadanne urigtige Beretninger tør understaae sig til at anholde om Beneficium paupertatis, og endskiønt han ei faaer den, forfølger sin Sag, om han endog dertil skal laane, og derfor bedrage andre. Nogle saa vel Fattige som Rige have urolige Hoveder og finder Fornøjelse udi at have Processer, endog med dem, som aldrig har giort dem noget imod, saa at det er dem lige meget, enten de har Ret eller Uret, og hvem det er imod, naar de ikkun kan faae Process. Andre ere for at lade sig see iblant Folk, og i den Anledning opfinde noget, som kan give Anledning til Profess. Andre igien vil have Ord for at være kloge i Lov og Ret, som de holder for at være dem en stor Ære, og i ald deres formeentlige Klogskab, besidde største Vankundighed og Blindhed med urimelige og taabelige Inventioner; ja de ere i Stand til at anlegge 3 a 4 Sager om en og den samme Ting, som kunde ventileres under et. Nogle ere saa onde af Naturen, at de uskyldigviis overfalder mange skikkelige Mennesker, som derover for at blive i Fred, maae benytte sig af Justitien til Tugtemester. Nogle aldeles

26

onde og skarnagtige henfalder til grove Laster og Misgierninger, hvis Afstraffelse foraarsager Retten og Lander Møie, Ophold og stor Bekostning.

Af saadanne Sager ere da nogle nødvendige og nogle unødvendige og syndige. De nødvendige ere de, som enhver anlegge for ar indtale sin Ret, og de som maae iværkstilles for at straffe Misgierninger; hvor tilkommer de fornødne Forsvar, som enhver maa bruge der uskyldig vis overvældes med Urmeligheder. De unødvendige og syndige ere de, som den Rige anlegger imod den Fattige for at tvinge ham og derved søger ubillig Fordeel, de som den Fattige anlegger imod den Rige der har assisterer ham, for at føre ham i Ulejlighed og stor Bekostning, som ham ved Inventioner og Udflugter tilføies, førend han kan naae sin Ret, de som af urolige Hoveder for egen Fornøjelses Skyld, anlegges imod uskyldige Mennesker, de som inventeres af nogle for at lade sig see iblant Folk; saadanne kan dog ikke være syndige naar Parterne er eenige derom, men er det den eene, Part imod, saa bliver det en anden Sag, de som af indbildt Klogskab anlegges af dem, som vil have Ord for at de ere kloge i Lov og Ret, som de holder sig for en Ære ere unødvendige og syndige imod den, som derved lider ogsaa videre; og dette er Aar-

27

sagen til, at saa mange bliver mulcterede enren lidet eller stort efter Sagens Beskaffenhed. Naar nu det første Slags af de nødvendigste Sager skal anlegges, eller den som Sagen tilhører foraarsages til at lade sin Contra-Part tiltale, saa gruer han derfor, i sær om han ei er meget formuende; hvorfor? fordi Sagen har mange Instancer, som hans Contra-Part kan drage ham igiennem, og desforuden ved Retterne med Inventioner og Udflugter kan blive opholdt i mange Aar, hvorover enten Citanten kan blive ruineret, eller Contra-Parten reent forarmet, døe, eller gaae Fallit, saa at Citamen ikke engang kan faae sin første Prætention, mindre sine anvendte Bekostninger, som kan blive anseelige, og undertiden langt mere end Prætentionen; hvorover han heller lider Uret eller den første og mindste Skade, end som han paataler sin Ret og tager den sidste Skade med den første; og naar Sagen er af den Beskaffenhed; at den Rige vil tvinge den Fattige til ubillig Fordeel at give, eller ikke vil give ham det han med rette tilkommer, da maae den Fattige grue for Vidtløftigheder, Ophold og de Ting, som ere ham for svære at igiennemgaae. Det andet Slags af de nødvendige Sager, blev ei paatalt og Misgierninger afstraffet, dersom de forurettede selv skulle paatale Sagerne og giøre Bekostningerne, af den Aarsag, at Forbrydere i

28

Almindelighed intet har, hvorfor de forurettede ei ere for, paa Afstraffelserne, at giøre saadanne Bekostninger, som de ei igien kan naae; Hvorover sligt maa skee efter Øvrighedens Foranstaltning og paa Publici Bekostning, som ved Forbrydernes lange Arrest og Underhold, saa og ved mange Befordringer og Reiser, bliver store og anseelig, da Tiden er lang inden hvilken saadanne Sager kan udløbe igiennem saa mange Instanser. Naar de unødvendige Sager anlegges, da eftertænkes aldrig hvad paafølger, men fuses hen i Veier og Vind, eller og, om saadan Eftertanke er tilstæde, smigrer man sig dog med Forliig under en lang Ophold, eller og man troer at den Person, som uskyldig overfaldes og tiltales, enten ikke har Forstand til at forsvare sig eller ikke kan udholde med Bekostninger igiennem saa mange Instanser, sligt skeer, fornemmelig af saadanne, som vil tiltvinge sig, ligesom en Slags Overmagt over andre, eller og blot og allene af Misundelse; og naar de saaledes overvældes, som ere fredelige eller ikke har synderlig Forstand i Lov og Ret, eller og fattige og ikke har Raad til at forsvare sig, og ellers i Almindelighed frygter for den lange

Proceß og de store Bekostninger, som de herved føres udi, lader de sig af saadanne Tanker holde tilbage, hvorved de sidste tilvendes anseelige Fordeele, og de første derimod stor Tab. Kongens Lov er vel en

29

stor Hadere af alt sligt, og en god Tugtemester for de slettetænkende og ildesindede, men Riigdom, pollerede Hoveder Frimodighed og Venskab vender undertiden Loven Ryggen eller byder andre Spitsen, Fattigdom, Eenfoldighed, Banghed og den sande Ret, maa undertiden give sig fangen, Kongen eller Høyeste Ret, faaer ikkun lidet at vide af det som foregaaer iblant Folket, saasom de fleste Stridigheder, af foranførte Raisons og af Frygt for at komme med samme for Høyeste Ret, blive dræbte i Fødselen.

Og fordi jeg er af de Tanker, at ildesindede og slettetænkende bedre kunde holdes i Ave og Tvang, og de retsindige og forurettede mere forhielpes til at søge og erlange den Ret, som dem tilkommer, ved en kortere Gang i Processer eller mindre Instanser, da endskiønt jeg maaskee feiler, vil jeg dog ikke undlade derom at anføre mine Tanker.

§. 13.

Den ordinaire Under-Ret, som jeg under første Post 1 §. 1 Punkt har handlet om, er det Stæd, hvor en Sag af første Instanse skal oplyses, bevises, examineres og paakiendes, og følgelig høist fornøden, ved Vidners føring. Naar Sagen der er examineret og paakiendt, saa gaaer den derfra til Ober-Retten, Oberhof Retten og Høyeste Ret, i

30

fald Parterne ei forinden aqviescerer med de ergangene Domme. At en Sag skal til Høyeste Ret, dertil er Aarsagen, at Kongen selv vil høre Parterne og sige dem Retten imellem, naar de ei uden dette vil lade sig nøie; Kongen er ogsaa den ypperste og beste Dommere i Landet, fordi han er over alle andre og en retfærdig Dommere, som intet tager Stikpenge, hvorved Retten kan blive fordreiet; og at en Sag skal til Ober Hofretten, er fordi at Ober Hofretten i forrige Tider har været som en Høyeste Ret for Norge, ved hvis Domme Parternes Disputer bleve ophævede, uden derefter at komme til Høyeste Ret i Dannemark; men at en Sag skal til Lands eller Lavting, og de Raadstue Retter, som have Lands- eller Lavtings Ret, dertil kan jeg ikke vide Aarsagen, uden den er denne: At Lands- og Lavtinge haver været til, førend Høyeste Ret og Ober Hofretten bleve, eller og at disse Ober Retter ere beskikkede, for, ved de Domme som der kunde forandres og giøres rigtige, at forekomme endeel af Sagernes Løb til Høyesteog Ober Hofretten, dog troer jeg ligesaa snart det første, som det sidste, og at Kongen i begge Tilfælde kan have givet dem Adgang til sig ved Høyeste- og Ober Hofretterne, som have formeent sig at være fornærmede ved Oberrets Domme, og ligesaa fra Ober Hofretten til Høyeste Ret. Naar derfor tages i Be-

31

tænkning: 1. At alle og enhver frygter mere for Høyeste Ret, end for Oberretterne og Ober Hofretten, at mange derover kan ikke undser sig for at indstævne reene Sager til Oberretten, som de ikke turde komme til Høyeste Ret med og at dubieuse Sager, som indstævnes til Landstinget, gaaer almindelig gierne ogsaa baade til Ober Hofreten og Høyeste Ret, naar Parterne har Raad dertil. 2. At de som fare med Spilfægterier og Urimmeligheder, kan drive hen dermed og opholde samme ved Oberretten i lang Tid, og dermed i alle de Tilfælde,

som jeg forhen § 12. har anført, udmatte og forurette deres Contra Parter, ja tvinge dem, og desformedelst vinde Seier med en uretfærdig Sag, hvoraf det efter saadan Beskaffenhed kan synes, at de fornærmede og forurettede Parter hellere ville ønske at de maatte gaae lige fra Underretterne til Høyeste Ret, hvor ingen saa lettelig drister sig til at komme med urimmelige Ting, og om end nogle giorde det, saa vilde det dog ikke blive saa mange, som saaledes vilde fremkomme ved Oberretten; saa troer jeg det kunde være nyttig for mange om Landsog Lavtingene ganske bleve ophævede, og om Ober Hofretten blev som tilforn Høyeste Ret for Norge, eller i den Stæd stifte en Høyeste Ret i Kiobenhavn, hvor alle Norske Sager kunde paakiendes, i fald det skulle behøves; men som mange Underrets Domme,

32

hvilke kan være gode, indstævnes til Landstinget, og ved Landstinget underkiendes, hvorover den som har vunden ved Hiemtinget, igien maa stævne til Høyeste Ret, saa troer jeg ikke at ved Oberretternes Afskaffelse, vilde komme mange flere Sager til Høyeste Ret, end som nu dertil fra Oberretterne indstævnes, og om endogsaa nogle flere kom, saa ville dog ved saadan Forandring megen Tid vindes og stor Ophold og Uleilighed foforekommes, i det ingen med lang Ophold ved Landstinget og paafølgende Indstævning til Høyeste Ret, skulle tilføies Bekostninger, af sin Contra Part tvinges samt forhindres fra at føge den Ret som han tilkommer; og saaledes blev da ei mere end to Instanser i Dannemark og to i Norge. Tager jeg nu i Betænkning at en Delinqvent Sag, naar Delinqventen dømmes fra Liv eller Ære, skal absolut til Høyeste Ret, da kan jeg ikke fatte Aarsagen til, hvorfor den skal til Mellemretterne, saasom Oberretten og Ober Hofretten,

uden det maa være fordi at Høyeste Ret i saa betydelige Tilfælde, vil høre mange andres Raisons og Grunde til Dommen; men ved Sagens Gang ved Oberretten foraarsages Delinqventen lang Ophold, og over det samme opløber Bekostningerne, som indsamles og svares af Kiøbstædernes og Landets Beboere, til noget anseeligt, og mange Underdommer kan give lige saa god Raison for sin Dom som Landsdommerne.

33

Jeg troer ogsaa, at naar Underrettternes Domme overalt gik directe fra første Instanse til Høyeste Ret, ligesom Birketingenes udi Rytter Districterne, samt Greve- og Frie-Herstabernes nu gaaer, og Dommerne bleve med saa meget større Mulct anseete for deres urigtige Domme, saa ville sligt forkorte Sagernes Tal til Høyeste Ret.

§. 14.

Alle andre Sager, hvorom jeg har handlet under første Post, for saavidt som Instanserne angaaer, monne de ikke kunde tilendebringes paa

samme Maade: saasom Politie Sager see §. 1.

Punct 2. Geistlige Sager, ibid. P. 5. Militaire Sager P. 7. Borgrets Sager P. 8. Ægteskabs og Commissions Sager, samt Stiftamtmændenes og Biskoppernes decisioner, for saavidt Norge angaaer, see P. 4, 11, 12. Skiftebreve, Indførsels og Udlægs Forretninger, samt Sandemænds Tog, see P. 13, 14? Jeg meener

det kunde lade sig giøre. Det eeneste som jeg finder at erindre, er, at det ville være alt for vidtløftig og besværlig om Høyeste Ret

skulle udmelde Ridemænd; men naar det indfalt, at den eene af de stridende Parter var

misfornøiet med Sandemændenes første Forretning, saa kunde den samme tage andre paa

34

sin Side, og naar de paaankedes, kunde det skee for Høyeste Ret; overalt er det enhver tilladt at føre saa mange Vidner, som han vil og eragter fornøden til sin Sags Oplysning, hvorfor det intet kunde hindre om Ridemænd aldrig brugtes, i sær, da Vidner som er nærværende, og som det staaer i enhver Parts frie Villie, at kalde saa mange af, som han agter fornøden og hvem han vil, kan give den beste Oplysning; Sandemænd og Ridemænd af samme Aarsag, bruges ei heller nu omstunder; men Vidner og Situations Carter, ere de som Dommere rette sig efter. Sandemænd og Ridemænd har været brugt i gamle Dage, førend Situations Carter bleve opfundene, og de har soeret Skiel og giort Forretning efter deres egen Videnskaber, uden andre Beviisligheder eller Vidner, og altsaa, siden Dommerne nu maa rette sig efter Vidner og Situations Carter, ere hine ufornødne, hvorfor heller intet i Henseende til dem kan giøre nogen Hinder, med mindre sligt efter at Dom i en Sag var falden skulle eragtes fornøden, saa at Parterne maatte behøve Sandemænd til at sætte Skiel efter Dommen og Cartet, da med deres Forhold og Udmeldelse kunde forholdes paa forbemelte Maade.

35

§. 15.

I Almindelighed er at merke om de Sager hvorudi Execution paafølger, at dersom Execution for en Underrets Dom ved Høyeste Rets Stævning skulle forekommes, da efterdi ved en Underrets Dom, efter Loven, ei fastsættes længere Tid end 14ten Dage, inden hyilken Dommen skal fyldestgiøres, og det ei er mueligt inden den Tid, fra de fleste Stæder, at faae Høyeste Rets Stevning udtaget, til Foreviisning ved Executionen, for dermed at forhindre sammes Fremgang, ville det være fornøden at denne Opfyldelses Termin længere blev udsat, saasom 6 Uger, ligesom nu er brugelig med Oberrets Domme i Dannemark og Ober Hofrettens i Norge, efter danske og norske Lovs 1 B. 5 Cap. 15 Art., der paalegger Dommerne at fastsætte en vis Tid inden hvilken Dommene skal fyldestgiøres, med mindre Underdommerne maatte være berettigede til at udstæde Høyeste Rets Stævninger.

§. 16.

Tingsvidner indstævnes ogsaa til Oberretter til Underkiendelse, førend endelig Dom gaaer i Sagen ved Underretten; dette holder jeg for unødvendig for en Part at giøre og anseer det meest for derved at opholde Hovedsagen; thi som et Tingsvidne er og bliver det samme som det er og altid har sine Beviisligheder

36

som derunder findes, saaledes som de i sig selv ere, og den Omgang som derunder er brugt, som ligesaavel kan sees ved Hovedsagens Paakiendelse, som ved Tingsvidnets Paakiendelse i sig selv, det og falder enhver Part ikke mere bekostelig at indstævne en Hovedsag, end som et Tingsvidne, saa taber han ved det, at han

først maa indstævne Tingsvidnet og siden Hovedsagen, naar Dommen gaaer ham imod, men om han end lod blive med, at indstævne sit Tingsvidne, som ieg supponerer kunde være urigtig og derfor maatte blive underkiendt, saa tabte han dog intet derved, fordi han kunde indstævne Hovedsagen med samme Bekostning som Tingsvidnet, og følgelig da maatte vinde Sagen formedelst Tingsvidnets Urigtighed; hvorfor Oberretten og i dette Tilfælde, for saa vidt, som Tingsvidnets Indstævning for sig selv og dets Underkiendelse angaaer, kunde forbiegaaes.

§. 17.

Skiftelysninger og andre Proclamationer, som ogsaa ved Oberretten har sit Løb og Bekiendtgiørelse, hvor om er ventileret under 1 Post § 2, dets Bekiendtgiørelse er saaledes anordnet i forige Tider, førend Bekiendtgiørelsen i Aviserne blev brugelig, og som der sielden kommer nogen til Oberretten af dem, som samme, kan vedkomme, saa bliver de ikke heller

37

der fra underrettet noget om det, som dem angaaer, hvorfor saadan Bekiendtgiørelse ei heller i saa fald kan tiene til andet, end som til en Sikkerhed for vedkommende, som har giort Indkaldelsen efter Loven; men som Aviserne, hvorudi saadanne nu og almindelig indføres, kommer om iblant alle og enhver, hvorover de Paagieldende snarere af samme, end som fra Oberretten kan blive undereettet om det som dem er angaaende eller vedkommende, saa er denne Bekiendtgiørelse bedre end hin og Øvrigheden eller de som giør samme, er alletider sikker nok ved Avertissementet, hvorfor og Oberretten i dette Tilfælde, synes at kunde forbigaaes.

§. 18.

Skiøder og Pantebreve paa frit Jordegods, hvorom § 3, 4. kan ligesaavel læses og protocolleres ved den ordinaire Ret, hvorunder Godset ligger, som ved Landstinget, ligesom saadanne Breve der lyder paa ufrie Jordegods tinglyses ved den ordinaire Ret, og den samme Efterretning, som nogen faaer fra Oberretten, som skeer ved en Attest af Skiødeeller Pantebøger, kunde da gives fra Underretten, hvorfra saadanne Attester paa ufrie Gods udstædes, siden Rettens Betiente ved Underretten, har ligesaa fuldkommen fidem, som Oberdommerne.

38

§. 19.

Cautions Breve for kongelige Intrader, see § 6. meener jeg ere fuldkommen sikre, naar de bleve læste paa det samme Stæd, som Efterretning skal gives fra om Skiøder og Pantsettelser; og naar da alle Skiøder og Pantebreve, saavel paa frit som ufrit Jordegods bleve tinglyste ved Underretten, uden at komme til Landstinget, saa var ogsaa Kongen sikker nok ved Cautions Brevets Tinglysning for Underretten allene.

§. 20.

Nogle Stævninger læses ved Oberretten, foruden det, at de forkyndes for de Fraværendes Boepæle, see § 8, 9.; mon det ikke kunde være nok at naar den som skulde stævnes, var undvigt, at Stævningen blev forkyndet for deres Boepæll, siden den som ei vil lade sig finde, eller har forstukket sig, ei opholder sig ved Landstinget, og det er vanskeligt, at han derfra kan bekomme nogen Efterretning? Kunde det ikke være nok, saa meener jeg, at han kunde indvarsles ved et Avertissement, som maaskee kunde komme ham for Øinene, i fald han var i Riget. Maaskee ellers at den Maade, som bruges ved Stævningens Læsning til Landstinget er sadt til Sikkerhed og Beviis for den som lader stævne, at det deraf kan sees, at den har lovlig stævnet; men naar Stævningen

39

er lovlig forkyndet for den fraværendes sidste Opholds Stæd og derpaa i Retten redelig afhiemlet, saa har den som har ladet stævne, nok til Sikkerhed for sig; hvorfore jeg og holder for at Oberretten mindre i dette, end i andre Tilfælde, kunde være absolut fornøden.

§. 21.

De andre Tinglysninger som ere omtalte §. 5. og 7. ere ei befalede at skal fremføres ved Oberretten, og følgelig kan forbiegaaes.

§ 22.

Opbud, vide § 10. forrettes ei af Oberdommerne, uden for saavidt de udmelder Opbudsmændene, men paa nogle Steder ved de ordinaire Skifteforvaltere, eller andre, som dertil ordineres. Spørger man: kunde ikke Skifteforvalterne overalt antage Opbud og behandle Boen? Da troer jeg jo; thi Opbuds Deeling er det samme,

som naar der deeles udi en Stervboe imellem Creditorerne, eller ganske overeensstemmende med Fallit Boers Deeling, som skeer ved Øvrigheden eller Skifteforvalteren; hvorfore og Overdommerne i den Fald kunde forbigaaes; men at Opbud i Loven er indført, at skal skee til Oberretten, troer jeg maa have sin Oprindelse af de Tinglysninger, som sammesteds har sit Løb paa frit Jordegods,

40

paa det Oberdommeren ved Anmeldelsen, kunde see hvad som hæftede paa Godset.

§. 23.

Nams eller Indførsels-Domme over Priviligerede, see § 11. hvad monne være Aarsag til, at de skal indstævnes til Oberretten til Confirmation, førend de maa vorde exeqverede og at Indførsel hos saadanne skal skee ved Landsdommerne eller Ridemænd? Jeg mener: Personernes Stand; men Execution kunde skee efter Underrets Dom, eller samme ved Høyeste Ret confirmeres førend Forretningen gik for sig; og alle Domme kunde exeqveres ved den ordinaire Dommere; saa at Dommerne ved Oberretten i den Fald kunde forbiegaaes.

§. 24.

Eftersom da Oberretterne ei skal høre Vidner, ei antage andet til Paakiendelse end det som for Underretten er examineret og paadømt, ei kan afsige nogen endelig Dom, uden at den skal staae under Appel, med mindre det er i ringe Sager, som sielden kommer der, og alle de Tinglysninger og Bekiendtgiørelser, som der har sit Løb, kan besørges ved Underretten eller paa andre Steder, hvortil nytter da Oberreten? Hertil vil jeg svare saa godt, som jeg kan: Naar Oberretten ikke kan forekomme en Mængde

41

Sagers Løb til Høyeste Ret, som jeg ikke troer, efterdi alle tvivlraadige Sager, som med god Grund kan indstævnes til Oberretten, gaaer almindelig ogsaa til Høyeste Ret, naar Parterne har Raad dertil, slette Sager komme ikke saa lettelig til Høyeste Ret, thi naar sligt skeer, bliver vedkommende saa meget haardere Mulcteret, ja mere end ved Landstinget, saa og idømt anseelige Omkostninger, derfor troer jeg at Oberretten er mere skadelig end nyttig; thi ligesom den i de Sager, som ved dens Domme kan blive afgiorte, eller imedens de hviler under Opsættelse, blive forligte, kan aftage Høyeste Ret den Ophold og Byrde, som den dermed maatte tilføies, af de Sager, som dertil i Mangel af Oberretten maatte indkomme, naar sligt endelig skulle indløbe, saa synes den i unødvendige og syndige Sager, som riige, urolige og trættekiære Hoveder anlegge imod fattige, for at tvinge dem, at være en Aarsag til de sammes Ruin og Forhindring fra deres Rets Nydelse; hvorfore? Fordi at saadanne Sager kan opholdes ved Oberretten i lang Tid, efterdi Dommeren ikke maa nægte nogen Opsættelser til Demonstration og Repliqver, som Tid efter anden kan være fornøden paa begge Sider, og naar Oberrets Dom er falden, endda indstevnes til Høyeste Ret, hvorover den som er fattig, tilføies saa store Bekostninger ved Overretten, at han enten

42

frygter for at følge med til Høyeste Ret, fordi han mangler til de fornødne Bekostninger, eller og forinden Dom gaaer ved Landstinget, tvinges til at forlige Sagen; da det ellers ikke i sig selv er nogen Sag eller medfører nogen Fare, for et urimmelig, uroelig og trættekiær Hoved, at indstævne en aldeles urimmelig og aabenbare uretfærdig Sag til Landstinget, som han derved tænker at tvinge sin uformuende Contra Part til at forlige, efterdi naar Parterne forliger sig, saa kommer Sagen aldrig til Eftersyn og Paakiendelse, men alting henfalder af sig selv. Den trættekiære lader Det altsaa komme an paa, enten det gaaer ilde eller vel, og imidlertid, om det gaaer galt for ham, stævner han til Høyeste Ret, for at faae Landstings eller Oberrets Dommen af sin Kraft, og om han da ikke dermed kan tvinge den fattige Contra-Part til Forliig, udebliver han med Stævningen; ja, han bliver da vel mulcteret, men saa har han dog faaet sin Villie fremmet saavidt, at han har draget den anden saa langt han kunde; det har vel og været til hans egen Skade, i det han har giort ufornødne Bekostninger og Landstinget eller Overrettens Dom desuden maae staae ved Magt, men det bekymrer han sig intet om. Af den Aarsag er det og det allerbeste for saadanne, at de staae lige under Høyeste Ret som anden Instanse, hvor den som urettelig eller uden Aarsag søges og paabyrdes

43

en unødvendig og syndig Sag, strax eller uden videre Procedure kan forhielpes til sin Ret, og den derimod som viser sig saa formastelig og skammelig at han indstevner en aabenbare uretfærdig Sag, kan blive saa meget haardere afklappet og mulcteret, efter sin Omgangs Beskaffenhed. Af samme Aarsag holder jeg det ogsaa for got, om alle og enhver, som stævnede til Høyeste Ret, blev paalagt, at møde eller fremkomme med den indstævnte Sag, paa det deraf kunde erfares, Sagens Beskaffenhed, endskiønt det ogsaa kan være ufornøden, fordi at den indstævnte Contra-Part kan møde og giøre Paastand for Omkostninger, og den ellers bliver mulcteret, som efter udtagen Stævning, ikke møder.

44

Tredie Post.

Angaaende Overdommeres, Skriveres og Tinghøreres Løn og Pensioner.

§. 25.

Naar Oberdommere, Skrivere og Tinghørere skulle afgaae, saa er det at merke:

1. At Magistraten i Kiøbstæderne, som have Landstings Ret, fremdeles forbliver det de forhen vare, nemlig Borgemestere og Raadmænd, og ei mistede noget af deres Indkomster, undtagen Stævnings og Dom Forfeiglings Penge, som er af ringe Betydenhed. 2. Raadstueskriveren, som tillige er Byeskriver i Kiøbstæderne udi Provincerne,

mistede sin Skriver Salarium af de Sager, som pleie at indkomme til Raadstuen fra Byetinget, som ikke er meget, saasom der ikkuns kommer faae Sager til Raadstuen, men beholdt sin Skriver Salarium for Byetings Sagerne og Skifte-Acterne, som er det meste.

3. Vice Landsdommere faaer ingen Løn, men de virkelige Landsdommere faaer Løn

45

og deeler Sportlerne imellem sig, saa at Vice Landsdommerne har større Byrde og Tab, end som Nytte af Embedet, saalænge de ei blive virkelige Dommere, saa har de da Brød; Imidlertid kan det være uvis at de nogen Tid naaer det.

4. Laugmænd, Landstings Skrivere og Hørere har baade visse og uvisse Indkomster. Og som de der skulle afgaae, ikke fik noget at bestille med Embeds Forretninger, og følgelig ei heller behøve dertil at anvende de Bekostninger, som medgaaer for mange at reise til Tingene, saasom Landsdommere, der have lang Vei fra deres Herregaarde eller Opholds Stæder til Tinget, men derimod i deres ledige Timer kunde foretage sig noget andet, saa behøvede de ei heller den visse og uvisse Løn, som de nu have; dog som det var billigt, at de burde nyde noget, indtil de ved Døden afgik, saa kunde oprettes en Casse ved Høyeste Ret, hvortil kunde erlegges noget af alle de Sager, som indkom, der kunde blive til Deeling imellem dem, hvis Indkomster ved denne Forandring aldeles blev dem betaget, da saadan Deputat, ligesaa vel kunde svares af en Sag ved Høyeste Ret, som den tilligemed mere, nu maa svares ved Oberretten; ved hvilket de stridende Parter endda profiterede, idet de fleste og dubieuse Sager, som kommer til Oberretten, kommer ogsaa til Høyeste Ret,

46

hvor Parterne maa betale for dem paa begge Stæder, og derforuden, i det de vandt den Tid i hvilken en Sag ved Oberretten maa opholdes, førend den kan komme til Høyeste Ret. De derimod, som havde meget udi visse Indkomster, behøvede ikke noget, og de som ikke havde mange visse men uvisse Indkomster og intet synderlig afgik, saasom Borgemestere og Raad, behøvede ei heller noget.

47

Fierde Post.

Om Underdommeres Forhold.

§. 26.

Loven fordrer store Reqvisita af en Underdommer, og deriblant, at han skal være lovkyndig og examineret, førend han træder til Dommer Embedet. Han bør altsaa at have og legge sig efter en grundig Lovkyndighed og øve sig i Lov og Ret. Han examinerer, hører og veed de Sager fra Grunden af, som for ham indkommer og han skal dømme udi; og ellers har Tid nok til at igiennemgaae alting, førend han afsiger Dom i Sagen. Og som han deraf vel kan blive underrettet om en Sags Beskaffenhed, saa kan han ogsaa afsige en rigtig Dom i alle de Tilfælde, hvor der er Beviis for Sagen enten ved Documenter, egen Tilstaaelser eller Vidner, hvorfor det ogsaa er hans Pligt og Skyldighed, der efter at dømme rigtig, saa at han, for saa vidt Retten medfører, derved kan forekomme Sagens Appel til høiere Ret; hvorfore og, om han i saadanne rene Sager, skulle dømme urigtig han med saa meget større Mulct og Straf bør at ansees.

48

Hvad derimod angaaer saadanne tvetydige Sager, som ere af den Beskaffenhed, at der ikke findes mere Grund til Retten paa den eene Side, end den anden, eller at Retten kommer af en uregelmæssig Tilfald, eller af en mørk og ukiendelig men dog mistænkelig Gierning, saa at en Dommere derover kan sættes i Tvilsmaal om hvilket det rette er, deri kan han ikke saa absolut forbindes til at giøre det, som hans Overmænd eller

Oberdommeren maatte approbere, og følgelig ei heller straffes; hvorfore han ikke sættes i nogen Fare ved sin Dom, enten han fælder den til den eene eller den anden Side, dog bør han alletider at kunde give god Raison for sin Dom hvorfor han dømmer saa, og ikke anderledes; thi dersom han ikke har noget grundigt, at bygge Dommen paa, saa løber han Feil, og sligt kan regnes ham til Last.

§. 27.

Han bør altid holde god Orden og Justitz for Retten, saa at han ikke tillader nogen Støi og Allarm, Skienden og Uhøfligheder af Procuratores eller andre, men tilholde enhver at Ære Kongens Ret, hans Pligt er og at han ikke maae tillade, at nogen for Retten fremfører Chicaner imod hinanden eller tillægger hinanden uanstændige og uhøflige Navne og Caracterer, enten i eller uden Protocollen,

49

hvor Ærbarhed og Sædelighed bør iagttages; og naar noget sligt indløber for Retten, som er indført i Protocollen, da har han Magt til og det er hans Pligt efter Loven og Forordningen om Lovens Skierpelse imod temere Litigantes samt uretvise Dommere og Procuratores af 23 December 1735, dennem derfor at ansee og mulctere; men som desto være findes de Retter paa Landet, hvor alt for megen Støyen, slem og liderlig Snak foregaaer og anbringes, som er Retten til Vanære, saa var det got om en Underdommere, blev givet saadan et Reglement, at han, saasnart sligt indløb og nogen begiærede det i saa Maade at nyde Fred og at forhielpes med Rettens Assistence, eller og af egen Drift og Myndighed, skulde strax og uden Stævnemaal opkræve tvende af de nærværende Stokkemænd til Vidnesbyrd derpaa, deres eedelige Vidnesbyrd tage og samme i Rettens Protocol, ved at standse den forehavende Sag, strax indføre, samt derefter de Skyldige, efter Omstændighederne, enten Fængsle og i Forvaring hensætte til videre Action, eller fra Retten lade udsætte, eller og med tilstrækkelig Mulct ansee, efterdi det Sted, hvor Retten pleies, maa være Kongen til Ære og Parterne og andre, som derved har at bestille, til Fred og Beskyttelse; ja hellig holdet, høit agtet af alle og ikke giøres til en Sladder- eller Skiændestue, saa meget mere,

50

da Retten derved confunderes og foruroeliges, og Stokemændene, som skal give agt paa hvad som for Retten fremføres, forvildes og ikke kan give Agt paa det de bør, i sær, naar Usømmelighederne ere af den Beskaffenhed, at en Dommere saavelsom Skrivere og Stokkemændene gives Leilighed til Latter over grove og dumme Indfald og Talemaader, som nogle ikke undseer sig for at spilfegre med, til andres Tort og Fornærmelse. I Kiøbenhavn holdes en priselig Justitz for Retten, og i sær, siden den seenest udgangne Placat, hvilken tillader, at Stokkemændenes Vidnesbyrd maa tages, strax i Protocollen indføres, og de paagieldende, som bruge Uanstændigheder for Retten, uden Ophold, føres i Arrest, udsættes eller mulcteres, efter Beskaffenheden. Nogle Stæder paa Landet, i sær ved Kiøbenhavns Rytter Districts Birketing og andre Stæder i Sælland, gaaer det ligesaa, saa at alle og enhver kan være i Fred for Retten, og Retten ikke vanæres, og det var at ønske, at det var saa overalt; men det gaaer paa sine Stæder alt for galt, saa at der vel og tør findes de, som ikke undseer sig for at rives og skiendes for Retten, i stæden for at de paa det Stæd med Sømmelighed og Ærbarhed burde begegne hinanden

51

§. 28.

En Dommere maa ikke nægte nogen Retten, og følgelig ei maa nægte nogen at fremlegge, beviise og fremføre, hvad han veed, udi den Sag som han har stævnet udi, dog er han ei forbunden til at tage imod det, som er uden for Sagen og Stevningen. Jeg meener og at han i Følge af samme, er forbunden til, at tage imod de fornødne Erindringer i Protocollen og procedurerne som de falder, omendskiønt de gaaer uden for Sagen, og naar nogen fremkommer med noget unyttigt, urimmeligt, uanstændigt og Sagen uvedkommende, da dennem derfor at mulctere og tillige advare, videre at entholde sig fra sligt. Ligesaa er han alletider sikrere ved, at antage hvad som søges fremlagt og beviist, end som at forkaste eller forhindre det, omendskiønt det kan have Skin af, at gaae uden for Stævningen og Sagen; dog maae han ei tillade noget fremført imod ustævnte Personer, uden med den Clausul, at det angaaer, er sagt af, eller er hørt om en ustævnt Person, og hans Navn maa ikke nævnes, med mindre det maatte være i Delinqvent Sager, for saavidt som angaaer den Skyldiges Opdagelse; ei heller maa han, imod Exception paalegge nogen et Vidne for den Ret, som ei er hans rette Værneting.

52

§. 29.

Det er en Dommeres Pligt at befordre Sagernes Endskab, men det gaaer desto være paa nogle Steder, alt for langsom dermed. En Dommer faaer Opsættelse Penge naar han bevilger en Opsættelse, og ligesaa Betaling for Continuations Stævninger og Forelæggelser; Men Spørsmaal om det paa sine Sæder ikke kunde befordre Sagernes Endskab om dette var afskaffet, i sær hvad det første angaaer? Dersom der nogensteds maatte

findes en Dommer, som maatte mere hensee paa egen Fordeel, end som til at befordre Sagens Endskab, saa var det bedre at disse Penge vare afskaffede, fordi han kan bevilge en Opsættelse for at faae Penge og tillade en Stævning og Forelæggelse for det samme, endskiønt det og synes, at de tvende sidste Poster ikke giør noget enten til eller fra, fordi det samme som betales for Continuations Stævning og Forelæggelse, maatte betales derfor under en nye Sag; derimod holder jeg for at i steden for Opsættelse Penge kunde Dommeren tillades, af hver Sag, som for ham fremkom, at tage noget vist, forud i Retten.

Alting kunde ogsaa regleres saaledes at enhver skulde svare noget vist aarlig til Dommeren, og han slet intet nyde af de indkommende Sager.

53

Femte Post.

Om Procuratores.

§. 30.

Naar Oberretterne skulle afgaae, saa vilde det foraarsage at de Procuratorer, som derved nu ere, intet fik at fortiene, men de fik at leve ved Underretterne, eller og om de kunde blive befordrede til Underrets Embeder, saa, vare de vel tiente dermed. Der findes vel og ikke mange som ere Procuratorer ved Oberretterne allene, og de som skal reise did fra andre Stæder, kan ikke meget fortiene, fordi de tilsætter Fortienesten i Reise Omkostninger.

§. 31.

Procuratores skal være lovkyndige og derudi examinerede. Nogle ere examinerede, andre ikke; det var dog got, om de alle vare det og af Kongen beskikkede; thi som de bør vide Loven saaledes, at de derudi haver en færdig Kyndighed og kan applicere den paa forekommende Ting, saa at de i saa Maade kan være nyt ig for alle og enhver, som dem maatte behøve, som de uden saadan Kyndighed ikke kan; Kongen ey heller beskikker andre til Procuratorer end de, som ere examinerede udi Lovkyndigheden og derforuden af skikkelig og god Renomée, saa ville det meget forhielpe dem, som

54

intenderer ei andet end Ret, om de alletider, ei allene selv kunde betiene sig af saadanne examinerede og beskikkede Procuratores, men endog befries for Indsigelser af uforstandige og slettetænkende Personer, der ikke undseer sig for at paatage sig slette Ting og at fremføre det som aldrig burde tales og høres i nogen Ret; da der findes de paa sine Steder at gaae i Rette, som i stæden for at ære Retten og den Protocoll som Kongen har destineret til Rettens Pleie, giøre sig en Ære af, baade i og uden for Protocollen, at kunde chicanere Contra-Parterne og deres Procuratores med slette og lumpene Choser, Talemaader, fingerede Navne og Caracterer og bekymre sig intet om at fremme Retten, men giør sig allene Umage for at kunde chicanere Contra-Parten og fordreye Retten med Spilfægterier og urimmelige Ting; og som saadant desuden er forargeligt i en Ret, saa troer jeg det var ikke formeget, om en Underdommere fik Magt til, at forbyde alle saadanne, ei at komme inden Rettens Døre, eller og at hensætte dem i nogen Tid paa Vand og Brød, for dermed at corrigere deres slette Intention og Opførsel, og at han dertil absolut skulle være forbunden eller selv lide derfor, naar det blev paaanket; og som baade Rettens Betiente og andre, som opfører sig honet og skikkelig i en Ret lider ved saadan slet Omgang og Opførsel, saa baade burde og kunde Dom-

55

meren hemme sligt af sig selv, men hvor der findes en Dommere, som er bange eller holder Partie, han giør det intet, hvorover den som begegnes med Spilfægterier og usømmelige Ting, maa lide derunder.

§. 32.

I sær maa alle som gaaer i Rette, beflitte sig paa, at holde sig visse Anordninger efterrettelig, saasom: Forordningen af 13 April 1686, og 27 Januar. 1736, Art. 2, hvorefter de ikke maae antage Tyvsager ved Inqvisitions Commissionen i Norge, Forordningen af 4 Marti 1690, hvorved dem er forbuden at tilforhandle sig Sager, Lovens 1 B. 9 Cap. 10 Art., hvorefter de maa giøre Ced paa, at de i ingen dennem bevidste vrange og uretfærdige Sager vilde lade sig bruge, ingen Uretviished i Rettergang, Vidners Føring eller anderledes videndes drive, ikke med Kroglove, Udeblivelser, Forhalinger, unødige og søgte Skudsmaal uden billige Aarsager, Sagen opholde, ingen vidtløftig indviklede Stævninger eller forsætter skrive og dermed Aarsag give, at Dommene vidtløftigere end tilbørligt er, skulle forfattes, ikke vilde hidse Folk sammen eller hindre lovlige Forligelsemaale, ikke ville de Fattige eller andre med ubillig Løn udsue, og endelig, at de deres Principaler med Flid, Troeskab og ald Oprigtighed vilde tiene, om hvilke Stykker og om deres Ced de af Domeren i hver Sag som tvilraadig er, skulle erindres,

56

og om Dommeren det fornøden eragter paa nye for Reten giøre deres Ced, saa og særdeles advares at de raade Folk fra Skieldsord, og allermeest fra Ærerørige Ord, naar Æren ikke søges, Forordningen om temere Litigantes af 23 December 1735 dens 3 Art. hvorefter de, som skal veilede andre, saa meget haardere mulcteres, naar deres Brøst maatte befindes, Forordningen om Vidners Føring af 3 Martii 1741 fornemmelig dens 10, 11, 12 og 14 Art, hvorved de ere erindrede, ikke med unyttige Vidtløftigheder og utidige Indsigelser, at opholde Vidners Førelse eller Dommeren med uførnødne Interlocutoriers Afsigelse at umage, saa og at entholde sig fra Sagen uvedkommende Spørsmaale, under tilbørlig Mulct, item at de ikke indfalder Vidnet i sin Tale, mindre legger ham Ordet i Munden, eller fordreier hans Udsigende eller søge at faae det anderledes indført i Tingbogen, end som Vidnets egentlige Ord og Mening haver været, og ei heller udi Spørsmaalet indføre hvad de vil have svaret, men lade Dommeren handle med Vidnet og indføre dets Svar i Protocollen, og ikke understaae sig at tale med de indstævnte Vidner efter at Retten er sadt og medens den holdes, mindre at friste Vidnerne, om hvad de ville sige, men enhver som ved Retten er, skal med ald Ærbødighed være taus og stille og intet andet tale end det som han haver at lade i Protocollen tilføre, under Mulct, som strax maa betales førend videre Rettergang tilstædes. Efter hvilken Anordning om Vidners Før ng en Dommer i alle Tilfælde burde bruge en fuldkommen Myndighed og stricte holdederover, men det er langt fra, at det giøres af alle, som jeg og forhen har erindret.

1

ORTOPHILI

Tanker

over

Lægevidenskabens

nærværende Tilstand

og

nødvendige Forbedring

i

Dannemark og Norge

skrevne

den 19 Octob. 1771.

In mundo nihil constar, in orbem vertitur orbis Qvid mirum, recti qvod sit in orbe nihil.

Kiøbenhavn

trykt hos Paul Herman Höecke 1771.

2

Non cuivis lectori auditorive placebo: Lector & audirot nec mihi qvisqve placet.

3

Indledning.

Salus civium suprema lex esto.

Saa vist som Religionens og Rettens Videnskabers Forbedring og Handthævelse er nødvendig for at beholde dydige Borgere i en Stat, ligesaa vist er ogsaa Lægevidenskabens Opkomst og Handthævelse uomgiængelig nødvendig til at beholde sunde Borgere. Det vilde ikke være nok for en Stat at see alle sine Lemmer at udøve Dyden, uden Sundheden tillige satte dem i Stand til at befordre den ganske Stats Velstand; thi Dyden styrer alleneste alle Foretagende til at blive gode, men Sundheden frembringer disse: begge maae derfore være foreenede til at befordre Statens Velstand, allerhelst da Dyden i en Skat er ligesom død, uden den har Sundheden til Følge-Svend, hvilken sidste er en Moder til Munterhed, Arbeydsomhed, Riigdom, Folkemængdens Forøgelse, o.s.v.,

4

men ligesom lever op naar den er foreenet med Sundheden, hvorved disse Sundhedens Yndlinger drives paa den rette Maade og i den tilbørlige Orden. Man begriber heraf den vigtige Indflydelse Lægekonsten har paa Borgernes Liv og Helbred; og derfore maae altsaa udstrække sig til Religionen, Sæderne, Retten, Politien, Menneskenes Sædvaner, og paa Statens Bistand i Almindelighed. Det er bekiendt nok, hvor n-undværlige Lægernes Bedømmelser ere i Rettergangs Sager, hvor nødvendige i Henseende til Menneskenes Sundheds Vedligeholdelse, Justizog Politi-Sager. Thi da alle Love og Anordninger maae have Menneskenes og de Borgerlige Sælskabers Vedligeholdelse, Forøgelse og Velgaaende til Øyemeed , og disse Love maae, saa meget som mueligt, grunde sig paa Naturens Ret, som igien har sin Grund i Naturlæren og de øvrige medicinske Grunde, saa indseer man lættelig, at en stor Deel af det Borgerlige og almindelige Væsens sande Velgaaende maae vorde bestemt efter de medicinske. Grunde. — Udi Gudslæren have Naturlærens og Lægekunstens Grunde ligesaa stor en Indflydelse til at give grundige Forklaringer over Skabelsen, Opholdelsen, de Bibelske Sygdomme, aandelige Anfægtninger og Siele-Virkninger, og til at give

5

gode Regler for Ægte-Standen, Børneopdragelsen, Kirketugt, o.s.v., hvilket her vilde blive for vidtløftigt at udføre. Lægevidenskaben, for saavidt Borgernes Liv, Virksomhed og Velgaaende har sin Grund i samme, er derfore en værdig Gienstand for Regenten, og nødvendig for Religions- og Retsvidenskaberne, hvorfor den paa alle muelige Maader bør forfremmes og handthæves.

Man har nu snart i et Aar skrevet over de fleeste Ting, som kunde ansees enten som virkelige Mangler i Staten, eller og som skadelige Indretninger for det Almindelige. Saadant har giort sin Nytte, og vil giøre der fremdeeles. Men hvorfore har man ikke seet noget, som kunde udsættes paa der medicinske Væsen, i Særdeleshed hvad den medicinske Politie angaaer, da dog der vanskabte Forhold herudi synes at være saa aabenbart, ar enhver maatte kunde kiende den? mange maae tænke, at Der medicinske Væsen enten er aldeles frie for Mangler, eller og, at herudi ingen Forandring er muelig; thi hvorfore tie ellers alle stille herom paa en Tiid, da enhver Retsindig har Friehed at tale? for Mangler er den vist ikke frie, og at afhjelpe disse er baade høyst nødvendigt og mueligt. Nødvendigt er der formedelst Videnskabens Vig ighed, og Mueligheden kan viifcs af an-

6

Dre Rigers lykkelige Fremgang herudi. Hvor ønskeligt var det derfor ikke, om de medicinske Patrioter vilde foreene sine Kræfter for at tikiendegive de Mangler, hvoraf den ædle Lægekunst daglig trykkes, og aabenbare de Kilder, hvorfra de dødende Floder have dederes Udløb, hvilke aarlig bortskylle mange Tusinde Mennesker, da saadant vilde give vor Allernaadigste Konge Anledning til at give det medicinske Væsen en anden Skikkelse, end den nærværende, og derved rædde en stor Mængde af sine dyrebare Undersaatter fra Undergang. Jeg har derfore foretaget mig at giøre Begyndelse hermed, og at opregne, hvad jeg har troet kunde være til nogen sand Nytte for Rigerne, overladende til andre Veltænkendes nøyere Overlæg og Omdømme, hvorvidt jeg har tænkt ret eller ikke.

Den beskuende Lægevidenskab.

Olim intonsus erat, sed nunc tondetur Apollo;

Vix in toto anno ridet Apollo semel. Fallitur ô qvicunqve Camænas dixit amænas; Phæbi delira est nunc lyra; manca manus.

De medicinske Videnskaber, som i en lang Tiid forhen have ligesom ligget i Dvale ved vores Universitet i Kiøbenhavn, da Læ-

7

rerne i Lægekunsten, jeg veed ikke enten af Magelighed, eller formedelst andre Forretningers Mængde, neppe gave de Lærende saa megen Undervisning, at disse med en maadelig Indsigt omsider lykkelig og uden Skamme kunde udøve Lægekunsten, ere nu ved vore Høystpriselige Kongers Allernaadigste Omhue vel bragte dertil, at en Studerende kan ved at høre de Forelæsninger, som holdes, naar egen Læsning og Flittighed kommer dertil, bringe sine Studeringer til Fuldkommenhed, uden af Nødvendighed enten at sætte egne Midler til ved udenlands Reyser, eller at trygle sig Reysepenge til af Professorerne, som allertider have holdt det for en uryggelig Regel: At være sig selv nærmest; men her synes endnu ar feyle noget, som de i denne Tiid udkomne Patriotiske Blade have givet mig Anledning til at eftertænke, uagtet man i samme dog ikkuns har seet lidet eller intet, som kunde tiene til Lægevidenskabens Forbedring.

Uagtet Lægevidensskaben, som sagt, kan læres ved vores Universitet, saa udfordres dog hertil en Tiid af 8 til 10 Aar, da de Studerende bestandig maae opholde sig her, hvilket ikke er enhvers Leylighed. Saa lang Tiid behøver man ikke til at studere Lægevidensskaden udenlands. Aarsagen synes at være denne:

8

Lægevidenskaben er af en vidtløftig Udstrækning: her ere ikkuns saa Lærere i Lægekunsten, de som ere her, ere mestendeets beskiæftigede med andre, deres Embede uvedkommende Forretninger, og de, som herudi ingen synderlig Deel tage, kan ikke overkomme at læse over alle Videnskabens Deele. Heraf flyder, at formedelst denne Faahed kan der ikkuns høres saa grundige Forelæsninger aarlig over visse Videnskabens Deele, andre blive løselig behandlede, og andre høres aldrig. — Formedelst saadant Forhold maae mange Aar gaae bort, inden de Studerende faae hørt en grundig Forelæsning over den heele Videnskab. Ved mange velindrettede udenlandske Academier holdes Forelæsninger over den heele Videnskab snart hvert Aar, saa at de, som opholde sig der, kan paa en kortere Tid giøre sig alle Ting bekiendte, og de som forblive der ikkuns for en Tiid, kan udvælge at høre de Deele, som de fornemmelig troe sig at være nyttige. Kommer en Reysende til os, saa maae han ofte bie i 2 til 3 Aar, inden han faaer den Deel at høre, som han ønskede at giøre sig bekendt, og imidlertid tage til Takke med hvad i den Tiid kan forefalde. Jeg vil her til Exempel allene anføre Anatomien, som er en af de største Grundpiller for Lægevidenskaben, hvorover her

9

ikkuns aarlig høres en til toe af dens Deele, og 3 til 4 Aar gaae bort, inden man med alle Deelene kommer til Ende, da de dog alle paa 2 Aar kunde og burde igiennemgaaes.

Den Forhindring, som dernæst ligger i Veyen for Lærernes Flittighed, er ikke af mindre Vigtighed, og visselig burde aldeles afskaffes, enten Universitetet forbliver i Kiøbenhavn, eller vorder forfløttet til et andet Sted.

Skulde Universitetet blive forfløttet til et mindre og beqvemmere Sted, saa var denne Forandring saa meget meere Ønskelig, som der er bekiendt, hvor mange andre uvedkommende Ting vore Lærere i Almindelighed her i Staden ere indviklede i, som fradrage dem den nødvendige Rolighed og Eftertanke, der udfordres til at holde gode Forelæsninger, og med Raad og Daad at gaae de Studerende til Haande, hvilket dog skulde være den egentlige og rette Hensigt af Stiftelsen. Jeg vil ikke opholde mig ved de theologiske og juridiske Læreres Forhindringer, som ere tydelige nok, og have været det i mange Aar; ikke heller røre noget ved den Foragt eller Ringeagtelse, hvormed de Studerende bestandig ere anseete af Professorerne, og som ingen anden Grund kan have, end den Omgiengelse, der kan haves i Kiøbenhavn, fremfor paa andre Stæ-

10

det, med de saa kaldede Fornemme og Store, hvorved en Student er i Lærernes Øyne blevet saa ringe et Creatur. Ikke heller vil jeg opregne de Forhindringer og Adspredelser, som ved Kiøbenhavns friere Levemaade holde de Studerende fra den tilbørlige Flittighed og Agtsomhed, da disse Ting af andre allerede ere igiennemgaaet; men allene berøre den Anstøds-Steen, som bestandig har ligget i Veyen for Lægevidenskabens Fremgang, og hindret, at Lærerne gemeenlig ikke have kunder opfylde deres Pligter saa tilstrækkelig, som der til de Studerendes Nytte udfordredes. Slægtskab, et stort Bekiendtstab, og de deraf flydende nødvendiggiorte Sælsskabe og andre Samlinger adsprede vel Tankerne, og ere virkelige Hindringer for Flittigheden; men den store Praxis er den fornemste, som holde Professorerne og andre anbefalede Lærere fra at blive de Lærende saa nyttige som de kunde og burde være, da de fleeste herudi ere saa stærk sysselsatte, at de ikke have Tiid at tænke paa Tilhørernes Fordeel. At denne Praxis er Aarsag til ovennævnte Forsømmelse, er bekiendt nok. Man spørge allene de unge Studerende, om de ikke have savnet en Forelæsning over Medicina clinica og Chemia pharmaceutica pag Friderichs Hospital; og Vundlægerne, hvorinange offentlige Forelæs-

11

ninger de høre imellem Aar og Dag over Vundlægekunsten. — Naar en Lærere bliver fra Morgen til Aften kaldet fra en Syg til en anden; saa er der naturligt, at han enten aldeles maae afstaae fra Forelæsning, eller og, da han i disse Forretninger ikke kan tænke paa andet, end de forekommende Gienstande; saa faaer han megen liden Tiid til at bereede sig til Forelæsningen. Læsetiimen kommer; her skal siges noget, og da dette

maae skee uden foregaaende Beredelse; saa bliver ogsaa Forelæsningen tør og mager, og Tilhørerne gaae misfornøyede bort. — Det er vidst, at denne Misbrug tilsorn har været mere almindelig iblant de medicinske Lærere, end nu paa en kort Tiid, da vores brave og flittige K. herudi har viist de andre med sit gode Exempel, hvorledes de burde forholde sig; men denne Misbrug kan jo igien indsnige sig, og faae samme Magt, som før, og da bliver vist Hovedstaden, hvor Universiteter er, ogsaa Aarsage hertil. — Var Lærernes staaende Løn alt for ringe; saa kunde Undskyldning herfor finde Sted; men uden Nød at tiene sig selv og nogle saa af Statens Lemmer, og at lade den hele Skat tabe derved, er baade ubilligt og imod de høye Stifteres Øyemeed. Thi hvormeget taber ikke Staten derved, at Landene blive forsynede med halvlærde og udue-

12

lige Fuskere, som mere ved sin Uvidenhed kan svække end ophielpe Folkemængden. Det skeer vel ikke saa ofte nu omstunder, at man iblant Lægerne skal finde saa mange af dette benævnte Slags, som meget mere iblant Vundlægerne. For at overbevistes om dette sidste, behøver man allene at see sig lider omkring i Rigernes smaae Kiøbstæder, hvor man skal erfare mine Ord sande. — Det er nødvendigt, at de Syge skal have Raad og Biestand i deres Elendigheder; men det hør jo dog de udøvende Læger egentlig til at give saadant; thi heraf skal de leve, og de Academiske Lærere vandt da mere Tiid til sine Hoved-Foretninger.

Skal Universitetet forblive hvor det er, saa maatte der, om nogen Forandring skulde skee med Indkomsterne, besørges, ar Professorerne kunde have saa megen Løn, som kunde være tilstrækkelig til paa en anstændig Maade at underholde en Familie ved, og da synes Lønnen ikke at burde være under 1000 Rdlr. aarlig. Herved burde det tillige være strængelig paalagt, at ingen medicin Lærere maatte besatte sig med den udøvende Lægekonst, eller i nogen Maade at have Tilsyn med Syge; men all deres Opmærksomhed skulde være henvendt til de unge Studerendes Underviisning. Her maatte tillige sees paa,

13

at fleere Lærere bleve beskikkede, i det mindste maatte Arbeydet deeles imellem 3 Personer; thi der er jo umueligt for toe at kunde bestride der heele Arbeyde, og give en grundig Underviisning i alle de vidtløftige Deele, som udgiøre hen ganske Lægevidenskab; ja den anatomiske er tilstrækkelig nok for en Mand. Have vi havt 3 Mænd til at holde de theologiske Forelæsninger, saa troer jeg ikke at feyle, om jeg paastoed, at der behøvedes 4 til de medicinske, naar alle Ting skulde læres grundig: nemlig 3 medicinske og en chirurgisk Lærere. Thi hvad anden Grund kan vel anføres dertil: At mange af de udenlandske Academier besøges saa flittig af Fremmede, da vi derimod sielden eller aldrig see nogen hos os, end denne: At fieere ere om Arbeydet, saa enhver kan giøre sit tilgavns.

Eftersom jeg oventil har talet om Universiteters Forfløtning, saa tillades der mig, at fremføre mine Tanker om et og andet, som ved Forfløttelsen synes at maatte tages i Betragtning, om saadant skulde skee.

Skal Forfløtningen gaae for sig, burde da ikke den medicinske Have ved Toldboden følge med? Da man siger, at den endelig skal forfløttes, saa synes dette fornuftigst. Den var vel anlagt, hvor den var; Anlægget havde koster store Penge, og Indretningens Fuldkommen-

14

hed giorde sin Dyrkere megen Ære, som til Uhæld for tiilig blev rykket fra den. Man troer derfore i Almindelighed, at naar Riget og Academiet ikke skulde miste en Ziir og nyttig Indretning, saa burde den enten følge med Universitetet, for at faae en stor og beqvem Plads, eller og blive hvor den hidindtil har været, eftersom man til Forfløttelsen ikke kan see nogen tilstrækkelig Grund, naar Universitetet skulde forblive hvor det er.

En Vanskelighed vil møde ved Forfløtningen. Den anatomiske Videnskab er som Grunden, hvorpaa en vigtig Deel af en Læges og Vundlæges Kundskab maae bygges, og derfore bliver i Besynderlighed nødvendig. Der maatte altsaa ved Academiets Anlæg sees paa, at en nødvendig Deel af døde Legemer kunde haves til Anatomiekammeret, baade paa den Tid, da man kan betiene sig af dem og saa ofte man behøvede dem; thi ellers vilde Academiet tabe meget, baade af Nytte og Anseelse. Et nærliggende Tugthuus og Hospital borttog denne Vanskelighed, naar der tillige var overflødigt paa Lemmer.

Den udøvende Lægevidenskab ved de Syges Sænge (Medicina clinica) og Jordemoderkunsten, vilde dernæst fore en stor Vanskelighed med sig, som næppe kunde overvindes. Men da det nye oprettede Academie

15

vel ikke kom saa meget langt fra Kiøbenhavn, saa kunde det heller ikke blive til saa stor Bekostning for de Studerende, om de for at lære disse Videnskaber, opholdte sig her et halvt eller heelt Aar, efter at de beskuende Dele vare lærte, for ved det nyttige Friderichs Hospital at lægge sig efter den udøvende Deel af disse, som de sidste Videnskaber.

Det chirurgisse Anaromiekammer blev alletider en nyttig Indretning for der nye Academie, naar det kunde beholdes; men synes ogsaa efter nærværende Forfatning, som ikke er overeensstemmende med Stiftningen, uden noget Tab at kunde undværes, og at den anatomisse Lærere med en og samme Umage kunde undervisse de unge Læger og Vundlæger i Anatomien; men det blev en nødvendig Sag, at der var en Lærere beskikket i Chirurgien, som med Flid vilde antage sig de Lærende, og undervisse dem i de Timer, som til Forelæsningen vare bestemte, uden til de Lærendes største Tab og Skade at anvende samme, som nu skeer, til Svendenes forunderlige, langdragende og næsten aldeles unyttige Overhørelse, hvilken efter nærværende Forfatning aldrig kan beviise den unge Vundlæges Færdighed og Indsigt i sin Videnskab, og endnu mindre være Tilhørerne til nogen sand Nytte. — Kan man i alle andre Videnska-

16

som ere vigtigere end Vundlægekunsen, paa en halv eller Heel Dag udforske dens Indsigt, som overhøres, hvorfore kan det da ikke skee i denne Videnskab? Han kan jo paa Spørgsmaales Besvarelse, ligesaavel Viise hvad han har lært, som ved at forestille en Demonstrateur, da han herudi almindeligst ikkuns giør en slet Figur, efterdi Grundighed og Veltalenhed savnes.

Disse benævnte Ting synes at være en Eftertanke værdige, om Universitetet skulde komme til et andet Stæd, naar jeg lægger til, at det formedelst Tilførselen vilde blive beqvemmest og mindst kostbar i en Søestad.

Ligeledes troes samme Forholds-Regler og Indretninger at ville blive nødvendige ved det meget omtalte norske Academie, om samme kan komme til Virkelighed, og Omkostningerne hertil bestrides. — Om Nytten af dette Academie har man Ikke Aarsage at tvivle i Henseende til det medicinske Væsen, naar man veed, hvor stor en Mangel Norge har paa duelige Læger og Vundlæger, og hvormange fordeelagtige Ting der i dette riige Land kunde opdages af de Kyndige i Naturens Rige.

Naar Lægevidenskabens Indretninger bleve satte pag ovenmeldte Fod, i hvor Academierne end skulde være, saa blev Studere-

17

maaden lættere for de Lærende, og Lærerne gaves meere Tiid til en grundigere Underviisning, fornemmelig, naar Arbeydet tillige blev deelt imellem fleere. Man vilde da neppe savne Søgning af udenlandske Studerende, hvilket alletider er et Tegn til Academiets Flor, og endnu mindre af Indenlandske, som med Fiiid vilde fortsætte sine Studeringer, naar de hastigere kunde komme til Maalet, og være forvissede om, derved i Fremtiden at finde Levebrød i sit Fædreneland. Det vilde da blive ufornødent, som forhen er skeet, at forskrive og indhente tydske Læger til at besætte Tienesterne med; thi man savner ikke beqvemme Personer iblandt de Danske og Norske, naar disse ikkuns ikke savne den tilbørlige Opmuntring og Belønning, som Drivefiederen til alle gode Foretagender. Det var ogsaa Rigerne til større Ære, at have sine egne Børn til Landenes Tienester, end at beskiemme begge Folkeslagene med slige Forskrivninger. Lader os tage Exempel af de Svenske, som herudi, saavelsom i andre Ting, ikke have viist nogen Foragt imod deres eget Folk.

Den udøvende Lægevidenskab.

Fingit se medicum qvivis idiota profanus, Judæus, monachus, histrio, rasor, anus.

18

Man er paa denne Tiid meget sysselsat med politiske, oekonomiske og andre Projecter, som efter Opfindernes Foregivende skal giøre Menneskene og Rigerne lykkelige; men ingen bekymrer sig om den medicinske Politie, som daglig geraader meer og meer i Forfald. Det sletteste Handværk er med sine Privilegier beskyttet, hvilke ogsaa blive handthævede; men den ædleste af Videnskaberne er uden all Politie, og de Privilegier, som den har, blive ustraffet overtrædre. Naar andre Politielove overtrædes, som enten angaae Statens Sikkerhed, eller en Handværksmands Privilegier, saa bliver Angiveren belønnet, hans Navn fortiet og han har ingen Uleylighed herfore ar befrygte for sin Person. Vil derimod en Læge begiære Beskyttelse paa sit Privilegium, saa vilde man af en offentlig Sag see en privat, og Lægen finde sig forfuglt med Had og Fiendskab, ja indviklet i en fortrædelig Proces. Desuagtet er det dog aabenbar, at naar et Laugs Privilegier overtrædes, saa lide allene de faa Personer, som ere i Lauget; men naar Lægernes Privilegier overtrædes, og der er ingen medicinsk Politie, saa lide alle Mennesker derunder. — Vore nyere Oekonomer striide for at faae Laugene afskaffede, paa det at de beste Mestere skulde have den største Næring, og at ikke saa man-

19

ge Stympere skulde skulde under Laugs Privilegierne. Man skulde troe, at saadant ogsaa maatte være fordeelagtigt for Lægerne, naar der ikke bliver seet paa nogen medicinsk Politie; men man mærker just det, som er tvertimod, da den stetteste Læge ofte finder meere Bifald, end den beste. Derfore, saa nyttig

Laugenes Afskaffelse kan være for de gode Handværksmestere selv og andre Folk, saa lidet er Lægerne og den menneskelige Slægt tient med, at det medicinske Væsen er uden Politi.

Uagtet denne Politie er høyst nødvendig, saa er det dog aabenbar, at man i den udøvende Lægekunst umuelig kan kiende, at vi have nogen medicinsk Politie i disse Riger, da enhver Dosmer og Stymper, som ikke har lært de første Grunde af Lægekunsten, ved et skammeligt Misbrug ubehindret og ustraffet kan udøve samme, og ligesom stiæle Brødet af Munden paa de udøvende og beskikkede Læger. Denne Misbrug er det, som foraarsager, at vi i Henseende til Rigernes Størrelse ikkuns have faa Læger, da samme tilbageholder og nedtrykker de Studerendes Lyst til Lægevidenskaben, siden de formedelst denne Uorden ere i Uvished, om de i Fremtiden derved kan leve, og overvinde de store

20

Bekostninger, som maae anvendes til denne Videnskab.

Dette er dog den mindste Skade; men større og vigtigere er den, som Staten tager ved saadant Forhold. — Det er bekiendt for alle, som have lært at tænke fornuftigt, og ikke at foretage sig noget uden dertil at have en tilstrækkelig Grund, at der er en stor For» skiæl imellem en Læge og en Vundlæge, imellem deres Studeringer og Indsigter, og imellem deres Forretninger; men vilde man herfra giøre Slutning, saa vilde man ikke finde mange fornuftigtænkende Personer i Staten, da man seer overalt, at der snart ingen Forskiæl giøres imellem disse Personer; thi man seer jo Vundlægerne og andre Fuskere i Lægekonsten, at være antagne baade hos smaae og store Folk, Lærde og Ulærde, baade i ind- og udvortes Sygdomme, ligesom de hertil havde de største Rettigheder og Privilegier. — Men vidste Folket den ovennævnte Forskiæl: Vidste det hvor liden Kundskab i Lægekunsten de allerfleste af disse forvovne Mennesker besidde: Vidste det hvormange Ulyksalige der aarlig ved disses Behandling, enten miste Helbreden for deres Levetiid, eller og formedelst disses Uviidenhed og den deraf flydende Forsømmelse i Sygdommen, eller og virkelige begangne Feyle maae blive det kiære

21

Liv berøvede ; saa vilde det visselig ikke Viise den Skiødesløshed med sit eget Liv og Helbred, som i saa vigtig en Sag daglig af de fleeste begaaes. — Denne Betragtning har ofte frembragt en Medynk hos mig over de Elendige, som af Mangel paa Kundskab om en sand og falsk Læge, have betroet sig til slige uvidende Mennesker til deres egen Fordærvelse. - Overtydning om benævnte Forskiel begribes neppe af dem, som ved Studeringer have beriiget sine Indsigter i andre Ting, og endnu mindre af Almuen. Den almindeligste og blinde Fordom hærsker hos alle: At den som kan skrive Recepter, og lader sig kalde Doctor, kan ogsaa helbrede Folk.

Det er ikke min Sag her at Viise den Forskiæl, som er imellem Lægen og Vundlægen: Ikke heller vil jeg tale meere om de Misbruge og Ødelæggelser, som ved denne Uorden daglig stiftes og anrettes paa Undersaatterne; men vil bede enhver, som er uviidende herom, at læse den lærde Zimmerman og grundige Tissot, hvor han vil finde de overtydenste Beviiser af oven anførte, samt af enhver samvittighedsfuld og sand Læge finde denne Sandhed bekræftet. — Jeg vil allene sige: At der burde sættes Grændser for enhver især, saa at Vundlæger, Lægedomskræmmere,

22

Barberer og Badere kunde blive hver ved det, de havde lært, og ikke ustraffet fornærme Lægerne eller hinanden indbyrdes.

Næst Staren tabe ved denne Uorden de udøvende Læger mest; thi disse fornærme ingen, men alle uvedkommende fornærme dem. Dette indsees lættelig deraf, at i Kiøbenhavn, som ikke har et ringe Antall af Borgere og Indvaanere, udgiøre de udøvende Læger et meget ringe Antall, og lærtelig kan tælles, da dog, naar man vilde sammeligne Kiøbenhavn, i Henseende til Størrelsen, med andre Stæder i Europa, hvor et stort Antall af Læger kan finde sit Ophold, saa burde en tredobbelt Mængde, ja fleere, have sin rigelige Indkomst, og fortiene sit Levebrød i Kiøbenhavn, naar ikke den store Mængde af Regiments-, Divisions-, Batallions- og Stads-Feltskiærer, Barberer , Lægedomskræmmere, Qvaksalvere, Markskrigere, Signekiærlinger, og alle disses Svenne og Underhavende, der allevegne have Ærende, paa en forvoven og fræk Maade indsneeg sig i alle Huuse, og med største Dristighed, ja ligesom med uindskrænket Magt berøvede Lægerne Brødet, hvilke sidste det dog allene er tilladt at udøve Lægekunsten overalt i disse Riger og Lande, efter Medicinal-Forordningens af 4 Decemb. 1672. §. 3. Derimod er der, efter samme

23

Allernaadigste Forordnings §. 4, 12 og 28, alle disse ovennævnte, uden Undtagelse, aldeles forbudent at give indvendige Lægemidler under tilbørlig Straf, uden alleneste Vunddrikke, Decokt og Gurgelvand.

Skulde man vel efter dette Allernaadigste Forbud formode, ar disse Folk kunde have taget sig saa stor en

Friehed i en dem uvedkommende Sag, som skeer er, dersom man ikke daglig saae det for Øynene? — Den Allernaadigste Forordning synes at være bleven forglemt, og Opsynsmændene - - - - - Ja! Man trækker paa Skuldrene, og lader det gamle Indsnig uden Paatale meer og meer udbreede sig, af Frygt for at faae den heele Fusker-Sværm paa Halsen, eller i det ringeste at blive anseete med Uvenskab og skeele Øyne. —

Dl dette Indsnig kunde man maaskee give nogen Aarsag. I forrige Bider, da Lægevidenskaben kluns stod paa en flet Fod hos os her ved Universitetet, da lider eller intet blev lært ved offentlige Forelæsninger: da der altsaa vare ikkuns faa medicine Studerende: da man forffrev Læger fra Tydskland: da der ikkuns vare faa Læger i Kiøbenhavn, hvilke, da de havde rigelige Indkomster, ligesom nu, og allene opvartede de Rige og Fornemme, og saae paa sine egne For-

24

dele, uden at bekymre sig om Mængdens og de øvrige Indbyggeres Tab ved Fuskerier: da der paa Landet i Provintzerne vare endnu færre eller ingen Læger, og de, som vare der ikke kunde udrekke deres Hielp til de langt fraliggende Indbyggere: Paa denne Tiid indsneg sig dette fordømmelige Qvaksalverie, hvorved heele Staden og alle Landene bleve oversvømmede med chirurgiske saa kaldede Doctores. — Disse Omstændigheder synes at have givet Anledning til Indsniget, som endnu udbreder sig; men hvorfore seer man nu igiennem Fingre hermed, og lader denne giftige Byld æde saa vidt om sig, uden at tænke paa Lægedom. De forrige Tiider kan man nogenledes have undskyldte, da der formedelst ovenanførte Aarsager ikke vare mange danske Læger, og man saae sig da nødt til at hielpe sig, som man kunde; men nu, da vi ingen Mangel have herpaa, hvorfore afskaffes ikke saadan Uorden ?

Efterdi der er nogen Forskiel imellem de benævnte Personer, fom uden Tilladelse fornærme Staten og Lægerne, da nogle have lagt sig efter en Videnskab, som er Nærmere beslægtet med den udøvende Lægekunst end andres, og andre derimod have flet ingen; saa. synes de at kunde bringes i adskillige Classer.

25

Til den første Classe henhøre: Regiments- og Divisions-Feltskiærer, hvilke uagtet de have udstaaet et faa kaldet chirurgisk Overhør, og derfore have Tilladelse at udøve Vundlægekunsten vaa Soldater og Matroser, dog gemeenlig ikke have lært de medicinske Grunde saa tilstrækkelig, som der til en lykkelig Udøvelse i Lægekunsten udfordres; saa ere de alle uberettigede til at udøve samme.

Man vil ventelig indvende: hvorledes skal da Krigsfolkene blive helbredede, naar det ikke maae tillades disse Vundlæger at forordne dem det nødvendige i paakomne Sygdomme? Jeg svarer: kan ikke Lønnen deeles imellem visse Læger og Vundlæger, saaledes, at der blev et mindre Antal af Vundlæger, og ordentlige Læger i de Afgaaendes Stæd blive antagne. Paa denne Maade kunde enhver giøre sit, og alt kunde blive vel forrettet. Skulde bette Forslag ikke blive antageligt, saa synes det billigt, at saadan en Indskrænkning blev giort for disse Vundlæger, som kan sees i nogle udenlandske Medicinal-Forordninger, hvorudi slige Vundlæger eve tilstædte ar helbrede indvendig ved deres Regimenter; men ved civile Personer maae de ganske aldeles holde sig baade fra indvendige og udvendige Curer, saavelsom og

26

Aareladning, og uden Fornærmelse overlade saadant til de Læger og Vundlæger, som bære Borgerlige Tyngder.

Til den anden Classe kan henføres Stads- og andre Vundlæger og Barberer, som, endskiønt de vel i Almindelighed have underkastet sig det chirurgiske Overhør, dog gemeenlig ikke have den Indsigt og Færdighed i Vundlægekunsten, som de nys oventil benævnte, og derfore endnu mindre have kunder forhvervet sig nogen Indsigt i Lægevidenffaben; faa er det aabenbar, at de ikke bør befatte sig med sammes Udøvelse under haard Straf. Disse ere end ydermere udi de vel indrettede Medicinal-Forordninger befalede: ikke at maae skride til Spyttekuren uden en Læges Samtykke, da mange af Skiødesløshed herved elendig ere omkomne: ikke heller i hidsige Sygdomme uden en Læges Nærværelse at foretage nogen Aareladning, eller at paatage sig svære og farlige chirurgiske Curer, uden at have søgt en Læges Hielp og Raad.

Den nyelig anordnede offentlige Overhørelse i Lægevidenskaben vil komme disse benævnte Indskrænkelser til en ypperlig Hielp i Henseende til deres Varighed, da de halvlærde og opblæste Vundlæger og Lægedoms-Kræmmere ikke herefterdags, som tilforn, da

27

Overhørelsen skeete inden fiire Vægae af et par barmhiertige Professores, tør fordriste sig til at lade sig offentlig overhøre, for at bekomme en skriftlig Tilladelse at behandle Folkets Helbred og Sundhed efter eget Tykte, eftersom de nu kan have grundig Aarsage til at befrygte, at saadan en offentlig Fremstillelse ikke vil blive dem til megen Ære.

Den tredie Classe indbefatter Lægedoms-Kræmmere, Vadere, Jordemødre, Qvaksalvere, Markskrigere, Omløbere, kloge Koner og Signekiærlinger. Da disse aldrig have lært noget, som kan henhøre til den udøvende Lægevidenskab eller Vundlægekunst, og derfore endnu mindre kan underkaste sig nogen Overhørelse enten i det ene eller i det andet; faa bor de ogsaa under de haardeste Straffe være aldeles forbundne at befatte sig i ringeste Maade med den udøvende Lægekunst.

Efter all Opkomst, Orden, og Ret, er Lægevidenskabens Udøvelse alle Lægedoms-Kræmmere og Badere uvedkommende og forbuden. *) Dog veed man, at endeel, ikke alleene i Staden; men endog paa Landet, blande sig herudi.

*) Ammanni Med. crit. Caf. 55. 56. Alberti Jurisprud. med. T. I. P. II. Caf. 54. & Tom. II. Caf. 38.

28

For kvaksalvere, Markskrigere, og slige Omløbere er vel Dannemark og Norge meere befriet end Tydskland. Af denne Aarsag seer man ogsaa mere af dette skadelige Utøy i de til Tydskland grændsende Lande og i Jylland, hvor der uden Tvivl for fine Aarsagers Skyld ikke kan Kiendes af Stædernes Øvrighed; men ustraffet streifer Landene om, og fornemmelig indfinder sig ved Markederne og Snapstingene, og der ved trykte Sædler underretter Folk om sine overordentlige Gaver og store Opfindelser, paabyrde alle Mennesker med Recepter, Sundhedsregler, og andet unyttigt og skadeligt Qvark af Lægemidler. Om disse heder det:

Qvi modo vinifti noftram mendicus in urbem,

Paulum mutato nomine fis medicus. Pharmaca das ægroto; aurum tibi porrigil

æger,

Tu morbum curas illius; ille tuum.

At Markskrigere paa alle Siider have været anseete fom meget skadelige Mennesker, Kiendes deraf, at samme ere efter Lovene holdte for Æreløse og ikke maatte taales. *) Lige-

*) Valentini Pandeet. med. leg. P. I. Sect. IV. Caf. 3.

29

ledes har det tilforn været enhver tilladt uden Skyld og Straf paa egen Haand at slaae en Markskriger ihiel, fom det menneskelige Kiøns Fiende. *) Og i Montpelier blive saadanne Karle satte baglænds paa et udslæbet skabet Æsel; førte allevegne omkring i Staden, og omsider jagede ud af Porten. **) Man tænker billigere nu omstunder om disse Folk.

Hvor Qvaksalveren ikke kan komme selv, der fender han sin Gift. Herved forstaaes den Misbrug, som overalt i Rigerne begaaes med de saa kaldede Universal- og Polychrest-Medicamenter, hvilke under pralende Titler, eller ved en Berømmelse paa trykte medfulgte Sedler tillades at blive giorte almindelige. Disse udgives for at være tienlige i alle muelige Sygdomme, og blive derfore brugte i Flæng under alle Tilfælde. Men man har derfore ogsaa mange bedrøvelige Exempler paa deres Skadelighed, hvilket har givet Anledning til, at deres Indførsel og Brug i adskillige Lande er aldeles forbuden. Denne Anledning have vi ogsaa; men dog lade vi disse giftige Ting udbrede sig meer og meer, til Borgernes Fordærvelse! — Jeg har kiendt adskillige, som ved Ailhauds sorte

*) Albertus loc. cit. Tom. I. c. 15.

**) Behrens Select. ad med. Sect. V. §. 4.

30

Pulver have laxeret sig til Døde, og andre, som ved den Sphæriske Essens ere bragte til Krøblinge, uden at tale om flere saadanne Hændelser ved andre slige Midler. — Hvor lætte bleve ikke Videnskaberne: Hvor hastig kunde man ikke blive Læge: Hvor unødvendige bleve vore Lægedoms Boder, naar man kunde indskrænke Lægevidenksaben til saa ænge Grændser, og finde saa kort en Gienvey: — De faa kaldede kloge Koner og Signekiærlinger findes endnu, og fornemmelig hist og her iblandt Almuen paa Landet, hvilke foregive, at alle Sygdomme komme fra onde Folk, som enten have kastet noget Ondt, jeg veed ikke hvad, for de Syge, eller og, som de sige, forgiort dem. — Da den gemene Mand i Almindelighed tiltroer disse Kiærlinger en overordentlig Klogskab, siden de intet foretage sig nogen Cur, uden paa visse Dage i Ugen, læse noget uforstaaeligt Tøy over de Syge, bestryge dem, give dem Terpentin-Olie, og andre hidsige Ting, som de ofte maae rage ind i stor Mængde, ja til en Pægel, og begaae anden flig Dristighed og Daarlighed. Men det er at beklage, at Almuen herved haade bliver bestyrket i sin Overtroe, saa og, at en Mængde Syge, formedelst saadant Forhold, ikke alleene blive forsømmede, da de ved duelige Lægemidler i

31

Tiide kunde været helbredede; men endog tabe ofte baade Helbred og Liv. — Denne skadelige Slægt fortiener de haardeste Straffe, og en aldeles Udryddelse fra Indvaanerne. — I forrige Tiider brændte man Hexekiærlinger; men da vore Tiider ere meere oplyste; saa vil man vel sinde, at en legemlig Straf og Spindehuusene kunde være Tugtelse nok for dem.

Efterat jeg har opregnet de Personer, som fornemmelig vanziire Lægevidenskaben, eller i det ringeste fornærme Lægerne, faa maae jeg endnu røre lidet ved det Tab, som de unge Studerende og det Almindelige tager ved dette Fuskerie.

Naar de Studerende have fuldendt de betragtende Deele af Lægevidenskaben, og ville henvende sig til den udøvende; faa er her ikkuns et Stæd i Staden, hvor denne kan læres; nemlig Friderichs Hospital. Alle kan umuelig blive antagne i Tieneste herved, og den lange Vey fra Academiet og hertil er en Hindring for bestandige Iagttagelser, hvorved Erfaringen dog skulde forhverves. — Den beste og beqvemmeste Maade, at lære denne Deel af Lægekunsten paa, maatte derfore være denne: at de Unge kunde selv under en Doctors Anførsel besøge de Syge. Hvorfore skeer da ikke dette? — De faa ud-

32

øvende Doctores maae selv besøge de Fornemme og Rige, om de ville have Umagen betalt: af de Borgerlige og ringere Syge have de ikke mange; thi disse lade sig opvarte af Bundlæger og Barberer, og have de nogle af disse, saa maae de dog selv indfinde sig, om ikke en Bundlæge, Barbeer eller Fusker skal tage Næringen og Brødet fra dem. Er der en eller anden Doctor, som har fleere af de Borgerlige Syge, end han selv kan bestride, eller og har nogle af de smaae Hospitaler; saa antages, jeg veed ikke efter hvilke Grunde, gemeenligst Feltskiær-Svendene for at besørge disse. — Ved saadant Forhold bliver Dørren ligesom lukket til for de Studerende, og all Leylighed tit Lægekunstens Udøvelse dem berøvet, Mod og Lyst forsvinder, da de andre uværdige løbe af med alle Fordelene, og alle Døre re staae aabne for dem. — Er dette ikke en Vanære for vore Læger, at de selv ville foragte deres Videnskab ved at forskyde de værdige, som med megen Møye og Bekostning Have lagt sig efter de fornødne Videnskaber, og derimod antage andre i Kunsten Uvidende, og til denne Forretning uskikkede Personer, hvorved de ligesom give disse Sværdet i Haanden til manges Ødelæggelse i frem tiden? — Monne det ikke var fordeelagtigst

33

baade for Lægen selv, de unge Lærende og de Syge, at en Studerende hertil blev antaget fremfor en Feltskiær-Svend? Da skulde

end denne beholdes ved de smaae Hospitaler; saa synes der dog, at en Studerende tillige kunde blive antaget, og Lønnen delet. — Saadant var jo fornuftigt og billigt, og de unge Læger saavelsom der ganske Almindelige til sand Fordel:

Der er ikke nok, at Vundlægerne og de andre uberettigede Personer fornærme Staten i Almindelighed og Lægerne i Særdeleshed; men de skade endog Lægevidenskaben selv. — Der er ved rigrige Iagttagelser over sjældne og særdeles forekomne Tilfælde og Omgangs-Syger Lægevidenskaben skal vore. Saadanne Iagttagelser maae giøres af dem, som have lært at tænke rer og ordentlig, og ikke tage Skyggen for Legemet, hviket man har ikke kundet udfordre af en almindelig Vundlæge — Havde Lægerne meere at forrette iblandt Almuen, hvor de mest mærkværdige Sygdomme forekomme, saa vilde vi uden Tvivl see vores Videnskab aarlig beriiget med vigtige Bemærkelser, som nu blive skiulte under Bundlægernes Vankundighed, hvilke vel kan see de Syge; men ikke alletiider Sygdommen, hvorpaa der dog egentlig kommer an. — Skulde man under den

34

nærværende medicinske-Forfatning kunde vente sig noget Vigtigt af saadanne Iagttagelser; saa maatte man have det fra vores Friderichs Hospital, som de Syges og Elendiges almindelige Uflugtsstæd. Hvorfore bliver det da ikke offentlig bekiendrgiort, hvad vigtigt herinde kan forekomme? Der er jo en offentlig Stiftelse til almindelig Nytte? -— Vore Naboer, Svenskene, ere tillige med andre i denne Sag flittigere end vi.

Dette anførte angik for den største Deel Hovedstaden. Ere her ægte og store Læger, og dog ikke kan kiendes af de allerfleste: Ere disse Læger i Nærheden af de Syge, og dog ikke søges: Hvorledes vil man da vente, det skulde gaae til paa Landet? — Her er Almuens Tænkemaade om Lægerne ligesaa eenfoldig, som i Staden, ja snart eenfoldigere, da de virkelige Læger her ere rarere, og derfore desto mere ukiendte. Man har et og det samme Begreb om Lægen og Vundlægen: De ere Personer, som besøge Syge; veed at give Sygdommen Navn og en Recept herfor. — Videnskaber kan ikke troes at høre til Lægekunsten, eller være nødvendige for Lægen. Præster, Degne og Skoleholdere ere allene de lærde Folk. — Fra Tænkemaaden kan man slutte sig til Folkets Forhold i paakommende Sygdomme. —

35

De fleste af de smaa Kiøbstæder have vel i det ringeste en saa kaldet Vundlæge; men der er at beklage, at disses Indsigt er saa meget ringe i Almindelighed, hvorudover mange Mennesker, som virkelig kunde reddes, maae af Mangel paa en god Haandforretning (Operation) da de ikke have Reedskaber hertil, sættc Livet til. Aarsagen er: De beste Vundlæger blive i Hovedstaden, og Landene maae nøyes med de flettere, hvis Videnskab undertiden ikke rekker sig til at læge en bollen Finger eller en Byld, og hvor vil man da vente nogen tilstrækkelig Hielp ved Beenbrud, Vandtapning i Vattersot, Hovedskallens Aabning, indeklæmte Brok o.s.v., ja, naar de kan tage en Brok for en moden Byld, og aabne den tillige med de indeholdte Tarme (hvilket virkelig er skeet, og den Syge omkommer) saa fjendes lættelig deres Kundskabs Udstrækning. —

Da det staaer saaledes til med den Videnskab, hvorpaa de egentlig skulde have lagt Vind, hvad maae man da tænke om deres Indsigt i den medicinske, hvortil de aldrig have lært de første Grunde. — Man seer dog alligevel baade Vundlæger og Lægedomskræmmere at kappes med hinanden ved at iile til de Syges Senge, snart overalt at være sysselsatte med at løbe i Kiøbstæden fra en Dør til en anden, at flakke paa Landet fra

36

et Stæd til et andet, og med en fuldkommen Friehed at udøve Lægekunsten, endog paa de Stæder, hvor Lægen er i Nærheden. Man betænke, hvor stor disse Menneskers Næsviished er; naar de tør gaae ind og betage den ordentlige Læge de Syge, som ere under hans Tilsyn: Ja! naar en Vundlæge (efter sandfærdig Fortælling) har foretaget sig en Reyse paa 2 Miile, for at see en indsigtsfuld Læge paa Fingrene hos en Syg, som havde en vigtig Sygdom, hvilken Vundlægen efter egen Tilstaaelse dog aldrig havde helbredet. — Tør man tage sig saadan Friehed for alle Lærdes og Lægers Øyne i Kiøbenhavn, hvorfore tør man da ikke giøre det paa Landet for en i Vundlægernes Øyne ringe agtet Physikus? — Denne har hidindtil ikke tordet paatale saadan Fornærmelse, af Frygt for Vundlægens og hans Tilhængeres Had, Bagtalelse, Forfølgelse, o.s.v., allerhelst om han af Vedkommende ikke fik nogen Biestand; og hvor har han vel efter Lægevidenskabens hidindtil værende forstyrrede Forfatning kundet vente at faae denne? — Ney! han vilde faae Modsigelser: Han vilde for sin Reedelighed ikke fortiene sig Tak af noget Menneske: For hans Aarvaagenhed til det Almindeliges Beste, vilde en almindelig Spot, Fortrædeligheder og Processer blive hans bestandige Følgesvenne. —

37

Almuen er uformuende til at undersøge, hvorvidt disse Menneskers Indsigt og Friehed gaaer, og derfore er uvidende, enten de giøre Gavn eller Skade, enten de have Tilladelse til denne Udøvelse eller ikke: Nok, de blive syge, der skal bruges noget, og man tager da den nærmeste, som har Dristighed nok til at paatage sig de Syges Helbredelse uden tilstrækkelig Indsigt. Lever den Syge, og Naturen overvinder baade Sygdommen og de skadelige Lægemidler, som kan være givne, saa roses og betales denne forstandige Mand: Døer den Syge af Sygdommen eller en forkeert Lægemaade; saa ere dog alle muelige Ting giorte til Rædning. -— Saadanne gaaer det til, og saaledes tænkes der i Landene. Enhver Retsindig har Aarsage til at bejamre Indbyggernes Skiæbne, fornemmelig den, som kan have havt Indsigt nok til at kiende de bedrøvelige Optoge, som skee ved de aldeles forkeerte Lægemaader, hvilke ingen kan forestille sig, uden at have været Tilstuere heraf.

Uagtet alle Vundlæger, som oventil er sagt, bor aldeles forbydes at udøve Lægekunsten, baade for den Skade det Almindelige derved kan tage, som og formedelst den Fornærmelse, de andre virkelige og beskikkede Læger skeer ved saadant Forhold; saa synes det dog fordeelagtigt for Almuen, at dem maatte

38

tilstædes at give et uskyldigt Middel til Fattige og Uformuende paa de Stæder, som ere langt bortliggende fra den ordentlige Læge; men dog være forbundne i vigtige Sygdomme og Omgangssyger enten ikke at paatage sig samme, eller i det mindste at raadføre sig med Lægen. Saadant er tilladt og befalet i adskillige velindrettede Medicinal-Forordnin- ger, og er overensstemmende med Villighed.

Ligesom Vundlægerne have taget sig den Friehed at bestyre Folkets Helbred og Liv; saaledes synes de fleeste at ville hærske over dets Pung. Man seer ikke sielden med Beundring deres ublue Regninger paa det, de kan have forrettet, at være af den Beskaffenhed, saa man snart maatte falde paa den Tanke, at Almuen skulde af disse Mennesker tilkiøbe sig Livet. Ved saadan Opførsel bliver Mængden afskrækket fra at søge Raad hos Dem, som have Indsigt i forekomne Tilfælde at give Forholdsregler; men tage sin Tilflugt til andre Fuskere og uvisse Huusraad, hvorved der dræbes fleete Mennesker end ved Pesten. — Det er derfore uomgiængelig fornødent, at der bliver sat Skranker for dette Onde, hvorved den Fattige mest trykkes og maae gaae hielpeløs. Sligt skede best ved en fastsat Taxt, hvoraf alle kunde see, hvad de vare pligtige til at give for hver Cur især;

39

dog at den Uformuende blev besørget uden Betalning.

Ved denne Leylighed maae der tilstædes mig at tale lidet om Jordemoder-Væsent paa Landet.

De priiseligste Anstalter til at lære Jorbemoderkunsten, haves nu her i Kiøbenhavn, og Staden er derved saaledcs blevet forsynet med gode Jordemødre, at den i denne Post ikke eftergiver nogen anden. — Men lader os reyse begge Rigerne igiennem; saa ville vi erfare, hvorledes denne Sag staaer til i Landsbyerne, og deraf erfare, hvor Høylig Landmanden i denne Henseende er at beklage, ja falde i Forundring, at ingen hidtildags har tænkt paa at opreyse saa stor Mangel, uagtet man har skrevet og arbeyder saa meget for Landmandens Opkomst og Folkemængdens Forøgelse. — I disse Byer staaer den ene Naboeste den anden bie ved Forløsningen; den ene Ukyndige giver den anden Raad; den ene rækker den anden hjelpsomme, men uerfarne Hænder. Ved denne Medhandling blive mange uskyldige Fostere dræbte i Fødselen, førend de see Dagens Lys, eller og lemlæstede og giorte til Krøblinge i det de fødes. Findes en Kone hist og her, som paatager sig at forløse Barselkoner, og har Navn af Jordemoder; saa har Alderen allene, men ikke Indsigt og

40

Erfarenhed, giort hende berettiget hertil. — Disse uvidende Mennesker tilskynde ofte de Fødende under Fødselen at bruge et og andet hidsigt Middel, for at befordre Fødselen, ja tilstæde dem i de efter Forløsningen følgende Dage at bruge sliige skadelige Sager for at styrke Konens svage Kræfter, hvoraf oftest følger hidsige og Betændelses-Sygdomme, og ikke sielden Døden.

Udi Forordningen af 30 Nov. 1714, angaaende Jordemødrenes Overhør og Antagelse med viidere, er vel udi den første Artikel befalet: At paa Landet skulde Jordemødrene, førend de maatte øve sin Profession, lade sig undervisse og overhøre af den næst vedliggende Byes Praktico, men om dette er skeet, siden Forordningens Udgivelse, er uvist: I det ringeste er det ikke skeet uden paa meget faa Stæder udi mange af de næst afvigte Aaringer, efterdi næsten ingen overhørte Jordemødre findes i Bondebyerne; thi blive nogle af de i Kiøbenhavn underviste udsendte paa Landet, da reyse de allene til Kiøbstæderne, og overlade Landsbyerne deres egen Skiæbne, som derfore ere i denne Sag aldeles forladte, og i Nød hielpeløse.

Skulde denne Betragtning ikke opvække os til Medynk over Landmanden, som dog er Kiærnen af Staten, og hvis Undergang

41

drager vores efter sig? — Da vor mildeste Konge har antaget sig Bondestanden, og bestemmer alle Ting til dens Forbedring; saa venter man med Sikkerhed, at Hans Landfaderlige Ømhed heller ikke taaler, at den skal i denne Henseende være all Hielp berøvet; men at den paa beste Maade bliver understøttet til mange Menneskers Frelse.

At ville forsyne Landene med Fostermødre fra Kiøbenhavn, som der kunde være underviiste og overhørte, var i sig selv meget got; men uden at tale om den store Mængde, som hertil udfordredes; saa vilde det først falde Indvaanerne tungt at lønne samme, og dernæst har Erfarenheden viist, at Bondekonerne have større Fortroelighed til sine egne, i hvor uviidende de endog ere, end til Fremmede, hvorfore, da man med Tvangsmidler i denne Sag ikke vilde udrette meget; saa vilde det blive fordeelagtigst, ar de bekom Fostermødre af deres Jevnlige.

I denne Henseende synes det fordeelagtigst, at enhver Præst paa Landet udsøgte af sine Sogne en ung og skikkelig Kone. Af disse Koner maatte et Antal af 20 til 30 paa engang henskikkes til den nærmeste Physicum, for af ham, imod en fastsat Betalning af en offentlig Casse, at tage Undervisning og Overhør. Efter aflagt Eed maatte

42

de bestikkes af Øvrigheden i hvert andet Sogn, som de, der allene havde Friehed i Sognene for en billig fastsat Priis at betiene Barselkoner. Imedens de gik til Underviisning, maatte dem af Sognene gives noget til Underhold, og naar de vare bestikkede, maatte dem af Godseyerne forundes frie Bolig og Brænde, uden nogen anden Løn. Dernæst maatte det paalægges Præsterne Nøye at paa-agte, at ikke nogen uberettiget Kone loed sig bruge som Fostermoder, og om saadant indløb, da strax at melde det for Amtmanden, at hun efter Omstændighederne kunde blive afstraffet.

Paa denne anførte Maade kunde Landene blive forsynede med duelige Fostermødre uden nogen mærkelig Bekostning. Indretningen er meget læt og muelig at bringe i Stand, og Nytten deraf vil langt overveye Bekostningerne.

Efterat jeg har igiennemgaaet de Mangler, som synes at trykke det medicinske Væsen; saa maae jeg endnu berøre en, som for sin Vittigheds Skyld ikke bør forbigaaes.

Orden og god Skik kan i vore fordærvede Tiider ikke holdes uden gode Love. Alle gode Indretninger have sine Love, og det ringeste Handværk er forsynet med sine Privilegier, som blive handthævede; men

43

det medicinske Væsen, hvorudi de største Uordener begaaes, og hvorved Staten taber meere end ved andre Uordener, er ligesom uden all Lov, Ret og Handthævelse. — Vi have vel en Medicinal-Forordning og Lægedoms Taxt; men disse ere formedelst deres Ælde af 100 Aar nu næsten blevne ubrugbare og uefterretlige. Forordningen har mange og store Mangler, da den ikke indeholder alt det, der kan være nødvendigt til en god medicinsk Politie, og Lægedoms Tarten er for den største Deel aldeeles ubrugbar, da meget unyttigt Tøy, som der er sammenpakket, og som paa den Tiid var i Mode, kunde reenc udstræges, og de andre nyere og nyttigere Lægemidler indføres, o. s. v. — Og da denne Taxt nu er meget rar at overkomme, saa er den heller ikke bekiendt for Almuen, til hvis Underretning den dog fornemmelig skulde være forfattet, for at hæmme og undgaae Egernyttigheds Misbruge, hvilke uden samme ikke kan afskaffes. — Udi samme Forordning er vel tillige en Taxt for Lægerne; men som erfares efter nærværende Tiider at være utilstrækkelig, fornemmelig for dem paa Landet, som ved deres mange besværlige Reyser og lange Ophold hos de Syge forøde saa megen Tiid. — For Bundlægerne savnes aldeles en Taxt, hvilken, som

44

oventil er sagt, er høyst fornøden. Hertil kommer, at en Læge og Vundlæge synes at burde have samme, om ikke et større Fortrin for Lægedomskræmmerne i en Stervboed, hvor der gaaes fra Arv og Gield; fornemmelig efterdi Lægen og Vundlægen have meere Uroe, Umage, Løben og Tiidsspilde end Lægedomskræmmeren, som upyntet kan blive hjemme, naar han ikke har Lyst til at søge Fornøyelser ude. Disse Kræmmere er det tilladt efter bemeldte Forordning, i sliige Stervboder at have sin Betalning ud, næst efter Børnepenge, først og frem for alle andre Tilgodehavende. Men man seer af andre nye Medicinal-Forordninger, at Lægen og Vundlægen er ikke under sliige Begivenheder glemt; thi udi disse er det befalet: At Lægerne i sliige Stervboder først og fremfor alle andre Tilgodehavende maae bekomme deres Betalning, dernæst Vundlægerne, omsider Lægedomskræmmerne, og tilsidst alle andre. Saadant er ogsaa billigt, om alle Syge skal have Tilsyn, og ikke formedelst Betalningens Uvished ligge uden all Hielp. — Disse ere en Deel af Manglerne, som kan være nok til at Viise den Trang, Rigerne have til en nye Medicinal-Forordning og Taxt. Man har i en meget lang Tiid med Længsel ventet og ønsket at see samme,

45

allerhelst da de meest slebene Folkeslag have for længe siden forsynet sig med dem, af hvilke, saasom de kunde tiene os til Mynstere, jeg her vil opregne nogle af de beste: Die Königl. Preussische General-medicinal Ordnung 1744. Die Hochfürstl. Brandenburgischer 1746. Die Herzogl. Wittembergische 1756. Die Herzogl. Braunschweig-Lüneburgische 1747.

Det er ikke allene i diste benævnte Poster vi have ligget tilbage, og havt Trang; vi trænge endnu til mere. Mange andre flittige Folkeslag have ogsaa foregaaet os med at udgive nye Dispensatoria; men vi blive ved det gamle, hvilket ogsaa formedelst sin Ælde baade snart er glemt og ubrugeligt. — Der behøvedes dog vel ikke saa megen lang Tid til at udarbeyde et nyt, som man siger der er anvendt herpaa. Man har jo, til al Lykke, ikke Behov nu omstunder at bryde Hovedet med de urimelige og latterlige Sammensætninger af Lægemidler, som har maattet koste de gamle Læger stor Hovedpine, og hvormed endog en Deel af de nyeste Dispensatoria ere opfyldte. Naturen er fornøyet med lidet og enfoldigt. — Behøver man vel 41 Ingredientzer til et Plaster, og 69 til et Latværk? —

Førend jeg slutter min Afhandling, maae det tillades mig at tale lidet endnu til

46

Rigernes Fordeel. Det er alt for bekiendt, Hvor stor en Ødeleggelse Børnekopperne tilveyebringe overalt, dog mest hos Almuen, som ikke i denne Sygdom betiener sig af Lægernes Raad, men efter Paracelci og Syvii Maade stræber ikkuns efter at drive Giften ud fra Hiertet med hidsige Midler, hvorved de uskyldige Børn sveede sig til Døde, og af en skiændig Fordom med paanøden Mad og anden ubeqvem Drik, føre dem for Tiden til Graven. — For at see, hvor dødende denne Sygdom kunde være paa Landet, har jeg fra endeel Præster ladet mig indsende Beregninger over dem, som i disse Aar ere bortrykkede af Kopperne, og befundet: at oftest en tredie Deel, og ikke sielden den halve Part af de Syge ere hendøde. Fra Boringholm har man af de Danske Tidender erfaret: at i afvigte Aar ere netop ligesaa mange døde af denne Sygdom, som der paa det heele Land i samme Aar vare fødte.

Det er ligesaa bekiendt, med hvilken Lykke Kopperne blive anbragte nu omstunder i alle Landskabe, hvilket, saavelsom den store Mængde af Mennesker, der ved denne ødelæggende Sygdom tabes for Staten, har foraarsaget, at vor mildeste Konge har allernaadigst forundt sine Undersaattere et Rædningsstæd, nemlig Indpodnings-Huuset her ved Kiøbenhavn, hvor alle kan beskytte sig for denne Sygdoms Voldsomhed. Men da ingen kan nyde Fordeelene af denne allernaadigste Stiftelse, Uden Kiøbenhavns Borgere allene og andre

Formuende paa Landet i Sielland; da Norge

47

og de andre Lande ere for langt fraliggende; saa giør man sig det visse Haab, at denne Kongelige Naade i Henseende til Koppeindpodningen, ogsaa vil række sig til Hans Majestæts øvrige Undersaatter, fornemmelig til Landmanden, for hvis Opkomst Hans Majestæt immer har baaret saa overflødig Kongelig Naade og Omsorg i alle andre Ting. — Intet Land har, saavidt mig er bekiendt, giort Anlæg til Indpodnings Huuse for Landmanden, uden allene Rusland, hvor der i Aaret 1768 overalt paa Landet ere oprettede saadanne Huuse. — Mit Ønske bliver derfore, at Dannemark og Norge ikke, som i mange andre Ting, maatte blive de sidste Riger, hvor slig en herlig og ypperlig Indretning skulde finde Stad, da saamange tusinde Menneskers Liv herved kan blive sparede.

Men da Bonden ikke har lært at betænke og overveye, hvad der kan tiene til hans sande Gavn, saa vilde han ventelig heller ikke godvillig indfinde sig med sine Børn til Indpodningshuset, allerhelst, da Indpodningen endnu er en ubekiendt Sag for ham; hvorfore man troer, at han i denne, som i fleere Ting, maatte bestyres til sin egen Fordeel og Gavn. I denne Henseende kunde Indpodnings-Indretningerne efter mine Tanker med beste Orden og mindst Bekostning istandsættes omtrent paa følgende Maade.

Der kunde bygges eller udsøges tvende Huuse i hvert andet eller tredie Amt i en og samme Bye; dog hver Bygning for sig adskilt: Det ene maatte være Bereedelses-Huuset, og det andet Indpodnings-Huuset. Udi ethvert Huus maatte være en stor Stue til Børnene, et Kammer til en eller 2de Opvartersker, og et Kiøkken. Physici paa Landet maatte for en vis aarlig Belønning forestaae disse Indpodnings-Huuse: Amtmændene maatte med Physicis holde Brevvæxling, saa de første kunde tilkiendegive Godseyerne, hvilke Byers Børn først skulde hensendes, og paa hvilken Tiid, eftersom et vist Antal bestandig maatte være tilstæde: Godsey-

48

erne skulde ogsaa være forbundne strax at tilkiendegive Amtmanden, naar Koppesygen indfandt sig i deres underhavende Byer; saa disse Børn først og frem for alle andre kunde afsendes og indpodes. — De øvrige Ting, som herved kunde komme i Betragtning, vilde ikke blive af større Vigtighed, end jo et viist Overlæg kunde overvinde samme, og de derpaa anvendte Bekostninger vilde Indretningens Nytte riigelig erstatte.

Eftersom de nyefødte Børn, naar de ere to til tre Dage gamle, have de sundeste og friskeste Legemer, allerhelst, naar Mødrene selv give Die; saa var det at ønske, at alle Mødre vilde i denne Alder lade de Smaae indpode, da den Frygt for Indpodningen, som siden qvæler den modnere Alder, herved aldeles vilde forsvinde, og man vandt tillige dette derved, at Indpodnings-Huusene omsider kunde undværes. Naar hermed blev giort Begyndelse paa et offentlig Sted, og Indpodningens lykkelige Fremgang giort kundbar; saa troer jeg, at denne Forretning vilde blive almindelig antagen, og at man vilde see enhver øm Moder at tilstæde dette ypperlige Middel, for at være sine Børns Liv saa meget vissere, ja selv onsider med egen Haand at tilbringe dem Kop-Materien. — Af en kyndig Læge i Wien har man seet mange Prøver paa denne Indpodning. Bar det da ikke nyttigt, og til Opmuntring for mange Mødre at efterfølge, om de nyefødte Børn paa Friderichs Hospital bleve indpodede, førend de bleve tilladte at komme ud? — Det Allernaadigste Forbud paa Koppe-Indpodningen her i Staden vil ventelig

hindre saa herligt et Foretagende. -

Det allersidste, jeg har at fremføre, er: at tilønske vor Allernaadigste Konge de beste Raad, og disses lykkelige Iværksættelse, saavel i Henseende til alle Tings Forfremmelse i Almindelighed, som til Lægevidenskabens Fremgang, Tilvæxt, Orden og Handthævelse i Særdeleshed, til begge Rigernes sande Gavn og Lyksalighed.

1

Philantropos

om

Qvaksalvernes

Skadelighed i en Stat,

Tegn

hvorpaa man kan tiende dem fra de

sande Læger,

og Middel til at udrydde dem. Non sinis in longo miseros putrescere morbo, Absolvisqve brevi morte, benignus homo est. MARTIALIS. Kiøbenhavn, 1771. Trykt og findes tilkiøbs hos J. Rudolph Thiele, boende i Peder Hvitfeltsstræde.

2
3

Vindicta Lycurgi.

Mange søger at finde Aarsagen til Folkemængdens og den mennelige Slægts Aftagelse i Krigen, hvor aarligen mange Siæle døer i Seyladsen, hvorved en Deel deels af Skibbrud, deels af Sygdom, som de ey saa let som til Lands kan blive hiulpene imod, miste Livet, i Fraadferie og Drukkenskab, som nogle med største Billighed troer at aflive flere, end Krigen selv, i Caffees og Thees Misbrug, som slapgiører Legemet, og svækker Senerne, i den veneriske Sygdom de Voxnes Pest, og i Kopperne de Umyndiges Plage, i andre for de Gamle Ube-

4

kiendte Sygdomme, i Indpodningen, hvorved en Gift indbringes i Legemet, som aldrig igien uddrives, en Opfindelse, meget nyttig for visse Læger, naar den udøves paa de Rige, i Snørliverne endelig, som, ved at klemme Brystet, foraarsager Svindsot; og paa denne Maade afliver mange unge Folk, eller ved at sammentrykke Underlivet, giør mange Fruentimmere ufrugtbare. Men kuns meget saa søge den i en hos mig meget gieldende Aarsag, nemlig i Juskervæsenet i Lægekunsten; det er, i de sig saa kaldende Læger, eller de, som udøve Konsten, uden at være berettigede dertil. Disse bør uden Tvivl ansees for Menneskelighedens største Pest, hvad andet end Døden kan man vel vente af Mennesker, som Baade ere uvidende om Sygdommen og Lægemidler, som de bruge derimod? Hvad andet end Ulykker kan vel udrettes af nogle ustraffede Mordere, som ved den klingende Myntes Kraft tilkiøber sig af nogle sultene Professorer, som virkelig en burde forestaae saa vigtige Embeder, et Beviis og en Tilladelse, at være offentlige Mordere? Hvad kan man endelig vente af nogle lastefulde Ugudelige, som hverken haver Religion, gode Sæder, eller Samvittighed, og som med fri Villie

5

overtræder det femte Bud, udøvende offentlige Menneske-Mord, ja ere endogsaa Aarsag til Selvmord, i det de bruger en Konst, som de aldrig haver lært, ey heller have Evne til at lære, idet det lettroende Publicum overgiver Sundhed og Liv til dem?

Da nu den Skade, som disse Fuskere giøre, og som Publicum bør tage sig i Agt for, er mig mere end noksom bekiendt, saa befaler Menneskekierligheden mig, at advare det om den Skade det iler til, i det det overlader Helsen og Sundhed til dette Afskum af Læger, ja til den første, som faaer det Indfald, at give sig ud for en Læge, da dog det samme Publicum giver sig den største Umage for at opspørge den beste Skomager, Skræder eller Skoflikker i hele Byen, naar de behøver dem. Livet derimod, Sundheden, de dyrebareste Ting paa Jorden, agte de saa ringe. Pøbelens Lettroenhed er saa stor, den er i Almindelighed Uvidenheds Offer, men han betænker, at han kalder sin Bøddel til sig, at han falder i et Umenneskes Haand, som ingen anden Ærekierhed har, end sin Fordeel, og som for Penges skyld opofrer hans Syges Blod og Liv. Han overlægge hos sig selv, at

6

en uvidende Fusker afliver flere, end mange gange de virkelige Læger giver Livet; han betænke, at saadan en Uerfaren giør større Skade, end mange Lærde giør ofte Nytte. Man kan maaskee sige herimod, at Folk døer og læges saavel under lærde og kyndige, som under ulærde og ukyndige Lægers Hænder, hvilket man i Sandhed ey kan nægte. Men hertil svares, at de, som bliver hiulpen af en Kyndig, ere saavel Lægekonsten som Lægen selv meget skyldige, fordi han vidste at hielpe og understytte deres Natur; men de, som

helbredes af en Fusker, bør allene takke deres stærke Natur, naar de har været saa lykkelig at treffe for en af de mindste Skadelige, eller en blind Slumpelykke, som har forhindret, at hans Midler eller Gift ey har ganske overvundet deres Natur. Om de første kan man altsaa med Rette sige: Lægen har helbredet dem; om de sidste derimod: En lykkelig Hændelse har hiulpet dem til deres Helsen under den Mands Opsigt. Hos dem, som døer under de førstes Opsigt, har uden Tvivl Sygdommen været mægtigere, end Middelet, interdum plus valet arte malum; døer derimod een under de sidstes Opsigt, saa har Middelet giort mere dertil, end Sygdom-

7

men. Hvad andet kan man for Exempel sige om et Lægemiddel, foreskrevet af en saadan Læge, som jeg vil kalde Zer O, eller O*** i den sidste Grad af Svindsot, da den Syge kiendelig bortsvinder af en tærende Feber og afmattende Sved? (fud øve colliqvativo). Skulde vel nogen fornuftig Læge her foreskrive Effentiam Stahlii Alexipharmacam med lige Mængde Effentiæ ambræ? Midler, som ikke giør anden Virkning, end ophidser Blodet, er det ikke at kaste Olie i Ilden? Er det ikke at foraarsage den Syges hastigere Reyse til de Dødes Boliger?

Da nu den Skade, som dette Lægernes Afskum foraarsager iblant Folk, er uerstattelig, bliver det nødvendigt at tilkiendegive de Tegn, man kan kiende dem paa, at man ligesom de virkelige Læger giøre, kan tage sig vare for dem, og flygte for deres Giftblandinger. Det er bekiendt, at de lærde Læger foragte de Ulærdes Sælskab, og holdes det for nedrigt og skammeligt, at omgaaes med dem, da disse nu holder dem for Lægekonstens Beskiemmelse, saa holde Folket dem for Menneskelighedens Bøddeler. Da disse holder deres Sælskab for en Pest, saa

8

holde det dem for en Pest i sit Sælskab. De Tegn, hvorpaa altsaa den gemene Mand kan tiende dem, og giøre Forskiel imellem dem og de virkelige Læger, ere ikke tvetydige.

Det første Tegn er Stads og Pragt i Klæder, hvorved de søger at forhøye deres Værd, ligesom en slet Hest ved dens kostbare og uden Fortieneste tillagde Prydelser. En virkelig Læge klæder sig reenligt og skikkeligt, og det er ogsaa alt hvad Skikkelighed og Ærbarhed fordrer af ham i den Henseende.

Det andet Tegn er, at en Fusker troer, at han besidder meer Forstand, og er langt dygtigere, end andre. En brav Mand derimod tvivler stedse om sig selv og sine Videnskaber. En forstandig Læge veed med sig selv, at der fattes ham endnu meget, som han bør at vide; men Fuskere veed alt, undtagen der den Forstandige veed. Alle Konstens Lærere ere uvidende i hans Øyne ligesom han i deres, han foragter alle, men han bliver og foragtet af alle; han gider ikke raadføre sig med nogen, fordi ingen gider giøre det med ham.

9

Tredie Tegn: Han gaaer hver Dag ud, som en Adonis, efterat han har ladet sig pine under en Haarskiæreres Tang, for at faae sit Haar opsat, brystende sig af hans tomme, og som en pen Jomfrues coefferte Hoved. Desforuden seer man ham aldrig uden han er bestænket med lugtende Vande, eller som en Desmerkat besprengt med Desmer, for at vise, at han har mange farlige Syge, hvortil han maa bruge Moschus. Naar dette nu engang skeer hos en retskaffen Læge, saa søger han med største Omhyggelighed ey at komme til nogen, deels for ey at indjage nogen Skræk, deels fordi den Lugt er utaalelig for de fleste Fruentimmer, ja foraarsager dem største Skade.

Fierde Tegn: Han praler stedse og roser sig, ikke af de Kurer, som han har giort, men af de Elændige, som, foruden deres Sygdomme, har havt den Ulykke at falde i en Usels Hænder, som ey har kundet giøre. anden Nytte, end haste, som jeg før sagde, med deres Død. Snart praler han af de vanskelige Sygdomme han har havt under Hænder, og snart giør han af simple Flod Svindsot, af hysteriske Afmagter Apoplexie, af Hovedpine Betændelse i

10

Hiernen, o. s. v. Histrionis eft parvam rem attollere, ut plus præftitiske videstur; af smaa Tuer giør han store Bierge, af Dverge Kiæmper; dog er det just ikke umueligt at saadanne Tilfælde kan blive farlige, endskiønt de haver været ringe i Begyndelsen, besynderlig naar de ere underkastede Uvidendes Behandling.

Det femte Tegn er, at han kan stedse findes paa Gaderne løbendes fra en Gade til en anden, for at vise, at han har forskrækkelig meget at bestille, tørrende Sveden af sig, som han var meget træt, da han dog, som vor Doctor Zer O*** spadserer i Kongens Have, eller tilbringer hele Aftenen med de franske Skuespil, hvilke Forlystelser man dog mærker hans mægtige Praxis giver ham Tid til.

Jeg saae engang vor Doctor O*** meget udmattet, og med største Hast løbende til sit Hiem. En siin Kritikus, som kiendte ham paa et Haar, spurgte ham i samme Øyeblik: Hvorfor han hastede saa meget? Ey! svarede

han, hold mig ikke op, jeg har mange Forretninger; jeg maa nu hiem, og afskrive nogle

11

Noder. Forstaaer de da Musikken, spurgte Kritikus videre? Det var et Under, svarede han, aliqvid ex omnibus & in toto nihil. Dette sagde han om sig selv, og deri Havde han just ikke Uret; thi saadanne Folk forstaaer lige meget af alle Konster, men med ingen af dem alle gier de større Skade, end med Lægekonsten.

De besøger deres Syge uden den ringeste Nytte, ja til deres største Skade mangfoldige gange om Dagen, for at vise dem den Omsorg de bær for dem. Hver gang lader de sig, som Prateus, see i en ny Gestalt, snart som en petit Maitre, snart som en Greve, snart som en Laqvay; men intet er tilbøyeligere, end at see dem gaae med en Parapluie i den ene Haand, for at beskierme deres svage Hoveder med, en Kiep i den anden Haand, og en Kaarde paa Siden.

De stakkels Syge, som nu glæder dem ved at see deres Læge saa ofte, betænker ey den ubodelige Skade, som flyder deraf; thi saadan en Fusker, uviis om Sygdommen, uvis om Lægemidlerne, foreskriver ved enhver Besø-

12

gelse noget Nyt, og det i stor Mængde af udenlandske kostbare og Sygdommen modstridende Ting. Beviis paa, at faadanne Folk ødelægger saavel de Syges Pung, som deres Helsen. Med disse kostbare Recepter søger de at indsnige sig hos Apotekerne, som ellers vilde drive Spot med dem og deres dumme Sammenblandinger; thi de sammenblander undertiden stærk purgerende (draftica) med Opiater og sure Midler, eller foreskriver, som vor Doctor O*** en Mixtur af 4 Unger, for at tillave deraf nogle Draaber, og lægge dem i en smertende Tand. Der findes andre, som for at skiule deres Uvidenhed, bærer Lægemidlerne i deres Lommer, for at bilde de Syge ind, at de betroer ingen andre, end sig selv, at tillave dem. Ja de ere vel endog saa dristige at sige, at de ey vil at andre skal lære deres Hemmeligheder og Arcana. Klygtigt i Sandhed, og ret Menneskeligt! argute & humaniter. Endelig troer de, at ved disse dyre Recepter blive berettigede til at tilbetle sig Nyaars-Foræringer hos Apotekerne. En fornuftig Læge besøger sine Syge to eller tre, og i det høyeste fire gange om Dagen. Han er saa opmærksom, som mueligt, naar han er hos dem, han forandrer ikke Lægemidlerne,

13

Hvert Øyeblik; thi de bør have Tid til at giøre deres Virkning, og man maa allene forandre dem, naar et nyt, de forrige modstridende, Tilfælde overfalder den Syge, eller naar de ere reent ufordragelige for den Syge, og da bør man endog kun forandre Skikkelsen af Middelet, aldrig det nødvendige.

Det siette Tegn, hvorpaa man kiender Fuskerne iblant Lægerne, er, at de giver sig ud for at kunde hielpe imod alle Sygdomme, at kunde helbrede de allervanskeligste i faa Dage, og at befrie de Syge fra deres Svagheder, som de desverre alt for ofte giør. De foregiver ogsaa, at de ere meget lykkelige i ny Opfindelser, de praler af, at de har opfundet noget nyt i Konsten, som de beste Læger en har havt Evne til at opfinde. Af dette Slags er vor Zer O**s Opfindelse af et Baand imod Abomim, hans Øyne- og Tandvand, o.a.m. Mifum tenealis amici! er det ikke latterligt? Af samme Beskaffenhed er hans medicinske Viin, som er tillavet af lutter hidsige Midler, og et Specificum imod alle Sygdomme, men i Besynderlighed foreskrevet af ham til en ulyksalig svindsottig og et andet af Gigt tærende

14

Menneske. Laudibus vini vinofus arguitur Homerus. De Gamle har troet, at Homerus har været en stor Elskere af Viin, fordi han roser den saa meget. En Digter kan Viin være tienligt, men en viinelskende Læge er just ey med de rosværdigste. De ere og saa dristige, at skrive deres Navne Under de Recepter de foreskriver. Herom kan man Med Rette sige: Jo dummere jo dristigere.

Det sidste Tegn er, at naar de faaer det Indfald at de vil være Læger, eller ikke kan blive andet, saa bliver de pludselig Læger. Vor Doctor Zer O*** udgav sig tre Dage førend han ved List, Bedrageris og Penge kiøbte sig til Doctor for simpel Litteracus, men den fierde var han ligesom en Champignon, der paa en Nat kommer for Lyset. Doctor Legitime promotus.

Endnu et Tegn, som jeg nær havde forglemt, er, at de med Magt søger at faae Praxin ved at indsnige sig hos Syge, som ey har søgt deres Raad, og som vist havde følet Dødsens Angest, havde de kiendt dem lidt nøyere, eller veed at opsnappe andre Lægers Syge, som ved

15

en Feyltagelse vare komne til dem; disse betænke ikke, at naar de kom til den Syge, kunde der umueligen være nogen, som kiendte dem af Anseelse, eller kiendte den rette søgte Læge, og da maa de gaae igien

hiem med en lang Næse. Det er nu ikke nok at kiende Fuskere, man bør desforuden stye Ham, man bør forvise ham, eller idet mindste lade Ham overhøre af det medicinske Facultæt, som dog bør have Omsorg for Menneskens Sundhed, om han er dygtig til at være Læge, eller ikke, og naar hans Uvidenhed er aabenbaret, reent forbyde ham Praxin, og med største Strænghed befale Apotekerne en at tillave de af saadan en Fusker, som det offentlig er forbudet at practicere, men desuagtet er saa dristig at giøre det, forskrevne Lægemidler. Apotekerne leed slet ingen Skade ved dette Forbud, thi de sande Læger, som det Almindelige baade i Henseende til Opvartningen og Betalningen er bedre tient med, fik derved mere at bestille. De virkelige Læget ere fornøyede med en maadelig Betaling, de falske derimod vil have om mueligt hele Verden, og fordi det at deres Promotion har kostet dem saa mange Penge, og deres prægtige Klæber lider dagligen saa stor Skade. Ved denne keylighed erindrer jeg, at vor Doctor O*** afslog

16

at tage imod en meget skikkelig Gave, som en ædelmodig Syg vilde give ham, fordihan havde besøgt ham nogle gange, da han ikke torde bruge han længere, siden han var advaret af en vis berømt Professor, at hans Helsen og Liv vilde staae i stor Fare under hans Opsigt. Den Gave, siger jeg, afslog han, og lod sig forlyde med, at der var ikke Belønning for saa stor en Kuur han havde giort.

Endnu et Middel synes mig, man kunde bruge til at formindske Fuskernes Antal. Man burde, nemlig i Adresse-Contoirets Aviser, tilligemed de Afdøde, navntegne den Læges-Navn, de havde betient sig af, da kunde man, naar det var en Ubekiendt, fordre Regnskab af ham, for hvad han havde foreskrevet den Afdøde i hans Sygdom, og derefter bekiendtgiøre, om han var dygtig eller udygtig til at udøve Lægekonsten.

1

Philets Forslag om Pebersvendene, som vist vil blive iværksat.

Kiøbenhavn, Trykt hos N. Møller,

Kongl. Hof-Bogtrykker. 1771.

2
3

Fra det Øieblik, da den saa viiselig tilladte

Skrivefrihed gav alle Danske Menneskevenner og Patrioter det betydende Vink, at undersøge Fordomme, at beklage sig over Misbruge, at opdage Mangler, og at foreslaae Forbedringer, med el Ord, at bryde løs med alle deres længe tilbageholdne Indsigter i der almindelige Beste; fra denne lykkelige Tidspunct af har og jeg, (thi og jeg er Patriot) Dag og Nat pønset paa, at udfinde, ei noget som kunde taale Forbedring — thi hvor let findes ikke dette, naar det først søges? — men en Hovedmangel, en betydelig Feil, hvis Forbedring var af den yderste Vigtighed for mine Medborgeres Lyksalighed; og, der være sagt i en ydmyg Paren-

4

these! hvis blotte Opdagelse kunde skille mig fra den almindelige Hob, og forevige mit Navn en Smule. Jeg veed ikke, om det har været en blot Skiebne, eller Tingens Natur, at det første som faldt mig i Øinene, da jeg gik ud paa mine patriotiske Undersøgelser, var et vist Dyr, som kalder sig baade Menneske og Borgere, og som graadig tager Deel i begges Fordele, uden at vilde iagttage begges Hovedpligt, en menneskelig Skabning, som Satyren, efter at have giort den saa ofte, og saa ofte forgieves latterlig, endelig udtrætted synes at have overladt til Lovene, og som disse dog hidindtil ikke har vildet befatte sig med; en (da jeg dog engang skal nævne det ubehagelige Navn) en Pebersvend. Jeg kan ikke negte, at jeg i Begyndelsen giorde mig al Umage, for at rive mig løs fra dette Billede. Det var mig en ydmygende Tanke, at mine Indsigter, som jeg i Forbigaaende sagt, havde al patriotisk Tillid til, ikke skulde anvendes paa en høiere Gienstand, end paa

disse Halvmennesker. Men min Skiebne var uundgaaelig. Jeg maatte med mine Betragtninger giøre Udfald hvor jeg vilde, enten i Kirken, eller i Landhuusholdningen, eller i vor

5

politiske Forfatning, saa blev jeg dog altid ved en usynlig Magt uformærkt trakt tilbage til mine Pebersvende. De sysselsatte min hele Indbildnings-Kraft om Dagen, dem viiste mine nattelige Drømme mig i alle deres latterlige og heslige Skikkelser, og jeg vognede kun, for nøiere at betragte disse Vinterstykker. Endelig har jeg befundet, at det er mit lovlige Kald at være Pebersvendenes Apostel. Jeg skikker mig saa meget villigere i min Skiebne, da jeg nu er vis paa, at dette Embede er saa Patriotisk, som noget, og at dets lykkelige Bestyrelse paa engang kan tilfredsstille de beste og de ærgierrigste Hensigter. Thi jeg har nøie udregnet, at næst en Castrat er en Pebersvend den unyttigste og følgelig skadeligste Borger i en Stat.

Her er det høi Tid, at jeg bestemmer hvem jeg mener ved Pebersvende. De, som enten en naturlig og mod Egteskabets Hovedhensigt stridende Skrøbelighed, eller Mangel paa det, som er umisteligt til en Families Underholdning, eller en alt for uerfaren Ungdom forhindre i at gifte sig, de fortiene ikke dette Tilnavn. De første bør man beklage, og de sidste bør man

6

haabe alt got om. Men de som enten af en Overdreven Forsigtighed, eller af Magelighed, eller Liderlighed, eller af onde og det smukke Kiøn fornærmende Fordomme, eller af Gnieragtighed, eller i gierrige, eller i ærgierrige Hensigter berøve Staten de Børn (i det mindste de ægte), som den med saa stor Ret kan fordre af Dem; de, som af forsætlig Ondskab giøre et ærligt og uskyldigt Fruentimmer ligesaa unyttigt for det Almindelige, som de ere selv; som berøve det den ærværdige Fornøielse at blive Moder paa en anstændig Maade, og udsette det for Mangel og Fristelser; de ere Pebersvende, dem mener jeg.

Ifald det er afgiort, som jeg troer, at Folkemængden er den første, og Opdragelsen af denne Folkemængde den anden Hovedpille hvorpaa Statens Styrke hviler, saa kan saadan en forsætlig Pebersvend i ingen Henseende undskyldes som Borger. Jeg sætter forud, at det er en Borgers Hovedpligt af alle Kræfter at befordre det almindelige Beste, og i denne Hensigt at efterleve ikke aleneste Lovene, men endog sin Samvittighed. Om man og imod alle medicinske og oeconomiske Regler vilde paastaae,

7

at en Pebersvend og en Maitresse var en ligesaa god Stabel for Efterslægten, som et ordentligt Egteskab; om og Staten, der i alle Tilfælde bør være saa god en Huusholder, kunde for at føie en egensindig Borger, tillade at en anden (thi og Fruentimmer ere Borgere) formedelst en uanstændig Levemaade, blev et Dødt Lem paa dens Legeme, usikikket ikke alene til al ærlig Omgang; men og til de mange vigtige Forretninger, hvortil de dydige Fruentimmer ere umistelige, og de lastefulde og beskiemmede aldeles ubrugelige; Om og Sædelæren og den strængere Religion, som en sund Statsforfatning altid vil være yderlig øm over, om og disse vilde see igiennem Fingre med slig en Uorden; Om man endelig imod al Rimelighed vilde sætte forud, at alle Pebersvende holdt Maitresser — De nedrigere og aldeles frugtløse Liderligheder fortiene ikke at nævnes — Om og alt dette, siger jeg, af Agt for Pebersvendene, blev omskabt til Mueligheder, saa kunde de dog endnu kun frikiendes for at berøve Staten en Deel af dens naturlige og muelige Folkemængde. Men den Opdragelse som uægte Børn, denne ulyksalige Deel af Folket, faaer, er den, kan den

8

være saadan en, som Staten kan være tient og fornøied med? Nei. I denne Henseende ere de oftest endog verre for det Almindelige, end slet ingen. De aldeles unaturlige Forældre ønskede jeg at kunde tie om. Dog er der desto verre en beklagelig Sandhed, som jeg ei bør forbigaae, at der findes mange, som dyriske i at avle Børn, ere verre end Dyr, i at forglemme dem, saasnart de ere avlede; som ere i Stand til, uden Følelse af Skam eller Samvittighed, at lade dem og deres ulyksalige Mødre omkomme af en Mangel paa det nødvendigste, som de let kunde afhielpe; og om dette, ved Himmelens besynderlige Forsyn ikke skeer, at være ligegyldige, ved at see dem, af Mangel paa den fornødneste Opdragelse, at blive Jorden, Staten og sig selv til de skammeligste Byrder. Den viseste og naadigste Regiering har altid ved de beste Anstalter, søgt at forebygge saadanne virkelige Stats-Ulykker og Ødeleggelser, men saalænge Pebersvendene grassere, vil det evig blive den umueligt at forebygge dens alle. Og om den kunde; da kan dog kunden yderlig Fattige, den aldeles Uformuende undskyldes, naar han bebyrder Staten, med en lille Skabning af

9

hans Facon, som han ikke har udbedet sig og Mindre erholdt dens Samtykke til ar forfærdige, og som hele Naturen siger ham, at han bør sorge selv for, saalænge som han kan. Men at en Pebersvend, en privat Mand, en som ikke fattes det fornødne til en Families Underholdning (thi saaledes har jeg engang bestemt en Pebersvends Natur) at saadan en af blot Gnieragtig- hed eller lige nedrige Aarsager, skal Dyde Byrden af sine Vellyster, paa det Hele, paa sine ærlige og ofte meer trængende Medborgere; deter den største, det er

en himmelraabende Ubillighed. Men, for at drive min Føielighed mod disse Creaturer til det yderste; lad endog dette være billigt! Saa kan, naar jeg undtager dem, som bestemte til Krigen tilig bør rives løs fra Mødrenes Forkielelse og en svækkende Diet, Republikens eller den offentlige Opdragelse vel, som vi daglig see, overgaae den Opdragelse, som visse Forældre give deres Børn; men den kan og bør aldrig sættes i Ligning med den, som Staten med saa stor Ret kan fordre af alle ikke reent uformuende Forældre.

Men jeg haster fra disse unaturlige, disse heslige Pebersvende, for at betragte dem, som

10

tænke noget menneskeligere. Man erindre sig, at jeg indtil videre har forudsat ikke alene, at ingen Pebersvend bedrog Staten for den Andeel, som han skyldte dens naturlige og muelige Folkemængde, men endog at Staten i alle Henseender kunde være tient med den Maade, som han betalte sin Gield paa. Jeg skal hastig nok kalde denne Tilstaaelse tilbage. Men nu vil jeg engang for alle maale dem Skieppen fuld, og forestille mig dem, i en for Staten saa taalelig Tilstand, som det er mueligt at de kan betragtes i. Jeg vil antage at saadan en ikke aleneste bliver Fader til lige saa mange Børn, som han vilde have avlet i et ordentligt Egteskab; og at den Maade, paa hvilken han bliver det, kan være ligegyldig for det Almindelige, men endog at han er beredvillig til at anvende sin yderste Formue paa disse Børns gode Opdragelse. Den udvortes Anstændighed og den herskende Tænkemaade, skal dog tvinge ham til, at lade dem opdrage i Løndom, hos Fremmede, langt fra sig selv; langt fra den kierlige Omhyggelighed, som kun er naturlig og næstendeel kun muelig hos en Fader, den som idelig sysselsætter sig med at opdage de spædeste Tilbøjeligheder,

11

og enten at benytte sig af dem til Dydernes og Færdighedernes Opelskning, eller hvor de forraade Ondskab, at give dem en anden Flugt, og hvor dette er umueligt at forhindre deres Vært; langt fra den ømme Varsomhed, som skiuler Lasterne for de spæde Gemytter, indtil den har Leilighed, til at vise dem med alle deres hesligste Farver, og som selv Linier Dyden, naar den ikke kan lade den see tydelig og til sin fuldkomne Fordeel; endelig langt fra den utrættelige og til en god Opdragelse nødvendige Iver, der ingen Leilighed lader forbigaae, at oplyse deres Forstand, og at forbedre deres Hierte. De Fremmede, som disse Børn anbetroes, ere ofte onde Mennesker, men de ere altid Fremmede. Saalænge Faderen med Kølnsk Vægt betaler dem, ikke alene deres Bekostning og Umage, men endog deres Forstaaelse med ham, deres Tavshed, deres stiltiende Samtykke i hans Uorden, og selv den Skade, som maaskee deres eget ærlige Navn kan tage derved, saalænge kan det være got, og der kan være dem, som giøre sig en Pligt af at give Børnene en god Forpleining. Men de fleste vil og lade det blive derved, og troe om sig selv, at de ere gresselig ærlige,

12

naar de ere Faderen og Staten ansvarlige til fede Børn, De faae, som drive det høiere, skal dog aldrig kunde overtales til at unde dem en bedre Opdragelse, end den de vilde unde deres egne Børn; og den er, i Forbigaaende sagt, altid slettere, end den, som hine kunde vente af deres Fader, naar han turde være dem bekient. Thi det er et Postulatum, at den er altid ringere i Formue og Anseelse, som paatager sig fremmede Børns Opdragelse for Betalning, end den, som paatager sig deres Forfærdigelse, uden at frygte den Bekostning, som de vil sætte ham i. Men lad denne Betalning blive beregnet nøie! Lad den blive utilstrækkelig og ikke svare til deres Haab, som de ulyksalige Børn ere anbetroede! da skal de hastig anses, endog det, som de efter en nøiagtig Ærlighed ere Børnene skyldige for lige saa mange Almisser, hvis Vigtighed de sielden skal være saa ømme, at skiule for dem. Det Ord Barmhjertighed vil snart blive dem et bekient Mundheld; og de uskyldige Børn vil saa ofte høre sig kalde nøgne og Bastarder indtil de tilsidst begynde at føle noget derved. De vil da see sig foragtede, og lære at foragte sig selv; de vil daglig fornedre sig lige

13

saa meget til Slaver, som hine svulme op til frygtelige Despoter. De vil adlyde baade de gode og onde Befalninger, som de faae, fordi de frygte, og foragte dem, saasnart de ikke frygte længere. -De vil finde en Fornøieelse og en Vittighed i at kunde eludere de børnlige Love eller deres Execution. De vil vænne sig til at bedrage deres Foresatte ved Hyklerie, eller paa andre Maader, og naar alting slipper, vil de trodse dem. Disse ere de smukke Kunster, som de med Tiden vil øve imod deres Fædreneland; denne er den værdige Opdragelse, hvoraf Staten med saa stor Vished kan spaae sig de modneste Frugter. Jeg kan ikke overtale mig til at slutte disse Betragtninger om Pebersvendenes uægte Børn uden at giøre endnu en Anmærkning, som endskiønt den kun bliver vigtig ved en Fordom, dog bliver det ved en almindelig, og som jeg troer, aldrig udryddelig Fordom. Lad alle de ovenanførte Mangler ikke finde Sted! Sæt, at enten den Fremmede, hvis Opsyn sligt er Barn anfortroes, er en sand, en uegennyttig Christen, en øm og oplyst Menneskeven, lad ham i Indsigt, Formue, Anseelse, Kierlighed, Omhyggelighed og i Naturen selv, fuldkommen

14

kunde sættes i Ligning med den rette Fader; eller og lad denne være god Fader nok, til at trodse den udvortes Anstændighed og det Almindeliges Omdømme, lad ham ikke begaae en anden Feil for at skiule den første, lad ham opdrage sit Barn selv, med al en retsindig Faders Ømhed, og al en god Borgeres Patriotisme! Den tyranniske, men herskende og indgroede Fordom, skal dog aldrig tillade ham at aftoe den Plet, hvormed en uordentlig Vellyst besmitter endog sine uskyldige Frugter; en Plet, som altid vil giøre den retskaffenste Mand mindre beqvem til en stor Deel af de borgerlige Pligters Udøvelse, end han under en anden Forfatning skulde have været.

Hvor megen Styrke tilbyde ikke Religion og Sædelære disse Sandheder? Men mine Hensigter fordre ikke og tillade ikke engang, at jeg anvender den her. Og hvem af mine Læsere skulde ikke anvende den selv? At kalde dem tilbage til de første og almindelig antagne Grund-Sætninger af Christendom og Dyd; det vilde kun røbe en fornærmende Mistillid til deres Tænkemaade. Overalt; Lad den til Helligdommen indviede Taler træde frem som Chri-

15

sten, lad den verdslige Viise tale som Moralist! Jeg taler i Dag alene som Borger, og som Patriot.

Men et andet Spørsmaal bliver der, Hvorfor jeg tager mig det saa nær med Pebersvendenes Bastarder. Ligesom Landet vrimlede af denne Yngel! Og jeg kan tvertimod oprigtig ønske Lande til Lykke med deres meget ringe Antal; og ifald jeg troede, at en slet Borger var bedre end ingen, kunde jeg ligesaa oprigtig beklage, at dette Antal ikke udgiør den tiende Deel af der, som Staten kunde love sig af vore Pebersvende, ifald de fik der patriotiske Indfald at gifte sig. Naar man fra de uægte Børn, hvoraf vi endelig have nok, vil regne dem, der avles af saadanne, som aldeles ei formaae at underholde en Familie, og som følgelig efter mit engang bestemte Begreb ei kan kaldes Pebersvende; naar man undtager dem, som avles af Gifte Folk, som heller ei kan være det, saa bliver det Antal meget ringe, som kan skrives paa de øvriges Regning. Ja, dersom man vilde føie en Deel af dem og troe deres daarlige Pralerier! — Jeg har oventil anført de vigtigste Aarsager, hvorfor en Pebersvend ikke gifter sig. Man løbe dem engang igiennem ! Den over-

16

dreven Forsigtige og den Frygtsomme tør ikke. Den Magelige, ja han gider ikke. Den Liderlige kan ikke. Den nedrige Spottere faaer ikke Lov. Gnieren nenner ikke. Den Gierrige og Ærgierrige maaskee! Den første kan være ødsel nok, den sidste kan besidde dum Stolthed nok til at holde sig en Maitresse. Men hvad blive Frugterne af slig en Forbindelse? Den er altid uordentlig. Ofte er den knyttet uden Smag, Uden Tilbøielighed, og undertiden, som det vel hændes blot for at giøre et Modelaster med; og dette heslige Baand, er oeconomisk betragter, endnu det beste, thi det spaaer de fleste Frugter. Men tiere endnu vil jeg troe til Menneskelighedens Ære, at den er grundet paa Lidenskab, men paa en Lidenskab der altid er uordentlig, altid for blind og heftig, altid forbundet med saa mange andre medicinske Uordener; at det var at trodse, ikke al Religion, thi den vil jeg ikke engang kalde til Hielp, men al menneskelig Indsigt, om man vilde paastaae at saadan en Lidenskab, uden de allerbesynderligste Omstændigheder, kunde være ligesaa frugtbringende, som den ordentlige Tilbøielighed der altid udmærker de gode, og den koldsindige Vane der altid

17

hersker i de slette Egteskaber. Men da jeg er saa tydelig overbeviist om, at Pebersvendene øiensynlig bedrage Staten for det meste af den Andeel, som de skylde Folkemængden; da jeg holder det Antal af Børn, hvormed de bebyrde Verden meer end de berige den, for ak være saa ringe: hvorfor har jeg da med saadan en Iver talt om disse Børns Opdragelse? For fra alle Sider at møde den giftige Fordom, som er temmelig udspredt iblant dem der besatte sig med at bedømme det almindelige Beste, og som jeg meer end engang har hørt forsvare: at det ikke aleneste var tienligt, men endog nødvendigt, i Henseende til Folkemængden, at Staten saae igiennem Fingre med, og saa got som opmuntrede til slige Uordener. For i det mindste at giøre denne falske Maxime aldeles uanvendelig på mine Pebersvende; for endelig at gotgiøre, at disse heslige Originaler maae efterlade sig Copier eller ikke, saa ere Ve lige unyttige, lige skadelige Borgere.

Hvor mange Pebersvende vil ikke rympe Øienbrynene ved disse Tilnavne, og kalde dem haarde og ubillige! Dog den første Deel af dem skulde ikke kunde afnøde mig nogen vitløfti-

18

gere Forklaring, end den jeg har giort. Men der ere, som jeg meer end engang har erindret, de iblant dem, som synde af alt for stor Forsigtighed, af en overdreven Frygt. Disse ere de taaleligste iblant dem alle, og fortiene meer Medynk en Foragt, hellere at opmuntres, end at nedslaaes. Endskiønt ingen af disse endnu vil troe om sig selv, at det kan være ham, som jeg mener — thi hvorledes kunde han have Raad til at gifte sig? — saa vil de dog maaskee tillige med en stor Deel af deres alt for medlidende Medborgere troe det samme som de øvrige, og beskylde mig for en alt for stor Heftighed og for Ubillighed. For disse vil jeg retfærdiggiøre mine Udtryk. Dem skylder jeg det. Jeg troer ikke at det behøves til at være en unyttig og skadelig Borger, at

forsømme alle en Borgeres Pligter. Endskiønt jeg ei vil drive det saavit, at jeg skulde paastaae, at en, eller engang at flere Pligters Forsømmelse kunde være nok hertil, hvilket jeg dog i Nødsfald tiltroer mig at kunde forsvare; Saa tør jeg dog altid sige, at saa væsentlig en Hovedpligts Overtrædelse, som den er, hvorom jeg handler, er meer end tilstrækkelig nok til at fortiene, om det var mueligt, endnu

19

verre Tilnavne. Til at befordre deres største Velgiøreres og deres Brødres, Statens og alle oprigtige Patrioters første, ivrigste og vigtigste Ønske, Folkemængdens Formerelse, ere de dog unyttige; eg om ikke vi, da skal Efterslægten tilig nok føle den Mangel, det virkelige Tab og den Skade som de anrette; de sig forevigende Herrer Forfattere, med deres Tilladelse, selv ikke undtagne. For da uden al Modsigelse at kunde kalde Pebersvende unyttige og skadelige Borgere, behøver man kun at sætte sig i det høieste tredive Aar frem i Tiden. Thi en god Borger vil endog søge efter sin Død at nytte Staten saa meget som han kan, og den som Efterslægtens Vel er ligegyldigt, fortiener intet mindre end Navn af Patriot. Jeg vil meget gierne, og om jeg ikke vilde, var jeg nødt til at bekiende, at der findes mange i mere end en Henseende brave og retskafne Mænd imellem Pebersvendene, som endog kan tiene til Mønster i en stor Deel af de borgerlige Pligters Udøvelse, men fritager det dem for at udøve dem alle? Jeg tænker at Umuelighed allene kan fritage herfor. Jeg kiender selv dem, som i alle Poster kan paastaae Navn af ulastelige, undtagen i denne ene. Men denne ene er

20

just af den Betydenhed, at alle de øvriges nøieste Iagttagelse langt fra ikke kan veie op imod dens Forsømmelse. Hvad berettiger for Exempel den beste Prædikant, til den stolte, den daarlige Indbildning, at han ved at anvende sin hele Levetid med en Alvorlighed og en Iver, der er saa yderlig stræng, at den ei engang kan bestaae med Ægteeskabets Pligter, jeg vil ei sige paa at igiennempløie gamle Postiller, og at sammenælte nye, men paa de christeligste, de opbyggeligste og nyttigste Foretagender; at han ved at stiele nogle faae Timer fra huuslige Bekymringer, selv for at anvende dem til Hedningers Omvendelse; hvad berettiger ham, siger jeg, til at troe, at han herved kan være sit Fædreneland lige saa nyttig, som fire, sex, eller maaskee flere af hans Børn kunde blive det. Er det ikke mueligt, at det kan blive sex Theologer, hvoraf enhver for sig kan være lige saa god og bedre end han er selv? Eller bør denne Muelighed ingen Betragtning komme i, alene fordi den er uvis? Er hans christelige Bestræbelsers lykkelige Udfald, er hans nyttige og opbyggelige Skrifters Læsning og rette Anvendelse, er en Hednings eller en Jødes eller en ryggesløs Christens Om-

21

vendelse vissere? Og overalt hvad taber han selv, hvad tabe hans øvrige Pligter, hvad taber Staten ved de huuslige Bekymringer som Egteskabet paafører ham? Høit nogle faae af hans Timer, en Tid, som han maaskee saa til spilder paa Græske og Rabbinske Galskaber! Kan dette Tab sættes i Ligning med Tabet af et eneste sundt og vel opdraget Barn? Den Stolthed er utaalelig. Kan ikke enhver stor General giøree sig Haab om at blive Stammefader til tolv andre Generaler, der ere lige saa store som han selv? Og jeg var tilfreds at de kun blev Lieutenanter; naar de ere opdragne til at tænkeligesaa ædelt, til at være lige saa beredvillige at fegte og døe for deres Fædreneland, som han, saa er en enestes Tab af dem utaaleligt for Staten. Det samme kan siges om den viiseste og Hurtigste Statsmand, om den erfarneste og retsindigste Læge, om den største og nyttigste Kunstnere; det finder Sted hos alle. Den som vilde være saa forvoven at paastaae, at der enten fandtes christelige Dyder, eller menneskelige og borgerlige Pligter, eller vigtige Forretninger, eller nyttige Kunster, eller høie Videnskaber, hvormed Egteskabets lette og behagelige Pligter

22

og de ved et taaelige Udkomme saa taalelige, saa vel belønnede huuslige Sorger ikke kunde bestaae; den vilde ikke aleneste fornærme den Aviise, som først lagde Planen til den menneskelige Huusholdning; men og saa mange brave, saa mange store Mænd i alle Stænder som ere gifte, og efterlade Staten vel opdragne Børn, uden i den mindste Maade at forsømme nogen af deres øvrige Pligter. Og er den nyttigste Stiftelse, den vigtigste Opdagelse, den største Heltegierning, Staten, denne ømmeste blant Mødrene, saa kostbar som en Borgeres Liv? Eller hvor er den Dyd, som kan undskylde et Mord? Myrdet har de lige saa mange af deres egne Børn og af Statens, som de kunde have avlet i den tilbørlige Orden, og ikke vilde. Og, thi her paanøder Religionen mig sit Klagemaal, de har tilintetgiort dem, som Himmelen tillavede sine Saligheder for; De har berøvet den Almægtige sine Tilbedere.

Jeg vil vende mine Pebersvende om, for at see dem paa en anden Side. Jeg har i Begyndelsen erindret, at saadan en altid i det mindste enten giør et Fruentimmer ligesaa unyttig som han er selv, eller fordærver et. Jeg ønsker,

23

at man maatte see min Maadelighed deraf, at jeg kun nævner et, da det første dog kan finde, og det sidste

saa ofte finder Sted med flere. Det første kan ikke seile, om den Beregning er rigtig, som faae vil negte, at der ere lige saa mange Fruentimmer paa Jorden, som Mandfolk, om ikke flere; og lige saa lidet kan det feile, at det i visse Maader fordobler Pebersvendens Forbrydelse imod Staten. Naar han ikke af Daarlighed eller Ondskab, som vi har Exempler af, opholder et Fruentimmer, og forhindrer det saavel som sig selv i at giøre andre Partier, og saaledes forebygger to Giftermaale, saa kan vel Statens Tab i Henseende til Folkemængden kun siges at være enkelt. Men den kierlige Egtefælle, den stræbsomme og ordentlige Huusmoder, den kloge og dydige Matrone, ere endog ufrugtbare, vigtige og umistelige for Staten. Og dette Tab lægger han til Tabel af en Egtemand og en Huusfader, som blot ved en øm og fornuftig Kierlighed, og ved en klog Bestyrelse af Tyende kunde og burde være et opmuntrende Mynster for andre. Ei heller kan jeg her forbigaae at erindre, at en Pebersvend alt for ofte, blot ved af giøre et Fruentimmer unyttigt, alene ved at

24

44 lade det sidde ledigt, tillige fordærver det. Hvem uden Pebersvendene skal vi takke for den største Deel af vore Coqvetter? Jeg veed ikke engang om disse ynkværdige Skiønne ere at fortænke derfor, at de gaae selv paa Frierie, naar de daglig see saa stor en Mængde frygtsomme, søvnige eller nedrige Mandfolk fyr Øinene, som ikke har mindre end Lyst at gaae derpaa. Den største Deel af dem (vi bør være saa billige at troe det) giør ikke andet, end at stride for den naturlige Ret, som enhver af dem har til en Mand, endskiønt de undertiden fegte med en Iver, der er lidet overdreven. Hvem maae vi takke for de fleste af vore utaalelige Sladdersker, af vore farlige Bagtalersker og Sammensyersker, af vore saa heslig andægtige Bedesystre? De fleste, især af den sidste Sort, skal man ufeilbarlig finde imellem de gamle Jomfruer. Ingen gift Kone kan saa let falde enten til den Fortvivlede Letsindighed, der opammer de første, eller til den letsindige Fortvivlelse, der frembringe de sidste. Og hvem skal vi da tilskrive dem? Vore Pebersvende. Herlige Frugter! Men de ere endnu langt fra ikke deres ypperligste. Jeg gyser, og mig synes Naturen gyser rundt omkring mig,

25

nu da jeg nærmer mig til de Fordærvelser, til de Ulykker, som Libertineren, som den Liderlige, den nedrigste af alle Pebersvende anretter iblant det andet Kiøn. De ere alt for græsselige, Jeg taber Pinslen. Jeg kan ikke skildre dem. Er det ikke en Jammer, er det ikke grueligt, at et Menneske, bestemt til at være et Billede af det reneste og helligste Væsen, ar det yndigste iblant Kreaturene, skabt til at være en godgiørende Engel paa Jorden, hvis Natur det var, at trøste Kummer, at tage Deel i smerter, at sysselsætte sig med at lindre vore Svagheder, at bære over med os i Sygdomme; som var begavet med de største Evner til at bøie Gemytter, til at megle Fred, og til at udføre vigtige Planer, dannet til en behagelig Tolk af Pligterne, til en Opmuntring for store Gierninger, til Dydens Belønning og Livets Glæde: at endelig, og dette ønsker jeg, at en Patriot især vil lægge Mærke til, at Statens elskte Datter, hun hvormed den smigrede sig, at hun skulde blive en Moder til Tusinde, at hun skulde opdrage den nyttige Borgere, store Mænd og Helte, at hun skulde vit omkring sig udsprede Arbejdsomhed og Tarvelighed og de øvrige huuslige Dyder: er det ikke,

26

siger jeg, en Skræk for Menneskeligheden, at hun skal nedtrykkes dybt under Dyrene, udstødes fra Dagen og de ærlige Selskaber, blive en Væmmelse og en Afskye for dem, som see hende, en Furie som udspænder sine Garn for at fange den ædle Ungdom og at fordærve den, et giftigt Aadsel, der dræber dem som komme det nær, og tilsidst et Offer for Lovene, eller for de smerteligste og afskyeligste Sygdomme, og for en tilig, en skammelig, en fortvivled Død? Jeg har ikke nødig at bevise, at den første Forførelse, under sin meest glimrende og under sin anstændigste Masque, er det første og det visseste Trin til slige ødelæggelser. Hvem har da vover at nedstyrte den Almægtiges Billede saa dybt? Hvem var saa grusom, at han med koldt Blod forstyrrede den deilige Skabning, som var Jordens Glæde? Hvem var enten letsindig eller nedrig nok til at kuldkaste Statens, sine Brødres, sine Medborgeres Haab? Et Menneske, en Borger. Og hvad bevægede ham hertil? Kaadhed, Overmod, den frækkeste Foragt af Religion og Dyd og af de selskabelige Love. Og hvor skal man søge de fleste, og jeg tor sige de hesligste af disse Umennesker? Blant Peber-

27

svendene. Jeg veed, og det! er destoverre alt for unegteliqt, at en stor Deel Egtemænd kan skrives paa Libertinernes sorte, paa deres skrækkelige Liste. Jeg veed, ar vore Systemer, og at den herskende Tænkemaade henfører dem til det første Nummer derpaa. Om de burde giøre det er noget, som jeg ikke veed. De kan i det mindste forevende, en dyrisk, en uimodstaaelig Lidenskab, som Lovene ufeilbarlig skulde have straffet, om de havde styred den paa en ordentlig Maade; da de samme Love tvertimod, og om ikke de, dog de fleste af deres Tienere, seer igiennem Fingre med deres uordentligste, skammeligste og skadeligste Afkiølelse. De kan forevende den med en Art af Rimelighed; thi det er mueligt, al de kan være Fæe. Men for en Pebersvend vilde selv denne dyriske Lyst være en alt for ærværdig Undskyldning. Han kunde have styret den og giort detLer Fruentimmer lykkeligt, som han opofrer. O du! hvis Hierte er af Flint, hvis Øre er overtrakt med Huden af et Rhinoceros, lad dig røre! Hør ikke mig, jeg er ei saa daarlig at jeg haaber det, hør Naturens Røst, hør Menneskeligheden klagende, dens væmodige Stemme! bøi dit Øre til de jamrende, de

fortvivlede

28

Skrig, som stige op fra Hospitalerne, fra Fængslerne , fra Tugthusene! Det er dine ulyksalige Offere, som hyle! Skienk dem i det mindste en Taare! Men du vil ikke. Du er forhærdet. Hør dem da brøle Hævn over dig fra det nederste Helvede, og lær at skielve!

Jeg vil rive mig løs fra det græsselige Billede. Jeg kan ikke skildre det.

Heller er dette langtfra ikke alt det Onde som Pebersvendene anrette i Staten: De afnøde den en Ujævnhed i sine Byrders Uddeelning, der

nødvendig maae være ligesaa ubehagelig for Regeringen , som den er fortrædelig og skadelig for den lidende Deel. En gift Mand kan i visse Maader siges at blive straffed, fordi han er bedre Borger end en Pebersvend; eller denne kan i det mindste siges at blive ulige meer skaanet i De offentlige Paalæg end hin. En Kones Forførgelse, Børns Opdragelse, flere Tjenestefolks Underholdning, ere, om ikke ligesaa mange Skatter til Staten, dog ligesaa mange Bekostninger, hvoraf Staten har Fordeel, og ligesaa mange Byrder, som giør Vægten af de øvrige Paalæg føleligere. En Pebersvend med ligesaa mange Fordele af Selskabet, med ligesaa mange Ind-

29

komster, og ligesaa faa Skatter som den Gifte, unddrager sig fra alle disse Udgifter, fordi Staten blot ønsker dem af ham, og ikke tvinger ham dertil. De sparede Penge anvender han efter sin Tilbøielighed, enten paa Beqvemmeligheder af Livet, som hans gifte Medborger ønskede ligesaa vel, som han, og fortiente bedre; eller og, som det tiest skeer, paa reent unyttige og skadelige Ting, paa Liderligheder, eller paa ar blæse sig op over sine nyttigere Ligemand, eller paa at sue dem ud ved Aager, og saaledes at forøge deres Trang og sin Formue. Mon en Fader til mange og suurt men vel opdragne Børn, mon en retskaffen Egtemand, der villig har Underkasted sig og taalmodig bærer de forskiellige Sorger, som denne Stand fører med sig , mon en stræbsom Huusfader, der maae fortiene Brødet til mange Munde, mon han er saa meget at fortænke i, at han bemærker denne Ujævnhed, og i sine hemmelige Sukke kalder den ubillig? Eller paastaaer jeg formeget, naar jeg siger, at den, som føler Byrden meer, bærer meer, og at en Pebersvend giver ulige mindre Skatter, end en gift Mand, saa længe han kun giver ligesaa mange? Jeg troer det ikke. Tvertimod synes det

30

mig utaaleligt, at Pebersvenden endda skal have Fordeel af den Foragt, som han viser imod Sta» lens alvorligste og Viiseste Ønske; jeg troer, at intet kunde være billigere, end om den giorde hans Byrder ligesaa tunge, som hans gifte Medborgeres, helst naar det skede til disses Lettelse; og jeg er overbeviist om, at det eneste og sikkerste Middel, hvorved han kan tvinges til at være nyttig, er det, at man ei tillader ham at vinde ved at være unyttig. Men herom videre siden. En Anmærkning troer jeg imidlertid, skal ikke være ilde passende eller overflødig paa dette Sted. Det er denne, at ligesaa vist, som Ligevægten befordrer alle Byrders Lethed, ligesaa vist er det at de største Byrder, som Staten kan paalægge sine Borgere, blive taalelige og næsten lette, naar de uddeles med den Lighed, at ingen kan siges at have det bedre end den anden. Da først, naar mange fritages eller skaanes, skal man høre den trykte Borgere knurre over sin Skiebne, thi da først troer han sig berettiget dertil. Men om denne Lighed kan og bør bestemmes efter andre Rettesnore, end efter Kræfternes Forhold, eller efter de Fordeles Forhold, som enhver nyder, og har nydt af Staten,

31

Det vil jeg her ikke undersøge; men overlader det til andre at bedømme. Jeg vil og overlade til de Herrer Financiers at beregne, hvor meget Kongen omtrent aarlig kan tabe ved Pebersvendene, i Told, Consumption, og overordentlige Skatter, det er nok til mine Hensigter, naar jeg kun peger paa, hvor unyttige og skadelige Borgere de endog ere i dette Stykke.

De ere meer, de ere farlige Borgere. I Henseende til det smukke Kiøn, skal man sielden finde at de holde Middelveien imellem en rasende Elskov og en dum og haardnakket Afskye. Deres Kierlighed, som Sandserne alene opvække og føde, kan ikke være andet, end en blind og en forblindende Lidenskab. Det Fruentimmer som de falde paa at elske, eller i det mindste det som de overvinde, bliver i Almindelighed deres uindskrænkede Beherskerinde.; men det Skrit som hun har giort, lover langt fra ikke saa megen Afholdenhed, at hun ei ved alle Leiligheder skulde betiene sig af sin Magt og dens Svaghed, som hun anseer for sin Fordærvere. Den mindste Feil hvortil hun vil forlede eller rettere tvinge ham, er en Ødselhed, hvorved han saa ofte bliver en Bedrager, eller i det mindste en Byrde

32

for Staten og sine Medborgere. Men hvem siger os god for, ar hun ei afnøder ham de største Ugierninger, de sorteste Forgribelser? Hvor meget billiger ikke alle Tiders Historier denne Frygt? Den kan ikke siges ar besidde en Viisdom eller en Dyd, der er hærdet mod noget Laster, som kan begaae et eneste. Saa sikker er deres Elssov. Men deres Afskye? Thi der ere kun faa af de fornuftigste og beste Pebesvende, som ere stærke nok til at treffe en Middelvei imellem disse to Yderligheder Deres Afskye for Omgang med Fruentimmer, berøver dem i det mindste det blødgiørende, det smeltende, jeg veed ikke hvad, som der er i denne, og som er saa umisteligt for Mandfolkenes haardere Siele, ifald de skal blive beqvemme til Indtryk af Menneskeligheden, eller af de selskabelige Dyder. Jeg veed ikke om jeg udtrykker mig ret, men saameget veed jeg, at den, der er enten svag eller nedrig nok til at bære Afskye for Fruentimmer, staaer den største Fare for at blive en Haardhierted, en Udsuere, en Tyran, om han ikke er det allerede. Mangel paa Levemaade, Pedanterie, Dorfskhed, Grovhed selv synes kun at være smaae Feil ved Siden af disse, dog flyde de af

33

den samme Kilde. Erfarenhed bekræfter det, og jeg er forsikkred paa , at kun faa vil beskylde mig for at giøre Pebersvendene Uret, om jeg paastaaer, at man ingen Steder finder saa mange egensindige og besynderlige Folk, ingensteds saa mange Pedanter og Plumphuggere, som iblant dem — Med saae Ord : Naar en Pebersvend elsker, saa elsker han, som en Daare; og elsker han ikke, kiender han slet intet til denne himliske Lidenskab. Ja, saa vil jeg ikke sige hvad han er. Jeg vil lade en anden sige det. Historien beretter om en vis Mand, enten det var en Græsk Philosoph eller en Fransk Munk maae Historien forlade mig, at jeg har glemt; at han ved sin maadelige Vittighed og de Tiders stærke Overtro, havde tilveiebragt sig en Sandsigeres Navn og Ære. En Bonde i samme Egn, som havde mistet sit Muulesel, hastede for at søge Oplysning hos denne Mand, og stolende paa Hans hemmelige Videnskab tilbød han ham et feedt Svin, naar han vilde skaffe ham Eselet igien. Alle Stiernerne og alle Soldene taug om Eselet, eller Sandsigeren forstod dem ikke. En anden besynge hans Angest, og den frygtelige Strid der reiste sig imellem en haardnakket Uvi-

34

denhed paa den ene, og saa store Fristelser som en Spaamands Navn, og et feedt Svin paa den anden Side! Jeg vil kun fortælle det lykkelige Indfald, hvorved han redte sig ud af al sin Forvirrelse, et Indfald, som var en Sandsigere fuldkommen værdigt, og som man hverken skulde have haabet af en Philosoph eller af en Munk! Han kaldte Almuen sammen, og efter at han ved de sædvanlige Ophævelser, havde sat den i Forventelse af noget stort og vigtigt, og saaledes skaffet sig den fornødne Tavshed, raabte han med høi Røst: At om nogen med en god Samvittighed kunde giøre sin Eed paa, at han aldrig havde elsket, da var det ham overdraget, at give den samme et feedt Svin til Belønning for sin Afholdenhed. Alle de tilstedeværende taug. Endelig opstod en stor grov Bengel — saaledes behager Historien at udtrykke sig— denne forsikkrede, at det feede Svin ikke kunde tilkomme nogen bedre end ham, eftersom han kunde giøre sin høieste Eed paa, at han ikke engang viste hvad Kierlighed var. "Der", sagde Sandsigeren, i det han til alles Forundring greb denne Helt om Armen, og ledte ham hen

35

til den gabende Bonde "der, min gode Mand har du dit Esel".

Jeg forudseer at en Deel af mine Læsere allerede her vil smigre mig med, at have anatomeret mine Pebersvende faa nøie som mueligt, og med at have sagt det verste om dem, som kan siges. Men jeg er langtfra ikke saa stolt en Skildrer og saa slet en Patriot, at jeg skulde troe dem. Jeg tilstaaer tvertimod mine Mangler og beder alene at min gode Villie maae undskylde dem. De faa Træk som jeg har anbragt ere almindelige og lidet udarbeidede; og jeg er overbeviist om at der findes faa iblant mine Landsmænd, som ei ved besynderligere Iagttagelser ere satte i Stand til at forøge og forbedre dem. Den frekke Foragt af Religionens Stemme og af Sædelæren, er det stærkeste Træk, men ikke det eneste, som jeg har overladt til andre.

Jeg kan ikke forbigaae denne Lejlighed at yttte et Ønske, hvis Opfyldelse, som jeg troer, skulde meget understytte mine patriotiske Hensigter. Jeg vilde agte mig lykkelig, ifald jeg turde haabe, at dette Udkast vilde give en anden Raphael, eller rettere en anden Hogarth Anledning til, at værdige Pebersvendene, og især de

36

Hesligste af dem sin Pinsel. Deres blege, eller dumme, eller kaade, eller frekke, eller lumske Ansigter skulde giøre en Uforlignelig god Virkning. Jeg skulde lade den hele Samling heste for ved er ander Oplag af denne Afhandling, uden at blive misundelig, naar Læseren paa engang saae det samme, om ikke meer i dem, end i alle mine Anmærkninger. Indbildningskraften, som saa gierne følger med vore ivrige Ønsker, forleder mig næsten til at gribe ind i Konstnerens Arbeide, og at forestille mig hvorledes han maaskee vilde giøre det. Han vilde mueligt forestille Kierligheds Tempel med aabne Porte, men Religionen og Naturen og Staten i deres

fulde Majestet siddende ved Alteret i en Kreds af Jordiske Skiønheder. De guddommelige vilde han maaskee afbilde, ligesom de pegede paa disse, og tillige vinkede ad en Deel Mandfolk, som fortryllede af det himliske Syn, deels trængte sig til fra alle Sider, deels med enhver Mine udtrykte den heftigste Begierlighed efter at blive deelagtig i samme Lykke. I en lang Frastand vilde man bemærke Pebersvendene, som fordybede i adskillige barnagtige eller nedrige Forretninger, enten ikke saae det himliske Syn og

37

de Guddommeliges uafladelige Vink, eller ikke agtede det. Saaledes vilde man see, hvorledes en stod med Hænderne over Kors og gabede, en anden skiulte sig bag ved en Stabel af Folianter, den tredie klingrede med Penge, den fierde rørte i en Potte o. s. v. Men længst borte, og afsides fra alle, og som jeg vist troer paa en Mødding, vilde Libertineren være forestilt, hvorledes han liggende paa Knæe eller i en anden lige ydmyg Stilling, med den mest hykkelske, og om herre ei fordærvede Rimeligheden, med den lumskeste Mine, lokkede for er eller flere Fruentimmer, som vare nysgierrige nok til at see sig omkring, og saaledes undertiden tabte Religionen og Naturen og Staren af Øinene. Den ene Haand vilde han løfte høit op, for at vise dem en fuld Pengepose, men i den anden, som han holdt skiult bag Ryggen, vilde man see en Dolk eller et Beggere med Gift. Forved ham skulde en Hoben glimrende Smaating være udbredte; og tæt bag ved ham vilde man blive nogle ynkelig tilredte Liig vaer, af dem som han allerede havde myrdet. Men jeg vil ikke falde ind i Konst* nerens Arbeide.

38

For imidlertid intet at forsømme, som staaer i min Magt, vil jeg endnu betragte Pebersvendene fra en Side, fra hvilken de vil synes om ikke skadeligere og farligere, dog uundskyldeligere. Jeg vil spørge dem hvorfor de ikke gifte sig? Jeg har oventil kortelig anført nogle af deres Hovedaarsager, men man vil blive bedre underrettet naar enhver svarer for sig selv. Jeg veed meget vel, at de ikke vil være oprigtige, men jeg veed og et hemmeligt Middel at tvinge dem dertil, og at afnøde dem deres Hierters uforfalskede Sprog. Det skal ikke hielpe dem, at de skyde Skylden paa Mangel af Formue eller paa andre lige saa gyldige Aarsager, Den mægtige Sandhed skal hielpe mig i at trække deres hemmeligste Tanker frem for Dagen. Kommer kun frem mine Herrer! Forlader for et Øieblik, eders Lænestole, og eders Bibliotheker, og eders Skriverpulte, og eders Huusholdersker, og eders Pengekister, og eders Grynbøtter! Kommer frem at giøre Regnskab for Staten, hvorfor i saa længe og faa halvstarrig har negtet, at føie den i sit ivrigste Ønske! Hvilken Sværm ! Jeg havde dog ikke troet at der var saa mange. Nu ordentlig, mine Herrer, at jeg maae høre:

39

Hvad enhver af dem har at frembringe til sin Undskyldning ! De to Herrer med den vigtige Mine og de Fløiels Klæder ønskede jeg gierne at tale først med. Saadanne 40. Aars Studsere love mig enten noget meget got eller meget slet. Jeg forstaaer dem. Saaledes, at De, min Herre, kan umuelig gifte sig fordi De er Etatsraad, og De kan ei heller, og det netop fordi De ikke er Etatsraad. Det var artig. Men De behager at opholde sig et Øieblik imedens jeg forklarer Deres Aarsager for Publikum. Det maatte ellers ikke forstaae Dem.

Den første, som jeg indtil videre vil kalde Hert A***, har ved megen Uvidenhed og megen Føielighed, og om man skal troe den hemmelige Krønike, ved en af og til vel anbragt Dumdristighed, tilveiebragt sig den glimrende skiønt ikke saa sieldne Lykke, at han trods sin Fødsel og trods Naturen selv er blevet Velbaaren. Han kom op paa Jorden saa hastig og saa ubemærket som en Jordsvamp. Dette kan siges i en meget egentlig Forstand, thi Grunden til hans Velbaarenhed blev lagt i en Kielder, af Forældre, hvis meget indknebne Omstændigheder nødte dem til, allerede i hans siette Aar, efter

40

Østersernes Maade, at skyde ham fra sig i Verdens store Hav, for at kunde anvende al deres Formue paa hans Cadetter. Ved christelige Folks Omhue, og en Utrettelig Vindskibelighed bragte han det imidlertid saa vit, ar han i en spæd Alder af tyve Aar kunde skikkelig læse og skrive. Regne maae jeg erindre, at han kunde af Naruren. Han tiltraade derpaa sin første Emploi i Statssager, og blev betroet til at vedligeholde hans Fødebyes velviise Borgemesters tregange syede Sko i deres tilbørlige Glands. Fra dette sit første Trin gik han den sædvanlige Trappe op til sin nu værende Lykke. En Trappe, der er saa forslidt og saa bekiendt, at jeg holder det for aldeles unødigt, at beskrive den her. Imidlertid finder hans Velbaarenhed nu, og hvem skulde ikke finde det samme, at han mesallierede sig, ifald han giftede sig med sin forrige Skræders, en Mands, som fordum havde den Bevogenhcd ak betroe ham sine Sønsdagsklæder, og som maaskee skal have dem belalt endnu, en brav og formuende Borgeres eneste Datter. Han er, fra den Tid at han slog op med Borgemesterens Kokkepige, virkelig forloved med hende, og, det som meer er, han elsker

41

hende. Men med alt dette er hun kun en Skræders Datter og han er en Velbaarenhed. Andre Mænds Døttre af store Familier, kunde han faae nok af, thi han er Etatsraad. Men han har kun tusinde Rigsdalers Indkomster, ingen Midler, og det som giør Ulykken fuldkommen, af mig ubekiendte Aarsager er hans Credit

kun maadelig. Enten maae han nu begaae den Nederdrægtighed, at lade sin Velbaarne halve Deel, slæbe op og ned igiennem Gaderne af nogle gemene Hyreheste, i en Vogn, som der staar Nummer paa, (thi at hun undertiden skulde gaae, er nu slet ikke at tilmode ham); enten maae han lade den Mund, som er bestemt til at kysses af ham, vanhelliges ved Porcelaine, som er kommet fra andre Steder end Japan eller Dresden, og det Legeme, som han værdiger sin Omfavnelse, hvile paa andet end Fløiel og Silke, kort: han maae enten i hundrede Ting overtræde Velanstændigheden eller han maae have Midler med sin Kone. Men en fornemme Mands Datter, som tillige har Midler, staaer, som man veed, ikke saa lige tilrede for en Jordsvamp. Far vel min Herre! Jeg skal Have Dem i Erindring.

42

Den anden Herre, som jeg for den smukke Ordens skyld vil kalde Herr B. er af ganske anden Malm. Hans Oldefader kan han vel ikke erindre, thi han var kun en god ærlig Bondefoget i Overbye. Men hans Herr Grandpapa kom, ved i nogle Aar som Forvalter og Forpagter at udsue alle Bønderne i en Omkreds af fire Miil, saavit, at han ødelagde tre af sine Principaler og kiøbte sig ligesaa mange Herregaarde. Her aad og drak hans adelige Naboer saa længe med ham, indtil de bleve fede, og han blev Conferenceraad. Hans Herr Søn, vor B * *s naadige Papa lod i nogle Aar sig og sine Penge slæbe rundt omkring i Europa. Han kom hiem baade med Indsigter og Penge til sit Fædreneland, men Ulykken var at de første var alle pakkede i hans Hofmester og de sidste alle i hans Seeretair, saaledes, at da den ene blev befordret, og den anden befordrede sig selv, var han hverken klog eller rig meer. Imidlertid blev han Conferenceraad, giftede sig, fordøiede to af sine Herregaarde, avlede Herr B * * * og døde. Denne værdige Sønnesøn af sin Grandpapa, havde giort vel imod sig selv og imod Staten, om han med sine faa men tilstrækkelige

43

Midler, for lang Tid siden havde slaaet sig til Roelighed paa sin overblevne Herregaard, giftet sig med sin Forvalters Datter, og formeret Verden, om ikke just med rige og fornemme dog med sunde, stærke og arbeidssomme Børn. Denne Vei til at blive lykkelig og nyttig, staaer ham for en kort Tid aaben endnu, nemlig saalænge som hans Forvalter endnu ikke kan jage ham fra Gaarden og kiøbe den selv; hvorpaa han dog arbeider af alle Kræfter, Men Herr B * * * har uagtet sin maadelige Forstand — om hvilken jeg i Forbigaaende maae erindre, at den slet ikke har tiltaget i denne Familie, men endnu er den samme hverken større eller mindre, end Bondefogdens i Overbye — Han har uagtet sin temmelig maadelige og daglig aftagende Formue, dog hidindtil ikke kundet forlade sine ærgierrige Hensigter. Han troer, at han blev en alt for uværdig Pode i sin høie Familie, om han ikke i det mindste Døde som Etatsraad. Hvorledes skal han blive det? Giøre sig fortient dertil? Der er ikke at tænke paa. Kiøbe sig dertil? Saa blev han reent ødelagt, og det lader sig desuden ikke saa let giøre som før. Men hans Frue Moder har fra hans Vugge af idelig sagt ham for, at

44

han vist vilde giøre sin Lykke hos Fruentimmer, og at han ret var skabt til at giøre er stort Partie. Dette holder han for et Orakel, og nu til Paaske bliver det fiorten Aar at han støber omkring i alle fornemme Huse, for at finde en Frøken, hvis Fader vilde forbarme sig over ham, og forhielpe ham til den høie Ret at sørge over sin Datter med Pleureuser, naar hun døde, hvilket han, i forbigaaende sagt, just af samme priisværdige Længsel ønskede, at det ei maatte vare for længe. Han bliver virkelig taalt i en Deel store Huse, fordi han kan spille Quadrille, i en Deel andre fordi han er en Nar, og i andre igien fordi man er for høflig til at vise ham Døren. Men hvad Frøkenen og Pleureuserne anbelanger? Ja min Herre, dersom De vil følge mit Raad — men De haster, man venter Dem i Selskab; jeg vil ikke opholde Dem. Saameget vil jeg kun sige, at De giør meget vel, om De endnu i Morgen reiser paa Godset og gifter Dem med Forvalterens Datter.

Hvad i al Verden er det for en Maskine, som vakler mig saa langsom i møde, og strekker sig paa saa mange Maader? Hojah! — Gud bevare os, min Herre, De kommer os alle til

45

at gabe! Ak! — Det er den rige, den gode ærlige Herr C * * *, som uu sover, og fordøier i sit tredivte Aar; thi at han lever kan Man ikke sige, uden at tale uegentlig. Det er nu ti Aar, at han hver Morgen, naar han skal klædes i, er betænkt paa at gifte sig, og det er netop lige saalænge, at han en Time derefter glemmer det igien. De mange Besværligheder, som ere forbundne med den kiere Egtestand, og især de skrækkelige Tilberedelser turde vel tilsidst forlede ham til reent at forlove det, om man ikke i Tide forebygger denne Ulykke. Kom nærmere min Herre! Hvi seer De saa suurt? Har jeg forstyrret Dem i deres Sovn? Men det var min Hensigt, at giøre Deres hele øvrige Levetid, saa roelig, saa magelig, saa sød, at De neppe selv skulde vide at De var til paa Jorden. De smiler allerede. Nu got. Jeg kiender en dydig Pige, det er sandt, hun er fattig, men De er overmaade rig, og som jeg er overbeviist, intet mindre end gierrig. Men hun vil være saa taknemmelig, ifald De giør hendes Lykke, og saa omhyggelig for Dem, og pleie Dem saa got, at De ikke engang skal have nødig at putte den Mad i Munden som De spiser. Ja, siger De,

46

naar jeg kun vil frie for Dem, og besørge alle Anstalterne, og skaffe Dem Bruden med alt sit Tilbehør i Huset, og bestille Vielsen, og — Ja ja min gode Herr C * * *, det skal altsammen blive besørget. Men meer maae De heller ikke begiere — thi — God roelig Nat! — Han var føielig nok! Men det er han altid! Han gider ikke sige derimod, og dette smigrede ham, men i Morgen har han glemt alting.

Hvoraf leer De saa overgivet min unge Herr v. D. ? Parbleu, siger De, af det pedantiske Indfald jeg har haft, at De skulde bøie Halsen under Egtestandens slaviske Aag. En Nar, siger De, at De var, om De nogen Tid giftede Dem. Ja der kan jeg nu endelig ikke sige meget imod, thi jeg troer, at De er en Nar, enten De gifter Dem eller ikke. Men just fordi De er en, og fordi jeg veed at De kan forbedres, naar De faaer den Opdragelse, som Dem fattes endnu. Handler jeg ikke langt kierligere imod Dem, min Herre, naaer jeg overlader Dem til en dydig, en klog og elskværdig Kones Tugt, end ifald jeg skikkede Dem tilbage til Deres Hofmester, eller, det som Gud forbyde, til Daarekisten? Han hører mig ikke. Han

47

trilrer en Opera-Arie, giør en pas de fix og recommanderer sig i bourrée Skrit. Det er dog en Ynk — Han er en ung bemidlet Adelsmand, som det hverken fattes paa et got Hierte, eller paa naturlig Forstand, eller paa Naturens glimrende Gaver. Hans Hovedfeil er en stor Grad af Letsindighed, eg et urigtigt Begreb, som han giør sig om det velanstændige. Thi at han lagde sig efter den fornemme Frietænkerkunst, skede af ingen anden Aarsag, end fordi han ikke vilde giøre sit Adelskab nogen Skam, og fordi han var for letsindig til at legge sig efter noget andet. Der behøves, som man veed, ikke meer at kunde tænke, til at blive Fritænker end der behøves at kunde give gode Raad til at blive Raadmand. Sin første Ungdoms Bluefærdighed overvandt han hastig, da han først troede at den kun skikkede sig for Pedanter. Han tabte ikke strax ved at overvinde den. Han blev beleven og meer elskværdig. Men for ar iagttage den formeente Anstændighed blev han snart dristig, og lidet derefter forvoven. Nu er han allerede uforskammet, baade imod Religionen og imod det smukke Kiøn; og dersom han ikke bliver hiulpet i Tide, vil det kun vare lidet, inden

48

han af lutter Levemaade bliver bindegal. En fornuftig og elskværdig Kone er næsten det eneste, og som jeg vist troer det sikkerste Middel til hans

Helbredelse. Men jeg vil lade ham fare. Jeg seer en, som er en større og langt ulægeligere Nar, end han.

Igiennem det Ansigt, som De har forskrevet fra Paris, og til Overflod saa rigelig besaaet med Skiønpletter, opdager jeg dog Deres naturlige Lineamenter, latterlige E * * * — Et Pund Pudder skiuler vel den naturlige Farve af Deres Haar, deres Sko giør Dem er halvt Korteer høiere, og Deres falske Legge give Dem næsten et mandigt Udseende. Men jeg kiender Dem dog, og veed meget vel, at De baade er rødhaaret, koparret og uanseelig. Denne Masque har De dog ventelig laant for at behage Jordens Deilige. Men da dette er Deres Hensigt, og De besidder saa smuk en Formue, hvi gifter de Dem da ikke? Saaledes, at De giør Dem en Samvittighed over, ganske at nedslaae, om ikke at dræbe i det mindste en halv Snes Fruentimmer, ved at vælge et? Og hvem, siger De, skal De vælge uden at fornærme sig selv? En af de Smukke, som tilbeder

49

Dem, er skiønnere end den mediceiske Venus, en anden tilbyder Dem Croesi Rigdomme, den tredie er Dyden selv. Hvad skal De giøre? Nysekrud skal De bruge min Herre.

Paa de afmaalte Trin, den dybsindige Mine, og den udstrakte Pegefinger kiender jeg allerede langt borte den pedantiske Rector Herr

F. Et Ord, min Herre! De har et got Levebrød, vil De gifte Dem eller vil De ikke? Per Jovem! hvilket Ansigt han sætter op! Og hvad var det for en vigtig Betragtning, som jeg forstyrrede Dem i? Saaledes, at De var i færd med nøie at bestemme den Guldregns Egenskaber, som flød ned i Danaes Skiød? Men var det ikke bedre, ifald De lod disse Græske Liderligheder fare, og i det Sted elskte lidt ordentlig paa Dansk? Men De har desuden et vigtigt Verk under Hænderne, et Monumentum ære perennius, som fordrer et hvert af Deres Øieblik, og ikke tillader Dem at tænke paa slige Daarligheder, som Fruentimmer og Giftermaal. De kan ikke engang forsvare det for Verden, at De har staaet her saa længe og hørt paa en Ignorant. — Mange Tak min lærde Herr Pedant! De kunde dog nok være lidt høfligere. Denne

50

store Mand arbeider, imellem os at sige, virkelig Dag og Nat paa et Verk, hvis Titel han allerede længe har haft færdig. Den lyder omtrent saaledes: Mnemoneutica, eller, en ganske nye, og i Christenheden hidindtil uhørlig Samling af alle Portugisiske, Spanske, Franske, Italienske, Engelske, Hollandske, Danske, Polske, Russiske og Tyrkiske, tykke og tynde, forstaaelige og uforstaaelige, trykte og utrykte Latinske Grammatiker, til Fædrenelandets Ære og i Særdeleshed til den kiere Ungdoms Nytte, for Tydeligheds Skyld, med en utroelig stor Umage, og utallige Bekostninger oversat i Latin, og til en Hielp for Hukommelsen forfattet i

alexandrinske Vers, med Noter af F * *.

Jeg troer at Pedanterne har sat hinanden Stevne — Hvilken Mængde! — O i bestøvede Sønner af Italiens forsunkne Stæder, o i Klopfægtere fra det gamle Rom, o i Bastarder af Latien, med hvilken Steen skal jeg tegne denne Dag, da jeg seer eder samlede! Hvor grimmige seer de ikke ud! Men jeg vil dog vove at spørge nogle af dem, som jeg kiender. Jeg skal skille mig ved dem saa snart som mueligt. De min Herr G***, hvorfor gifter De Dem

51

ikke? Fordi De har opofret Dem til Fædrenelandets Tieneste og samler Trykfejl. — Vel — Og De min Herr H * * * ? Fordi De Dag og Nat undersøger Alderdommens kostbare Levninger — Meget vel — Og De min Herr J * ? De samler Insecter — Ypperligt — Nu kan De kun gaae mine Herrer!

Jeg tænkte at jeg var færdig med disse Bogorme, og saa bemærker jeg først en af de største. — Vi vil dog høre ham. Min gode Herr K. hvor kan De med saa smukke Indkomster som De har, overtale Dem til at sidde længere ugift? Nu, saa at De er meget ilsindet og knarvurn. En Kone vilde kun hvert Øieblik ærgre Dem, Deres Børn vilde forstyrre Dem i Deres Tanker. Er det da og afgjort, at De kan tænke? — Det var engang en af de Narre, som gierne vil efterabe berømte Mænd, og naar de ikke kan det i deres Fuldkommenheder, benøie sig med at ligne dem i deres Svagheder. Denne vilde alt for gierne see ud som vor store Holberg, og da han hverken kan blive saa lærd eller saa vittig, forestiller han sig i det mindste ligesaa besynderlig og egensindig, uden at være nogen af Delene.

52

De ere da borte. Men jeg er næsten færdig at ønske dem tilbage igien. Hvor har Optrinnet ikke forandret sig! Hidindtil har jeg dog intet seet uden latterlige Ansigter. Nu seer jeg lutter heslige. Men jeg har selv kaldet dem, og nu er jeg dog nødt til at forhøre i det mindste nogle af dem.

Den første som jeg seer er den berygtede Aagerkarl, Herr L *. Jeg har stor Lyst til at nævne hans fulde Navn, eller i det mindste at sige hvor han boer, paa det at enhver af mine Læsere, som ikke kiender ham endnu, maatte tage sig vare for ham. Men, som jeg ikke troer at Skrivefriheden gaaer saa vit, vil jeg lade det blive ved at giøre ham saa kiendelig som det er mig tilladt. Hans Huus er et Forraadshuus af Pant, som enten er indvied med Enkers og Faderløses Taarer, eller med unge umyndige Forøderes Forbandelser. Alt hvad han har og alt hvad han veed, hans Ansigts Mine og hans Siels hemmelige Tanke er ansat til Procento. Han har udregnet at han giver Gud 14. og 1/7 Procento af sin Levetid; thi han er oven i Kiøber en Hyklere, og forsømmer ingen Søndag at gaae i den Kirke, hvor Præsten kan best græde.

53

Og det er foruden de øvrige Douceurs som han maae give i Fest- og Helligedage. Heller kan han neppe, bebreide sig, at han har ladet en eneste af sine Medchristne slippe lettere derfra. Paa denne Maade har Han sammenslæbet anseelige Midler. Dog spiser han sig aldrig mæt, undtagen naar en af hans ulykkelige Skyldnere er nødt til at beværte ham, og da er han færdig at æde Skyldneren med. Men at han skulde gifte sig! — Ja — Jeg vil dog for Spøgs skyld spørge ham ad. Min Herre, De har dog saa gode Raad til at forsørge en Kone — Maaskee De kunde efterlade Dem Børn, der igien aftoede den Skam og Skade, som De giør Deres Fædreneland — Jeg vidste det forud. Han trækker paa Skuldrene. Det er besværlige Tider — Gud veed at han suurt maae fortiene sit fattige Brød — De, som siger at han har tilovers ere onde Mennesker — Gid — hold Nederdrægtige!— fornærm ikke vore Øren med Deres Bespottelser!— Det er ikke mit Alvor— De er alt for uværdig til en af Himmelens største Gaver, og De vilde kun giøre en Kone ulykkelig, De vilde lade hende sulte ihiel, eller laane hende ud paa 20 Procent. Men derfor, vær forsikret derpaa, derfor skal

54

De ikke faae det lettere end Deres ærlige Medbrødre!

Endnu en af samme Bande, skiønt ikke slet saa grov! Ja hvad skal jeg høre paa dem, min Herr M ? det er dog den samme Undskyldning— De har ikke Raad til at gifte sig — ikke sandt? Nei det var dog ikke hans Aarsag. Det var endnu den vittigste Gniere, som jeg har seet. Gud forlade mig, om jeg giør ham Uret, og han er en Philosoph! Han vilde gierne gifte sig - Han tilstaaer selv, at han er rig nok til at giøre en fattig Pige lykkelig. Men det vilde røbe alt for kiødelige Hensigter, det vilde være hans Alder uanstændigt, og man vilde sige, at han giftede sig som en ung Springere, ifald han tog en Kone uden Midler. Saasnart han finder saadan en, vil han opfylde mit eller rettere Statens Ønske — Næsten sætter han mig i barocco. Dog jeg veed endnu et Raad — Jeg kiender et dydigt og velopdraget Fruentimmer, som ikke eier en Skilling, og som, foruden at hun er ilde tilredt af Kopperne, er saa naturlig heslig, at hun neppe skal blive taalelig uden ved en lang Vane— Tag hende, min Herre; saa

55

skal Verden hverken beskylde Dem for kødelige Hensigter, eller for egennyttige!

Mig synes at jeg skulde kiende Dem min Herre. Det forhaanende, det bidende Smiil har jeg seet før. Alle disse Træk, som saa vel udtrykke en nedrig og en dum Stolthed, ere mig langtfra ikke fremmede — Ah! — det er Herr N. som saa gierne vil holdes for et satyrisk Hoved, og dog er intet uden en Bagtaler og en Pasquillant. De spørger mig saa haanligt, om det er mig, som har fattet det ædle Forsæt, at omvende Pebersvendene? — Ja, min Herre— eller at straffe dem — Om jeg er saa hengivet til det smukke Kiøn, hvis Partie jeg tager med saadan Iver? Jeg tager ikke deres Partie — Det er Statens Sag jeg taler. Men jeg bærer saa megen Ærbødighed for den dydige Deel af dem, som det er tilladt at bære for en dødelig Skabning. — Om jeg da ikke veed at Fruentimmer ere altid — og hvad ere de altid? — Fruentimmer, vellystige Sirener eller grimmige Furier, altid Spillebolte for Sandserne, altid falske, altid egennyttige? — Nedrige Bagtalere! — Jeg vilde kun fornærme Kiønnet om jeg værdigede Dem et Svar. — Men offentlig ved en

56

Kirkedør, paa Deres bare Knæe, med en Strikke om Halsen og et Lys i Haanden, bør De giøre det hele menneskelige Kiøn Afbigt for Deres uforksammede, Deres ublue Digt!

Hist i Skyggen, afsides og bag ved alle de andre, sniger han sig frem, den grædende Tartuff; han tør ikke løfte Øinene op paa sine Brødre, den nedrigste blant alle Pebersvende. Det et O* som om Dagen offentlig hyler over Fruentimmerets Daarligheder, og om Natten forfører alle dem han kan til de skammeligste, de strafværdigste Uordener. Kom kun frem Bedragere! — hvorfor gifter De Dem ikke med en, af de mange, som De forfører? — det har hidindtil ikke været Himmelens Villie — De føler intet Kald til Egtestanden — Frekke Bespotter! — Men det er Himmelens Villie, at De hver Aften sniger sig op paa tredie Stokværk i det Dem bekiendte Hiørnehuus, for der at afnøde en uskyldig Skiønhed Usømmeligheder under Skin af christelig Kierlighed, og for med den andægtigste Mine at styrte hende ned i Afgrunden, fordi De sparsom underholde hendes syge Moder med sammetryglede Almisser? De har følt et indvortes Kald til at bedrage alle de Fruentimmer,

57

som har vildet troe Dem, ved de dyreste Forpligtelser, hvoraf De aldrig har agtet at holde det mindste?— Gaae Nedertrægtige!— Skiul dig i Støvet du Afskye for Menneskeligheden!

Nei dette Arbeide er alt for udmattende — det overgaaer mine Kræfter og min Taalmodighed — Er her fleer af de heslige Ansigter tilbage da melde de sig snart!— Ak! — Deres Excellence ! — De behager naadigst at tilgive — De vilde være saa bevaagen — Ha! — saaledes er det naar Sielen er mat — Jeg kan ikke finde paa et eneste Udtryk, som hans Excellence forstaaer — Han har aldrig vidst hvad det var, enten at tilgive eller at være bevaagen — Deres Excellence behager da, om De saa synes, at springe af Skindet, fordi jeg med uskiønsomme Fødder er sprunget over Dem til en af de smaa Tartuffer! Den, som kiender den berygtede Græve af P — , vil tilstaae mig, at jeg er aldeles uegennyttig enten jeg roser eller laster ham. Der er derfor at jeg herved frivillig og med beraad Hu tilstaaer min Feiltagelse, og at jeg giorde ikke aleneste hans Rang men og hans personlige Karacter Uret, da jeg forhørte en anden Tartuf førend ham. Han er den christeligste Uchristen

58

og det andægtigste Umenneske som jeg kiender. Med den samme Haand, som denne afskyelige offentlig løfter op til den Almægtige, støder han hemmelig Dolken i Enkers saargiorte Bryst, og det var hans Glæde, om han i Guds Navn kunde drukne alle Faderlose — Skal jeg spørge ham hvorfor han ikke gifter sig? — Urimmelige Spørsmaal! — Kan den taale et Fruentimmer, som hader Naturen?

Jeg kan ikke meer— Jeg troede, at en forældet Skiønhed ikke skulde passe sig ilde til den Materie som jeg skrev om, og jeg havde sat mig for al levere mine Læsere er heelt Alphabet af Pebersvende. Men det er ude — Jeg er træt — Jeg kan ikke tilspørge et eneste Bogstav meer. Og Mængden voxer dog bestandig — Dog de fleste seer alt for frygtsomme ud til at være onde. Det er dem, som en overdreven Forsigtighed hindrer i at gifte sig; og det var at giøre dem den største Uret, om jeg spurgte dem efter at have spurgt hine nedrige — Imidlertid har jeg dem paa Halsen — Hvad skal jeg giøre med dem?

Jeg vil forsøge at røre dem — Jeg vil raabe høit til dem, at de ikke udelukke sig selv fra

59

den første og største Velsignelse, som Skaberen gav de dødelige! — Jeg vil vise dem den Værdighed, den Høihed, der er i at være Fader til Mennesker, til Billeder af den Almægtige! Jeg vil i deres Fædrenelands, i Jordens, i de tilkommende Aarhundredes Navn, anraabe dem om Christne og Borgere og store Mænd og Helte! — De føer intet derved, de forstaae mig neppe — Thi lille er Kredsen af deres Udsigter, og deres smaae Siele sysselsætte sig kun med det, som Sandserne tilrekke dem. — Jeg vil da pege paa deres gifte

Medborgeres Lyksalighed, pan den himliske Vellyst i en tilladt Elskov, paa Eglestandens Beqvemmeligheder, og paa den ubeskrivelige, den unævnelige Glæde, den ædle Stolthed hvormed en Fader besieles ved den mindste Uviklelse af sit Barns Evner, ved en for alle andre usynlig Tilvext af den spæde Yndlings Færdigheder. Men Frygt har forblindet dem. Den viser dem kun Kummer, og skiuler det for dem, at den kan undgaaes eller bæres. Gysende overregne de ubetydelige Udgifter, og tænker ikke paa hvortil de anvendes, og skielvende see de den Muelighed, at mangle i en Tid, da det erlangt mueligere, at de ikke leve. Hvad skal jeg giøre med dem?

60

Men hist kommer hun mig til Hielp, den guddommelige Pige med sorte straalende Øine, og med sine svulmende Bryster af Snee. Hun svæver meer end hun gaaer over Jorden, munter og let og frisk som Morgenrøden, der kalder hende til Skaberens Priis, og til de elskede Pligter — en sygelig Moders Underholdning og yngre Brødres Opdragelse — Thi ingen persisk Silke rusker om den fromme Piges Fødder, og hun er ikke stiv eller kortaandet, under glimrende Byrder fra Peru. Hendes snehvide Dragt leger med Vesten-Vinden. Den er uden Pletter som hendes Siel, og uden Kunst som enhver af hendes Miner. Den er tarvelig og taler intet om høie Aner eller Rigdomme. Men naar hun aabner sine Læber aander hun Viisdom og Dyd, og salig Vellyst; og naar hun smiler, udbreder Kierlighed sine Fortryllelser over deres Hierter, som see hende. O du, som Naturen og Dyderne, og Dydernes himliske Dronning, Religionen selv venlig trettedes om at pryde med deres udsøgteste Skiønheder, Prydelser som ophøie dig saa uendelig over Kunstens Døttre og den blinde Rigdoms Døttre, som de selv overgaae et

61

glimrende og ubesielet Skov i Skiønhed og Værdighed; o du som Algodhed betroede den størfte Lyksalighed paa Jorden, den eneste som han fordum tillod de faldne at tage med sig fra Vellysternes Have; himliske Skabning, det er dit Kald, din Pligt og din Natur at være medlidende med vor Kummer og selv med vore Daarligheder! Lad min Bøn røre dig! See til disse Narre og omvend dem!

Naturen og de høie Dyder, og de saliges Vægtere fom svæve omkring hende har igientaget mit Raab. Jeg seer det — Thi hun gaaer langsommere den dejligste blant Jordens Døttre — og endnu langsommere — og snubler — hun begriber det ikke, hvorfor hendes Been zittre, og hendes Hierte slaaer høit, eller hvorfor hun bliver saa kortaandet, eller hvorfor hendes Kinder blusse. Og nu bliver hun staaende som for at hvile sig, og sukker — og lidt efter lidt og langsom og uden at vide det, opløfter hun de store straalende Øine — men et født, hun veed ikke hvad, har dæmpet deres Ild, og hun føler al de ere smagtende — Nu seer hun sig frygtsom omkring, og nu forhøie hendes Kinder deres Farve, og beskiemmer Sommerens

62

Døttre de unge Roser. Men hvad er det, siger den guddommelige Pige til sig selv, det fremmede som kryber omkring mit Hierte — ligesom en Længsel — og kielent — og halv opløfter hun de sneehvide Arme — og endnu engang seer hun halv frygtsom og halv venlig op til de forstenede Pebersvende. Men hun slaaer Øinene ned — Som Solen, førend den skiuler sig i Havet, endnu engang kaster et venligt, et smagtende Smiil til de kolde østlige Bierge, hvis evige Snee den ikke kunde smelte med sine Straaler, saaledes smiler hun endnu engang — og forsvinder. En Engels Godhed, og et høiere Væsens Medynk var i hendes sidste Smiil — Der skulde have været foragt deri, om hun vidste hvad det var at foragte en Skabning, der saae ud, som et Menneske — De nedrige! — At være nær ved en synlig Engel og at sysselsette sig med at betragte Støv; eller at see den himliske Pige uden Følelse med opspilede Øne, eller at spørge hende med graadige Øine om hun har Guld, eller med frekke Øine om hun kan begaae Laster, der er det som jeg kalder nedrigt og unaturligt — Imidlertid er hun borte, og dem har jeg endnu paa Halsen — Hvad skal jeg giøre med dem?

63

Jeg vil straffe dem, da de ikke vil forbedres med det gode — Det er ubilligt, at Staten længere skal med ligegyldige Øine see at Borgere, saadanne, som tage Deel i alle dens Velgjerninger, af latterlige eller nedrige, eller af slet ingen Aarsager, foragte dens ivrigste og alvorligste Ønske; at de desuagtet bære ulige mindre Byrder end de kan, og ulige mindre end enhver af deres brave Medborgere maae taale; at de saaledes tvinge den til en Ujævnhed der kan kaldes ubillig; og at de endelig hvert Øieblik sætte den i Fare for enten at taale eller at straffe Uordener og Forbrydelser. Lad Religionen skaane dem! — Lad Sædelæren kun revse dem, ved at giøre dem latterlige!— Men Staten, som fælleds Moder vil ikke, og som Huusholdere, som den der bør kunde giøre enhver Patriot Regnstab for hans, for hans Medborgeres og selv for Efterslægtens Vel, kan den ikke længere skaane dem, om den og vilde. Der var den fornærmede Stat, det blottede Fædreneland, den klagende Efterslægt, som nedlod sig til Philets Siel, og bød ham at omvende Pebersvendene, det var dem som oplivede hans Tænkekraft til at udforske deres Feil, og til at skildre dem,

64

og det er dem endnu, som tilraabe ham at forkynde Straf i Mangel af Forbedring. Og Straf vil jeg forkynde,

og fordi det er mit rame Alvor vil jeg forkynde den med Overlæg, saaledes at den kan iverksættes, og saaledes at dens Frugter nogenledes kan trøste for deres Tab, som Staten vilde høste af Pebersvendenes Lydighed; om denne, hvilket Gud forbyde, ikke skulde tilveiebringes ved hiin.

Dersom jeg skrev blot Satyrer, eller om jeg skrev for en anden Verden end den vi leve i, vilde jeg give min Indbildningskraft Tøilen. Den skulde maaskee ikke mangle i at indskyde mig hundrede Indfald, hvoraf en Deel kunde være taalelig at læse, men ikke et mueligt at udføre. Den vilde ind give mig Maader at straffe paa som faldt i Øinene, men som ved en nøiere Undersøgelse skulde befindes at være enten skadelige eller umuelige eller i det mindste deels ubeqvemme deels utilstrækkelige til deres Hensigt. Hertil regner jeg i Særdeleshed alle de Straffemaader som havde Æren til deres Gienstand. Intet synes i første Øjekast billigere, end at betage en latterlig, en nedrig, en unyttig Borgere en Deel af den borgerlige Ære; men man

65

skal ved Eftertanke snart befinde, at man derved, uden at forbedre ham, kun giør ham latterligere, nedrigere og unyttigere end han var for. I en monarkisk Regiering var det især at ønske, at de fleste Ærestraffe blev overladte eller kunde overlades til det almindelige Omdømme og til Satyrens revsende Hænder. Mange Borgere skulde da leve op igien, som nu ere for evig døde, og Historien peger paa det Haab at en vognende Ærgierrighed kunde omskabe Forbrydere til Helte. Endskiønt dette bliver sagt i Anledning af Pebersvendene, og langt fra ikke i Hensigt til dem, saa kan jeg dog ikke undlade endnu at giøre den Anmærkning: at naar Staten støder en Borger levende ud af sit Selskab, den da meer end i en Hensigt ligner den strænge Retfærdighed, der fordum styrtede Korab, Datan og Abiram levende ned i Helvede. Slige ødeleggende Ærestraffe kan ingenlunde passe sig paa en Pebersvend, naar han blot betragtes under denne Titel, men selv den mindste, den allerlemfældigste vilde have en langt større og langt ufordeelagtigere Virkning, end den man i Begyndelsen skulde formode; og en Virkning der var tvert imod den som Staten

66

ønffede sig. Saaledes, om det blot blev befalt, at alle Pebersvende skulde sminke sig, saa vilde dette — om det og gjorde dem kiendelige fra en Deel af vore unge Herrer, som en eller anden gyldig Aarsag fritager for at gifte sig — Uden al Nytte kun giøre Sminken uhørlig dyr, og dem til offentlige Vidundere, og følgelig uskikkede til den største Deel af de borgerlige Forretninger; men ethvert ærekiert Fruentimmer vilde siden undsee sig ved at give saadan en sin Haand. Om ikke de samme, dog ligesaa store Ufuldkommenheder ere forbundne med en Deel andre Straffemaader, som Indbildningskraften dog i Begyndelsen skildrer rimelige og billige. Et Indfald, hvis Iverksættelse baade var en ærlig og som jeg troede i meer end en Hensigt en nyttig Straf, sysselsatte længe min hele Opmærksomhed. Saaledes som Snogene siges at pine de brede Tudser til at udlægge deres Eg, saaledes vilde jeg at Pebersvendene skulde tvinges til at opdrage deres Børn, som enten vare Døde, eller uformuende, eller og af andre Aarsager ubeqvemme til at opdrage dem selv. Men et er det, at en stor deel af Pebersvendene er aldeles uskikket og alle i Almindelighed langt mindre

67

skikkede end gifte Folk til at opdrage Børn: Et andet er det, at den utretteligste Regnemester neppe i vor Tid skulde blive færdig med at udfinde der Forhold, hvorefter disse Børn skulde uddeles.

Ved at gjøre alvorlige Forslag til det almindelige Beste, bør Patrioten frygte for at være vittig; og han bør ønske, at han ei maae synes at være det. Han bør i det mindste have den yderste Mistillid til et hvert glimrende Indfald. Fornuften bør være hans eneste Rettesnoer og et koldsindigt Overlæg den eneste Ledsagere, som han forlader sig paa. Disse har jeg spurgt til Raads, hvilken Straf det vilde være beqvemmest at paalægge Pebersvendene, og deres første og sidste Ord har altid været: Penge.

Pengestraf vil her være det kraftigste Middel til al befordre Statens Hovedhensigt ved alle Straffe — Lydighed. Jeg kiender Pebersvendene — Intet skulde bedre kunde overtale de fleste af dem til at gifte sig, end om man kunde sætte dem i den Tilstand, at de intet eller i det mindste intet betydeligt sparede ved at være ugifte. Dette synes vel ikke giørligt. En Egtemands, en Faders og en Huusbondes Ud-

68

gifter ere alt for betydelige, til at nogen Skat skulde kunde ligne dem, uden at synes — og jeg vil tilstaae det — uden at være overdreven. Saa meget mindre, som hine Udgifter langt fra ikke alle kan kaldes en Skat til Staten, om den og trækker sine Fordele, saa at sige, sine visse Procenro af dem alle. Lige saa lidet, som den fremmede Capitalist, der fortærer sine Midler hos os, kan sige sig at have givet Staten dem alle, fordi denne har havt Fordeel deraf. Den Beqvemmelighed, Fornøielse og Nytte, som ere næsten uadskillelige fra Egteskab og fra Børn, vil ingen begiere for intet som først kiender dem. Staten selv bør være saa øm over disse vigtige Motiver til sin Hensigts Befordrelse, at den ikke sætter dem under deres rette Priis, langt fra ar den skulde regne dem for intet, hvor der handles om hvad en Pebersvend kan vinde eller spare ved at gifte sig — Men sine Fordele, sine Rettigheder, sine Procento, er det alene, som den ikke længere bør skaane ham for. Disse kan den alene ansætte til Penge, og disse kan den med den største Billighed fordre af ham, som

om han virkelig var en gift Mand, saalænge det er hans egen Skyld ar han ikke er det, og det er

69

afgiort, ar Staren ikke bør tabe ved nogle af sine Borgeres Egensindighed. Men om den og holder der for tienligt, især i Begyndelsen, at være saa lemfældig, som mueligt; om den og beregner hine Fordele nok saa meget under deres rette Værdie; om den giver meer end de tre fierdendele af sine Fordringer efter; saa er jeg dog forsikret paa, ar de maadeligste Afgifter, vil i de fleste Pebersvendes Øine faae den tilstrækkelige Størrelse, og blive et kraftigere Motiv for dem, til at overgive sig, end nogen borgerlig Plet, eller i Almindelighed nogen Straf, som ikke koster Penge. Jeg siger de fleste, thi jeg antager, og der med god Grund, at den største Deel af dem er enten Gniere, eller i det mindste saadanne som en alt for stor Frygt og en overdreven Forsigtighed skrække fra at gifte sig. Disse har kun smaa Siele og meget korte Udsigter. Det nærværende Onde — thi saaledes vil de dog kalde det — vil altid forestille sig dem saa stort, og det fraværende vil synes dem saa ringe, at de snart vil troe sig ligesaa meget bebyrdede, som deres gifte Medborger. Fra denne Tanke, vil der, enten den er falsk eller sand, være lige saa Skrit, til den fordeelagtige Beslutning, den eneste som

70

Staten ønsker. Siden vi dog skal give det ud for Intet, vil de sige efter deres Tænkemaade, kan vi i Guds Navn ligesaa vel gifte os som alle andre. En sand Anmærkning som bestyrker dette, er det, at alt hvad Gnieren og selv den utidig frygtsomme Huusholder give saa at sige reent ud for Intet, falder dem ti dobbelt saa tungt, som en langt større Udgift, hvorfor de dog faae noget. Statens Beste, maa jeg her anmærke, at disse Folk ikke bekymre sig om at beregne, langt fra at de skulde holde det som de bidrog dertil ved deres Afgifter, for noget, der kom dem selv til Fordeel.

De Pehersvende, som ere det af andre og af lastværdigere Aarsager, end Gnieragtighed, eller overdreven Frygt, skyde dog i Almindelighed Skylden paa Mangel af tilstrækkelig Formue. Det sættes forud, at denne Udflugt er falsk, og følgelig ikke bør troes. Men den bør endog, saa meget mueligt er betages dem. Dette kan atter ikke opnaaes sikkrere, end ved den Pengestraf som Staten paalægger dem. Den vil ikke fordre noget af dem, førend den ved den Nøiagtigste Undersøgelse er blevet overbeviist om, al de ere Pehersvende; det er, at de ikke mangle

71

det fornødne til en Families Underholdning. Deres Afgifter vil da selv blive et offentligt, ærværdigt og uimodsigeligt Beviis paa deres Formue. Samme Beskaffenhed har det med dem, som skyde Skylden paa naturlige Mangler, og ikke kan retfærdiggiøre sig. De faa, som ere dristige nok til at foragte alle Udflugter, og til offentlig at bekiende deres sande bevægende Aarsager, eller og frekke nok til ikke at vilde anføre nogen anden end deres Villie; disse kan Staten neppe unddrage sig for at straffe haardere end de andre. Men uden at regne, at de allerede beskiemme og straffe sig selv, vil en største Pengestraf være et tilstrækkeligt Middel til at udmærke dem fra alle de andre. Og den vil, ved en i det rette Forhold tiltagende Størrelse, blive det kraftigste, om ikke det eneste Motiv, som kan bevæge dem til at forlade deres Ondskab. Her maae jeg lægge til, at Afgifter i Penge, som ikke fortiene og neppe vil faae andet Navn end Bøder, virkelig indeholde al den Ærestraf, hvormed Staten kan og bør belægge Pebersvendene, Libertineren alene undtaget, og denne meer fordi han er Libertiner, end fordi han er Pebersvend.

72

Pengestraf er det eneste som kan giøre den omtalte Ujævnhed i Statens Byrder umærkelig for den gifte Borgere, om den og ikke strax kan blive tilstrækkelig nok til fuldkommen at ophæve den.

Pengestraf er den eneste, som er anvendelig paa alle; og den eneste hvorved Staten kan treffe et ordentligt og nøiagtigt Forhold. Alle andre Straffemaader vilde være underkastede tusinde Vanskeligheder, tusinde Undtagelser. Og om det var mueligt at finde en iblant dem, som kunde være almindelig, saa vilde det dog fordre uendelige og næsten umuelige Beregninger, naar den skulde inddeles i de behørige Grader, og disse igien sættes i det rette Forhold, med Graderne i Pebersvendenes Ulydighed. Naar man tilstaaer mig, som jeg neppe tvivler paa, at denne Ulydighed bliver større og strafværdigere, ligesom Borgeren enten har en ringere og slettere Aarsag til at være ulydig, eller en større Evne til at adlyde; saa vil man heller ikke give mig Uret i det Ønske, at disse Omstændigheder maatte, for saa vit som det var mueligt, komme i Betragtning ved Straffens Uddelelse. Om ikke den første, saa kan dog den sidste iagttages naar

73

Straffen bestaaer i Penge, og det, som jeg før erindrede, med en langt større Lethed end ellers. Ligesaa naturligt som Indtægternes og Udgifternes Størrelse eller Ringhed bestemme den større eller mindre Evne, som en Pebersvend har til at gifte sig, ligesaa naturligt og let kan og hans Udgifter blive formerede, eller om man vil det heller, hans Indtægter formindskede, i det rette Forhold af hans Ulydighed. I Særdeleshed maae

alle de Straffe, hvis Hensigt det er at giøre en Pebersvend saa vit mueligt ligesaa nyttig, som en af sine Medborgere, ansettes til Penge om de skal beregnes med Nøiagtighed. Og da er det kun, uden nogen Nytte at giøre Beregningen dobbelt. Denne Hensigt at giøre Straffen selv nyttig i Mangel af Lydighed, kan endelig ikke, eller i det mindste ikke saa got opnaaes, fom ved Pengestraf, Ved Penge, og ved dem alene, kan de Egteskaber befordres som af en virkelig Mangel paa Formne, enten opsættes eller til intet giøres. Dette er vel det naturligste og eneste Middel, hvorved det Tab nogenledes kunde oprettes, som Pebersvendene anrette i Henseende til Folkemængden; men det er langt fra ikke den eneste Maade hvorpaa Staten

74

kunde anvende de af deres Penge til Fordeel, som de i Almindelighed anvende saa slet.

Af disse foreløbende Erindringer, begribe De vel, mine Herrer, at det er Penge, som De maae belave Dem paa. Hvor mange eller i hvilket Forhold, er det, som jeg først nøiere vil overveie.

Men en vigtig Post staaer tilbage, som maae afgiøres, førend jeg kan gaae videre; en Post, hvis Vanskelighed næsten skrækker mig — Den bestaaer i intet mindre end i det betydelige Spørsmaals Opløsning: Hvorledes man skal kiende den Skyldige fra den Uskyldige? Jeg har i Begyndelsen af denne Afhandling anført tre Slags, som ikke fortiene Navn af Pebersvende, og som følgelig giøre meget ilde ifald De tage Dem noget af alt det, som jeg har sagt eller endnu agter at sige i denne Materie.

Det første, var de, som en naturlig og mod Egteskabets Hovedhensigt stridende Skrøbelighed hindrede i at gifte sig. Med disse har det slet ingen Vanskelighed. Det medicinske Facultet, eller det i slige Undersøgelser saa erfarne Consistorium, vil ikke negte dem de i dette Tilfælde fornødne Vidnesbyrd, som altid skal være trovær-

75

Lige nok til at retfærdiggøre dem. Dog maae jeg legge til, at heller ingen andre Attester bør holdes for tilstrækkelige. Det vilde være alt for dristigt, at lade det almindelige Beste komme an paa en eneste Mands Ærlighed, om hvilken man saa skielden kan være forsikkret, at den vil staae Prøve i Fristelsens Tid. Da jeg taler som Patriot, kan jeg imidlertid ikke undlade at udvide denne Artikel meget over de Grendser, som hidindtil har været satte, og som man formoder. Det er ikke aleneste Børn som Staten ønsker sig, men det er og for saa vit mueligt sunde og stærke Børn. Saadanne, som den kan giøre sig Haab om at de leve, og at de leve den til Nytte; Langt fra ikke saadanne, som enten en tilig Død giør til Intet, eller en og anden ulægelig Svaghed giør til verre end Intet; til unyttige Byrder for sig selv om ikke for det Almindelige. At mange sygelige og svage kan være deres Fædreneland til stor Tieneste negtes vel ikke, men det giør heller intet til Sagen. Thi baade vilde disse kunde have giort den endnu langt større Tieneste, om de havde været friske; og den største Deel, den som skal tiene Staten med deres Legemer, bliver dog altid saa got som

76

reent unyttig, ved de Sygdomme som jeg taler herom. Det er visse Familiesygdomme, hvis Forplantelse jeg især ønskede, at den blev forebygt saa meget som mueligt! Saaledes er jeg saa langt fra at skrive en svindsotig eller en overmaade gebreklig paa Pebersvendenes Liste, at jeg tvert imod ønsker at Staten, for saa vit som det er den tilladt, at indskrænke en Borgeres naturlige Frihed, vilde giøre dem alle Giftermaale vanskelige, i Særdeleshed naar deres Sygdomme kunde bevises at være arvelige. De Mænd som havde fyldt 60. Aar, vilde jeg vel ikke ønske at de blev forhindrede i at gifte sig, naar de var ved en god og rørig Helbred; men jeg vilde dog heller ikke at de skulde betragtes som Pebersvende og paa nogen Maade tvinges dertil. Dog ere de, som have sat ugift til den Alder de sidste, som jeg vilde fritage for den almindelige Straf, og næsten de første som jeg kunde falde paa at straffe høiere end andre. Det er derfor mit Forslag, at de 60. Aars gamle Pebersvende, som ere ved saa god Helbred, at det medicinske Facultet dømmer dem beqvemme til Egteskab, skal betale den ansatte Straffe-Summe, enten de gifte dem eller ikke: men dem som ere for skrøbe-

77

lige til at kunde faae saadan en Attest, skulde alt Egteskab forbydes, og saa skulde de betale dobbelt; alt for deres begaaede og uoprettelige Synders skyld.

Et andet Slag, som jeg anførte af Ugifte, der ikke kan kaldes Pebersvende, var de, som en alt for uerfaren Ungdom undskylder i at gifte sig. Ved dette Slags Retfærdiggiørelse, møde allerede flere Vanskeligheder. Hvor unge de ere kan man erfare af Kirkebogen. Men Ungdom for sig selv alene betragtet, kan ikke være nogen tilstrækkelig Undskyldning, i det mindste ikke for dem som har fyldt 16. Aar. Det var tvert imod at ønske, at alle kunde giftes i denne Alder, eller ikke længe derefter. Men den Mangel paa Erfarenhed, som i Almindelighed, og dog ikke altid følger med den første Ungdom, er det alene, som kan undskylder Ved Erfarenhed forstaaer jeg en Forstand der enten er tilstrækkelig til at bestyre et Huus og en Familie selv, eller i det mindste til at lade sig raade og bestyre af andre fom ere fornuftigere. Om et ungt Menneske besidder

denne eller ei, kan ikke bestemmes uden megen Vitløftighed. Forældrenes og Formyndernes Egennytte løber for-

78

meget ind i deres Børns og Myndlingers Giftermaale, til at Staten i dette Tilfælde kunde holde deres Vidnesbyrd for upartiske og paalidelige. Lærernes Gotbefindende i denne Punct er reent uefterretteligt. De gamles Bekiendte tage tiest Deel i deres Egennytte; de unges i deres Daarligheder. Alle som kiende dem, ere i det mindste mistænkte for at have taget et eller andet Partie

Af disse Vanskeligheder, kan i mine Tanker Staten, uden at tabe, best rede sig ud paa følgende Maade. De unge Mennesker, som endnu ikke havde fyldt tyve Aar, skulde den reent ud betragte som uerfaren og til en Families Bestyrelse udygtig Ungdom; de maatte og være saa formuende og saa vel voxne, som de vilde. De skulde følgelig ingenlunde belegges med den Straf, som blev fastsat for Pebersvendene. Det skulde derfor ikke være dem forbudet at gifte sig, men det skulde aldeles være dem formeent at giøre dette Skrit uden deres Forældres, Formynderes, Foresattes eller Statens eget Samtykke. De fra tyve Aar indtil den Alder, hvori Staren holder et Mandfolk for dygtigt til selv at kunde bestyre sine Midler,

79

burde i mine Tanker ansees for saadanne som ikke ere uerfarne, uden at de selv have den største Skyld i denne Mangel. De burde i denne Henseende i det mindste belegges med Halvparten af den fastsatte Straf. Men det skulde derfor ikke være dem strax tilladt at gifte sig naar de vilde. Deres Forældres og Curatorers Samtykke skulde de vel ikke længere behøve; dette skulde tvertimod ikke engang altid være tilstrækkeligt. Men de maatte dog give Staten en Forsikkring for deres Opførsel, som den kunde være fornøiet med. Vare de komne til den Fornuft, som udkrævedes, saa kunde det ikke vel feile at de jo vare kiendte af en eller flere ærlige, fornuftige og vederhæftige Mænd, som ikke vilde tage i Betænkning at sige god for dem. Disse maatte være ansvarlige for noget meer end deres Midlers Bestyrelse. Deres Børns Opdragelse og selv deres egen Levemaade burde de have under nøie Opsyn; indtil de fyldte deres 25. Aar. Jeg kan ikke forlade denne Artikel uden endnu at tilføie nogle faa Erindringer. — Naar jeg siger, at den som har fyldt sine tyve Aar, ikke længere bør behøve sine Forældres Samtykke til at gifte sig, maae ingen give

80

disse Ord den vrange Forklaring, at det var ligegyldigt enten han havde det eller ikke. Til at troe det er jeg for god Christen — Heller ikke, at han ei behøvede det til at gifte sig med hvem han vilde. Til at paastaae dette er jeg for god Patriot. Den Ret at udelukke visse Personer fra Giftermaal med deres Børn, bør ingen Alder kunde betage Forældrene. Den har sin gode Nytte, og kan ikke betroes i bedre Hænder. Staten alene bør efter Gotbefindende knnde indskrænke eller ophæve den. Men til denne bør og Børn ufortænkte kunde tage deres Tilflugt; og Forældrene bør ikke besvære sig over, ifald den giør ethvert af deres Afslag ukraftigt, som ved Undersøgelse befindes at grunde sig paa Egennytte eller paa en uibillig Fordom eller paa en blot Egenfindighed. Jeg har vel neppe nødig at erindre, at jeg kun taler om saadanne unge Mennesker, som har Indkomster der ere tilstrækkelige til en Families Underholdning. Disse Indkomsters Natur skal jeg siden finde Leilighed til at bestemme nøiere, og man vil da faa at see, at, hverken de løse Speculationer, paa en eller anden Maade af fortiene det fornødne Udkomme, hvortil Ungdommen er saa tilbøielig, eller virkelige Stipen-

81

dia, hvis Anvendelse Giveren har bestemt uden at love dem Varighed, eller en blind Tillid til Forsynet, eller en ubillig Tillid til den Underholdning, som Kierlighed eller Anstændighed kan aftvinge formuende Forældre, kan komme i Nogen Betragtning. Alt dette havde jeg maaskee ikke engang nødig at erindre. Jeg burde slutte denne Artikel for at gaae videre, og dog er der noget, jeg veed ikke hvad, som endnu trækker mig tilbage til de unge Mennesker. Det er ligesom en hemmelig Anelse, der aftvinger mig den kierlige Formaning til dem alle i Almindelighed: At de ikke strax ved at læse denne Afhandling, og ikke uden at overveie alle Omstændigheder paa det nøieste giøre dem nogen Samvittigheds-Angst derover, at de endnu ere ugifte. Jeg igientager at de som ere under 25. Aar ikke aleneste maa have Formue men og Forstand førend de kan kaldes Pebersvende; og jeg advarer dem om, at ifald de begik en eller anden Drengestreg efter at de vare blevne Mænd, selv det Navn af Papa ikke skulde fritage dem fra den børnlige Tugt — om jeg maatte raade.

Det tredie Slag, som jeg holdt undskyldt for at gifte sig, var de, som fattedes det Fornød-

82

ne til en Families Underholdning. Ja, mine Herrer, det fattes Dem vel alle — Jeg veed, at De vil sige det — Jeg veed og, at De har Uret — Men hvorledes skal jeg overbevise Dem herom? — Jo flere der angive sig for at være Uformuende, uden at være det, jo flere Konstgreb de anvende for virkelig at synes det, som de give sig ud for; desto større bliver den Vanskelighed, at kiende de virkelig Uformuende, fra de Falske, og at kiende dem med Vished. Jeg har længe seet den forud. Den har tiltaget i Størrelse ved hvert Skrit, som jeg har

nærmet mig til den, og jeg kan ikke negte, at jeg neppe kan oversee den meer, nu, da jeg er kommet den saa nær, at jeg ikke længere kan undgaae at bestride den.

Det korteste, sikkerste, og som jeg forudseer det eneste Middel til at opløse denne Kunde, bliver, at fastsætte en vis Summe af Indtægter, med hvilke enhver skulde ansees for at være formuende nok til at gifte sig. — Men hvilke Regler skal jeg følge i at fastsætte den? Hvorledes skal jeg finde den Middelsumme, om hvilken jeg kan være forsikkret, at jeg ved at fastsætte den, hverken fornærmer Staten eller no-

83

gen privat Borger? Sætter jeg deri for høi, saa trække for mange af de smaae Hovedet ud under Snaren. Sætter jeg den for lav, saa skrige de Store. Jeg burde maaskee sætte flere end en. Det var at ønske, at jeg med en nøiagtig Billighed, kunde bestemme en besynderlig Summe, ikke aleneste for hver Stand, men for hver Klasse, for ethvert Nummer i Rang-Forordningen, ja for ethvert enkelt Embede. Men uden at erindre, at delte løb ind i det uendelige, at det i det mindste overgik mine og enhver privat Mands Kræfter og Indsigter, at endelig saadanne Summer endog bestemte med det nøieste Overlæg af de billigste og meest indsigtsfulde Mænd, dog altid vilde være underkastede de selvsamme Forandringer, som Rangens indvortes Værdie, Embedernes Natur, den herskende Tænkemaade og Moden selv; at de følgelig neppe kunde være beregnede, forend de igien maatte forandres;— uden at tage alt dette i Betragtning siger jeg, skulde dette dog ikke endnu sætte mig i Sikkerhed for alle Klagemaal. Enhver enkelt Person kan staae i besynderlige Forbindelser, som hverken have nogen Sammenhæng med hans Stand eller hans

84

Rangs eller hans Embedes Natur; og man vilde snart fordre af mig, at jeg og skulde tage disse Forbindelser i en særdeles Betragtning. — Og naar jeg havde forrettet dette meer end herculiske Arbeide, saa vilde det først gaae løs paa Chicaner, paa Processer — Nei mine Herrer! — Saa meget elsker jeg Dem ikke, at jeg med et uendeligt Arbeide skulde giøre mit hele Forslag umueligt, blot af en utidig Ømhed over Dem, som De saa langtfra ikke fortiene. — Jeg skriver for den Verden, som vi leve i. — Jeg ønsker i det mindste at skrive saaledes. — Jeg har al Agt, for de forskiellige Forhold, som deres Rang og Embede sætter Dem i med Oeconomien, for de Bekostninger som Anstændighed og Levemaade aftvinger Dem; ja jeg er selv øm over de Udgifter, som Mode og Tilbøielighcd fralokker Dem — Men jeg er og overbeviist om, at Deres Giftermaal, og i Mangel deraf, de Afgifter, hvorved De alene kan paa nogen Maade gotgiøre det Tab, som De anrette i Folkemængden, ere Staten af den Vigtighed, at de kan sættes i Rang med dens billigste, nyttigste og nødvendigste Paalæg; at den følgelig bør kunde fordre Dem strax ester Deres nødvendige, og selv

85

førend den tager Deres nyttige Udgifter i nogen Betragtning. — Naar jeg nu undtager de Udgifter, som visse Æresposter, visse Embeders Natur giør nødvendige, hvorom jeg siden vil faae Anledning til at forklare mig tydeligere, saa giør ingen Forskiel paa Stand eller Rang, de øvrige saa forskiellige, at de ikke alle skulde kunde bøies under en antaget Middelsumme. Dog bliver Forskiellen altid stor nok, til at giøre mig yderlig varsom og sielv frygtsom ved at fastsætte en. — Endskiønt Staten, som jeg før erindrede, i Henseende til sine Paalæg — om hvilke det altid forudsættes, at det almindelige Beste udkræver dem — efter den største Billighed kan og bør tage først af alt der, som Borgeren har tilovers fra sine nødvendige Udgifter; og det saa meget meer, som en trængende Nød og selv en stor men øiensynlig Fordel berettiger den til, ikke engang at tage disse i den nøieste Betragtning: endskiønt Staten ved ar beregne en Borgeres nødvendige Udgifter og ved at bestemme dem, ikke uden at giøre sig selv den største Skade, og ikke uden at bestyrke sine Borgere i deres Daarligheder, kan med tillukte Øine lade sig foreskrive Regler af den herskende Tænke- og

86

Levemaade, langt mindre af de Begreb som enhver for sig, giør sig om Anstændighed: endskiønt alt dette er afgiort, saa giør dog den Orden som den selv har stiftet imellem sine Borgere, og som er saa nødvendig, under Navn af Anstændighed, visse Udgifter nødvendige for en, som ikke ere det for en anden. Disse bør ikke undgaae min Opmærksomhed, og disse giøre mig frygtsom. Jeg kan med Sandhed sige, at jeg ved at fastsætte en Middelsumme, frygter meer for at fornærme nogle, end for at skaane alt for mange, følgelig meer for at ansætte den for lav, end for høi. Og hertil har jeg, foruden den Billighed, som enhver bør iagttage, endnu en gyldig Aarsag. — Det er en underlig Sandhed, et stort Beviis imod de gnieragtige og de utidig frygtsomme Pebersvende, at jo dybere man gaaer ned under Middelstanden, og jo færre Indkomster disse har, desto mindre synes de at raadføre sig med dem, naar de vil gifte sig, og det som endnu er det underligste, de føle Ægteskabets Byrder lige saa lidet, som de forudsee dem. Jeg har derfor ikke nødig at befrygte, at alt for mange af disse, vil betiene sig deraf, om jeg og ved at fastsætte en Summe overskrider det rette Mid-

87

delforhold. Middelstanden selv derimod, og de høiere Stænder, vil vel ikke takke mig, om jeg og sætter min

Summe nok saa høi, de vil uden alle Omstændigheder betiene sig af min Føielighed, ifald den overgaaer deres Indkomster; men sætter jeg den for lav, kommer jeg i mindste Maade, de Udgifter, som deres, Ærespost, deres Embede, eller den Orden, hvorom jeg før talte, giør nødvendige, saa nær, at de kan overbevise mig om Ubillighed, hvilket Skrigende vil der ikke da blive! Hvor vil de ikke raabe Hævn, ikke over den enkelte Feiltagelse, men over mit hele Forslag og mig selv!

Naar jeg betænker dette, og tillige overveier det Ønske, som jeg for yttrede, at man nemlig ved at afveie Pebersvendenes Straf ikke aleneste maatte kunde see paa den større og mindre Evne som enhver havde til at adlyde, men og paa den slettere eller bedre Aarsag, som han havde til at være ulydig, saa falder jeg tit tilbage til et Indfald, som jeg lige saa ofte forkaster. Jeg vil dog underkaste det mine Læseres Omdømme — Hvad om man beskikkede to ærlige eller i det mindste to eedsorne Mænd i enhver Bye og i hvert Sogn, hvis Embede det skulde

88

være at giøre en ordentlig og lovformelig Taxations- og Vurderings-Forretning over enhver Pebersvend især, som forefandtes paa deres District! — Hertil vilde jeg i Særdeleshed have foreslaaet de Herrer Præster, efterdi de, oeconomisk at tale har mindst Aarsager at see igiennem Fingre med Pebersvendene. — Jeg har selv, endskiønt jeg ikke er Præst, for at øve mig, opskrevet en Liste paa de Pebersvende, som jeg kiender, med hosføiede Priser. Dersom nogen skulde ydmyge mig saa dybt, at han offentlig beviste, at der Ord Pebersvend ikke i det mindste var blevet til et Ubeqvemsord i mine Hænder, saa skal jeg ufortøvet giøre den bekiendt, med en hosføiet Opmuntring til alle mine Medpatrioter, at de vilde følge mit Exempel, og angive de Pebersvende, som enhver kiender, med en nøie Efterretning, om disses Indkomster, Alder, Skabning, Helbred, Tænkemaade, og enhver anden Punct som kan komme i Betragtning ved deres Bedømmelse — Saalænge vil jeg bie — Nu vil jeg vende tilbage til min alvorlige Plan.

Jo længere og nøiere jeg betragter de Udgifter, som en vis fra den tilbørlige Orden uadskillelig Anstændighed giør nødvendige, de eneste

89

af dette Slag, som Staten kan og bør tilstæde en Borgere at beregne under den Formue, som han ikke kan undvære naar han skal gifte sig, eller, som jeg før udtrykke mig, de eneste, som den kan tage i Betragtning, førend den fordrer sine egne Rettigheder og Fordele, i Særdeleshed naar disse ere af den Betydenhed som Folkemængden, eller det, som kan befordre den; de eneste endelig, som giør mig det vanskeligt at fastsætte en vis Summe, fordi det er mueligt at de kan giøre store Indtægter smaa; jo længere, siger jeg, og nøiere jeg betragter dem; desto mindre og ubetydeligere blive de.

Jeg igientager her engang for alle: at Staten bør ønske sine Borgere og i Særdeleshed de fornemmere al den Formue, som Anstændighed, den indførte Levemaade og deres egen Beqvem, melighed udkræver, den bør unde dem, alt det, som de kan anvende paa Magelighed, paa Livets sommelige Forlystelser, paa Pragt, og paa en eller anden Hovedtilbøielighed, den bør ikke engang være misfornøiet med, at de har tilovers til Vellyster og til Overdaadighed; men den bør fordre Orden af dem i deres Udgifter. Den bør holde dem til at sørge for deres egne og umiddel-

90

bar derefter for der Almindeliges Nødvendigheder, førend de tænke paa det som kunde være dem nyttigt, eller anstændigt, eller beqvemt, eller fornøieligt. Men naar man nøie betragter den Deel af det Anstændige, som den i enhver Stat umistelige Orden henfører under de Fornemmeres Nødvendigheder, den eneste, hvis Mangel kan undskylde dem for at gifte sig eller for at betale, den eneste som kan fritage den for det Navn af Pebersvende, saa vil man finde, at den kan ikke beløbe sig til høiere, end et sømmeligt og smukt Udvortes, til det som man i Almindelighed kalder, at leve og klæde sig anstændigt, til der, hvori De med ringe Indkomster daglig efterabe og daglig overgaae de meest Formuende. Huns og Gaard, Heste og Vogn, mange Betientere, aaben Taffel og alle saadanne Ting, er noget som Staten bør ønske en fornemme Mand, men den vilde handle ligesaa daarligt som stridigt imod sin Fordeel, ifald den forudsatte at han behøvede alt dette til at kunde gifte sig. — Dersom jeg ikke havde sat mig for at have den herskende og selv den fordærvede Tænkemaade bestandig for Øinene; dersom jeg ikke troede, ar man ved ethvert alvorligt Forflag,

91

bør læmpe sig saa meget, som mueligt efter de Tider, hvori man lever, saa vilde jeg her erindre vore podagraiske Velbaarenheder, om den Tid, da Danmarks Rigsraader, og Kongerne selv gik til Fods; jeg vilde gaae videre og fortælle enhver Dansk Apicius og enhver Gigi den Tids Historie, da en Romersk Borgemester til sin første og sidste Ret spiste Bønner, som han tillavede selv. Men jeg skulde kun blive veltalende paa mine Hensigters Bekostning, jeg vilde kun blive meer glimrende Moralist og mindre nyttig Patriot. Dog saa meget kan jeg sige, uden at overskride de Grændser, som jeg har foresat mig; at det hverken behøves at alle Rangspersoner, skal betrækkes med Floiel og Guld, eller at alle Embedsmand skal være fede, som Svin.

De giør meget bedre, om de gifte sig mavre. — Jeg vil legge to Betragtninger til, hvoraf enhver for sig synes mig at være af stor Vægt.

Den ene er den, at Efterabelyst og Ødselhed i de mindre Stænder, har næstendeel tilintetgiørt den saa ønskelige Orden, den Forskiel i det Udvortes, hvorved de Fornemme burde kunde udmærke sig fra de Ringe — Det er gaaet saa

92

vit at Statsministeren snart ikke længere kan ophøie sig over en Velbyrdighed, og at denne igien neppe kan stille sig fra sin Stræder, uden ved Tarvelighed. — Man nævne mig den Grad af Pragt eller af Overdaadighed selv, paa hvilken alene man sikkert kan kiende den høie og fornemme fra den blot formuende Borgere, og meer end alt for ofte fra Bedrageren; og da vil jeg tilstaae at den ofte omtalte Orden, kan giøre det Glimrende nødvendigt og umisteligt for dem af de høiere Stænder, men saalænge som det ikke skeer, tør jeg sikkert paastaae, at det Sømmelige kan alene fortiene disse Tilnavne.

En anden, i mine Tanker, ligesaa vægtig Betragtning er denne, at den Anstændighed i det Udvortes, som Orden giør saa nødvendig for de høiere Stænder kan paa den ene Side siges at spare dem ligesaa mange Udgifter, som den paa den anden Side afnøder dem. — Den giør en Deel bekostelige Selskaber usømmelige for dem, og den undskylder dem for at indlade sig i en Deel andre. Den giør at de meer end andre ere nødte til at skye debauche og saadanne ødeleggende Uordener, som de ikke kan begaae, uden al bemærkes. — Man forstaae mig ret! — Jeg

93

siger, at Anstændighed nøder dem hertil lige saa meget som den nøder dem til at giøre de omtalte Udgifter; men jeg har for megen Agt for den daglige Erfarenhed, til at jeg skulde paastaae, at alle i disse Tilfælde underkastede sig Anstændigheds Love.— Jeg taler meer om det, som denne kan og bør spare Dem, end om det som de virkelig spare. — Den sparer dem endelig de fleste om ikke alle de Bekostninger, som de mindre maae giøre enten for at ligne dem nogenledes, eller for at vinde deres Yndest.— Mig synes, og jeg troer at mange vil være enige med mig deri, at det lader fornemmere at tage imod Foræringer, end at give dem, ak lade prægtige Giestebude anstille for sin Skyld, end at anstille dem selv. — Naar jeg undtager nogle, hvis besynderlige Æresposter, eller hvis Embeders Natur, eller hvis høiere Tænkemaade, viser dem det høie og fornemme, fra en gandske anden Side, saa troer jeg, at det herskende Begreb herom, retfærdiggiør min Formodning i Henseende til alle de andre.

Efter at have giort disse Erindringer, tør jeg endelig vove det betydelige Skrit. Jeg vil giøre det uden videre Omsvøb.

94

Der ere mange, som man bør ønske meer, og der ere utallige, som gifte sig med mindre end 400. Rigsdalers aarlige Indkomster. Men med got Overlæg, med fuldkommen Overbeviisving og med en roelig Samvittighed, ansætter jeg denne Summe til de ugiftes Rubicon, til den Grændse hvorover de ikke maae komme bevæbnede, uden at holdes for Pebersvende — Anspillet havde nær forledet mig til at sige, for Fædrenelandets Fiender. — Jeg vil forklare min Mening i egentlige Ord. Den som i Kiøbenhavn og de store Kiøbstæder har 400. Rdlr., men paa Landet og i de mindre Kiøbstæder 3oo. Rdlr. aarlig at leve af, bør i mine Tanker, ansees for den, der ikke fattes det Fornødne til en Families Underholdning, og, i den Fald, at han ikke kan undskylde sig, ved en af de Aarsager, som jeg oventil har anført, og som jeg siden endnu vil anføre, uden Undtagelse holdes for en Pebersvend, for den Borger, hvis skadelige Opførsel jeg har søgt at sætte i et større Lys i nærværende Afhandling; og for den, hvorom mit saa haabefulde Forslag gielder, at han i Mangel af Lydighed maae tvinges til ved Afgifter nogenledes at gotgiøre sin Ulydighed.

95

Hei! — mine Herrer! — De maae give mig Tid til at tale ud — De kan intet vinde ved ar overdøve mig med Deres Skrig — Det som jeg har tilbage at sige, er til Deres Fordeel. — Jeg haaber at De vil blive meer fornøiede med mig, naar jeg først har bestemt min Mening nøiere, og forklaret de Egenskaber, hvorom jeg holder for at de bør være uadskillelige fra de fastsatte Indkomster.

De bør i mine Tanker være rene, og de bør være visse.

Med det at de bør være rene sigter jeg i Særdeleshed til de Kongelige og andre offentlige Embedsmænd. — Jeg forstaaer det saaledes, at alle de Udgifter, som Embedet selv fordrer, og som de ikke vilde have i en anden Forfatning hverken kan eller bør beregnes dem til Indtægter. — Saaledes naar en Regnskabs- eller anden

Betient er nødt til at holde en Skriverkarl, eller om han selv skal bekoste Skrivematerialier, naar en

Embedsmand maae forrette sit Embede uden for sit Huus, og i den Henseende maae bekoste meer paa Klæder og Skoe eller Vogn, end Han ellers havde nødig, naar en Hofmand maae bekoste meer paa sit Udvortes, for at kunde lade

96

sig see i Antichambret, eller en Officier maae betale sin Uniform dyrere end med det som han ellers kunde klæde sig skikkelig for, saa bør disse Bekostninger først trækkes fra deres Indkomster, førend dissekunde beregnes — Det forstaaer sig at disse Bekostningers Beløb, maatte ærlig angives, nøie undersøges, og saa fastsættes til en vis Summe, som hvert tiende Aar eller og i mindre Mellemrum kunde forhøies eller formindskes ligesom Tiderne blev dyrere eller lettere til.— Naar en Kiøbmand eller en anden Borger, maatte betale visse aarlige Afgifter til Regieringen for et Privilegium eller en og anden Herlighed, forstaaer det sig og at disse Afgifter ikke kunde beregnes iblant hans Indtægter. Men de Bekostninger, som en Borger saa ofte maae giøre paa en anden, enten for at vedligeholde sig i sit Embede og i sin Fordeel, eller for at naae et høiere og en større, det er noget som Staten ikke engang bør vide, meget mindre tage i nogen Betragtning, hvor der handles om dens vigtigste og til det almindelige Beste sigtende Paalæg. — Endskiønt det er et Onde, som ikke vel kan undgaaes, saa er det dog et Onde, som

97

den hverken bør understytte ved offentlig Samtykke, eller bære Følgerne af.

Naar jeg siger, at de 400. Rdlr. bør være visse, saa kan jeg ikke mene dermed, at de meer end alt andet bør være sikkre for alle ulykkelige Tilfælde, for Lykkens Afvexling og den menneskelige Ubestandighed, men jeg mener: For det første, at Staten, saavit som det er den mueligt, ikke bør bidrage selv noget til deres Uvished. — Naar et vist Embede, Privilegium eller anden Herlighed, har sat en Borgere i Stand til at naae de fastsatte Indkomster; og saaledes om ikke opmuntret dog paa en vis Maade nøde ham til at gifte sig, saa bør Staten være yder« lig øm over, at betage ham samme Embede, Frihed eller Herlighed igien, eller at forringe dem. Men ifald den er nødt dertil, bør den ansee hans Kone og Børn, som sine egne, og i det mindste ikke lade dem være uforsørgede.

For det andet mener jeg, at de Indkomster som beroe paa Sportler, eller Handel, eller andre lige saa uvisse Fordele, bør angives og ansættes efter det Aar som de har været eller efter Formodning kan blive ringest i, dog uden at

98

tage nogen overordentlig ulykkelig Hændelse i Betragtning.

Naar jeg ved disse Bestemmelser forøger de Indkomster som jeg fastsatte, og naar jeg til de Betragtninger, som jeg før anstillede endnu legger to andre:

Den ene, at faa i Middelstanden og færre endnu i de høiere Stænder, har saa maadelige Indkomster som 400. Rdlr.

Den anden, at disse faa dog ikke kan glimre uden at bedrage deres Næste, og at de følgelig giøre meget bedre ifald de indskrænke og gifte sig ; eller i det mindste, at de Afgifter som Staten i Mangel af Lydighed vil paalægge dem, ifald mit Forslag bliver antaget, ikke vil være dem nogen betydelig Hindring i at glimre lige saa got, som de kunde før.

Naar jeg tager alt dette i Betragtning, saa er jeg fuldkommen overtydet om at have iagttaget den nøiagtigste Billighed imod Pebersvendene, da jeg fastsatte den omtalte Summe, og saa meget ubevægeligere imod alle de Indvendinger og Klagemaal, som jeg forud seer ar Pebersvendene endnu vil giøre, som jeg veed med hvilken Lethed de kan besvares. Vilde man f. E.

99

giøre mig den latterlige Indvending: hvorledes skal en Høi Hofbetient, en Høi Inden- eller Udenlands Minister kunde gifte sig med saa maadelige Indkomster? saa vilde jeg ikke engang betiene mig af det jeg har sagt, at alle de Udgifter som hans Ærespost eller Embede udfordrer, først bør fradrages; men jeg vilde kun bede dem vise mig en, som har dem saa maadelige.

Jeg har sparet en Anmærkning til dette Sted, som jeg beder, at man for Alting vil legge meget nøie Mærke til. Det er denne, at det kan og bør være Staten ligegyldigt hvorfra en Pebersvend har sine Indkomster, enten han har dem af sit Embede, eller af sine Midler. Dem af Rangens nedre Klasser og dem af Middelstanden, fra hvilke jeg egentlig venter mig de fleste Klagemaal, troer jeg allerede at have besvaret tilstrækkelig, og saa udførlig som en Afhandling af denne Art tillader det. Skulde de imidlertid kunde giøre nogle Indvendinger, som jeg ikke har forudseet, saa skal jeg altid findes beredvillig til at besvare dem, og jeg har den Tillid til Min

retfærdige Sag, at jeg tør sige, til at vise deres Svaghed.

100

Førend jeg gaaer videre, vil jeg endnu undtage to Slags Borgere, fra Pebersvendenes Liste, og det af forskiellige, men som jeg troer, gyldige Aarsager.

Den høie Adel er det ene. — Deres Navn er dem en Byrde, som de ikke kan skille sig ved, og som de ikke kan bære uden enten selv at besidde anseelige Midler, eller at falde Staten til Last.— En høi Adelsmand kan siges at giøre sine Forfædre Uret, ifald han efterlader sig Børn, som af Mangel paa Formue maae fornedre sig, og undertiden giøre dem Skam; han er ubillig imod Staten, ifald han stoler paa at den skal vedligeholde dem i deres Aners Glands, for deres blotte Navns Skyld; og han handler meget uforsigtig ifald han giør sig sikker med at spaae dem saa store Fortienester, som kan holde Armod selv Ligevægten, eller og giøre deres Høiheds Vedligeholdelse til en Pligt for Staten.— Jeg har endnu en Aarsag til at undtage dem, som i mine Øine har ikke mindre Vægt, end den anførte. — Jeg kan ikke troe, at den store Montesqieu har uden nøie Overlæg, eller uden god Grund sagt, at Adelen i en monarkist Regiering var et nødvendigt Led imellem Monarken og de

101

mindre Stænder; men jeg vil heller ikke troe at han hermed egentlig har sigtet til den høiere Adel. I det mindste troer jeg, at Staten i denne Forfatning ikke bør ønske og mindre selv befordre deres Formerelse. Som ingen af begge disse Aarsager finder Sted hos den mindre Adel, saa ønsker jeg at de heller ikke i mindste Maade vilde anvende denne Undtagelse paa sig. Der er dem af den høiere Adel alene, som jeg troer at man bør undskylde for at gifte sig, naar de ikke selv har Lyst dertil.

Det andet Slags, som jeg holder for, at Man ikke imod deres Villie paa nogen Maade bør tvinge til Giftermaal, er saadanne Søemænd hvis Kald det er at opholde sig længe og langt fra deres Hiem. — I det mindste troer jeg af meer end en gyldig Aarsag, at det er ubilligt at tvinge dem dertil, uden tillige at føie de Anstalter, at de kan tage deres Koner med sig naar de vil; og uden at advare dem om, at betinge sig denne Føielighed i Egteskabs-Contracten, af det Fruentimmer hvormed de vilde forbinde sig.

Flere Undtagelser seer jeg ikke at jeg kan eller bør giøre. Alle de øvrige, som ingen naturlig Mangel, ingen arvelig og ulægelig Syg-

102

dom giør ubeqvemme til Egteskab, som ere meer end 25. Aar, og som har 400. Rdlr. og derover rene og visse Indkomster, og ikke gifte sig, holder jeg i det mindste til jeg bliver overbeviist om andet, for saadanne, hvis Byrder jeg ønsker at Staten nogenledes vilde jævne med deres gifte Medborgeres, og tvinge dem til ved Penge saavit som mueligt at bøde paa det Tab, som deres Egensindighed forvolder den i sin naturlige og muelige Folkemængde, med et Ord — for Pebersvende.

Det Spørsmaal staaer endnu tilbage, hvorledes man skal finde dem, som har den fastsatte Summe at leve af, og overbevise dem derom. Men dette vil ikke være saa vanskeligt, som det i Begyndelsen synes. — Med de Kongelige og andre offentlige Betientere, som har vis Løn, vil man lettest og best komme til Rette. — Selv det Fradrags Bestemmelse og Beregning, som jeg oven til ønskede at man maatte tilstaae en og anden af dem, i Henseende til de Bekostninger, som disse maatte giøre paa deres Embeder, vilde, naar enhver havde giort sin Angivelse, ikke længere være et besværligt Arbeide for dem, som det blev anfortroet. De som leve af

103

uvisse Indkomster, eller Sportler, Capitalister og andre maatte giøre Eed.

Kiøbmændene kunde man, og maaskee burde man troe paa deres Ord.

Nu da jeg kommer til Hovedsagen, da det er derom at giøre, at bestemme hvor høi Straffen skal være, og jeg skal foreslaae det, nu føler jeg noget, som jeg ikke har følt for.— Jeg skulde snart troe at det var Medlidenhed—. De mange jammerlige Ansigter, som jeg seer rundt omkring mig, de røre mig næsten — Jeg vil være saa lemfældig som jeg kan, uden at fornærme Staten. — Maaskee en liden Revselse kan være tilstrækkelig til dens Hensigters Befordrelse. Jeg vil indtil videre haabe det Beste, og i Mangel deraf kan Staten altid have sig forbeholdet at skierpe den.

Med faa Ord: Den Pebersvend, som i Kiøbenhavn og de store Kiøbstæder har 400. Rdlr. rene og visse aarlige Indkomster, skal for sin Egensindighed, for det Tab som han foraarsager Staten, og den Fare, som han sætter den i, aarlig give 4. Procento, det giør = 16. Rdlr.

104

Den, som under samme Omstændigheder har 500. Rdlr., har saa megen større Evne til at gifte sig, og bør følgelig for sin større og strafværdigere Egensindighed give meer. Kort, han maae af sine Indkomster aarlig give 5. Procento, der giør - - - 25. Rdlr.

Den som har 600. Rdlr. giver 6. Procento, eller - - - 36. Rdlr.

Og saaledes altid en Procento meer for hvert 100. Rdlr. som Indkomsterne voxe, indtil de naae 2000. Rdlr., da Afgifterne siden ikke stige høiere, men de Pebersvende, som har denne Summe og derover, give alle aarlig 20. Procento, indtil de gifte sig. De Pebersvende som boe i de smaae Kiøbstæder eller paa Landet, og har 300. Rdlr. i rene og visse aarlige Indkomster, give aarlig 3. Procento; de som har 400. give omtrent 4 1/2; de som har 500. Rdlr. give henved 6. Procento; og saaledes stige deres Afgifter omtrent halvanden Procento, med hvert 100, Rdlr., indtil de naaer 1500. Rdlr., da de give 20. Procento, hvorved det bliver hos alle dem som har meer, ligesom i de store Kiøbsteder.

105

Jeg seer nok, at de Herrer Pebersvende endnu ikke vil være fornøiede med min Billighed. De vil kalde mit hele Forslag, og især denne Punct overdrevet. — Men er det min Hensigt at fornøie dem?— Og hvorledes skulde jeg kunde bringe det saavit? — Paa min Ære, jeg seer ikke, at jeg med en god Samvittighed kan giøre det en Skilling ringere.

Der ere to Slag Folk, som hidindtil har læst alt det jeg har skrevet med den roeligste Samvittighed, som maaskee har skoggerleet over Pebersvendene, og giort sig ret Hiertelig til gode paa deres Bekostning — Hvor vil disse ikke forundre sig, naar de imod al Formodning findesig selv paa denne Liste? — Og dog kan jeg ikke undtage dem.

Det ene er Enkemænd, som har været gifte i kortere Tid end 20. Aar, og ingen Børn har efter deres Koner.

Det andet er saadanne, som virkelig ere gifte, men som af egennyttige Hensigter har giftet sig med Fruentimmer, som var over den Alder, at de kunde faae Børn — Disse bør i Særdeleshed ansees for rette naturlige Pebersvende, og det saa meget meer, som de selv har betaget sig den Evne, at forbedre deres Feil, naar de blev overbeviste derom. — De gode Matroner som har været svage nok til at give deres Formue, og ofte deres trængende og uskyldige Families haab, for en ung frisk Mand som de intet kan

106

giøre med, eller i det mindste som intet kan udrette med dem, og som de altid kan siges paa den ubilligste Maade at stiele fra et ungt og haabefuldt Fruentimmer; de vil neppe vegre sig ved at betale de paalagte Afgifter for deres Engel; om de og derfor skulde sælge de Brister, hvormed de alene kan see ham. — Men de Mandfolk, som ere nedrige nok til at sælge deres Legeme til saadant er Murmeldyr, de bør ikke vegre sig derfor. — Jeg kan ikke forlade disse Giftermaale, uden endnu at giøre en Anmerkning. Det er den, at de aldrig burde tillades. — Det burde ikke formenes en gammel Kone, som enten havde ingen Børn, eller saadanne, som Loven kunde tillade hende at giøre arveløse, i Notarii eller Vidners Overværelse, at oprette en Contract med et ungt Menneske, i Følge af hvilken hun overlod ham, om hun saa syntes, al sin Formue, imod at han forsikrede hende om al den Pleie, Tilsyn og Forsvar, som en Mand skylder en Kone. — Men Vielse!— Himmel!— Det er jo en aabenbar Blasphemie!— At han skulde søge Seng med hende!— Pfui! Jeg vil ikke tænke derpaa— Det er unaturligt. — Men dersom man i alle Henseender kunde sætte sig i Sikkerhed for visse uordentlige Lyster, hvoraf disse gamle Giftesyge ventelig af og til har Opstigelser— og for de egennyttige, de nedrige Mandfolks Føielighed; saa seer jeg slet ikke, at der var nogen Ulykke i, om man tillod en Mandsperson, der

107

havde indladt sig i slig en Contract, at gifte sig ordentlig med et andel Fruentimmer, der efter Hagars Exempel kunde føde Børn paa den gamle Bestemoders Knæ— I dette Tilfælde kunde saadan en fritages for en Pebersvends Afgifter. — Ellers ikke.

Jeg kan ikke negte, at jeg for et Øieblik, faldt i en behagelig Henrykkelse da jeg oversaae den utroelige Summe Penge, som vil løbe ind ved alle disse Afgifter. — Denne Svaghed er saa naturlig, at man let vil tilgive mig den — Men jeg ønsker, og jeg haaber, at mine Læsere vil holde mig for saa sand en Menneskeven, og saa ærlig en Patriot, at jeg ikke kunde vedligeholde den længe. Jeg bevidner helligt, at jeg intet ønsker oprigtigere, end at disse Afgifter maatte beløbe sig til langt mindre, end de virkelig giøre; og at det er mit kiereste Haab, at deres Beløb maae formindske sig aarlig; indtil de reent forsvinde.

Da det ene imidlertid ikke er som jeg ønsker det, og det andet er langt udseende og uvist, saa kan jeg ikke undlade til Slutning endnu at foreslaae en Maade hvorpaa denne Summe i mine Tanker best kunde bøde paa

det Tab, som Staten lider ved dem der erlægge den, det Tab, hvorfor den betales; Hvorledes den sikkerst kunde anvendes paa den eneste Hensigts Befordring, som jeg saa uafladelig har havt for Øinene ved dette Forslag: Paa Statens naturlige og muelige, og det som jeg beder at man vil legge me-

108

get nøie Merke til, paa dens velopdragne Folkemængdes Vedligeholdelse.

Jeg har allerede engang erindret, at den eneste Maade, hvorpaa denne Hensigt efter mit Tykke kan opnaaes; er, at anvende de indløbne Penge paa slige Egteskabers Befordrelse, som af en virkelig Mangel paa Formue, enten opsættes, eller tilintetgiøres.— Men jeg har overveiet denne Materie saa nøie, at jeg troer ikke at blive unyttig, om jeg udmerker nogle af disse som jeg i Særdeleshed og frem for alle andre vilde ønske befordrede. — Det er desuden, som man veed, deres Skrøbelighed, der giøre Forslag, at de tilegne sig ligesom en halv Eiendoms Ret, paa de Penge som de indbringe eller troer at indbringe derved. Da de ikke kan beholde dem selv, vil de i del mindste give dem bort, saa meget som de kan.

Ingen ønskede jeg at see hiulpen, førend dem af vore unge og velskabte subaltern Officerer, som maatte have Lyst til at gifte sig, og ikke selv havde Formue. Staten kunde i mine Tanker ikke anvende Pebersvendenes Penge bedre, end naar den med en Deel deraf forøgede deres Gage, ifald dens Maadelighed alene forhindrede dem i saa got et Forsæt; indtil den blev saa tilstrækkelig, at de efter den antagne Regel kunde ansees for at være formuende nok til at indlade sig i Egteskab. Jeg har tre Aarsager til at give dem Fortrinnet, hvoraf enhver synes mig at

109

være vægtig. Man kunde af disse Egteskaber haabe de fleste, sundeste og velskabteste Børn. Man vilde forekomme mange Uordener, hvormed en stor Deel af dem nu ødelegger sig selv og andre. Man vilde knytte det stærkeste og uopløseligste Baand imellem Fædrenelandet og dets Forsvarere.

Der findes en Deel studeerte, og andre velopdragne unge Mennesker, som i den Alder, da de ere beqvemmest til Egteskab, sattes den fornødne Formue dertil— Det hielper dem ofte ikke, at de kan tilveiebringe de beste og paalideligste Vidnesbyrd, om deres Værdighed og Duelighed til et eller andet Embede, som kunde sætte dem i denne Forfatning hvori enhver Patriot med saa stor Ret vilde ønske at see dem— Mangel paa Recommendation eller paa Leilighed, giør, at de ikke faae Levebrød. — Men den betager dem ikke den naturlige og medfødte Lyst at elske. De ere skikkelige, derfor forlove de sig, og af samme Aarsag, eller fordi de frygte for at spilde deres Lykke, eller undertiden for den Art af Skam, at kiøbe Opreisning, lade de der blive derved.— Imidlertid gaae ti, tyve og vel flere Aar bort, saa at de og deres Kierester blive gamle og svage, inden Staten erindrer dem, eller maaskee inden den engang kan bruge deres Tieneste. Det gaaer dem da, som vores Holberg sagde om sig selv— I det mindste naar vi vil sammenligne den største Deel især af vores

110

kyllinghovede og smalbenede Præstebørn, med de mange velskabte Studenter-Børn fra Jena og Leipzig, saa kunde en god Patriot let lade sig forlede til at misunde disse Steder deres Uorden.— Jeg vilde paa min Hovedhensigts Vegne ønske, at ved Embedernes Uddelelse, af to lige værdige og lige dygtige, den altid maatte foretrækkes, som var forlovet og ikke havde Formue nok til at gifte sig. — I Mangel heraf var det mit Forslag, at saadanne, af Pebersvendenes Afgifter, blev hjulpne med en Pension, som var saa stor, at den tilligemed det, som de efter Angivelse befandtes at kunde sikkert fortiene aarlig ved Conditioner eller andet, beløb sig til saa meget, at de kunde gifte sig der paa.

Der findes fattige, men dygtige Haandværksfolk, som ere forlovede, og blot fordi de enten ikke kan kiøbe sig til Borgere, eller sætte Boe, eller bestride Bryllups Bekostningerne, maa sætte deres Egteskab op fra et Aar til et andet. Disse maatte desto før hielpes, som de ofte kan være tiente med lidet.

Nu troer jeg at jeg har uddeelt alle mine Penge. — Skulde der være nogle tilovers, saa ere der Børn nok overladte til Staten, eller til Skiebnen, paa hvis Liv og Opdragelse de kunde anvendes.

Ingen Glæde er stor, som den en sand Patriot føler, naar han troer, at have bidraget noget til sit Fædrenelands Beste! — Mine Læsere

111

maa tilgive mig dette Udraab, ifald de holde det for utidigt; Men jeg kan endnu ikke rive mig løs fra de glade, de lykkelige Udsigter— Til hvilken Side jeg vender mig, seer jeg utallige — Mennesker — Christne— Danske — og alle disse have mit Forslag at takke derfor, at de ikke ere Intet!— I det mindste vil jeg føle dig noget længere, du elskværdigste blant alle Tanker.— Med en halv stolt og en halv kierlig Mine, vil jeg lade dem det vide, at det var mig som opmuntrede deres Fædre, som tvang eller hialp dem til at gifte sig. — Jeg vil selv

tiltage mig en Faders Rettighed over dem; jeg vil sysselsætte mig med at bestemme deres Forretninger. — Jeg vil uddele dem imellem Retfærdighed, og Landets Forsvar, og Videnskaber, og Handel, og Kunster. — Og jeg vil nyde den rene Vellyst, at see dem, arbeidsomme, og gode, og viise, og store— og Danmark, mit Danmark lykkeligt og blomstrende ved deres Bestræbelser. — Jeg vil vende mig herfra tilbage for at tage Deel i de unge Brudes Glæde, i de lykkelige Mødres Vellyst, jeg vil mætte mig ved de Smiil, som de hemmelig og halvrødmende skienke Philet. Jeg vil selv høre paa de Lovsange, som de omvendte, de besielede Pebersvende vil nynne ham til Ære— Ha, vil de sige, Philet! — Han overfaldt os, han forfulgte os, han tvang os— til at blive lykkelige. — Jeg vil ikke høre dem længere — Jeg vil vende mig fra dem, for at over-

tælle de Folk, som disse nye Familier har sat i Arbeide, og de Skatte hvormed de har forøget Statens Indtægter og befordret dens vigtige Anlæg.— Jeg vil —

Men hvad vil jeg?— Hvad er Philet, at han dristig tilskriver sig Statens Flor og de tilkommende Tiders Lyksalighed— fordi han saae at den var muelig?— Lad hans Forslag være Velmeent og overlagt og grundet! Men har han holdt det, som han saa tillidsfuld, saa dristig lovede?— Det, hvorpaa hans Forslags hele Nytte beroer?— Eller kan han holde det? — Afmægtige Philet! — Hvad er det, om du og kan retfærdiggiøre hver en Punct af det du skrev, saa længe den ene staaer uafgiort — Den, at det vist vil blive iværksat?

Men lykkelig og meer end lykkelig er Philet dog ved sit Haab— Det er mueligt, at Han, som alene kan opfylde det, den store Monark, hvis Viisdom og Naade besieler Norden, kan veie hans Forslag— og finde det vægtigt - Og hvor stor vilde ikke da Philets Lyksalighed være? Han vilde tiltroe sig— og hvor stolt vilde denne Tanke ikke giøre ham? — at han havde forøget Fædrenelandets Takoffere, og de sildigste Slægters Velsignelser, som altid vil strømme tilbage paa den beste iblant Kongerne.

Klage
og
Formaning
til
Egteskab

af

en gammel Frøken.

Kiøbenhavn,

Trykt hos Nicolaus Møller, Kongl. Hof - Bogtrykker.

1771.

Klage og Formaning

til

Egteskab

af

en gammel Frøken.

Zittrende Beenrad, fortørrede Kiød, gustne Hud, som omgiver mig, hvi giemme I endnu omhyggelig i eder, et kunstigt Omløb af Blod, som stedse banker, for derved at vedligeholde mig et Liv, som er mig en Pine, kom! lange Nat, hvis Skumring jeg længe

4

har seet, grumme Død, min Ungdoms Skrek, min Alderdoms Glæde, hvi nærmer du mig med langsomme Skridt, din Mathed og Kulde har sagt mig din Komme, længe nok med Smerte og iiskolde Trin har du løbet paa mine Lender, inderlig har jeg længtes efter dit sidste Slag. Den Brudgom Himlen havde tiltænkt mig, i mine faure Dage, der skulde glæde sig ved min Ungdom og Skiønhed, foragtede jeg, og jeg blev siden foragtet, men i hvor megen Tid end er udrunden siden disse Dage, skal du dog ikke endnu forsmaae min skreksomme Skikkelse og skielvende Rad, dig er jeg alene værdig, jeg er klar til at tage dig i Favn, tillad alene jeg først i nogle Øjeblik siger en bedrøvelig Erfarenhed, der Har kostet mig min Lyksalighed i Verden, jeg skulde ikke rolig kunne forlade Verden uden at have sagt denne - - - Hører til I Skiønne, som tilbedes her i Norden, det er for Eder i sær at underrette, jeg haver ønsket, at et Liv, som er mig saa tungt, endnu maatte forlænges med nogle Øjeblik, lad mit Ønske ikke have været forgieves, hører med Agtsomhed en Klage-Sang af mig Elendige, førend jeg døer, der og engang haver været blant Eders Tal,

5

Himlen haver omsider for al min Foragt og Elendighed i Verden, givet mig denne Gave at see ind i tilkommende Tider, Tidernes Forhæng er viget for mig, jeg forstaaer at sige Skiebne og tilkommende Ting, disse Øjeblik ere det; jeg skal benytte mig af denne Gave - - Hører til, lad min Sang være dyrebar for Eder, lad den være mere rørende end en døende Svanes, thi jeg døer nu ogsaa efter at have igiennemgaaet ald Sorg og Gremmelse i Verden. Udødelige Gudinde! du som lykkelig stedse fremdrager dine Dage i Ungdom og Skiønhed, tilbedes af de sildigste Slægter som af de første, du som var mig gunstig i fordum Dage, lærer Elskende at sukke, giør stumme Munde og talende Øine, skulde jeg turde nævne dit Navn, efter saa meget at have ringe agtet dig, for at anraabe om, at du med en ulyksalig Alderdoms Erfarenhed, tillige ville give mig Ungdommens Ild og Gejst, at min Sang maatte kunne have Styrke til at røre disse stolte Dejlige, der tænke stedse at fremdrage, som du, deres Dage i Ungdom og Skiønhed, og altid ville være tilbedet, jeg vilde sige dem hvor meget de bedrage sig, hvor hastig disse Dage løbe til Ende, min Skiebne, og hvorledes Ti-

6

derne forandre sig, og jeg vilde stræbe at giøre Bod, fordi jeg ikke haver lydt dine Befalinger, dersom min megen Straf og Elendighed endnu ikke haver været nok, det er dig jeg ved min Sang vilde giøre adlydet og dit Herredømme større. Men hvor skulde jeg kunne siunge for disse Skiønne, uden at kalde tilbage i min Erindring mine glade Ungdoms Dage, en Erindring, som er mig saa kummerlig, forlorne Dage, Hvis Ihukommelse jeg saa ofte har ønsket at kunne udslette. - - Dog, lad mig stræbe en føje Tid at giøre Vold paa mig selv, for at synge hvor dyrebar disse Dage ere, hvor saa af dem Naturen giver os til Deel, og at det gielder om da at vælge Lykke og Skiebne, frie sig for en foragtet, eenlig og ulyksalig Alderdom. Men I som alt have forsømt disse Dage, flye langt fra dette Sted, lyd ikke efter min Sang, see aldrig mit Skrift, Eders Timer og Dage ere forrigfulde nok, lad mig ikke have den Gremmelse endnu at have giort dem det mere, bragt Eder i Erindring forlorne Dage, som ikke for Vestens Guld og Østens Edelstene staae at tilbagekalde. Beklagelige! I have selv lært, og alt for vel ere vidende om, at mine Ord ere sande, lev Eders kummer-

7

lige Liv med Suk og Taalmodighed, til Døden vil giøre en Ende derpaa, jeg haver intet at lære Eder. Min Skiebne er alt over Eder, I kan ikke undgaae den. Det ere kun disse, der endnu kan redde sig derfra, som have Ungdom og faa Dage, jeg haver at lære. Dejlige Ungdom hvad er du, jeg begriber dig ikke, har du noget fortryllende og overnaturligt ved dig, som giør man tilbeder dig, gremmer sig inderlig over dit Tab, skiøtter intet om at leve uden dig. Er du Naturens fuldkomneste Gierning, viser den sit Mesterstykke i dig, eller er du noget af dens Ufuldkommenhed, den endnu ikke haver faaet færdig og udviklet, jeg veed det ikke, jeg veed du er daarlig, barnagtig og uvidende, men jeg veed og, at alt dette klæder dig vel, at du med dette er dejlig, yndig og indtagende, skikked til at regiere de Mægtige og de Vise, give Verden Love uden at have Ret dertil. Engang i vores Liv kommer du til os ubedet, og da veed vi ikke hvad vi eje i dig, vi forsømme dig, foragte dig nesten, og ofte skamme os ved dig, men du flyver snart fra os igien med Ørne-Vinger, en kort Tid i vores Liv er det kun vi kan eje dig, og naar du uformerkt har sneget dig fra os,

8

Merker vi først dit Tab og hvad vi have ejet, da et det vi meget begynder at elske dig, og kalde dig tilbage; men med ald vores Graad og Tiggen er du uigienkaldelig, dit store Tab, som vi med Kunst og Bekostning stræbe at dølge, viser sig alligevel Hastig i vor ganske Skikkelse, en Erindring om dine Dage, hvad vi have ejet og igien forloret, giør os kede af Livet og misfornøjede med os selv, vi kan ikke taale at see andre have dig i Besiddelse, som smertelig erindre os vort Tab.

O! hvor ere de Dage blevne af, da du var i mit Eje? som et Lynild ere de faret mig forbi, hvor vare de flygtige og hastige, saa hastige, at jeg tvivler ofte om jeg og haver havt dem i Eje, om jeg og engang haver været ung og dejlig som disse man nu tilbeder, som man ikke kan see sig mæt af, som raader for de Mægtiges Sorg og Glæde. Lad mig endnu engang med hule og dumme Øjne, tegnede med bly- og blodfarvede Kredse, ved en Graad, afskyelig for hele Verden, begræde de Dage jeg har ejet, da min Graad var dejlig, bød alle græde, udviklede nye Yndigheder i mit Ansigt, bevegede Stene, lod Sverd falde, dragne til Mord og Død, for at kiøle

9

en brændende Hevn. O! hvor vare de Tider, det Folk som da levede, og hvad da hendede yndigt og behageligt for mig, hvor glimrede den Soel prægtig, som da giorde at Dage, Haab, Fryd og Glæde vare i alle de Straaler den kastede fra sig; en anden Soel, fuld af Pletter og traurigt Skin, haver siden denne Tid giort kedsomme og evigvarende Kredse paa Himlen for mig, under hvilke jeg er hensvunden og fortæret. Disse Dage ere nu alene som en lyksalig Drøm for mig, hvad siger jeg, lyksalig, de ere en bedrøvelig Erindring, som jeg skulde have været lykkelig, om jeg kunde udslette, thi ulykkelig at have ejet en Lyksalighed og igien forloret den. — Viid I Skiønne, som skrekkes for min Skikkelse, at jeg haver været smukkere end de Smukkeste af Eder, at min Fødsel var lykkelig, og at jeg havde Ret til at giøre en mere glimrende Lykke end de fleste af Eder, Naturen havde intet glemt, som kunde zire en lykkelig Opdragelse, den forenede saaledes Kunst med Natur, at jeg blev anseet som et Vidunder i mine Tider. Siger ikke jeg er stolt og daarlig, og at det er Forfængelighed, som giver mig Ord at tale med, tilgiv mig en Selvros som er sand, og som er nødvendig at

10

sige, for at give mine Ord og min Klage Vegt, at jeg haver Ret til at lære Eder, og at I bør agte paa min Sang. Viid med al denne Ungdoms Lykke jeg dog det meste af min Tid har været foragtet og ulykkelig, mit Liv fuld af Gremmelse og Fortrydelse fordi jeg har forsømt disse Dage, da Naturen stred for mig, da den gav mig Vaaben i Hænderne at undertvinge Verden med. Det var i disse Dage, da jeg skulde have giort min Lykke bestandig, for at kunne havt en æret og lykkelig Alderdom, jeg var stolt og daarlig, foragtede den Lykke man bød mig, endskiønt den var mig anstændig, og jeg skulde kunne kaldt det Lykke. Men da syntes jeg, endnu var det ikke stort og glimrende nok, at Dage vare tilbage nok for mig at vælge i, og at Naturen havde bestemt mig til noget større, men hvor bedrog jeg mig ikke, hvor kiendte jeg da lidet til de onde Dage som for altid strax skulle følge efter, og at det kun var for en kort Tid Naturen havde givet mig disse Skiønheder, fordi jeg skulde behage min Lige og blive lykkelig; for nogen Tid havde den alene laant mig en fortryllende Ring, som havde den Kraft, man ikke kunde være fra mig, man vilde dele Lykke og Ulykke, leve og døe med

11

mig. Med Forskrekkelse saae jeg den hastig igien betog mig dette Hexerie, hastigere, syntes mig, end jeg kunde have Tid til at vælge hvem af disse Tilbedere jeg vilde give mig til, den gav denne magiske Ring til andre, og man forlod mig strax for at søge disse, det stod ikke mere til mig at vælge, jeg erfoer med Skrek, at det var ikke mig man havde elsket, men Naturens fortryllende Gaver. Mit Ansigt, min Stemme, min hele Skikkelse tabte strax alt hvad indtagende de havde tilforn. O! Dage og Tid! Hvorledes have i handlet med mig? Tid, min grummeste og uforsonligste Fiende, det skreksomste Ord jeg kiender, hvad Lyksalighed haver du betaget mig, og hvad haver du omskabt mig til, du udsletter Navn og Erindring, du lader falde Mindesmerker og berømte Steder, at vi søge om hvor de have været, du lader undergaae navnkundige Riger og Slægter, tærer Marmor og Staal, men o! jeg kan ikke tilgive dig at du ødelegger Ungdom og Skiønhed, paa intet Sted seer man dit Herredømme med mere Skrek og Bedrøvelse end her, o! jeg er ikke den jeg har været tilforn; ansee mig med Taare, som de sidste Levninger af en dejlig Stad, et prægtigt Slot, men hvor

12

nu intet findes uden Skrek og Ødeleggelse, en bedrøvelig Rest af en gammel Pragt, beklag mig som Rudera afen forloren Dejlighed, en Herlighed som har været, men nu ikke mere er, thi hverken Carthagos ej heller Persepoles sidste Levninger ere saa bedrøvelige og skreksomme ar skue. Det er mig, det er denne skreksomme Gamle, der har ejet en Dejlighed engang, der vendte alles Øjne til sig, hørte Visken rundt omkring til Berømmelse, giorde stirrende Øjne og sukkende Hierter, det er mig, som ved et Smil, et uskyldig øjekast, satte Had til Døden blant Brødre, Uenighed i Selskaber, vagte Misundelse op blant begge Kiøn. Mig

er det, som kunde give Helte mere Mod, Skialdrere Geist, standse Vildhed og Grumhed; Højhed og Stolthed kunde jeg giøre ydmyg, Viisdom daarlig, de som elskede deres Frihed over alting, toge med Glæde Lænker af mine Hænder, de Gamle bleve latterlige og daarlige saa ofte jeg vilde have det, og den daarlige Ungdom blev viis dersom jeg vilde; man lærte mig hvad det var at blive adlydet og tilbedet som Dronning, man ophøjede Mennesket for min Skyld, ærede og kaldte lykkelig den jeg kaldte Moder, jeg saae

13

nedbøjede Slaver allevegne for mig, og aldrig Herrer. Mig er det, som engang haver havt saadan en Magt over det stolte Menneske, der mod de mægtigste Monarker har forsvaret sin Frihed med Liv og Blod. Men o! hvad Herredømme haver jeg nu over dette samme Menneske, jeg engang haver bydet med uindskrenket Magt; Dage og Tid betog mig dette, lærte dem Oprør og Revolte, man afkastede mit Aag, brød mine Lænker, overvandt mig, og aldrig stod nogen overvunden mere svag og foragtet for sin Sejerherre, Hvor enlig uden Selssab og Agt, haver jeg maat tilbringe et kummerlig Liv siden disse Dage. Men hvor meget bekymrede man sig da om mig, mine Opholds-Steder, hvad jeg foretog mig, i hvilke Selskaber jeg fordrev min Tid var da angelegen at vide, man holte det for lykkeligt ogsaa at kunne være der, de Steder hvor jeg var bleve de behageligste for min skyld, de Klæder jeg bar og de Moder som skulde forhøje Skiønhed, vandt mere ved mig, end jeg vandt ved dem, man efterabede dem allesteder; mig til Ære bleve de Selskabets Mode, men aldrig sagde man mig tit nok, kunde man naae den Glands med dem, de havde paa

14

mig. Tiden, min skrekkeligste Fiende, har omgaaet med mig paa den mest forræderske Maade, lidt efter lidt har den udslettet Ungdom og Skiønhed, førend jeg blev det vaer, og da jeg kom i Erfaring derom, var det for silde, mine skiønne Dage vare forbi, man ansaae mig med Koldsindighed og begyndte at forlade mig, jeg blev forskrekket og raabte paa dem jeg tilforne havde foragtet, men man kunde ikke høre mig, min Stemme havde intet mere yndigt og befalende, mit Ansigt intet mere fortryllende, det var om en kort Tid, man ansaae mig med Foragt, og jeg fandt en Forandring jeg ikke kunde udstaae. Den fortærende Tid, Skiønheds dødelige Fiende, var endnu ikke tilfreds, den er stedse bleven ved siden at vanskabe mig, og betage mig den Rest jeg havde tilbage af en forloren Skiønhed, og den skal ikke holde op førend den faaer mig i Graven. — Den har giort mig kroget og nedbøjet, mine Fødder zittrende, sat et skielvende Tegn paa mit Legeme, at mit Livs Karvestok er fuld af Aar. Mine Hoved-Haar, der giorde mig til Dronning for de Blonde, ere blevne graa og som Mos paa mit Hoved, min Hud paa mine Hænder og Arme, der til-

15

forn var et blindende Syn, giorde Marmoret fra Bierget Caputo graat, er bleven guul og sammenfoldet, væbnet med Svøber og Scorpioner. Disse Tænder, der giorde min Mund og Latter behagelig, . som Naturen for rum Tid siden med saa megen Kunst og Orden lod udvoxe, ere borte, nogle sorte og opædte Stumper ere alene tilbage, for at sige deres Tab. Det er et hesligt Syn at see min Mund, mine Tænders Gravsted, og denne stammende Tunge, som nu ikke mere kan skiules, med fæle Bevegelser at ville give Formaninger til en Ungdom, men som ofte ere blevne foragtede, fordi de kom fra saa ubehageligt Sted. Mine Læber, som betoge Coraller deres Farve og Glands, ere blevne blaa og spettede, som Bugen af et giftigt Dyr. Mine Lives Lys, man gav Glands over Stierne af første Rang, ere dumme og nesten udslukte, Olien er fortæret, der skulde være Ilden, jeg seer alt det lange Mørke, som nu snart skal indhylle mig, jeg finder Kulden paa mine Lemmer af den Iis de skal ligge i, ja alt kan jeg lugte Stanken af den Tande, som skal ryge, naar mit Lives Lys ganske er udpustet. Hvilken en Skrek og Bekymring for mig i mange Aar, at

16

have seet disse Fælheder mere og mere tiltage, disse grumme Forvarsler for en Død, der for Naturen endnu er skreksommere, men hvormed de alene kan endes. Naar det rinder mig i Tanker, hvorledes mine Ungdoms Aar ere forsømte, at jeg haver været unyttig i Verden, Naturens Flid med at danne mig saa kunstig splidt og forgieves, dette Liv, og denne kunstige Bygning, som var indrettet til at skabe Mennesker, aldrig at have fød; en Ungdom dræbt i mit Skiød, hvor Naturen har villet havt skulle være Liv og Fødsel. Det er derfor alene min Alderdom har været tung og foragtet, fordi jeg ikke har lyd dens store Bud, elsket og foreviget mig, at jeg nu kunde see unge Spirer om mig, der skyldte mig Livet og Skiønhed, der vare udskudte af den Bul, som nu snart vil gaae ud, mig selv skulde jeg da have seet opleve i disse, prunke med den Ungdom og Skiønhed, som alt havde forladt mig, men igien givet disse til Deel, langt fra skulde jeg da ikke have gremmet mig ved mit Tab, paa det dejligste og livagtigste skulde jeg ved disse kunnet forestille mig mit eget Livs Foraar, og anden gang tage Deel deri, endnu skulde jeg da havt Tilbedere for deres skyld, jeg

17

skulde ikke frygtet at see mig idet Spejl, der har viist mig mitte Forandringer, engang dejlig og en blomstrende Ungdom, en anden gang en skreksom Alderdom, thi jeg skulde troet, at denne Ungdom og Skiønhed, som jeg engang havde ejet, havde jeg omsider efter at have giort min Lykke dermed, selv givet til

en Ungdom der var mig saa kier svin mig selv, for paa ny at giøre Lykke dermed, og naar jeg endelig saae, at Alderen hastede med mig til Graven, skulde jeg trøstet mig ved ikke at have levet unyttig i Verden, men givet andre Liv efter min Død, endnu leve i den Ungdom, der havde arvet den Skiønhed af mig, Naturen engang gav mig til Deel. Men aldrig er jeg bleven værdige: at høre Moders Navn, aldrig glædede sig et Selskab ved min Hymen, ønskede mig Arving, Lykke og gode Dage, ingen Dag af mine Dage kaldte man mig Brud, og satte Krands paa mit Hoved, o! denne glade Dag randt aldrig op over min Øjekreds, ikke saae jeg dens Morgen, Skialdrerne have aldrig brudt sig med til denne lykkelige Dag at opfinde Rim og Kløgt. Eenlig lever jeg og forladt af alle, ingen vimser om mig, takker mig for Liv og Skiønhed, venter Befalinger fra mig, ingen

18

kiender mig, mine Bekienvtere foragte mig, og søge nu en Hevn over mig, de ikke kunde faae i min Ungdom, man skyer mig som et ubehageligt Syn i Naturen, det ere Forvarsler for Ulykke at møde mig en Morgen, jeg seer mig foragtet af en Ungdom, der spotter mine Rynker og graa Haar , fordi jeg tilforn har foragtet deres Fædre, der tiggede Himlen og mig om, at faae mig til Deel for ald deres Stræben og Møje i Verden, denne Ungdom skulde ellers været min Alderdoms Trøst og vedligeholde min Erindring, men jeg seer nu alt den Forglemmelse jeg skal være i om en kort Tid, der er intet tilbage efter mig, som vil værdige mig Navn og Erindring.

Saaledes haver min Skiebne været i Verden, see min Skikkelse og skielv, see et hefligt og elendigt Kreatur, en Skam for Naturen, en Skrek for Menneskene, og som Naturen alene synes at opholde til en Straf, fordi jeg foragtede dens Orden og imodstod dens Tillokkelser, at den kan have mig at vise frem til et skreksomt Exempel, hvis Straf skal vedvare saa længe mine Dage vare, at I skal frygte min Skiebne i Eders Foraar, i Eders Gulddage giø-

19

re Eders Lykke bestandig, endnu skal mit skreksomme Syn tiene til ar forhøje Eders Skiønhed, for at give Eder Lykke til dette. — Forlad mig, endnu regner jeg mig dog blant Eders Englekiøn, men see hvad Forandring Dag og Tid kan giøre imellem os, Hovmode Eder ikke, og troe I ere ypperligere end jeg har været, ingen af Eder ejer nsgen Naturs eller Lykkens Gave, uden jeg ogsaa engang haver ejet den. Det er dette verkbrudne Legeme, der engang har fremviist den dejligste Talje; disse halte og krumme Been, der nu med skielvende Trin give mig en langsom Bevegelse, haver man i Danse og Leeg ikke kunnet øjne; i denne slunkne og fortørrede Barm har Venus engang havt sit Sæde; det er ikke dette fortgustne Ansigt, fuldt af Folder og Skurer, jeg da havde; nej Gracierne, Yndighed og Skiønhed selv levede da deri, og havde der deres Hiem. Min Fødsel var ædel og stor, man kaldte mig Naadig og bøjede sig dybt for min Rang. Jeg har været Sielen i mine Tiders store Selskaber, et Ord af ruin Mund var Selskabets Lov, man stræbede efter at kunne nærme mig, og man kappedes om at sige mig Artigheder, jeg saae hele Verden ydmyg for mig; o !

20

daarligen bildte jeg mig da ind, saaledes stedse at fremdrage mine Dage, det dumme Kreatur i sin rasende Sommerglæde, veed ikke at Vinter og Slud staae for Døren, og jeg vidste ikke af Alderdoms Vinter at sige. — Hører mig derfor I Skiønne, som endnu ere i Eders Majmaaneds Dage, have Slaver og Tilbedere, hører en eneste Formaning af een som har forsømt disse Dage, og som Naturen derfor har hevnet sig paa mod et Secul. lær Alderdoms Visdom i Eders faure Dage af en Mund, som snart al være Støv, lad de Vise ellers give Eder Leve-Regler, mig kommer det til at lære Eder dette, en forfærdelig Erfarenhed giver mig Ret dertil, hvorledes I saadan skal benytte Eder af Ungdoms Skiønhed og faure Dage, at de onde Dage, som komme strax efter, kan og blive lykkelige og behagelige. Elsk i Livets dejlige Foraar, imedens Naturen byder det, vælg ikke forlænge, men fastsæt Eders Lykke, imens Naturen strider for Eder, hast imedens I endnu ere unge, imens i endnu prunke af Grønt og Sommer, og und Eders Dejlighed den, som er Eder værdig og behager Eder, førend den begynder at udflorere, at I nogen Tid kan for-

21

drive Eders Ungdom og beste Dage med hinanden, og smage den største Lyksalighed Jorden veed at give, i denne Tid legge Grunden til et Venskab, som kan staae fast i de graa Haars Dage, naar Eders Dejlighed for længe siden er borte, at i hvor grusom Tiden end handler med Eder, Eders Mand da kan have forandret Elskov til Venskab, han kan trøste sig ved at det er denne samme Gamle, han har elsket saa inderlig i hendes Lives Foraar, at det er hos ham hun har fordrevet sin skiønne Ungdom, som storerede og igien forsvandt ved hans Side og i hans Arme, og han skal da, ved at erindre dette, hans Ungdoms Elskov og Lyst, ære og elske Eders graa Haar og Alderdoms Rynker, som han ellers skal foragte, dersom han ikke blev værdiget Eders Ungdorn. Naturen prydede Eder ikke saa dejlig, fordi I selv skulde forlyste Eder i hinanden, nej, det er for at bedrage en Mand, at han skal selge sin Frihed, der er ham saa kier, I forstaae Eder ikke selv paa hvad Skiønheder I eje, det er kun ham der kiender dem, Naturen har store og vise Hensigter med Eder, I skal bringe Eders Lige til Verden. At disse Dejligheder vare umistelig

22

for Eder, haver den vise Natur, der er paalagt at holde Verden ved lige, for længe siden indseet, men det synes ofte I ikke veed med Fordeel at benytte Eder deraf, at I forskiertser de Dage, da disse forfærdelige Vaaben er Eder givne ar stride med. Dog tænker ikke jeg vilde raade Eder, at bruge Eders Vaaben paa en nedrig Maade, nej, Skam Eder meget ved dette, det er dette der synes nogle af Eder har udvalgt, men det er derved I ikke skal blive lykkelig og vinde, sielden har Naturen givet Eder saa liden Forstand og Ære, at I jo burde skamme Eder ved dette, og indsee det er ikke paa denne Maade I skal giøre Eders Lykke bestandig, og skulle denne Have negtet Eder dette, da ere der Exempler nok, som kan lære Eder, men sielden har den været saa forvoven, at sette disse. dødelige Vaaben i Eders Hænder, uden tillige at give Forstand nok, dersom I vil benytte Eder deraf, til at bruge dem, paa det Verden ikke sulle blive forstyrret, og en Syndflod igien ødelegge den. Thi Eders Vaaben endog uden Dyd ere forfærdelige, men Eders Sejer er kort, Eders Saar ere ikke dødelige, man skal kunne finde Lægedom for dem, og I skal blive foragtet. Nej,

23

det er Dyden jeg vilde have I stedse tillige skal have for Øjne, sæt Eders mægtige Vaaben i Dydens Hænder, lad den med disse forskaffe sig den Tilbedelse den tilkommer, og som den alene ikke skulde faae, lad den straffe dem som ville foragte den, eller ikke kunde blive den vaer, Eders Vaaben ere forfærdeligst i Dydens Hænder, de trænge til Marv og Siel, der er ingen Kunst der kan skaffe Lise og helbrede derfor, uden I alene, som have saaret, hvo skal kunne laste Eder for dette, mon det ikke er derfor Naturen Har givet Eder dem, der er ved dem I skal giøre Eder selv og andre lykkelig, og Verden holdes ved lige. Til Skade for Dyden, til Ære for Naturen, det synes Dyden har tabt sin største Magt, naar Ungdom og Skiønhed forlader den, lær derfor Skiønheds Herredømme, og hvad Magt Tiden igien haver over denne, lær rettelig at bruge den, førend Tiden, dens trædske Fiende, har brugt og fortæret den. Ungdom og Skiønhed ere henrykkende og fortryllende, de have større Herredømme over Forstanden, end brændt Vand, og Saften af de hede Landes Druer, al Skiønhed i Naturen er dejlig og indtagende at see, end og blant

24

det ufornuftige og døde, men hos Eder seer man Naturens største Kunst, i Eder har den samlet mere Skiønhed og Glands, end man kan taale at see, og blive Menneske. Eders Glands er prægtigere end Solens i sin Opgang, Lillierne paa Marken vare smukkere end Salomon i sin Herlighed, men I ere langt dejligere end disse, ingen Forestilling er stærk nok til at indbilde sig hvad Skiønhed er, førend den seer Eders Dejlighed, et Glimt af Eder siger den mere end alt hvad Poeterne have skrevet derom, den bliver forbauset over Naturens Kunst, og over det Herredømme, Skiønhed og Yndighed har over Sielen og Hiertet. Naturen giorde intet Kreatur uden Vaaben til sin Frelse, den lærte dem selv at bruge dem, den gav Bullerne Horn, Ørnene Ned, Ormene Gift, Løverne grumme Tænder og Kløer, Mændene Mod og en stærk Arm, det synes I skulde alene være den afmægtigste og skrøbeligste Skabning i Naturen, uden Vaaben og Forsvar; men nej, den gav Eder de mægtigste Vaaben den havde at give, den gav Eder Skiønheder og Yndigheder i steden for skreksomme Vaaben, disse Stiønheder maa hele Verden falde til Fode for, de ere

25

Visse pan Sejer, brug dem, Naturen har lært Eder at bruge dem, den har lært Eder, at vise Eder frem med Yndighed og Grace, nesten uden I selv veed deraf, eller giør Eder Umage derfor, som giør at Eders Komme og Anseende er mægtig og forskrekkelig, i øjeblikket maa man fløgte for Eder dersom man vil vinde, at turde holde Stand er at tabe, ja endog i hvor hastig man tager Flugt, er det dog ofte for sildig, har man faaet et Glimt af Eder, er Eders Glands som Lynildens, nesten dræber den førend man seer det. Tusinde Skiønheder og yndigheder, som ligesaa mange Vaaben, ere i Følge med Eder, og omcircle Eder. Eders Klæder have endog Yndighed og Skiønhed, kun fordi de røre Eder; Lillier og Roser synes at vore efter Eders Trin. Intet behageligere rører Øjet end de Straaler, som kastes tilbage fra Eder, kun fordi de have rørt Eder, de have af Eder vundet en ny Glands, som Solen ikke kunde give dem. De himmelske Legemer kan alene give os Solens Glands tilbage med et dunkelt og traurigt Skin, men I med et yndigt og fortryllende, langt dejligere end Solens eget. Der er ingen Farve saa prægtig uden I ved

26

at bære den paa en ny Magde, giver, den en højere Glands, det er af Eder en Farve faaer et Gienskin man ikke kan beskrive, saa arden synes dejligst af Farverne. Himmelblaat, Aurora, ja Purpuret selv tigger Eder om Glands og Farve. Alting er fuldt af Yndigheder hos Eder, der ere saa af Eder, om endog Naturen synes at have været ugunstig, der jo dog haver fine Attraits (Tiltræk) der for nogen ere uimodstaaelige. Eders Vaabcn ere stærkere end Enhjørningens Horn og Krudets Magt, Eders sarte Hud end Pandser og Elephanternes Bark, intet Sverd kan igiennemtrenge den, Kugler springe tilbage derfra, og saare den, som vilde saaret, Eders Stemme er bedrageligere end Sirenernes Sang og Crocodillens Graad, Eders Smil og milde Øjenkast dyrebarere end Edelstene og Østens Perler. Eders Love ere de rette Naturens Love, som man ikke tør overtræde, endskiønt Monarker ikke have bekræftet dem. Eders Favnetag er jordisk Himmerig, o! det som

Dyd alene ikke kan udrette, skal Eders Skiønhed til visse i Lives Foraar kunde giøre, dersom I veed at bruge Skiønhed og Dyd, skal Dyr hildes i Eders Snarer og aldrig kunne redde sig der

27

udaf; med Glæde skal de løbe i Ebers Baand og Lænker, Eders Slaveris være født og deres dyre Frihed en Pine, Højhed og Visdom skal ligge for Eders Fødder, Stolthed være ydmyg og tiggende hos Eder, som den tilforn aldrig var, Alderdommens Iis smelte selv af Ilden, som straaler fra Eders Øjne, og glemme sine mange Aar. Grumhed finde Medynk og Medlidenhed ved sig, naar den er hos Eder, som den tilforn ikke kiendte, Vildhed standse og glemme sin grumme Natur, I ere føde til i disse Dage at bøje grumme Hierter, som ofte Visdom og Religion ikke kan bøje. Lad Helte benytte sig af Ungdoms Styrke og Mod, benytter I Eder af Ungdoms Skiønhed og Yndighed, I ere visse paa Sejer. Elsker selv i disse Dage, imedens Roser og Lillier ere malede pan Eders Kinder. Viid rettelig at bruge dem, indeluk Eder ikke i denne Tid, som kun engang kommer og snart farer forbi, lad ikke de blinde Vægge see Eders fortryllende Skiønhed som ikke røres, vris Eder, at Skiebnen kan vise Eder den, som Himlen har beskieret Eder, ød disse Dage ikke unyttig, tæl dem, de ere ikke mange, og ikke flere end I behøve til at fastsette Eders

28

Lykke i, brug dem med Forstand den korte Tid I ejer dem, Eders Skiønhed er som en Aloe, der florerer et øjeblik, og det er i denne korte Tid, man setter den ud til alles Syn, naar dens Blomster er forbi, bekymrer man sig ej mere om den. Biid, der kommer andre Dage efter disse, der ikke ere sikikkede til Elskov, da Eder Hjerter banker ikke mere saa, setter Liv og Siel i Eders Ansigt, og giver Eders hele Skikkelse nye Skiønhed og Pragt naar I seer een som Naturen Hos Eder siger elsk. Det er mig som haver forskiertset disse Dage, og nesten mit hele Liv har været en Bebrejdelse derfor. — Troe, min Skiebne med Tavshed og Grumhed venter paa Eder, dersom I giøre det samme, I skal ikke mere blive skaanede, Eders Lives Løb er nylig begyndt, der ere Dage nok tilbage for Eder til Sorg og Gremmelse, men det staaer endnu til Eder, at befrie Eder derfra, I ere i de Dage, da det ikke er for silde, da Eders Skikkelse er som en Engels, Foraar og Sommer omgive Eder, Lykken lystrer Eders Befalinger. — Det er i disse Dage man skal tro om Eder, I stedse blive saa skiønne og indtagende som I da ere, og ved at faae

29

Eder i Besiddelse, stedse at finde Eder saaledes, at I ikke som Ormene (Larverne) ere Forvandlinger underkastede; o! lad dem daarligen troe dette, og giøre Eder lykkelig, men erindre I Eder en Hemmelighed, jeg har vildet aabenbare Eder, og som en bedrøvelig Erfarenhed har lært mig, at dette ikke er saaledes, og værer ikke stolte, thi disse dejlige og uskyldige Træk, som en yndig Ungdom og spæd Hud giver, fordi I ikke have tænkt nok og veed nok af Verden, fordi mange Dage endnu ikke have givet Eder en haard og hornagtig Hud, eller et forderver Blod malet Eder med en gresselig Farve, skal omskiftes med skarpe og myndige, som giver Aar og Erfarenhed tilkiende, og som ikke mere ere dejlige og indtagende; Ungdom og Uskyldighed skal være udslettede paa Eders Kinder, og der skal igien findes noget skarpt, alvorligt og bydende, som ikke mere indtager og giør at man sukker for Eder. Dersom I have Skiønhed i Eje, da viid I have noget skrøbeligt og forgiengeligt at giemme, der er udsted for Sygdom og tusinde ulykkelige Tilfælde, brug den de øjeblik I endnu have den, i Morgen er den maaskee ikke mere til. Saaledes som I, fane

30

man og engang Sephira, i en blomstrende Ungdom, med Rosen-Kinder og himmelsk Dejlighed, men ak! hastig paa en anden Tid med gustne og indfaldne Kinder og ikke mere at kunne røre. Ja om I end kunde bevare Eders Skiønhed fra pludselige Tilfælde den er underkastet, er Tiden dens Banemand den dog om en føie Tid vis, ingen Kunst skal kunne redde den derfra, thi Eders Skabning haver dødelige Skiønheder, der dræbes af Timer og Dage, og vare en stakket Tid, Eders sarte Hud tager Farve af Tiden, som Kameleon, af den Farve man holder for den, det er Tidens visse Fodspor og Herredømme man seer paa alle Ting, men ingen Steds med den Forskrekkelse som paa Eder, i en Hast udsletter den Ungdom og Foraar paa Eders Kinder, disse sarte og yndige Trek, der giorde Eder saa indtagende og skiønne, og tegne igien nogle dybe og ubehagelige, man mere maa skrekkes ved at see: Den skal engang giøre Eders Hud, der nu er som Blod og Melk, sortgusten, rynked og sammenfoldet, liig den Jord den skal blive, den skal udtørre og forandre Eders Skikkelse, som Røgen det Kiød man overgiver den. O! beklagelige, Tiid skal kien-

31

des paa Eders Hud, hver en Time I lever skal efterlade sig bedrøvelige Kiendetegn paa Eder, ved en ulyksalig Kunst skal den i sin hastige Flugt dog kunde male sig med skreksomme Farver og Trek i Eders Ansigt, sette et ubehageligt Tegn paa Eder, at den haver passeret Eder forbi, som ingen Farve eller Kunst skal kunne udslette, den skal med Grumhed stedse borttage noget af Eders Skiønhed og Ungdom, giøre Eders Legeme mindre skikked til at imodstaae Død, og med en uimodstaaelig Magt føre Eder den nærmere. Tiden skal ved ringede Øjne, en beenagtig Hud, som dog skal kunne tage skreksomme Tegn af Eders Ansigts Bevegelser,

hastig begynde at tegne Alderdom og Død deri, og saaledes stedse blive ved at indskiere dybe Furer paa Eders Lives Karvestok for hvert et Aar I have levet; thi beklagelig nok, Eders skiønne Ansigt, Eders store Haab, dette man stedse drister sig til at ære Eder for, give Eder Navn og Berømmelse efter, hvis Ungdom, friske Farve og sarte Hud, I af alt saa meget ønske at vedligeholde, beklagelig dette af Eder saa elskede Sted, er det just den grumme Tid haver udvalgt, til at udskiere Eders Dage og Aar i,

32

med dybe Streger tegner den strax deres Antal derpaa, for hvert et indskierer en dyb Skure, hvor I nødigst vilde den skulle staae, da den ellers i alt nesten dølger Eders Aar paa Eder; thi er det ikke først om lang Tid mod den høje Alderdom, den paa flere Steder tegner Alderdom og Tid paa Eder; men det for Eder saa dyre Sted, I søgte Eders Lykke og Berømmelse ved, I stedse maa vise frem, og hvor I ikke med Krigsdyret kan skiule Eders Aar, der skal man med Skrek og Foragt tælle Eders mange Dage og Aar, ligesom man engang dermed Lyst og Ærbødighed haver taalt Eders Foraar og Dage. See mit Ansigt og frygt, tæl mine mange Aar, ingen Plet er fri uden Tiden jo haver skaaret en Skure deri, for at underrette hele Verden om, at jeg ikke mere er skikket til Elskov og Lyst. Tidens Skrift er forfærdelig og uudslettelig, dens Pen er af Staal, dyppet i Gift og ædende Saft, at dens Skrift ikke som anden Skrift igien skal kunne udslettes, men stedse gaae dybere ind, beklagelige de Blade den vælger sig at skrive paa, ere de dejligste, mest indtagende i Naturen, det er Ungdoms røde Kinder, som prunkede af Lillier og Roser, imedens disse smiler af

33

Liv, Fryd og Glæde, faae Slaver og Tilbedere, tegner dem uformerkt en skreksom Skrift derpaa, en magisk Skrift, som i Begyndelsen ikke synes, og som man ofte troer igien at have faaet udvisket, men altid staar den der dog paa ny igien med skrekkelige Trek og Caracterer, der stedse æde sig dybere ind, at langt borte den end og bliver kiendelig for alle. Lad Tiden, den fortærende og ødeleggende Tid, derfor ikke finde Lejlighed til at indsnige sig, sette Overskrift paa Eder, kaste Dage og Aar imellem Eder og Eders Ungdom, førend I har giort Eders Lykke bestandig. Fryd Eder ikke i disse Dage med Poeterne, og de som elske Naturen, ved en opgaaende og nedgaaende Sol, og Firmamentets Omdrejning i de klare Nætter, thi dette giver Dage og Aar, Rynker og Alder, Dage som skal være tunge og forrigfulde for Eder at bære, og hvor under I skal forsmægte. Skulde I forsømme disse Ungdoms Dage, da vendt ikke, naar de ere forbi, andet end yderste Foragt, Konger skal blive Konger for Eder, Viisdom Viisdom, Stolthed Stolthed, som tilforn vare Slaver og Daarer, Tiden skal da være kommen, da Eders Vaaben ere faldne fra Eder, og I

34

skal strekkes for Eders Afmægtighed. Samson var mægtigere da han havde mistet sit Haar, I maae da taale Uret og Foragt, man skal spille med Eder som Løver, hvis Tænder og Kløer ere udbrudte, med Forfærdelse skal I da betragte Eder, og see, at Eders Skiønhed er borte, og at Øjnene alene vise Levninger af en forloren Dejlighed. I skal see disse, som tilforn nedrigen krøb for Eder, med Frekhed da at rejse sig i Vejret, I skal lære at kiende en Stolthed hos dem, der er Eder utaalelig, og som I tilforn aldrig faae, ja endnu forsmædeligere for Eder, I skal igien lære at blive ydmyg naar de ere stolte, men det skal ikke hielpe Eder, tvertimod giøre Eder kun mere foragtede. O! det krænker mig derfor, naar jeg seer Eder dejlige og stolte, thi jeg veed man derfor engang igien skal see Eder heflige og ydmyge, den mægtige Tid skal have denne Magt, saaledes at kunne forandre Eder. Foragter ikke de som ere Eders lige, Eder værdige, og kan giøre Eder lykkelig, fordi de da, i Eders fortryllende Ungdom, synes ringere end I, eller giøre sig saaledes, for at behage, og smigre Eders Stolthed og Forfængelighed, de ere derfore ikke ringere, Dage skal ellers

35

lære Eder, at disse da virkelig vare Eders Lige, men at de nu ere Overmænd og stolte; tragt ikke, efter, I som synes store, strax at ville indgaae i Eders Faders Rang og kaldes naadig, dette skal ofte kunne spilde Eders Lykke, og være Eder til Byrde, i Eders Ungdom klæder det Eder saa vel, at kaldes Dejlig og Moder, med Aarene skal man kalde Eder naadig. Elskov, og fornøjet med hinanden, skal giøre I lever et lykkeligt Liv, og rigelig erstatte, om Skiebnen ikke strax, eller altid, vil lade Eder leve i Overflødighed og Vellyst. Med Overdaadighed og nok, skal I ofte dog være ulykkelig, og intet vide hvormed I kan stille Eder tilfreds; med lidet og at have giort et Valg, som behager Eder, skal I være lykkelig, og smage Livets Himmerig. Erindrer Eder stedse, Eders skiønne Dages hastige Flugt, at de ikke ere mange til saaledes at vælge og forkaste, og at naar de engang ere forbi, have I giort et Tab, som er uerstatteligt. Den skiønne Hiort, som I, maae see sig i en Hast sin Ziir og sin Krone, sine mægtige Vaaben berøvet, men det er en kort Gremmelse, den seer sig snart paa nye igien bevæbnet, men, o! Naturen har ikke været Eder saa gunstig, hastig,

36

som den seer i Eders Krone, Eders Vaaben falde, men for stedse at være Vaabenløse. Aldrig hastede Solen saa meget til Middag og sit Højeste, som Naturen haster med Eders Skiønheds Floer, for igien at aftage dermed, den skal snart igien nedgaae som Solen, men for aldrig at opstaae mere, men det staaer til Eder

først at kunne give Skin til en ny Sol, der skal rinde op i sin fulde Glands, naar J lakker ad Nedgang og dummes. Der er ingen Forvandlinger og Forandringer i Naturen saa store og beklagelige som Eders. Efterhøst ved en Erindring om Sommer, er streksom og fæl at see, men en Forestilling om en ny Mai, som snart igien skal komme, formilder strax dette Syn, vi see Træer eg Planter, Blomster og Græs derfor have befæstet sig i Jorden, for paa ny igien at fremvise samme Ungdom og Pragt som nylig forlod dem. Mange Majdage og Sommere have de at prunke med endnu, yndig at tegnefor os, og klæde sig i. Men Eder desverre har Skiebnen kuns bestieret en eneste Maj, naar denne engang er udfloreret, er intet tilbage for Eder uden Vinter og Død. En mørk Skye, som bryder frem, og hastig bedekker Solen og en klar Him-

37

mel med Mørke, med Storm og Slud, er skreksom at see, men vi give os tilfreds, vi veed den snart igien skal brekke og vise os en dejlig Himmel; men beklagelig! det er ikke saaledes med denne grusomme Skye, Tiden og Aarene lade drage op for Eders Ansigt, der skinnede som en Morgensol, naar denne først har begyndt at udbrede sit Mørke og Skrek derover, da viid denne Skye aldrig skal brekke mere, Eders klare Dage have en Ende, aldrig skal en blaa Himmel vise sig mere, aldrig skal en opgaaende Ungdoms Sol male Farver med Guld og Selv mere i Eders Ansigt, Eders Himmel skal for evig være tildekket, Eders Øjekreds aldrig klare, Glandsen og Ilden i Eders Øjne udslukte, Mathed og Død skal kige ud deraf, alting skal mere tykne til, indtil det endes med det lange Mørke. Ingen Skabning eller Frugt i Naturen er saa strekkelig en Forandring undergivet som I, intet saa æret i Ungdommen, intet saa foragtet paa Alderdommen; en gammel Mand er et ærværdigt og smukt Syn at see, som giver Ærbødighed; man ærer hans graa Haar, en Gammel af Eders Kiøn er et ubehageligt Syn, som alle foragte; Men elsk I Eders blomstrende Aar, lad mig

38

ikke sige Eder dette for ofte, og I skal giøre Eders Alderdom æret og behagelig, lad der være nogle efter Eder, som kan prunke med Eders Ungdoms Roser og Lillier, og I skal være agtede, rolige og fornøjede paa Eders gamle Dage, som Moder skal Eders Alderdoms Rynker og gustne Hud være Skiønhed, men uden dette Navn heslig og utaalelig, Eders graa Haar skal kaldes Sølv-Haar og Eders Alderdoms Krone, som man ellers skal gyse ved at see. Bruger de blomstrende Aar, Naturen haver bestemt til at elske, det et ald den Viisdom mig tilkommer at sige Eder, og Eders Lives Aften skal være lykkelig og uden Gremmelse. En forskrekkelig Straf haver jeg at forkynde Eder, dersom I ikke vil lyde mig, og dette er at min Skiebne venter paa Eder. O! hvi sang ingen saaledes for mig i mit Lives Foraar, jeg skulde have adlydet og været lykkelig. Hvi tog ingen ærværdig Gammel min Haand, og med et vist og igiennemtrængende Øje faae derpaa, oplæste for mig med Suk og Taare, den forborgne Skrift, Naturen tegner vores Skiebne med deri, at jeg kunde gyse der for, søgt at bevæge Himlen jeg maatte undgaae den; nej en forrædersk Taushed og Stilhed

39

herskede allevegne omkring mig. Ingen sagde mig et Ord, førend det var for silde, min Skiebne over mig, og det uden Medynk skulde opfyldes, som med streksomme Tegn stod skreven. Tvende Ungdomme skulde jeg havt fornøden for at lære i den ene at blive lykkelig i den anden, mit Øje staaer i Taare saa tit jeg tænker paa mit Tab. O! Elskværdige, som vilde værdiget mig med Navn og Lykke, deelt min Modgang med mig i Verden, æret og elsket mig endog i min høje Alderdom, du som Himlen havde bestemt mig, hvor er du, at du nu med Visdom og Erfarenhed kunde see mig ydmyg, fordi du engang maatte see mig stolt med Daarlighed og Uvidenhed, en strekkelig Hevn skulde du have, fordi du matte sukke forgieves, havde jeg taget imod den Lykke du bød mig, skulde jeg have seet en Skare om mig ziret med mine forlorne Skiønheder, været min Alderdoms Ære og Glæde, min Trøst og min Styrke i min Skrøbelighed, da jeg nu er eenlig, foragtet og uden Hielp. Lad min Ungdom, som for mig er gaaet forloren, være for Eder som Eders første Ungdom, i hvilken I have samlet Erfarenhed, for at opføre Eder med Viisdom i den anden, og jeg skal troe

40

den ikke haver været forgieves, tænk ikke som jeg tænkte, at I ikke skal komme til at klage som jeg klager. Vælg ikke for længe, Tiden er kort, Blomstret- som udsprang med Eder, staaer ofte endnu i Floer, naar Eders Dejlighed er falmet, lyd de Love Naturen tilig tegner i Eders Bryst, den tegner dem ikke forgieves, og haster med Eders Skiønheds Blomster, den vil tage en grum Hevn over Eder, dersom I ikke vil agte den, lyd den, og I skal være lykkelig. En dejlig Ungdom skal opstaae af Eders Skiød, I kan trøste Eder ved er bleven skienket det der er tagen fra Eder, I skal see den prydet med de Skiønheder, som giorde Eder lykkelig, I skal elske Eder selv i den, intet skal være berøvet Eder, Eders Børn unde I som Eder selv, man har givet dem Eders Ungdom og Skiønhed imedens I levede, at I skulle forlyste Eder derved, ligesom man engang naar I er død, efter Eders egen Villie, skal give dem Eders Rigdomme. I skal stedse være fornøjet med Verden saadan som den er, og ikke synes den er bleven forandret fordi I er bleven forandret. Naturen havde engang givet Eder en Ungdom som alt andet, og den har I vel benyttet Eder af, I skal

41

ikke gremme Eder ved, hvert Aar at see hele Naturen fornyet, og fremvise Eder sin Ungdom, fordi I er bleven gammel, thi ved Eders Børn er I og bleven fornyede, og seer dem ligesom nye Blomster at pryde det Sted I tilforn zirede, i deres spæde Aarer er Eders eget Blod paa ny bleven luttret fra Alderdom og Tid, og skikket til igien at trodse Tiden og Døden. I skal have nogle, der ere omhyggelige for Eder paa Eders gamle Dage, der elske Eder og dølge Svagheder, I tør see med deres Øjne og høre med deres Øren, naar I selv ikke mere kan, i Eders Svaghed og Skrøbelighed skal I have Hielp af deres Styrke, I skal intet finde til Alderdommens Besværlighed og min Skiebne. Paa Eders Dødsseng skal I see dejlige Øjne i Vand for Eder, en Ungdom om Eder, som I har givet Livet, at opvarte Eder, I skal have nogle til at lukke Eders brustne Øjne, begræde Eder, og legge Eder i den Kiste I skal opløses og luttres i, som alting i Verden omsider skal. Den bedrøvelige Rest af Eder, som ellers skulde være en Afskye og Skrek for hele Verden, skal da være nogle kier, de skal græde over den, bedugge den med Taare, elske den Jord den bliver

42

lagt i, fordi de have deres Begyndelse derfra, fordi de have faaet det Liv og den Skiønhed, som denne Dødning engang har ejet, og I skal aldrig som jeg have været eenlig, foragtet og forladt af hele Verden. — Men, sige I, Eders Skiønhed og Yndigheder ikke have saa stor en Magt, og ikke ere mægtige nok til at tvinge de Vise og de Stolte af det andet Kiøn, at dette Kiøn er flygtigt og ustadigt, og elsker i Fleng, da forlad mig, jeg siger Eder, de fleste Tider er Skylden Eders egen, Naturen lod intet fejle Eder til at giøre Erobringer over dette Kiøn, men Eders Kunst, synes det, er ofte falsk og udydig, I veed ikke med Fordeel at benytte Eder af Eders Vaaben og de Saar I have giort, I veed ikke at forfølge en Sejr, I tiende ikke nok Caracteren af den Fiende I strider mod, som, i anden Strid, forfølge I ofte de Flygtende og Overvundne, og dette er tit at ville tabe, det hører her Sejerherren til at synes at flygte, og de Overvundne at forfølge, dette er at fortsette sin Sejr. I giøre enten for stor eller for liden Modstand, I ere ofte enten for stolte eller for ringe, der ere mange af det andet Kiøn, som møjsommeligen søge iblant Eder, for at finde Een til at forsøde sine Da-

43

ge med i Verden, men alt for tit finde de ikke Dyd nok, for meget Forfængelighed og Ustadighed, de ansee Eder derfor for virkelige Sirener, hvilke det er farligt at nærme, ved det I ikke tage Dyden til Hielp, er Eders Sang ikke liflig nok, at man jo haver Magt til at fløgte for Eder for ikke at tage Skade. O! vare I altid, tillige med Skiønhed, dydige nok, og elske bestandig, som de saa meget ønskede, langt højere end ald Indiens Guld skulde de agte Eder, tilig skulde de inderligen tigge Himlen og Eder om, at faae Eder i Eje, Skiønhed, Forstand og Dyd skulde være ald den Lyksalighed de søgte hos Eder. Men skielvende. udrekke de nu deres Haand til at tage denne Frugt, hvis Anseende er yndig, dejlig og tillokkende, men de troe den er farlig at smage, nesten ansee de den forbuden, Synd, Død og alle Ulykker have de saa ofte seet, følge derefter. Dog uagtet dette har jeg nok i mine Dage seet mægtige Prøver paa Eders Herredømme, som jeg kunde sige Eder, men dersom I synes mine Ord, min Alderdom og Erfarenhed ikke er nok for at overtale, da lad mig søge andre Exempler paa Eders Magt, iblant mange 1000. skal jeg tage nogle, som ere Eder alle bekiendte,

44

Hellighed og Viisdom selv have ikke kunnet imodstaae Eder. I kom Adam til at giøre et Bid af en forbuden Frugt; Synd, Død, en Befaling Gud selv havde givet, blev da ikke agtet imod Eders Overtalelse og Tillokkelse. Da I engang vare udydige, vare I dog mægtige nok til at antænde en saa forkrekkelig Brand, at der maatte en Syndflod til at udslukke den: dette var den anden gang I havde overvundet Verden, der maatte lide Død for Eders Skyld. Samson søndersleed Løven og ihielslog Philister 1000de viis, men for Dalila var han svag og blev overvunden, i hendes bedragelige Skiød gav han sin Styrke, sit Navn og sit Liv til Pris. I har vundet Sejr over en Mand, som vandt Sejr over Gud, nedrig i lang Tid tiente han for Eder som Slave; Rachels Dejlighed giorde hans Trældom fød, 14 Aar bleve faa Dage. En Skiøge af Eder var mægtig nok til at bedrage en Stammefader af hvilken Mesias skulde fødes; hvad skulde ikke Dyd med Skiønhed kunde giøre? Forskrekkes for Eders Magt, og ynk det andet Kiøn, som Naturen således haver underlagt Eder. Er det ikke Guds Børn selv, I ogsaa engang haver indtaget, der ikke

45

kunde modstaae Eders fortryllende Skiønhed. I har bedraget de største Konger over Guds Folk, engang en Prophete og Mand efter Guds Hierte, en anden gang den Viseste blant Menneskene, for den førstes Haand, i hans svage Barndom, faldt en mægtig Kiempe, klædt med Jern og Staal, i hans stærke Manddom faldt han selv for en nøgen og afmægtig Qvinde. Den anden var det, Gud selv havde viist sig for, en navnkundig Tempel havde han bygt at tilbede denne sande Gud i, som havde talt med ham, og I har vidst ved Skiønhed og Kunst, da det behagede Eder, at føre denne Hellige, denne Vise fra denne sande Gud til de falske; o! mon det ikke var Eder, en ægyptisk Skiønhed, der kom denne Store til at siunge søde Højsange. Alle Tider fremvise forskrekkelige Exempler paa Eders Herredømme, i hvilken nedrig og foragtelig Skikkelse har man engang seet Hercules for Eder? den store Hectors Sejer-Herre? Antonius foragter at herske over hele Verden, i Striden, førend Sejeren har viist til hvilken Side den vilde helde, giver han sit Navn , sit Herredømme over Verden , sit Liv til Pris, for paa den skammeligste Maade at

46

følge een af Eder som Slave, og for en kort Tid at kunne nyde denne Lykke. Men Hvad! Historierne ere fulde af saadant, og skulde jeg tage Exempler af den Verdslige, efter at den Hellige har givet mig saa store — Viid, efter saa gruelige Exempler paa Eders Magt, at der er ingen Mand som kan stride mod Eder og vinde, I stride med forskrekkelige Vaaben, de saare og gaae igiennem Marv og Siel førend det merkes, ingen Viisdom og Kunst kan afværge dem, thi Naturen har saa villet havt det. Men dog ! skulde der findes nogle eller nogen af det andet Kiøn, saa meer end vild, saa rasende og bespottende imod Naturens store Lov, at han ikke elsker, at han foragter al den Dejlighed Naturen zirede Eder med, for at behage ham, saa lad mig tale endnu til disse førend jeg ender min Sang. Siger mig, I som ikke elsker, men foragter det Kiøn, som er skabt for Eders skyld, hvorfra I have Eders Begyndelse? hører I til denne Verden eller til en anden? ere I Herrer over Naturen eller er den over Eder? siden I ikke kiende til denne Lov, som den med saa meget Grumhed endog fordrer af det mindste Kreatur: ere I en Ære for det Menneskelige Kiøn? skal vi rose os af vi have

47

saadanne Vidundere iblant os, eller ere i os til Skam- me? Hører I til noget Kiøn, eller ere I alene fødde for at opfylde Springet derimellem? Ingen Tigereller Ulvinde gav Eder at Die, thi de elske og søge at vedligeholde deres glubende Art til Verdens Ende, I suede Eders Melk af et endnu grummere Dyr, som vi ikke kiende. Ingen Stoer gav Eder Leve - Regler, thi de elskede, endskiønt alting i Verden var dem ligegyldigt. Tør I giøre en Undtagelse i Naturens almindelige Lov, som den udgav til alt Levende, som kryber paa Jorden, ja endog, som det synes, til meget af det Døde? Veed I Eders Pligter, og hvorfore I have faaet Liv ? ere I fornøjede med dette Liv? frygte I for at miste det? Erindrer hvorledes I har faaet det, det var ved Elskov som I foragte, og fordi I skulle give dette Liv til andre igien, ligesom man havde givet det til Eder, der kunde glæde sig ved det, naar I ikke kunde, eller ere mere til. Skal Eders Liv være et Mordersted, hvor en Skare, og meget Liv skulle dræbes, fordi det havde den Ulykke af Naturen at blive uddeelt til Eder, for ved Eder at udvikles og bringes til veje ? Mon I saaledes have

48

Magt over Liv, der er Naturen saa kier, fordi den engang efter en fast besluttet Orden , haver giort at det ene Liv skulle komme af det andet? neppe giver dette Eder derfor noget Herredømme over Liv, disse Spæde som skulde komme af Eder, og som I mulig foragte, fordi de endnu ikke ere udviklede, eller haver Størelse med Eder,ere i altEdersLige,Naturen ligesaa kier og dyrebar som I, den holdt dem ikke ringere, fordi de skulle fødes efter Eder,, eller gav Eder Ret over deres Liv, fordi I vare større end de, og derfor skulle komme af Eder. Dersom I engang, fordi I bleve fødde førend de, skulde see dem usle og svage, og daarlige, skulde de paa en anden Tid, fordi de bleve fødde efter Eder, see Eder i en endnu beklageligere Tilstand, med Taare i Øjnene over Eders Uselhed, som et ynkværdigt og forglemt Støv, en foragtelig Rad, uaar de vare fulde af Skiønhed, Styrke og Liv, havde Navn og Ære. Skal dette store Bud voxer og formerer Eder ikke gielde for Eder ? Vil I ikke sette een i Eders Plads ? bringe Eders Lige til Verden førend I selv gaaer ud deraf, som Naturen stedse minder Eder paa? Det er derfor den har frembragt Eder, og Med saa stor

49

Kunst og Omhyggelighed udviklet Eder, uden Tvivl skulde den ellers ladet Eder blive i det lidet og ukiendelige I var, den skulde ikke giort sig Møje med at lade føde og opvoxe et Led, som skulde ende en Kiede, den hidindtil omhyggeligen fra Adam havde vedligeholdt, den vil at alt hvad den lader føde skal fortsette sig i det Uendelige, det er Eders Pligt at bringe Eders Blod, og Eders Navn til de sidste Verdens Beboere. Kan I alene have Mod nok til at afbryde en Kiede, som Naturen i 6000 Aar med saa megen Flid har vedligeholdt ? skal I være det Led, hvor den skal afbrekkes, og ikke efter Naturens Orden og Villie, ligesom den er begyndt med Verden, alene igien at kunne endes med Verden, da alle Eders Fædre have heri opfyldt deres Pligt, og fortsat et Led? Det var Adam af Eders Linie der følte hos sig det første Hierte-Klap og Puls-Slag, bestandig har denne Banken siden saaledes vedvaret i Eders Linie, men I vil være den af de mange, der ere fødde siden den Tid, der skal føle det sidste Slag, og denne Bevegelse for altid høre op. See Eder om i Verden, betragt den vide Natur, see hvorledes alting som lever, elsker og fornyer sig,

50

intet Krøb paa Jorden blev fritaget for denne mægtige Lyst, det synes som de derfor kun have faaet Livet, Naturen vidste intet bedre at giøre dem Livet behageligt med, at de ikke skulde fortryde de havde et Liv, og blive kede deraf, neppe giver den sig Tid med at udvikle dem, førend den lader dem føle den, og den holder ved dermed saa længe der er endnu noget Gejst og Liv, noget sundt og got som er værdigt at leve. See alt hvad Levende, som findes paa Jorden, i Jorden, i Havet og i Luften, hvorledes det elsker og fortplanter sig, og I skal forundres, indtages og beveges, og selv elske tillige med; endog hvor vores Øje slipper, skal I ved magiske Glas see nye Skarer og Vrimmel af Levende, og I skal see med Bestyrtelse, at dette endog synes at elske, thi intet i Naturen var for lidet eller for stort til at lyde denne Lov. Betragt Skovene og Markene i en dejlig Sommer, og see hvorledes alting der, hele Naturen omkring Eder, det Stillestaaende, det Flyvende og

det Krybende alene i Arbejde og Omhyggelighed for at leve og forevige sig, intet er vigtigt for dem uden dette. See hvorledes hver Sommer praler med en ny Ungdom, intet gammelt

51

Træ gaaer ud og døer, førend det har kastet Millioner Frø, skudt ny Spirer, der skal leve efter det. Hvert Blomster, hvert Græs, haste med deres Vert i de milde Sommerdage, de synes at vide en Vinter staaer for Døren, der skal ødelegge dem, de ile mod Fuldkommenhed og at bære Frø, som de rigeligen udsprede allevegne, og lade Vindene spille dermed, til en Skat og Taknemmelighed imod Naturen, for den liden Plads af Verden den havde forundt dem at staae paa, og lædske sig ved. Disse stumme og dumme Skabninger lyde Naturens Orden og Befalinger, endskiønt de ikke kan see og høre dens Tillokkelser og Overtalelser som I. Kan I see de mange Sommere Eder ere forundte at leve, hvorledes Naturen saaledes stedse fornyer sig, hvorledes alting elsker, uden at røres, uden selv at elske og forevige Eder? See! hvorledes hvert Dyr elsker og igien elskes, søger sig en Mage, og følger denne, hvorledes hver Fugl haver intet andet at giøre end have Rede og at leve, giv agt paa ham, og I skal see at al hans Flagren, al hans Sang og Flittighed have intet andet at sige end dette, intet holder han værdigt sin Bekymring uden dette. Kan

52

I stedse høre, i Eders Dage, Duens trofaste Kurren, Lerkens muntre Dagsang, Nattergalens liflige Slag i de stille Nætter, alt af Elskovs Glæde, og for at behage en Mage, uden at røres, og selv at elske og behage? I ere stumme, I veed ikke at sige I elskes, og disse Dyr, I kalde umælende, som Naturen var haard imod, har negtet at sige hvad de vilde, de ere veltalende naar det kommer an paa Elskov, saa meget Mæle gav Naturen dem dog, at de skulde kunne sige de elske, det synes de have holdt for farligt, om de ikke kunde sige dette, men at det er alt det den og haver holt fornødent de skulde kunne sige, og I kan ikke sige dette. Fiskene lege, Insekterne rase af Elskov. I ere ulykkelige. Eders Liv fuldt af Traurighed og Kedsommelighed, aldrig have I siunget født om Gloris og Doris, disse Navne have aldrig været dyre for Eder, aldrig lest dem paa Træernes Bark, som Hyrderne og Poeterne Have siunget saa meget om, faaet Liv og Gejst ved, og overgaaet dem selv. Skal al den Dejlighed, Naturen saa ødsel har begavet det andet Kiøn med, ikke kunde røre Eder? de mange Yndigheder, og Tillokkelser, alle Eders Forfædre ikke have kunnet modstaae, men

53

maatte givet efter for, og bevist de vare Mennesker, der havde Liv og Følelse? I synes at være af et ringere, koldere og dødere Slags, der hører til det tredie Naturens Rige, til Stenens, hvilke Naturen heller ikke har vidst ved Kunst og Tillokkelser at bringe til at elske, og derfor paa en anden Maade har maat sørge for deres Vedligeholdelse. Et Fruentimmer i Verden er fød unyttig for enhver af EderS Skyld, I var den Naturen havde bestikket hende og dannet hende for, givet hende Dejligheder og yndigheder nok, for, om mueligt, at røre Eders haarde Hierte. Kunst og Pragt, alt hvad som kunde saare og forblinde, anvente hun selv tillige med, for at røre, bøje Eders Stolthed, og vinde; men al hendes Møje, hendes Pynten og Stads hialp hende ikke; nogle tusinde gange var hun prægtig og yndig klæd, alt hvad som kunde forhøje Skiønhed, give hende Yndighed og Grace, var med Flid og Kunst bleven anbragt, de lykkeligste Coeffyrer, de skiønneste Couleurer i Baand og Klæder, de mest glimrende Stene, for at hielpe til, tillige med hende selv, at forblinde Øjet, nesten alle de Skiønheder Naturen havde givet hende til Tønder og Fald-

54

strikker for det andet Kiøn, havde hun ligesom skiødesløst og ved et Tref givet et Glimt af, for at saare og forraske, ja det syntes hun alene bar løse og flagrende Klæder, for at ingen skulde tænke nogen Skiønhed var svær at erobre, ingen maatte have Volde, Grave, lukte Porte, at det ikke skulle falde nogen ind, det var umueligt at vinde. Titusinde gange betragtede hun sig selv, glædede sig ved den Skiønhed Himlen havde givet hende til Deel, hun takkede den fordi den havde været hende gunstig, hun syntes hendes Magt var uimodstaaelig, at alting paa hende var Strikker og Snarer, hun udsøgte endnu de lyksaligste Stillinger for hendes Skiønhed, de behageligste Miner og Øjekast, den yndigste Latter, den smukkeste Omgang, alting skulde være henretted paa Erobring og Sejer, hvor denne forunderlige Skabning, og Samling af jordisk Skiønhed kom frem, endelig vilde hun vinde først, for siden at overgive sig: Men, o! hendes megen Glæde og Møje var forgieves, med al hendes Skiønhed og Pragt, kunde hun ikke røre noget Hierte at det skulde elske hende, eller hendes Dage. Naturen selv havde ventet dette, thi den kunde ikke give

55

Mennesket mere Skiønhed, men Eders Hierter, som hun skulle røre, vare unaturlige, og derfor i Stand til at imodstaae. Den dannede hende anderledes end Eder, og ved hende at bringe Mennesker til Verden, i hendes Frygtsomhed, gav den hende Mod nok til at forsvare dem hun skulde opføde, den gav hende et ømt Hierte til at elske dem, overbære med deres spæde Alders Skrøbeligheder, skikket hende til at opdrage dem, og giorde hende derfor nesten uskikket til andet, disse Pligter skulde være store nok for hende at opfylde, men for Eders Skyld var al denne Naturens Forsyn og Viisdom unyttig. Man sang for hende om Elskov i en tilig

Alder, da hun endnu ikke kiendte den, som om noget sødt, en Herlighed der skulde giøre Hendes Dage behagelige i Verden, hun voxte op og følte dens Magt, bad Himlen vise hende den, den havde bestemt hende til, hun saae ham, men hun kunne ikke røre hans stolte Hierte, endskiønt Dyd, Kunst og Natur stred for hende, hendes Ungdom forsvandt igien, Tiden fordrede den tilbage, og hun fik aldrig at vide hvad en tilfredsstillet Elskov var, som man havde fortalt hende saa meget om, skiemtet og givet hende saa meget

56

Haab med, bragt en Smil og et got Humeur igien til Veje hos hende med, naar Livets Besværligheder giorde hende ked og misfornøjet med Verden, hun saae sig for altid bedragen, for Eders Skyld døde hun uden at kaldes Moder, uden at have været tilfreds med Verden, uden at der vare nogle, som vare omhyggelige for hende paa hendes gamle Dage, uden at have været til Nytte i Verden. Det er enhver af Eder, som saaledes har giort et Fruentimmer unyttigt og ulykkeligt i Verden, ladet hende sukke forgieves, klage over Himlens Grumhed mod hende, at hun ikke kunde røre, for enhver af Eder som lever eenlig, er en saadan ulykkelig fød, thi Naturen giver hos os ikke mere af det ene Kiøn, end af det andet, for at ingen skulde gaae eenlig og ulykkelig, dette er det eneste den synes at have villet rette sig efter vores Love i, fordi den ansaae det meget vigtigt, og det er derfor kun i Asien og Østen den bliver ved at give flere af det ene Kiøn, end af det andet, fordi deres Love ere anderledes. Hvor ufuldkommen har Eders Liv været i Verden, Eders Lives Lys er udslukt, uden at et andet først blev anstukket derved, I udpustede det sidste Vejr, uden

57

først at have indblæst en andet det. Et Mørke, en Ødeleggelse og Forglemmelse, sees i det Led af Eders Slegt, som I skulde holde ved lige, den Green af Træet I skulde give Saft, staaer vissen og nu udgaaen til en Vanzir, naar de andre staae i fuld Floer, give Blomster og Frugt, Eders Linie skal være som en raaden Green, der er afkappet ved Bullen af Træet, uværdig til at skyde ud, tage Plads og grønnes iblant de andre. Dersom alle havde været som I, skulde Verden blevet en fæl og øde Klump, som Himlen forgieves gav Solskin og Regn. En Hær er uddød ved enhver af Eder, ved Eders eensomme Liv dræbte I en Skare af Mennesker, der vare som Sand i Havet. Havde Abraham giort som I, skulde man ikke seet noget Menneske af alle disse Ebreer, der have været saa mange, som Stierner paa Himmelen, seet allevegne udrettet saa store Ting, været til Skrek og Forundring i saa mange Tider og for saa mange Slegter. Eders Erfarenheder og Kundskabers, I have samlet i Verden, ere uden Nytte, I have kun levet for Eder selv, der er ingen I give Formaninger og Lære-Regler, hvorledes man med Viisdom skal fuldende

58

sin Cours her i Livet, ingen har Lustre af Eders Navn og Fortienester, intet tilbage efter Eder, der holder Eder i Erindring, fører Eders Navn og Skiold. O! det er noget forskrekkeligt, noget beklageligt, ved saaledes at see en Familie udflukt, et Navn uddød, et Vaaben nedlagt og brudt i Stykker, som havde indlagt sig Navn og Berømmelse, det er i det Lidet som i det Store, at see en Nations Undergang, der var gammel og navnkundig, havde en berømt Historie, nu ikke mere findes, men ødelagt af Tiden, vi kan ikke uden Ynk, uden Taare erfare saadant, og beklage Menneskets Uselhed, ingen er paalagt mere at have for Øje, optage Exempel af disse Abner, dette Adelskab, disses store Gierninger. Tiden, som en Sejerherre, har triumpheret over dem, og disse Usle og Dødelige see vi med Ynk at have maat give efter, ladet sig dræbe og udrydde. Ved et Elskovs Baand vinder I Sejer over Tiden, og forskaffer Eder en lang Erindring, I ellers ikke skulde have, en Udødelighed, som om end det ikke er Udødelighed selv, dog er Udødelighed, og en som, her kun er os tilladt, naar Eders eget Legeme af mange Aar, eller Sygdom

59

er overvunden, skal det vel døe, men Eders Blod, Eders Navn, Lignelse og rare Qvaliteter ikke, det skal blive tilbage efter Eder, og gives en ny Ungdom, en virkelig Rest af Eder selv, og som Naturen ved stærk Instinct til at elske og bevare som Eder selv, gav Eder tilkiende at det var noget af Eder selv, noget af Eder skal saaledes bestandig blive ved og udødelig, ved dette Afkom skal man endnu om 1000 Aar nesten troe at finde og see Eder selv, eller noget af Eder selv, noget som ligner Eder saa meget det haver været Naturen mueligt; ingen rar Egenskab skal man finde hos disse, uden man tillige skal tillegge Eder Prisen derfor, fra hvilke man skal troe, de tillige med Livet have alt hvad de have af Naturen. I steden for døde Steenstytter, Pyramider og Billeder, de Gamle satte ved deres Grave, for at give sig Erindring af Efterkommerne, og som I forfængeligen efterabe, skulde et Afkom være blevet et levende Monument for Eder, der ikke alene ofte skulde staae som Stene, og Stytter ved Eders Gravsteder, tankefulde og henrykte, ved her at erindre sig deres første Oprindelse, men end og at kunne vandre hele Verden om, giøre Eders Navn

60

og Erindring bekient Monumenter og Levninger af Eder, der stedse fornyede sig, og som Tiden derfor ikke skulde ødelegge, da den dog har vidst at fortære de Gamles evigvarende Erindrings Tegn. Ved Stene skal I alene kunne udvise en død Indskrift, et dødt Billede af Eder uden Liv og Lignelse, men disse skulde have

været levende Overskrifter om Eder, fremviist Lignelse, ikke alene af Legemet, men end og af Eders Siel og Tænkemaade. Havde Naturen nedlagt høje Gaver hos Eder, skulde de ikke døet med Eder, længe efter Eders Død skulde de endnu glimre, og sette Verden i Forundring, Eders Fædreneland skulde med Taknemmelighed erindre sig Eder i Eders Grav, for denne store og guddommelige Arv, I havde efterladt det i Eders Børn. Eders vigtigste Forretninger er intet i Verden imod dette at forevige Eder, at sette en i Eders Plads i Verden førend I selv gaaer derudaf. At vi have oprettet Stater i Verden, at vi raadslaae om deres Skiebne, og hvorledes de skal blive bestandige, agter Naturen intet, eller bekymrer sig ikke om, den anseer det som et Slags Spil, der kan være lige meget, den hverken har villet forbyde eller tillade

61

os, den satte i vores Villie hvad enten vi vilde boe i Skovene, eller samle os, leve efter Love, og boe i store Stæder: Men at vi skulde elske og forevige os, haver den ikke været ligegyldig i, det synes at have været dens største Omsorg og Bekymring, det store Øjemed, hvorhen den med alting sigter til, den skrev disse Love derfor i Kongens og Slavens Bryst, i Kiempens og Dvergens, i den Vises og den Daarliges, i Myggens og Elephantens, de dumme Dyr i Vandet bleve ikke fri derfor, saavel i de Lande ved Solens Nedgang elsker man, som i de ved dens Opgang, da vi fandt den nye Verden, fandt vi disse Love ogsaa skrevne i deres Indbyggeres Bryst, og i alt hvad Levende, der vrimlede, intet Levende kan flye for disse Love, de finde dem hos sig, saa vel i de øde ørkener og Eremit-Boliger, som i de folkerige Stader, thi Naturens Love ere uudslettelige og opheves aldrig, den holdt det fornødent at tegne hos os hvorledes vi skal lyde disse Love, men ikke Regierings Lovene, og en Konges, uden Kunst og Flid skulde vi kunne lære de første, men ikke de sidste. De Vilde forstaae ikke at oprette Stater, skrive Love, og leve i Selskab, men de forstaae at

62

elske og fortplante sig. Bebreid I alene da ikke Naturen, at den vidste vel at give Love, men at den ikke viste at giøre sig adlydet, at I er over dens Love, at det er for andre, men ikke for Eder den har skrevet dem, at den har ikke vidst at skabe Dejlighed og Yndighed nok for at røre Eder; visselig har den vidst det, men I ere Monstra, ved Kunst og ved Laster ere I blevne unaturlige, i lyde Naturens Love paa en nedrig, men ikke paa en ædel Maade, som en Træl og ikke som en Fri ere i dem underkastede. Frygt, den vil tage en grum Hevn over Eder, fordi I foragte den, lyde den, og dog ikke lyde den, fordi I har giort en ødeleggelse i dens Rige paa den Skare der efter Eder, formedelst Eder, skulle havt Livet. Den skal straffe Eder med Tæring, Galskab, Slag, og mangfoldige Sygdomme, I skal døe uden Efterkommere, een af de største Straffe Gud truer Israel med, I skulle have seet en Ungdom om Eder, begavet med Eders tabte Munterhed og Styrke, Eders Dejlighed, Mod og Forstand, selv levet paa ny i disse, og erindret Eder Eders Ungdoms Fyr og Fuldkommenheder; i deres skiønne Øjne skulde I paa ny seet glimre alle Eders Siels høje,

63

Gaver, dette vilde Naturen haft, men i Eders eenlige og foragtelige Stand, skal i have Nag af at have dræbt denne muntre. Ungdom, der skulde elske Eder, vidst at behage og flatere Eder — I skal ikke see om Eder uden Aftagelse, Ødeleggelse og Død, ingen Tiltagelse og Floer, en Rest alene af nogle ejede Herligheder: Skrøbelighed, Barnagtighed, Dumhed og Forglemmelse skal være Eders Følgesvenne, man skal spotte Eder dermed, ingen skal være Eder til Hielp deri, og bølge Eders Uselheder — I skal hastig blive en Skrek og Vederstyggelighed for de Dejlige I ellers skulde indtaget og været elsket af, der vilde deelt Lykke og Ulykke med Eder, taget deres Navn og al deres Ære af Eder; Sygdom, Alderdom og Død skal overfalde Eder i Eders beste Dage, ingen skal glæde sig naar det gaaer Eder vel, og ingen skal græde og dele Sorg med Eder, naar det gaaer Eder ilde, det skal gielde hele Verden lige meget, Eders Døds Pine skal man see paa uden Ynk, og uden at være omhyggelig for Eder, Eders døende Rad skal man med Koldsindighed og tørre Øjne betragte, skynde sig at blive den qvit, og ikke bekymre sig om hvor

64

man legger den. Intet Floer skal hænge for Eder, ingen Taare skal rinde, intet kaldes med Eders Navn, en. skrekkelig Forglemmelse skal i en Hast opsluge Eder og Eders Grav, ingen skal bekymre sig om, der er Blomster og Grønt paa den, eller sette en Steen over den til Eders Erindring, der er ingen skylder Eder dette, thi der er ingen skylder Eder Liv og Begyndelse.

Elsker i Stærke og i Dejlige i Norden, elsker ædelt og bestandigen, giør Eders Liv og Eders Alderdom lykkelig og uden Kummer, suk ikke forgieves det ene Kiøn for det andet. Naturen giorde Eder ikke dejlige for hinanden alene for I skulde sukke for hinanden, thi dette, var at forøge vores Elendigheder i Verden, havde den ikke villet have at I Skulde tillige indlagt Sejer over hinanden, skulde den giort, I kunde seet hinanden med koldt Blod, men den vilde I skulde elske, og ikke elske forgieves, dette skulle være at leve et fuldkomment Liv, uden Elskov skulde I som jeg kun have levet et halvt og ulykkeligt Liv i Verden, thi Elskov et det fornemste, der er givet os, til at giøre os Livet behageligt, til at glemme vores dødelige og elendige Tilstand. Uden

65

Elskov er Eders Liv trist og kummerligt, intet som animerer og giver Lyst til Eders kedsommelige Forretninger i Verden, Elskov setter Gout paa Eders Ting, giver Ære, Mod og Lyst til alt hvad I skal foretage Eder, giver Eder gode Tanker om Eder selv, og hvad I forretter, at andre og skal have det, saa I forretter alting med mere Frihed og Grace, som klæder saa vel. Ja skulde jeg ikke turde sige at Elskov giver Vittighed og Forstand, hvor mangen gang har den ikke ved sine føde Følelser, naar de have begyndt at lade sig kiende, giort af en bizare, en dum og dorsk, en artig og vittig. Bruger I Ungdommens behagelige Dage, de Forlystelser det behagede Himlen at give os til Deel, og forsøde Livet med, at intet tilladeligt, som stod i Eders Magt, blev Eder uforsøgt, at I ikke skal bede Døden bie naar den kommer, at I ikke skal gremme Eder endnu ikke at have forsøgt dette; stræb i Tide at kunne indsee Kedhed og Forfængelighed i alting her i Livet, for at kunne følge glad med Døden. Ungdommens Dage løbe hastigen, Alderdommens overfalde Eder, hvis Timer ere Dage, hvis Aar ere Evigheder, og ikke skikkede til Ungdommens Forlystelser, men en Erindring af Ungdoms Elskov og Fornøjelser, skal endnu være Eders Al-

66

derdoms Glæde, og forkorte Eder Tiden, I skal da ikke være fortreden og misunde en ny Ungdom deres Forlystelser, naar I ikke ere skikkede dertil, fordi I i Eders Ungdom intet haver mistet deraf. Skam Eder ikke ved I ere Mennesker af denne Verden, og ikke af en anden, at I elske og bruge de unge Aar, at I tilig lader knytte en Knude, som intet uden Død kan løse, frygt ikke disse Lænker, de ere ikke tunge at bære; i Medgang skal Eders Glæde være dobbelt, i Modgang skal Eders Sorg kun være halv, I skal dele den, den ene skal beklage og have Medlidenhed med den anden, og dette skal være at lette den halve Bekymring. I eenlig Stand haver I intet Øjemed at indrette Eders Liv efter, der er intet hvorpaa alle Eders Ønsker gaae ud, mod Slutningen af Eders Liv, skal al Eders Velstand, al den Lykke, som da møder Eder, ikke kunde fornøje Eder, eller være til Nytte, thi i seer en Død haste med stærke Skrit til Eder, og ganske skal betage Eder alting; men ved at have bundet dette Baand, er Eders hele Liv indrettet til et stort Øjemed, til at bringe Eders Lige til Verden, til at giøre Mennesker lykkelige efter Eder, der ved Eder have faaet Livet; Den Velstand i have, skal de have, en Lykke som treffer

67

Eder end og paa Eders Døds Seng, skal glæde Eder, fordi I døe kun halv, der bliver en Rest tilbage af Eder, der bestandig skal have Nytte deraf. Til noget ædlere og højere skal I have anvendt den Overflødighed Himlen i Eders Dage havde skienket Eder til at opdrage en Ungdom for, der staaer færdig at indgaae i Verden i Eders Sted, naar I selv vil gaae ud deraf. En Ungdom, der skal holde Eder i Erindring, vedligeholde Eders Navn og Berømmelse — I Eders eenlige Stand skulde dette slet være anvendt, i Suus og Duus, i Synd, Vellyst og Overdaadighed, der skulde forskaffe Eder et elendigt Legeme, et nagende Sind, en svag Siel, og længe før Eders Maal bragt Eder til Graven. Ved dette Baand skal I giøre Norden talrig og stor igien som i gamle Dage, I skal give den en Glands, som den i lang Tid har forloret, af et lidet Folk, som man kalder os, skal I giøre et stort, der kan foretage sig saa store Ting som i fordum Dage. Ved Tapperhed og Statskunst skal vi kunne giøre meget, men ved en Elskovs Spøg af Eder, skal vi endnu kunne giøre mere, thi er det ikke Mængden og Styrken, det store Tal ved Tapperhed og Kunst anført, som endnu giver Højhed og største Magt. Det ere disse Mennesker,

68

dette store Tal, som finde paa alt, naar de først ere blevne til, for at leve, og bestandig blive ved; de giøre derfor deres Vande og deres Lande berømte, deres Navn og deres Herredømme stort, intet kan imodstaae og forhindre dem, uden naar man ikke vil lade dem blive til. Det er ved Eder I Stærke og I Skiønne, at tapre Cimbrer skal opstaae, en Kiempeslegt, der skal giøre vores Navn og vores Herredomme stort, komme den Magt, som fører Herredømmet eller holder Ligevegten i Verden, til at skielve; forfærdelige Krigshære skal i kunne kalde frem af intet, der skal strekke hele Verden — De skal fordre Lande og Riger under en Himmel Egn, hvor de ikke bleve fødde, og man skal give dem det, man skal frygte for deres onde Aaringer, selv skal de ikke frygte derfor, vi skal ikke have nødig stedse at lade Udlændinger giøre beklagelige Indtoge i vores Lande, men vi skal selv kunne giøre navnkundige Udtoge som tilforn, fylde Historien op med vores Bedrifter, vore Tider skal komme igien, vi skal med Magt kunne tage det tilbage, man med Magt i vores Svaghed har berøvet os, Herredømmet i Verden vige fra Østen og Vesten til Norden med Magneten, alle Øine være vendte til Nord, vente Love derfra som tilforn.

69

Trykfejl. Pag. 9 Lin. 4 giørde at Dage, læs giorde Dage. — 14 — 23 min Hud paa mine Hænder & c. læs min

Hud, mine Hænder.

— 15 — 18 vare Ilden, læs nære Ilden.

— 32 — 12 Eders Foraar og Dage, læs Eders faa

Aar og Dage.

— 54 — 13 lyksaligste Stillinger, læs lykkeligste

Stillinger.

— 54 — 22 eller hendes Dage, læs alle hendes

Dage.

— 55 — 4 og ved hende, læs for ved hende.

Paa Bladsiden 9 Lin. 18 bør staae et Semicolon bag

efter zire; og i neste Linie der i Steden for den. Paa sidste Side nest sidste Linie skal staae Comma bag efter Norden, derimod udslettes det Comma, som nu staaer bag efter Magneten.

70
1

Skrivelse

fra et

Fruentimmer

fil

Stadens Ædle, Høyædle og

Velbaarne

Samtlige

Elskere af Pebersvenderiet.

Kiøbenhavn, 1772. Trykt hos Brødrene Berling.

2
3

Siine Geister! aldrig sætter jeg Pen til Papiir, for at betynge Eder med nye Pligter, aldrig for at vise Vittighed, mindre for at søge Fordeel, uden den jeg meener, I selv, hele Staten det lykkelige Dannemark vil vinde ved Opfyldelse af mit forlangte, og den Fornøyelse, jeg kan nyde ved at have nedrevet de svære Indvendinger, Eders Høyheder og dybe Indsigter have sammensmedede i saa mange Aar og saa lærde Sælskaber.

4

Mit Formaal sigter til at vise, at Tidernes Forandringer ere ikke de Ting, der smertelig føre eder til at overtræde Forfædrenes Skikke; at det er ikke Naturen, der er bleven koldt i vore Dage, der kaster den almindelige Foragt og Forsømmelse paa Ægteskab; at Verdens formeerte Tall og Indbyggernes bestemte Føde kan ikke foranledige det; kort! jeg vil stræbe at viise, at ingen gyldig Aarsag kan gives for Eder, som kaldes Viisdommens Børn, og som have lært, at lige Virkninger ikke altid følge af lige Aarsager, men at

Ægteskaber og kan have de lyksaligste Indflydelser bade paa Manden og Hustruen, han kan forbedre hende, hun ham, eller og Viisdommen kan forleene dem begge ønskelige Leyligheder til at opmuntre hinanden, til at udslukke Mangler, deres Liv aldrig havde kiendt, dersom Børnenes Feil ey havde lært dem at see samme. Naar dette er beviist, bør Eders Afhold ansees for en kiælen, sandselig og ugyldig Afhold, en Afhold, der hviler ikke paa Dyd og Religion, mm paa en taabelig Banghed,

5

for at afskaffe eller formindske Giæstebuder paa en daarlig Stands Høyhed, paa Iver for det ceremonielle, der allene i den Post, behersker Eder, hvor det mindst burde skee, der, hvor Love skal nedrives, dem Gud og Naturen haver paalagt: Formerer Eder og opfylder Jorden, var Over-Herrens første Befaling til Menneske-Slægten; Hver Mand skal have sin egen Hustrue, og hver Hustrue sin egen Mand, siger den af Guds Aand oplyste Paulus. Dersom Eders dyrkede Fornuft derfore vil tage imod en Gud-Lære, og ikke lade Kiødet holde Eder hendyssede i Sandseløshed, og paaskudte Friheder, vil jeg stræbe at igiendrive Eders vigtigste Indvendinger.

Første Indvending synes maaskee saaledes: „Man kan ligesaavel avle Børn og opdrage dem, altsaa opfylde Naturens Baand, uden at være kiendt derfor, som ved en offentlig Tilstaaelse deraf" men hertil svares: En tvivlende Samvittighed bliver dog altid tilbage i de Lande, hvor man tiender, at der handles imod den, og saa-

6

ledes er det her. I nødes formedelst Religionen til at vide, Eders Gierning er ulovlig, og den føder altid flere af sig; Eders vankende Gierning frembringer denne vankende Slutning: „Skal jeg opdrage, behøver jeg der dog ey, som min Stand ellers udfordrede det? thi hvad er da min Fordeel for dem, der gaaer den almindelige Bey? ,,Skal Bekostningen ikke spares her, hvor den udvortes Stand ikke lider derved? Skal mine Lyster og Fornøyelser tvinges, for det, jeg af en utvungen Nødvendighed giør, heldst da det ikke giør noget til Sagen, hvad Stand et Menneske bliver sat i, naar han kuns bliver et nyttigt Medlem i Staten, og kan erhverve sin Underhold." Vel nok! om ey han, der bestemmes til en Arbeids Karl, var dygtigere til at beklæde et Raads eller Lærers Æmbede, om ey han, der vanæres endog i den ringere Stand, burde æres i den høyeste: Følgen bliver altsaa smuk af denne første Indvending.

7

Men maaskee Eders Afhold er en reen Afholdelse? maaskee Forretninger eller dybe Studeringer, en gammel Vens Raad, som den forsigtige Povels til de Tider, da Omflytning og Ustadighed forbød nogle af hans Venner det, er Aarsagen, at I ikke vover samme. Ney! aldrig troe vi det: Da Eders Tid og Stadighed er saa stor, at den tillader Eder de prægtigste Boeliger, de meest udmerkte Klæder, de optænkeligste Forlystelser, alt hvad der kiælner Kiødet og giver den udvortes Stand glimrende Anseelse. Frygte I vel ikke, første Indbrud skal borttage eders Næring og skille Eder ved Livets Behageligheder, langt mindre giøre Pligternes Opfyldelse umuelig, at opdrage Børn.

Fremdeeles sige I: ,,Vi afskrækkes ved den Uroe og Besværlighed, der følger ægtestanden, i sær ved Børns Opdragelse." Ey betænkende, at I maaskee ere til for Eders Børns Skyld, for som en Isai at give Verden en David: Maaskee I ere til efter en viis Huusholdning, for at give

8

Prøve paa, at kiække Siæle hellere lade sig nøye med Livets Nødvendigheder, end forglemme sine Pligter: Maaskee eders ved Ægteskab bundne Liv kan afskaffe de udsvævende Sælskaber I nu holdes af, altsaa forsøde Eders Liv med reen Kiærlighed af en dydig Hustrue, hvilket det behageligste Sælskab end ikke har kundet give.

Men kan man og love sig en dydig og from Hustrue? Ja! naar man selv er retskaffen oplyst dydig, saadan, som jeg vilde, mine Herrer at være. Naar man ey lader Penge, Anseelse, slige blændende Ting forvilde sine oplyste Øyne, og til ydermeere Bekræftelse udbeder sig den usynlige Guds Beraadslutning, samt ikke af en Henrivelse beslutter saa betænkelig en Gierning, at gifte sig, skal man erfare, at der gives lyksalige Ægteskaber, om de end ikke kiendes, førend Bestemmelsernes fulde Hensigt beskues, og deres Viisdom skal fremlyse, der har vidst at skiule Feiler, ogbøye svage Gemytters ømme Lidenskaber. Ingen skal bedre kunde giøre dette, hvor-

9

om jeg taler, end mine Herrer, der ere af de Egenskaber, at de ikke bør blive modløse ved første Modstand. De ere Herrer, der nyde Landets Marv, saasom de ere satte til Hoveder for andre, til Lys, hvoraf Almuen antændes til Ondt eller Godt De ere Herrer, hvilke Fornuft og Religion burde udmerke ved en herskende Lyst til at tiene sine Medborgere, ved at overlade Staten troe og dydige Efterkommere: ja ved at vise sig al være

saadanne Elskere af Gudsfrygt og Orden, at endog Almuen maatte oplives derved. Men desværre! vi see allerede de smaae Stænder at efterabe disse store Hoveder i ikke at gifte sig, saa vi næsten maae spørge: Ere disse gifte eller ugifte? Staden veed det ey!

Foregaaende Tanker lede mig til at troe, at Mistillid paa Guds-Forsyn er det

i sær, der afskrækker disse Mennesker fra det borgerlige Livs Love og Forpligtelser. De slutte vel saa: „En Hustrue kan blive Moder til tie ad tolv Børn, og hvorledes skulde man da i en prangende og vellystig

10

Verden kunde giøre Alting med, være et æret Hoved i De Stores Samlinger?" Men! Mueligheden at føde een og toe er lige saa stoer, som at velsignes med tie, og om end faa var, saa lyder gammelt Ordsprog: Aldrig skabte Gud den Mund, han skabte jo og Mad, at forsørge den med, heldst da en kiælen Levemaade ikke bor indføres: hos dem, den daarlige Nødvendighed at mættes i Overflødighed kan ^ derfor tidlig nok blive deres Vane. Desuden er den frugtbare Jord efter sine uendelige afvexlende Frembringelser endnu et rigt Bord for alle levende, Himlens Fugle-Mængde, Dyre-Overflødigheden, og Havets Vrimmel udtømmes og ikke ved at berige Verden med fornuftige Skabninger. Skulde disse mangle Føde, der ere giorte i Skaberens Lignelse, eller skulde de, der have den ønskelige Leylighed, at opdrage tænkende Væsener, være givet samme for at plages deraf? Ney! Sødheden, der er lagt paa Forplantelsen, overbeviser overlydt, at et falskt Begreb maa have bemestret os, naar vi slutter saa ukiærlige

11

om det grundgode, alviise og allene forsørgende Væsen vor Fader.

Nu vil jeg forsvare mit Kiøn, hvis Sag jeg taler, ved at spørge: om vor Pragt og Forfængelighed, vore Besøgelser og Ceremonier kan være Sminker tilstrækkelige for Eders Last, da vor Tænkemaade beroer paa Eders, vor Vel bestyre I? Vil I derfor stræbe at drage os fra disse vellystige Tings Elskov, vil I vise os en ædel og fiin Fornøyelse, vil I anvende den Tiid, Umage og Bekostning, I nu give for at forblinde os, paa at indføre Vittighed, paa at lære os smukke og altid behagende Skrifter, vil I omgaaes os som Fortroelige, som et Kiøn, hvis Kundskab og Indsigter kan giøre Verden Ære, kan behage og aldrig kiæde; vil I saaledes lade os være Formaalet at høste af Eders dyrkede Forstand? da skal vi vist kaste de Masqver fra os, som nu tillukke vore Øyne ofte med blind Fornøyelse. Vore Forældre skal aldrig (om de end vare Sandsernes Fortryllede) vredes over, at

12

vi blive dydige, fornuftige, Veltænkende i Eders Arme: de vil snarere kappes om, ar udlede en forstandig, end en riig og prægtig Beylere: de vil Meere glædes over en lærd Eenfoldighed, end over en stoertalende Hof-Herres Glands. Værer visse paa, I Elskere af de smukke Videnskaber! Eder er det, der skal begynde ar forbedre vort Kions Tænkemaade, Eder er det, der kan oplive Dannemark med Eders smukke Exempler, og ved ikke al kaste en skams Melig Foragt paa Ægtessabet, ved ikke at vanære og forhaane et Kisn, som Himmelen selv har elsket og velsignet frem for Eder.

Bliv derfor troe mit Kiøn, og lad os ikke opofre vor Ære Velfærd og Lyks salighed få deres ukiærkige Lyster! Lad os Viise stolte Oyne, naar de foragte vor det de burde meddedte 0s! saa lære dem det de burde meddcoke os! saa at Viisdommen bliver vor Smykke og Dyden vor

13

Deres Foragt vores Opmuntring! Lad os see at vi oprette Verden det Tab, de nægte den, ved at nægte dydige Børns Forplantelse: Vor Troeskab skal belønnes, vor Viisdom æres, naar Tusinde Aar blive os Glæde-Minuter!

Mine Herrer! erindre sig tilsidst nogle løse Mennesker, der for faa Dage siden i Mangel af reen Kierlighed, i Mangel af at blive ved sin Hustrue og at være eet Kiød med hende, løb Fordervelsens Veye. De vovede en heel Stats Velgaaende for at udviide den Interesse, der faa forderveligen hindrer vore Ægteskaber, de elskede hellere at øse af Vellysterne, end at tage Deel i Huusbekymringer, de vare at ansee, og andre deres Liige ere endnu at ansee, som Byrder for Staten; thi udrette de end noget nyttigt, kunde andre vel giøre det samme, og desuden ved god Børne-Opdragelse forvisse Staten for altid om store Mænd, Mænd der oplærte i Statens Indretninger vare forpligtede at tiene for den Understyttelse, deres Fædre

14

have havt, at giøre dem til Statens værdige Lemmer.

I Følge min Skrivelse blive Eders vigtigste Undskyldninger Kiælenhed Pragt og Mistillid, men skal de Ting

være Eders Kiendemerker, der ere satte Til at lyse og lede andre,

forbliver jeg,

Min egen Ledsagerinde.